

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI

HALİD BİN VELİD VE
GAZAVÂT-I HALİD BİN VELİD ADLI YAZMANIN
ÇEVİRİ VE DEĞERLENDİRMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Nevin TURAN DEMİR

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Tekin TUNCER

Nevşehir
Kasım- 2017

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akâdemik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Nevin TURAN DEMİR

TEZ YAZÎM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Halid Bin Velid Ve Gazavât-ı Halid Bin Velid Adlı Yazmanın Çeviri Ve Değerlendirmesi” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Nevin TURAN DEMİR

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Tekin TUNCER

Tarih Ana Bilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

KABUL VE ONAY SAYFASI

Yrd. Doç. Dr. Tekin TUNCER danışmanlığında Nevin TURAN DEMİR tarafından hazırlanan “Halid Bin Velid Ve Gazavât-ı Halid Bin Velid Adlı Yazmanın Çeviri Ve Değerlendirmesi” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

24. / 11. / 2017

JÜRİ

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Tekin TUNCER

Üye : Yrd. Doç. Dr. Eyyub ŞİMŞEK

Üye : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ

İMZA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 30... / 11... / 2017 tarih ve 2017.53.905 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

30. / 11. / 2017

Yrd. Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

HALİD BİN VELİD VE GAZAVÂT-I HALİD BİN VELİD ADLI YAZMANIN ÇEVİRİ VE DEĞERLENDİRMESİ

Nevin TURAN DEMİR

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans / Ay 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tekin TUNCER

ÖZET

Halid bin Velid (ö.642), Seyfullah (Allah'ın kılıcı) olarak da bilinen Arap komutandır. 630 Hudeybiye Antlaşması sonrasında Müslümanlığı seçene kadar Kureyşlilerin saflarında, sonrasında İslam devletinin emrinde savaşmıştır. 625 Uhud Savaşı'nı Kureyşliler'in kazanmasına yol açmış, İslam'ın erken dönemindeki en büyük yenilgisini sağlamıştır. Müslüman olduktan sonra Bizans ve Sasanilere karşı zaferler kazanmıştır. Bunların en dikkat çekenini Yermük nehri kıyısında Bizans ordusunu bozguna uğrattığı 636 Yermük Savaşı'dır. Katıldığı yüzü aşkın savaşta yenilgiye uğramamıştır. Halid bin Velid savaş kaybetmemiş nadir komutanlardandır.

Irak ve İran'ı üç yıl gibi kısa bir süre içerisinde İslam devletine bağlamıştır. Fetihleri Anadolu'dan Kahramanmaraş'a kadar uzanmıştır. 638 yılında Ömer bin Hattab tarafından ordu komutanlığından alınıp idari bir göreve verilmiştir. Bir yıl sonra bu görevden istifa etmiştir. İslâm fetihlerinde geçen hayatı 642 yılında sona ermiştir.

Çalışmanın amacı; Halid bin Velid'in hayatını, İslâm Devleti'nde aldığı vazifeleri ve fetih faaliyetlerini incelemektir. Daha sonra yazılmış olan Gazavât-ı Halid bin Velid adlı yazma eserin metin çevirisi ve değerlendirilmesini hedeflemektedir.

Tez çalışmasına başlarken öncelikle kaynak tespiti ve arşiv taraması yapılmıştır. Kaynak tespiti ve arşiv taramasının ardından, kaynaklar ve belgeler elde edilmiştir. Daha sonra Osmanlı arşivinden elde edilen belgenin çeviri ve tahlili yapılmıştır. Belgenin çeviri ve tahlilinin ardından ise taslak plan oluşturulup, kaynaklardan yola çıkılarak sentez yapılmıştır.

Tez çalışmasının birinci bölümünde kaynaklardan faydalanılarak Halid bin Velid'in hayatı kaleme alınmıştır. Bu bölümde öncelikle Halid bin Velid'in cahiliye dönemine yer verilmiştir. Cahiliye döneminin ardından Halid bin Velid'in Müslüman olduktan sonraki hayatı kaleme alınmıştır. Daha sonra Halid bin Velid'in irtidat savaşlarına yer verilir. İrtidat savaşlarının ardından Halid bin Velid'in Suriye fetihlerine değinilir. Bölümün sonunda ise Halid bin Velid'in başkumandanlıktan alınması ve vefatı anlatılır. Tezin ikinci bölümünde Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat isimli sözlüğünden de faydalanılarak orjinal metnin çevirisi yapılmıştır. Tezin üçüncü bölümünde ise çevirisi yapılan gazavatnamenin değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halid bin Velid, Gazavatname, Değerlendirme, Transkripsiyon.

**THE TRANSLATION AND EVALUATION OF THE MANUSCRIPT
CALLED HALİD BİN VELİD AND GAZAVÂT-I HALİD BİN VELİD
Nevin TURAN DEMİR**

**Hacı Bektas Veli Nevsehir University, Institute of Social Sciences
Department of History, Master, November 2017
Supervisor: The Assistant Professor Tekin TUNCER**

ABSTRACT

Khalid Ibn Al-Walid (d. 642), also known as Saifullah (Sword of Allah), is an Arabic commander. He fought in the ranks of the Qurayshians (Quraish Tribe, Quraysh People) until he converted to Islam after the Treaty of Hudaibiyyah in 630, later on under the command of Islamic State. He led the Qurayshians to win the Battle of Uhud in 625, and he caused Islam's greatest defeat in early period of it. After becoming a muslim, he won victories against the Byzantines and the Sasanians. The most striking one of these is the Battle of Yarmouk in 636, where he defeated the Byzantine Army along riverside of Yarmouk. He sustained no defeat in over 100 wars with which he engaged. Khalid Ibn Al-Walid is one of rare commanders who never lost a battle.

He joined Irak and Iran to Islamic State in a short while such as three years. His conquests were ranging from Anatolia to Kahramanmaraş. In 638, he was unseated from army commandership by Khalifa Umar Ibn Al-Khattab and he was assigned to an administrative duty. One year later, he resigned from his duty. His life which passed in Islamic conquests ended in 642.

Aim of this study is to examine Khalid Ibn Al-Walid's life, his duties which he took, and his conquest activities in Islamic State. It aims for text translation and evaluation of manuscript named Gazavât-ı Halid bin Velid (Khalid Ibn Al-Walid's Holy Wars) which were written later.

When getting started on thesis study, we made reference determination and archive review firstly. Following reference determination and archive review, we obtained references and documents. Then, we made translation and analysis of the document which was obtained from Ottoman archive. After its translation and analysis, we drew a draft plan and synthesized based on references.

In the first chapter of thesis study, we wrote Khalid Ibn Al-Walid's life by benefitting from references. In this chapter, firstly, we included Khalid Ibn Al-Walid's pre-islamic age of ignorance (Jahiliyyah period). Following Jahiliyyah period, we committed to writing his life after becoming a muslim. Then, we wrote his abjuration wars. After abjuration wars, we mentioned Khalid Ibn Al Walid's Syrian conquests. In the end of the chapter, we told Khalid Ibn Al-Walid's dismissal (unseat) from supreme military command and his death. In the second chapter of the thesis, we made translation of the original text by also benefitting from Ferit Devellioğlu's dictionary named Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Ottoman Turkish-Turkish encyclopedic dictionary). In the third chapter, we included evaluation of gazavatname (holy war accounts or sagas) of which translation was made.

Key Words: Khalid Ibn Al-Walid, Gazavatname, Evaluation, Transcription.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaşan, kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle bana yardımcı olan kıymetli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Tekin TUNCER'e teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum. Teşekkürlerin az kalacağı Tarih bölümü hocalarımdan da bana yüksek lisans eğitimim boyunca kazandırdıkları her şey için hepsine teker teker teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmalarım sırasında, manevi desteğini esirgemeyen Cemal ÇARBOĞA'ya ve çalışmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen kıymetli ablam Nesrin ÇARBOĞA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak çalışmamda desteğini benden esirgemeyen kıymetli eşim İsa DEMİR'e ve bu hayattaki en büyük şansım olan annem Nazik TURAN ve babam Ahmet TURAN'a sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	2
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	3
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	4
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VI
TEŞEKKÜR.....	VIII
İÇİNDEKİLER.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HALİD B. VELİD'İN HAYATI

1) Cahiliye Döneminde Halid B. Velid.....	4
a) Uhud Gazvesi ve Halid b. Velid.....	4
b) Hendek Gazvesi ve Halid b. Velid.....	7
c) Hudeybiye Antlaşması ve Halid b. Velid.....	8
2) Müslüman Olduktan Sonra Halid Bin Velid.....	9
a) Halid b. Velid'in Müslüman Oluşu.....	9
b) Mûte Savaşı.....	10
c) Mekke'nin Fethi.....	11
d) Benî Cezîme Vak'ası.....	13
e) Huneyn (Hevâzin) ile Tâif Gazveleri.....	14
f) Halid b. Velid'in Mustalîk Oğullarına Gönderilişi.....	15
3) Halid B. Velid Ve İrtidat Savaşları.....	15
a) Zü'l-Kassa Savaşı.....	16
b) Büzâha Savaşı.....	17
c) Temîm Kabilesi ve Halid b. Velid.....	17
d) Akraba Savaşı.....	18
4) Halid B. Velid'in Suriye Fetihleri.....	19
a) Dûmetu'l-Cendel'in Yeniden Fethi.....	20
b) Halid b. Velid'in Kurâkır ile Süvâ Arasındaki Çölü Geçmesi.....	20
c) Ecnâdeyn Meydan Muharebesi.....	21
5) Halid B. Velid'in Başkumandanlıktan Alınması ve Vefatı.....	21

İKİNCİ BÖLÜM
METNİN TRANSKRİPSİYONU

1) Hazreti Halid..... 23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZAVATNAME’NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1) Ahlat’ın Ele Geçirilmesi..... 144

2) Erzurum’un Müslüman Oluşu 145

3) İyâz Bin Ganem’in Fetihleri ve Nuh Peygamber Kıssası 146

4) Dara Şehrinin Fethedilmesi..... 148

5) Nusaybin Şehrinin Fethi 152

6) Donis ve Rakka Şehirlerinin İslamiyet’i Kabulü 153

7) Tekrib Kalesinin Alınışı 154

8) Yezdücerd Şah’ın Müslüman Elçilerle Görüşmesi..... 155

9) Müslümanlar ile Acemlerin Savaşı 157

10) Nişabur’un Fethi ve Fetih Sırasında Yaşanan Mucizevi Olaylar..... 160

11) Sad bin Ebî Vakkas’ın Rüyası ve Medâin Şehri’nin Fethi 162

12) Şah Kısra Yezdücerd’in Hazinesi 166

13) Selmân-ı Fârisî’nin Saray Halkına İslamiyet’i Anlatması 168

14) Yezdücerd’in Hazinesinin Paylaşılması ve Kızı Şehribanu’nun Hz. Hüseyin ile Evlendirilmesi 170

15) Yezdücerd’in Acem Beylerini Bir Araya Getirip Müslümanlarla Savaşması 173

16) Hz. İsa’nın Yarenlerinden Zerîb bin Mar’iyâ ile Nassâla bin Mu’âviye’nin Sohbeti..... 177

17) Ebî Musa’nın Danyal Peygamber’i Defnetmesi ve Şüşter’i Fethi..... 178

18) Yezdücerd’in Acem Beylerini Nihavend Şehrine Çağırması..... 183

19) Müslümanların Acem Şehirlerine Yaptığı Gazalar 190

20) Yezdücerd’in Bir Değirmenci Tarafından Öldürülmesi 193

21) Acem Vilayetlerinin Tamamının Fethi ve Hz. Ömer’in Adaleti 195

SONUÇ..... 197

EKLER..... 199

KAYNAKÇA 202

GİRİŞ

Tezim “Halid bin Velid ve Gazavât-ı Halid bin Velid Adlı Yazmanın Çeviri ve Değerlendirmesi” başlığıyla ele alınmıştır. Tezimde öncelikli olarak Halid bin Velid’in biyografisine yer verilir. Halid bin Velid’in biyografisi çeşitli kaynaklardan faydalanılarak yazılmıştır. Öncelikli olarak Hz. Muhammed’in hayatına dair kaynaklar okunup notlar alınmıştır. Ardından Halid bin Velid’in başkomutanlık yaptığı dönem olan Hz. Ebubekir’in hayatının kaleme alındığı eserler okunup notlar alınmıştır. Daha sonra Halid bin Velid’in hayatına dair müstakil eserler okunmuştur. Halid bin Velid’in hayatına kısaca değinildiği için Hz. Ömer dönemine ait eserler de notlar alınarak okunmuştur. Yazdığım eserin biyografi kısmı, Halid bin Velid’in hayatını kapsayan dönemler okunup gerekli notlar alındıktan sonra oluşturulmuştur.

Araştırmamın ikinci safhasında “Gazavât-ı Halid bin Velid” adlı yazma eser T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden temin edilip çevirisi yapılmıştır. Halid bin Velid’in hayatına çeşitli kaynaklarda yer verilmiştir; fakat çevirisini yapmış olduğum gazavatname üzerinde durulmamıştır. Tezimin ana konusu, daha önce çeviri ve değerlendirilmesi yapılmamış olan “Gazavât-ı Halid bin Velid” adlı yazmanın çeviri ve değerlendirmesidir. Gazavatnamede yer alan bilgiye göre eser 1051 yılında Ramazan ayının ortasında yazılmıştır. Çevirisini yaptığım gazavatname 159 sayfadan oluşur.

Çevirisini yaptığım gazavatnamede ayet ve hadisler de yer almaktadır. Gazavatnamenin ayet ve hadislerle desteklenmesi eserin kıymetini arttırmıştır. Gazavatnamede yer alan bazı ayetler Müslümanları savaşa teşvik eder. Müslümanların sayıca az olduğu bir savaş esnasında Bakara Suresi’nin 249. ayetine yer verilmiştir: "Allah’ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah, sabredenlerle beraberdir." Mealde de görüldüğü üzere bu ayete Müslümanları cesaretlendirmek için yer verilmiştir.

Hazreti Halid başlığı adı altında kaleme alınan gazavatnamede Hz. Ömer dönemi kaleme alınmıştır. Halid bin Velid ise Hz. Ebubekir döneminde başkomutanlık görevinde bulunmuş ve o dönemde daha aktif görevlerde yer almıştır. Hz. Ömer döneminin kaleme alındığı gazavatnamede Halid bin Velid’in başarılarına

birkaç yerde rastlanmaktadır. Eserde, Müslümanların Hristiyanlarla ve Mecûsîlerle yapmış oldukları mücadelelere yer verilir. Yapılan akınlar esnasında yaşanan mucizevi olaylar anlatılır. Müslüman olan şehirlere camiler imar edilip o bölgelere İslamiyeti anlatmak için din adamlarının görevlendirildiği bilgisine değinilir.

Mucizevi olaylara da yer verilen gazavatnamede Nuh Peygamber kıssası ve Danyal Peygamber'in kefenlenip defnedilişine değinilir. Nuh Peygamber kıssasının kısaca anlatıldığı gazavatnamede Nuh Tufanı'nından kurtulan geminin Cudi Dağı'nın üstünde durduğu rivayet edilir. Tufandan kurtulmayı başaran kadınlı erkekli seksen kişinin Cudi Dağı'nın çevresine yerleşerek oraya Samanîn adını verdikleri ifade edilir. Böylece gazavatname, Nuh Tufanına dair kısa da olsa bilgi edinilebilecek değerli bir kaynak olarak gösterilebilir. Danyal Peygamber hadisesi gazavatnamede mucizevi bir olayla anlatılır. Irak halkının kıtlık yaşadığı zaman Danyal Peygamber'in cesedini dışarı çıkardıkları ve bunun üzerine yağmurun yağdığı rivayet edilir. Hz. Ali, bu ölünün Danyal Peygamber olduğunu Hz. Muhammed'den duyduğunu söyler. Daha sonra Danyal Peygamber, Hz. Muhammed'in sünnetine uygun kefenlenip defnedilir ve namazı kılınır.

Gazavatnamede, Acem Şahı Kısra Yezdücerd'in birçok yerde bahsi geçer. Yezdücerd'in Müslümanlarla görüşme talep etmesi, onlara dinleriyle ilgili sorular sorması ve yaşadığı malubiyetlerin ardından Müslümanlardan şehir şehir kaçıışı anlatılır. Gazavatnamede Yezdücerd ile ilgili dikkat çeken diğer önemli mesele ise Yerdücerd'in hazineleridir. Yezdücerd'in hazinelerinin paha biçilemez kıymette olduğu eserde vurgulanır. Müslümanlar tarafından ele geçirilen Yezdücerd'in hazinelerinin paylaşılması ve Yezdücerd'in kızı Şehribanu'nun Hz. Hüseyin ile evlendirilmesi de gazavatnamede yer verilen mühim meselelerdendir. Zenginlik ve refah içinde yaşayan Yezdücerd'in giydiği pahalı kıyafetlere tamah eden bir değirmenci tarafından öldürülüp cesedinin ırmağa atılması olayına gazavatnamede ibretlik bir olay olarak yer verilir.

Hz. Ömer'in adaletine değinilen gazavatnamede, onun adaletle hüküm verdiğine dair kıssalara da yer verilir. Hz. Ömer'in minbere çıkıp Müslümanlara verdiği nasihatlarla değinilir. Hz. Ömer'in minbere çıkıp Müslümanlarla konuşmasının

ardındangazavatname tamamlanır. Bir sonraki ciltte Hz. Ömer'in vefatı ve Hz. Osman'ın hilafetinin anlatılacağı belirtilir. Kitabın çok bağışlayıcı ve mülkün gerçek sahibi olan Allah'ın yardımıyla bittiği söylenir.

Üç bölümden oluşan tezimin birinci bölümünde, Halid bin Velid'in hayatı yer alır. İkinci bölümünde metnin transkripsiyonuna yer verilir. Üçüncü bölümünde ise çevirisi yapılan gazavatnamenin değerlendirilmesi bulunur. Çalışmanın ekler bölümünde, çevirisi yapılan gazavatnamenin sayfalarından birkaç örneğe yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HALİD B. VELİD'İN HAYATI

1) Cahiliye Döneminde Halid B. Velid

Halid b. Velid Hicretten 35-39 yıl önce (583-587) Mekke'de dünyaya gelmiştir. Halid b. Velid'in künyesi Ebu Süleyman'dır. Babası Velid b. Mugire Kureyşliler arasında hatırı sayılır şahsiyetlerden birisidir. Annesi Haris'in kızı Lübabe Suğra'dır. Halid b. Velid Kureyş kabilesinin Mahzumoğulları koluna mensuptur. Mahzumoğulları, Kureyş'in süvari birliği kumandanlığı görevini üstlenmesi sebebiyle askeri gücü elinde bulundurur. Bunların yanı sıra diğer Kureyş kabileleri gibi ticaretle de meşgul olur.

Halid b. Velid, sağlıklı bir iklimde yetiştirilmesi için doğumundan sonra çöldeki bir ailenin yanına verilir. Beş altı yaşlarında ailesinin yanına Mekke'ye döner. Halid b. Velid, kabilesinin askeri görevlerini yerine getirmek amacıyla çocukluk ve gençlik yıllarında iyi bir askeri eğitim alır. Ok, yay, mızrak, kılıç ve kalkan kullanmayı, ata binmeyi, süvari birliklerini sevk ve idare etmeyi öğrenir. Halid b. Velid'in, Hz. Ömer ile akran olduğu, güreş tutarken onu yendiği ve bacağına kırılmasına sebep olduğu rivayet edilir. Halid b. Velid'in iyi bir eğitim aldığı ve Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'in vahiy kâtipleri arasında yer aldığı bilinmektedir¹. Halid b. Velid, Bedir Savaşı'nda Ebu Cehil'in öldürülmesinden sonra Kureyşlilerin süvari birliklerinin kumandanlığını üstlenir.²

a) Uhud Gazvesi ve Halid b. Velid

Bedir Savaşı'nda Mekke Müşriklerinin ileri gelenlerinden 70 kişi öldürülmüştür. Bu sebepten Mekkeliler, Bedir yenilgisini unutamamış ve intikam almak istemişlerdir. Bedir Savaşı'nda babalarını, kardeşlerini, evlatlarını ve diğer yakınlarını kaybedenler, Müslümanlardan intikam almak için Mekke'nin reisi Ebu Süfyan'a savaş hazırlıklarına başlaması için baskı yapmaya başlarlar³. Mekkeliler, Ebu

¹(Fayda, Hâlid. b. Velid, 1997, s. 289)

²(Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 88)

³(İshâk, 2013, s. 428; Yücel, 1984, s. 101)

Süfyan'ın Şam'dan getirdiği kervan mallarını Müslümanlara karşı savaş açmak için kullanmak ister. Ebu Süfyan bu teklifi derhal kabul eder⁴.

Mekkeliler savaş hazırlıklarına başlar. Ehabiş denilen Arap kabileleri de kendilerine katılır. Savaş sırasında erkeklerin savaştan kaçmasını önlemek amacıyla kadınlardan da büyük bir kalabalığın yardımını istenir. Kureyşliler sayıları üç bini bulan savaşçıları ile Mekke'den Medine'ye doğru hareket eder⁵. Kureyş ordusunda; iki yüz atlı, yedi yüz zırhlı ve üç bin deve vardır. Ordu yürümeye karar verdiğinde Hz. Peygamber'in Mekke'deki amcası Hz. Abbas bir mektup yazıp Kureyş'in savaş hazırlıklarını, asker ve hayvan sayısını, silah durumunu Hz. Peygamber'e bildirir⁶.

Hz. Peygamber, amcası Hz. Abbas'tan mektup gelince casuslar aracılığıyla Kureyş ordusu hakkında tamamlayıcı bilgi edinir daha sonra Medine'nin ani bir baskına uğramaması için önemli mevkilere nöbetçiler diktirir. Hz. Peygamber, savaş ile ilgili istişare yapmak için bir harp meclisi kurar. Bu mecliste Ensar ve Muhacirin ileri gelenleri vardır. Muharebe ile ilgili birçok farklı fikir öne sürülür. İlk fikir yaşlı ve tecrübeli kişilerin fikirleridir. Bu kişiler Medine'den ayrılmadan müdafaa savaşı yapılmasını savunur. Hz. Peygamber de bu fikri savunanlar arasındadır. Münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selül de bu fikre katılır. Nisbeten genç olan ve Bedir Savaşı'na katılmayanlar ile Hz. Hamza, Saad b. Ubade ve Numan b. Malik gibi sahabeler ise meydan muharebesi yapılmasını savunur⁷.

Bedir Savaşı'na katılmamış bazı gençler ile düşman ordusunun ekili dikili arazilerine zarar vermesine kızan ensardan bazılarının ısrarı üzerine Uhud'a gitmeye karar verilir. Yolda, üç yüz kadar münafık ordudan ayrılıp şehre döner. Hz. Peygamberin yanında yedi yüz sahabe kalır. Hz. Peygamber sancaktarlık görevine Musab b. Umeyr'i, zırhlı askerlerin başına Zübeyr b. Avvam'ı, zırhsız askerlerin başına da Hz. Hamza'yı atar. Düşmanın cephe gerisinden saldırısını önlemek için Abdullah b.

⁴(Berki & Keskiöglü, Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı, 1978, s. 266).

⁵(El-Bütî, 1984, s. 236)

⁶(El-Vâkidi, 2014, s. 256)

⁷(Cânan, 1977, s. 274, 275)

Cübeyr komutasındaki elli okçuyu Uhud Dağı'nın karşısındaki Ayneyn Tepesine yerleştirdikten⁸ sonra Hz. Peygamber, Müslüman okçulara şu uyarıyı yapar:

“Kuşların cesetlerinizi didikleyip parçalamaya başladığını görseniz bile görev yerlerinizi terk etmeyin!”⁹

Öte yandan Kureyş ordusu da sol kanada İkrime b. Ebu Cehil'i, sağ kanada Halid b. Velid'i, süvari birliğine Safvan b. Ümeyye'yi, okçuların başına Abdullah b. Ebu Rebia'yı tayin eder. Sancağı taşıma görevi de Talha b. Ebu Talha'ya verilir¹⁰. Savaş 7 Şevval 3 Hicri (23 Mart 625) cumartesi günü başlar. Başlangıçta Müslümanlar Kureyşlileri püskürtüp geri çekilmelerini sağlar¹¹. Kureyşliler kaçmaya başladığı zaman, Ayneyn Tepesindeki elli okçu, Müslümanların galip geldiğini ve Kureyşlilerin mallarını ganimet ettiklerini görünce onlar da ganimet alma hevesine kapılır. Müslüman komutanın uyarılarına rağmen Ayneyn Tepesini bırakırlar.

Halid b. Velid iki yüz kişi ile Ayneyn Tepesinin arkasında gizlenir. Ayneyn Tepesinde birkaç okçu dışında kimsenin kalmadığını görünce geri dönüp Müslümanların peşine düşer¹². Abdullah b. Cübeyr'in yanında kalan birkaç sadık okçunun mukavemetiyle karşılaşan Halid b. Velid, süvarileriyle okçuları kolaylıkla yenmeyi başarır. Halid, okçuları şehid ettikten sonra ganimetle meşgul olan Müslümanların üzerine hücum eder. Bu durumu gören Kureyşliler geri döner ve Müslümanlara tekrar saldırır. Böylece iki hücum arasında kalıp etrafı sarılan Müslüman ordusu neye uğradığını anlayamaz. Ganimet sevdasına düşüp bırakmış oldukları silahlarına tekrar sarılıp savaşmaya başlarlar. Fakat artık bunun için geç kalınmıştır. Saflar bozulmuş ve dağılmıştır. Üstelik Kureyşliler tarafından sıkıştırılan Müslüman ordusu birbirine karışmıştır¹³.

⁸(Avcı & Fayda, Son Peygamber Hz. Muhammed (Hayatı, Şahsiyeti, İslâm Dini ve Kültüründeki Yeri), 2007, s. 59)

⁹(Hamidullah, 2012, s. 199)

¹⁰(Baş & Sarıçam, İslâm Tarihi El Kitabı , 2012, s. 141)

¹¹(Avcı & Fayda, Son Peygamber Hz. Muhammed (Hayatı, Şahsiyeti, İslâm Dini ve Kültüründeki Yeri), 2007, s. 60)

¹²(Cerir'üt-Taberî, 2000, s. 176, 177)

¹³(Berki & Keskiöglü, Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı, 1978, s. 275)

Bedir Savaşında babası, kardeşi ve amcası öldürülmüş olan Ebu Süfyan'ın karısı Hind, babasını öldüren Hz. Hamza'dan intikam almak ister. Bu intikam için iyi bir nişancı olan Cübeyr b. Mut'im'in kölesi Habeşli Vahşi'yi seçer. Hind, Vahşi'ye büyük menfaatler vadedip Hz. Hamza'yı öldürdüğü takdirde azad olacağını söyler.

Vahşi, bir taşın ardına gizlenip Hz. Hamza'yı takip etmeye başlar. Hz. Hamza savaş alanında sağa sola koşturup savaşı ve karşısına çıkan müşrikleri öldürür. Müşriklerden Sibah'ı öldürdüğü sırada Vahşi'nin tam önünde durur. Tam bu sırada Vahşi harbesini (kısa mızrak) gizlendiği yerden fırlatır ve Hz. Hamza'yı kasığından vurarak şehid eder. Hz. Peygamber'in etrafında ise ikisi muhacirlerden, yedisi ensardan olmak üzere dokuz kişi kalır ve bunlar da birer birer şehid olur. İbnü Kaime adlı müşrik, Hz. Peygambere benzeterek Mus'ab b. Umeyr'i şehit eder ve Muhammed'i öldürdüm diye ilan eder. Bunun üzerine İslam ordusunda büyük bir panik başlar. Hz. Peygamber etrafında toplanınız dediği halde İslam ordusu yaşadıkları panik ve üzüntüden dolayı bu çağrıyla duymaz¹⁴.

Düşman ordusu Hz. Peygamber'in yakınlarına kadar gelir. Hz. Peygamber'in ön dişleri kırılır, yüzü yaralanır ve dudağı patlar¹⁵. Hz. Peygamberin yanında birkaç kadının da bulunduğu çok az sayıda sahabe kalır. Bu sahabeler savaşı terk etmeyip Hz. Peygamber'i savunmaya devam eder¹⁶. Daha sonra savaşın şiddeti sona erer ve Müslümanlar, Hz. Peygamber'in yanında Uhud Dağının eteklerinde, müşrikler ise Ebu Süfyan'ın etrafında toplanır. Kureyşliler, Bedir'in intikamını aldıklarını düşünürler¹⁷. Müslümanlar, Hz. Peygamberin amcasının da içlerinde bulunduğu yetmiş şehit verirler¹⁸.

b) Hendek Gazvesi ve Halid b. Velid

Halid b. Velid'in Müslüman olmadan önce katıldığı gazvelerden biri de Hendek Gazvesidir¹⁹. Peşpeşe yapılan istişareler ardından bu gazvede Selmân-ı Fârisî'nin

¹⁴(Yücel, 1984, s. 104-105)

¹⁵(el-Himyeri, 2014, s. 110)

¹⁶(Hamidullah, 2012, s. 200)

¹⁷(Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 94)

¹⁸(Hamidullah, 2012, s. 200)

¹⁹(Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 96)

önerisiyle şehrin etrafına hendek kazılması kararı alınır²⁰. Bu gazvede İslam ordusuna karşı Kureyş başta olmak üzere çeşitli Arap kabileleri ile Medine'den Hayber'e sürülmüş olan Benî Nadîr Yahudileri ve Medine'de kalan son Yahudi kabilesi Benî Kureyza ittifak yapar. Bu ittifakın amacı Hz. Peygamberi ve Müslümanları yok etmek ayrıca İslam dininin yayılmasına mani olmaktır.

Halid b. Velid bu gazvede süvari birliklerine kumanda etmektedir. Kureyşliler ve müttetikleri şehrin etrafında hendekleri görünce şaşırırlar. Süvari birlikleri hendeği geçmek için birkaç kez hücumla geçer. Hendeği geçen bazı müşrikler, hendeğin ardında mevzilenmiş İslam askerlerine karşı başarı gösteremezler²¹. Müşriklerin kısa süreli bir savaşa hazırlıklı olması, binek hayvanlarının yiyecek stoklarının azalması, havaların soğuması ve Benî Kureyza Yahudileriyle ihtilafa düşülmesi gibi nedenlerden dolayı Mekkelilerin komutanı Ebu Süfyan kuşatmayı kaldırır²².

c) Hudeybiye Antlaşması ve Halid b. Velid

Hicretin altıncı yılında Hz. Peygamber, rüyasında Kâbe'yi tavaf ettiğini görür ve umre ziyareti yapacaklarını ahabına müjdelir²³. Bunun üzerine Hz. Peygamber, 1500 civarında sahabe ile birlikte Medine'den Mekke'ye doğru hareket eder. Hz. Peygamber'in savaş yapılmayacağı yönündeki uyarılarını dikkate alan sahabiler sadece yolculuk silahı olarak kılıçlarını alırlar. Hz. Peygamber yirmi kişilik bir süvari birliğini Kureyşlilerin durumunu öğrenmek için öncü kuvvet olarak gönderir. Daha sonra Huzaa kabilesinden Büsr b. Süfyan'ı Kureyşlilere gönderir. Savaş için değil sadece umre yapmak için geldiklerini Kureyşlilere söylemesini ister. Büsr b. Süfyan, Kureyşlilerin savaş hazırlığı içinde olduklarını, Müslümanları Kâbe'ye sokmak istemediklerini ve Halid b. Velid'i iki yüz atlı ile gözcü olarak gönderdiklerini haber verir.

Hz. Peygamber'in savaşmama konusundaki istikrarı ve sahabelerin Hz. Peygamber'e olan sadakatleri anlaşılınca Kureyş heyeti ile Hz. Peygamber arasında Hudeybiye

²⁰(Hamidullah, 2012, s. 209)

²¹(Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 96-97)

²²(Hamidullah, 2012, s. 211)

²³(Yücel, 1984, s. 124)

anlaşması imzalanır²⁴. Hudeybiye anlaşma metnini Hz. Ali yazar. Hz. Ali anlaşma metninin başına “Muhammed Allah’ın Resûlüdür.” cümlesini yazınca müşrikler karşı çıkar. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ali’ye “Muhammed Allah’ın Resûlüdür.” ifadesini silmesini söyler. Hz. Ali bu duruma karşı çıkınca Hz. Peygamber ifadeyi kendisi siler²⁵.

Anlaşma şartları olumsuz gibi görünse de zamanla Müslümanlar, anlaşmanın kendi lehlerinde döndüğünü görürler. Bu anlaşma İslam’ın hızla yayılmasını sağlar, Hayber’in ve Mekke’nin fethine zemin hazırlar. Hudeybiye anlaşmasının üzerinden on üç ay kadar bir süre sonra Kureyş’in meşhûr başkomutanı Halid b. Velid, Amr b. el-As ve Osman b. Talha Müslüman olurlar²⁶. Hudeybiye anlaşmasının üzerinden bir yıl geçtikten sonra anlaşma gereği Hz. Peygamber ve sahabileri umre yapmak için Mescid-i Haram’ı ziyaret etmek üzere yola çıkarlar. Kureyşliler, Müslümanların haram bölgeye yaklaştıklarını duyunca etraftaki tepelere çekilip tüm vadiyi boşaltırlar ve tepeden mescidi gözlerler. Müslümanlar burada üç gün boyunca hac ibadetlerini yerine getirirler²⁷.

2) Müslüman Olduktan Sonra Halid Bin Velid

Halid b. Velid, Hudeybiye Antlaşmasından sonra Müslüman olur. İslam ordularına karşı savaşan Halid. b. Velid, Müslüman olduktan sonra askeri dehasını İslamiyet adına kullanmaya başlar. Halid b. Velid’in Müslüman olduğunu ilan edip Medine’ye hicret etmesi ve Hz. Peygamber’e biat etmesi İslamiyet’e olan ilgi ve merakın artmasına sebep olur.²⁸

a) Halid b. Velid’in Müslüman Oluşu

Hz. Peygamber, Kureyş ile sulh yaptıktan sonra Halid b. Velid’in kafasında soru işaretleri oluşmaya başlar. Nereye ait olduğunu, ne yapması gerektiğini sorgulamaya başlar hatta dininden vazgeçip Hristiyanlığa ya da Yahudiliğe geçmeyi bile düşünür. Tüm bu sorular kafasında dolaşırken Halid b. Velid’in daha önceden Müslüman olan

²⁴(Baş & Sarıçam, İslâm Tarihi El Kitabı , 2012, s. 148-149)

²⁵(Hamîdullah, 1998, s. 297, 299)

²⁶(Baş & Sarıçam, İslâm Tarihi El Kitabı , 2012, s. 150)

²⁷(Sirâceddîn), 2008, s. 301-302)

²⁸(Fayda, Allah’ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 113)

kardeşi Velid b. Velid kendisine bir mektup gönderir. Hz. Peygamber'in "O'nun bu güne kadar Müslüman olmadığına hayret ediyorum. Hâlid ibn-i Velîd, İslâm Dininin ulviliğini anlamayacak derecede bir insan değildir." sözlerini Halid b. Velid'e yazdığı mektupta bildirir. Kardeşi, Halid b. Velid'e bu fırsatı kaçırmayıp Müslüman olmasını söyler. Halid b. Velid mektubu alınca Müslüman olmaya karar verir²⁹.

Velid b. Velid'in mektubunu alıp Müslüman olmaya karar veren Halid b. Velid Medine'ye gitmek için yola çıkar. Yolda Osman b. Talha ile karşılaşır. Ona durumu anlatır ve Osman b. Talha da Müslüman olmak için yola çıkar. Bunun üzerine yol arkadaşı olurlar. Daha sonra Amr b. As ile karşılaşır. Amr b. As da kendilerine katılır. Halid b. Velid, Hz. Peygamber'in yanına gelip selam verir. Hz. Peygamber selamını güler yüzle alır ve Halid b. Velid Müslüman olur. Amr ile Osman da Hz. Peygamberin yanına gidip Müslüman olurlar³⁰.

b) Mûte Savaşı

Mute Savaşı Suriye'de yapılır. Müslümanlarla Bizans arasında yapılan ilk savaştır. Hz. Peygamber İslam'a davet için Bizans İmparatorluğuna bağlı bulunan Busrâ emirine bir mektup gönderir. Busrâlular, Hz. Peygamber'in bu mektubuna kızıp elçiyi öldürür. Gönderilen elçiyi öldürmek devlet hukukuna aykırı bir davranıştır. Daha sonra Hz. Peygamber, Suriye hududuna İslam'a davet için on beş kişilik bir heyet gönderir ve bu heyettekiler de katledilir. On beş kişilik heyetten sadece heyetin reisi öldürülmekten kurtulur. Bu gerekçeler sebebiyle seferin yapılmasına karar verilir³¹. Hz. Peygamber üç bin kuvvet hazırlayarak azatlı kölesi Zeyd'in komutasında orduyu yola çıkarır. Orduyu uğurlayan Hz. Peygamber; "Zeyd şehid olursa, komutanlığı Câfer alsın; Câfer de şehit düşerse, Ravâha oğlu Abdullah komutan olsun..." der³².

Çarpışmayı başlatan Zeyd b. Harise olur. Zeyd, birçok mızrak darbesi alıp şehit olunca sancağı Cafer b. Ebu Tâlib alır. Cafer, çarpışmada ağır yaralar alır öyle ki şehadetinden sonra vücudunda elliden fazla darbe olduğu görülür. Daha sonra

²⁹(Karakılıç, 1972, s. 143)

³⁰(Cevzi, 2006, s. 297-298)

³¹(Berki & Keskiöglü, Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı, 1978, s. 347)

³²(Yücel, 1984, s. 146)

sancağı Abdullah b. Revaha alır. O da uzun çarpışmalar sonunda şehit olur. Bunun üzerine Halid b. Velid'in komutanlığında ittifak edilir³³. Harp tekniğinde yetenekli bir kumandan olan Halid b. Velid gece karanlıktan istifade ederek İslam askerlerinin yerlerini değiştirir. Sağdaki askerleri sola, soldakileri sağa, öndekileri arkaya, arkadaki askerleri öne geçirir. Sabah olunca karşılarında farklı askerler gören düşman kuvvetleri Müslümanlara yardımcı kuvvet geldiğini düşünüp hayal kırıklığı yaşar. Müşrikler, Müslüman ordusunun hücumları karşısında bir hayli zayıf verip geri çekilmek zorunda kalır. Bu durumdan istifade eden Halid b. Velid, sayıca az bir kuvvetle yüz bin kişilik düşman ordusunu takip etmeyi gereksiz görüp geri çekilir. Böylece Halid b. Velid ordusunu toparlayıp Medine'ye döner³⁴.

c) Mekke'nin Fethi

Kureyşliler, Hz. Peygamber'in anlaşma yaptığı Huzaa kabilesine karşı kendi müttelikleri Bekr kabilesine asker ve silah yardımı yaparak Hudeybiye anlaşmasını ihlal ederler. Bekr kabilesi önceden beri düşman olduğu Huzaa kabilesine ani bir gece baskını yaparak Huzaalıları gafil avlar. Bu gece baskınında Huzaalılar yirmi ölü verir. Bunun üzerine Huzaalı Amr b. Sâlim, kırk kişilik süvari birliğiyle yola çıkıp durumu Hz. Peygamber'e haber verir. Kureyşliler yaptığı hatayı anlayıp Ebu Süfyan'ı anlaşmayı yenileyip müddetini uzatması için Hz. Peygamber'e gönderir. Ebu Süfyan, Hz. Peygamber'e gelip durumu anlatmış fakat olumlu bir cevap alamadan Mekke'ye döner.

Hz. Peygamber gizli bir şekilde savaş hazırlıklarına başlar³⁵. Hz. Peygamber Mekke'yi büyük bir orduyla ani baskın yaparak kan dökmeden teslim almayı ister. Bunun için Mekke'ye doğru giderken sık sık ordusunun yönünü değiştirir ve ordunun nereye gittiğini belli etmemeye çalışır. Bu arada Müslüman kabilelere uğrayıp onların da orduya katılmalarını sağlar. Hz. Peygamber böylece Müslüman kabilelerin de katılımıyla on bin askerlik büyük bir ordu meydana getirir³⁶.

³³(El-Bûtî, 1984, s. 355-356)

³⁴(Karakılıç, 1972, s. 155)

³⁵(El-Bûtî, 1984, s. 361-362)

³⁶(Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 166)

On bin kişilik bir ordunun Mekke kapısına dayandığını öğrenen Kureyşliler büyük bir panik ve korku içinde Hz. Peygamber'e Ebu Süfyan başkanlığında bir heyet gönderir. Hz. Peygamber, heyeti bir gece karargâhında misafir eder ve ordusunun resmigeçidini seyrettirir. Ebu Süfyan ve heyetini Müslümanlığa çağırır. Böyle büyük bir orduyla savaşmayı göze alamayan Ebu Süfyan ve heyeti Müslümanlığı kabul etmiş olarak Mekke'ye döner³⁷. Mekke'nin tesliminden başka çare olmadığını anlayan Ebu Süfyan kendisinden haber bekleyen Kureyşlilere durumu anlatır. Hz. Peygamber'in büyük bir ordu ile yola çıktığını bu büyük ordu ile baş etmenin mümkün olmadığını söyler. Kendisinin de Müslüman olduğunu söyleyip Kureyşlileri İslam'a davet eder. Hz. Peygamber ordusuyla gelince Ebu Süfyan'ın evine sığınanların emniyette olacağını, silahını bırakıp evine sığınanlara dokunulmayacağını, Harem-i Şerif'e sığınanların emniyette olacağını bildirir.

Hız. Peygamber, Mekke'ye girmeden önce ordusunu dört guruba ayırıp her gurubun şehre gireceği yerleri tayin eder. Ordusunu, saldırıya uğrayıp mecbur kalmadıkları sürece savaşa girmemeleri konusunda uyarır. Bütün birlikler savaşmadan Mekke'ye girer. Sadece Halid b. Velid'in komuta ettiği birlik saldırıya uğrar. Kureyş'in ileri gelen müşriklerinden Amr oğlu Süheyl, Ümeyye oğlu Safvan ve Ebu Cehil'in oğlu İkrime'nin kurduğu çete Halid b. Velid'in birliklerine saldırır. Halid b. Velid'in birlikleri Mekke'ye girerken onları ok yağmuruna tutup iki tanesini şehit ederler. Bu durum karşısında kayıtsız kalamayan Halid b. Velid saldırganlar üzerine hücum eder ve bir hamlede on üç tanesini kılıçtan geçirir. Bunun üzerine diğer müşrikler dağılıp kaçar.

Hız. Peygamber, kan döküldüğünü duyunca üzülür fakat müşriklerin saldırısı sonucu savunma amaçlı bir muharebe yaşandığını öğrenince İlahi takdirin böyle olduğunu söyler³⁸. Hız. Peygamber fetihten sonra mütevazı bir şekilde Mescid-i Haram'a girer; Hacer-i Esved'i selamlar ve öper. Kâbe'yi tavaf eder. Tevhid inancı gereği Kâbe etrafındaki putlar temizlenir. Putların temizlenmesi sırasında Hız. Peygamber:

³⁷(Avcı & Fayda, Son Peygamber Hız. Muhammed (Hayatı, Şahsiyeti, İslâm Dini ve Kültüründeki Yeri), 2007, s. 74)

³⁸(Yücel, 1984, s. 156, 157)

“De ki, Hak geldi batıl ortadan kalktı; zaten batıl, ortadan kalkmaya mahkumdur” (İsrâ, 81) ayetini tekrar eder. Daha sonra Kureyş halkına seslenir:

-Ey Kureyşliler! Şimdi size ne yapacağımı düşünüyorsunuz? diye sorar. Kureyşliler hep birlikte cevap verir:

-Biz, senden hayır umuyoruz; Sen kerim bir insansın derler. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

-Öyle ise ben de Yusuf’un kardeşlerine dediği gibi söylüyorum: Bugün size kınama yok... Haydi, gidiniz serbestsiniz! der ve genel af ilan eder. Bu af ile Hz. Peygamber’in ne kadar çok merhametli olduğu tarihi kayıtlara geçer.³⁹

d) Benî Cezîme Vak’ası

Mekke’nin fethinden sonra Hz. Peygamber, Halid b. Velid’i İslam’ı tebliğ için üç yüz elli kişilik bir ordunun başında Mekke’nin güneyindeki Cezîme b. Âmir kabilesine gönderir. Halid b. Velid, kabileye silahlarını bırakıp teslim olmalarını ve Müslüman olmalarını söyler. Bunun üzerine Cezîmeliler silahlarını bırakır ve Müslüman olduklarını ifade ederler. Ancak Halid b. Velid onların Müslüman oldukları konusunda kesin bir kanaate varamaz. Daha önceden bu kabileye olan düşmanlığını da hesaba katarak Cezîmelileri esir alıp askerleri arasında taksim eder.

Ertesi sabah, askerleri arasında taksim edilen Cezîmelilerin öldürülmelerini emreder. Bazı askerler Halid b. Velid’in emrini yerine getirip otuz kadar esiri öldürür. Bazıları ise Cezîmelilerin Müslüman olduklarına kanaat getirerek onları serbest bırakır. Bütün bu olanları Mekke’ye kaçıp gelen bir esirden öğrenen Hz. Peygamber çok üzülür. Hz. Peygamber “Allah’ım, ben Hâlid’in yaptıklarından berîyim!” diyerek onun bu davranışını onaylamadığını ifade eder. Hz. Peygamber öldürülenlerin diyetini ödemek için Hz. Ali’yi Cezîme kabilesine gönderir ve Cezîme kabilesinin uğradığı maddi zararın karşılanmasını sağlar.⁴⁰

³⁹(Fayda, Allah’ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 177)

⁴⁰(Avcı & Fayda, Son Peygamber Hz. Muhammed (Hayatı, Şahsiyeti, İslâm Dini ve Kültüründeki Yeri), 2007, s. 76)

e) Huneyn (Hevâzin) ile Tâif Gazveleri

Huneyn vadisi, Mekke ile Taif arasındadır. Kabilenin önemli bir kolu olan Sakifliler Taif'te yaşamaktadır. Hevâzin kabile topluluklarıyla Kureyşliler arasında ticari ilişkilerin de etkisiyle cahiliye döneminden beri süregelen bir düşmanlık vardır. Kureyş kabilesinin Müslüman olmasıyla Hevâzinliler'in Kureyş'e olan düşmanlığı Hz. Peygamber'e ve İslam dinine yönelmiştir. Hz. Peygamber, Mekke'de iken ele geçirilen bir casusları Hevâzinlilerin kadınlarını, çocuklarını, mallarını ve hayvanlarını yanlarına alarak savaş hazırlıkları yaptıklarını öğrenir. Sakifliler de putları Lât'ın Müslümanlar tarafından tahrip edileceğinden korkup Hevâzinlilere katılır. Hevâzin ordusunun kumandanı Mâlik b. Avf en-Nasrîdir.

Hz. Peygamber on iki bin askere ulaşan ordusuyla yola çıkar. Hevâzinliler, Huneyn vadisinde pusu kurar. Halid b. Velid'in kumandasındaki öncü birliği Hevâzinliler'in ok yağmuruna tutulur. Böylece savaş fiilen başlamış olur. Havanın karanlık olması sebebiyle pusudaki düşmanların yeri tespit edilemez. Bunun yanı sıra ürken at ve develer büyük bir karışıklık meydana getirir bu durum öncü birliğin dağılmasına, merkezdeki birliklerin geri çekilmesine neden olur. Hz. Peygamberin çevresinde çok az sayıda asker kalır. Kur'ân-ı Kerim'de bozgunun sebebi açıkça ifade edilir:

-“*And olsun ki, Allah size birçok yerlerde ve çokluğunuzun sizi böbürlendirdiği fakat bir faydası da olmadığı, yeryüzünün bütün genişliğine rağmen size dar gelip de bozularak arkanıza döndüğünüz Huneyn gününde yardım etmişti.*” (et-Tevbe Sûresi, 25-26)

Daha sonra dağılan ordu Hz. Peygamber'in çağrısı, cesur ve kararlı müdahalesiyle toparlanır. Toparlanan İslam askeri şiddetli bir savaştan sonra zafere ulaşır. Hevâzinlilerin çoğu kumandanlarıyla birlikte Taif'e kaçar. Huneyn Gazvesi'nde dört Müslüman'ın şehit olduğu düşman askerlerinden de yetmiş kişinin öldüğü rivayet edilir.⁴¹

⁴¹(Avcı & Fayda, Son Peygamber Hz. Muhammed (Hayatı, Şahsiyeti, İslâm Dini ve Kültüründeki Yeri), 2007, s. 77-78)

Huneyn Gazvesinde yenilgiye uğrayan Sakif kabilesi ve diğer firariler Taif'e gelerek burada bulunan kaleye sığınır. Yanlarına çevreden topladıkları erzakları da alarak hep beraber harp hazırlıkları yapıp kendilerini müdafaa etmeye başlarlar. Bu durumu öğrenen Hz. Peygamber, Halid b. Velid'i bin kişilik askerle bunların üzerine gönderir. Kendisi de diğer askerlerle geriden takip eder.⁴² Müslümanlar sağlam surlarla çevrili Taif şehrini kuşatırlar. Taifliler bol miktarda erzak depolarlar. İslam ordusu şehri fethedebilmek için ne kadar gayret gösterdiyse de başarılı olamaz. Haram ayların da yaklaşması üzerine Hz. Peygamber muhasarayı kaldırır.⁴³

f) Halid b. Velid'in Mustalik Oğullarına Gönderilişi

Hz. Peygamber Mekke civarındaki Benî Mustalik kabilesinin zekâtını toplamak için Halid b. Velid'i gönderir. Halid b. Velid, Mustalik oğullarının Müslüman olup olmadığını tespit etmeye çalışır. Bunun için ajanlarını gönderip gözlem yaptırır. Ajanlar gözlemleri sonucunda Mustalik oğullarının Müslüman olduklarını, ezan okuyup namaz kıldıklarını Halid b. Velid'e bildirir. Daha sonra Halid b. Velid, Mustalik oğullarının yanına gider, kabile reisleri el-Haris b. Dırâr'ın, zekât mallarını hazırlayıp bir heyet halinde Medine'ye gitmek üzere hazır olduğunu görünce durumdan hoşnut olur. Mustalik heyeti ve Halid b. Velid Medine'ye beraber dönerler. Halid b. Velid, Mustalik oğullarının Müslüman olduklarını, ezan okuyup namaz kıldıklarını Hz. Peygamber'e bildirir.⁴⁴

Daha önce Benî Cezîme vakası yaşanmasına rağmen Hz. Peygamber'in Halid b. Velid'i Mustalik oğullarına göndermesi Hz. Peygamber'in Halid b. Velid'e olan itimadının devam ettiğini gösterir. Halid b. Velid'in de Benî Cezîme vakasındaki hatasını tekrar etmeyip durumu araştırdıktan sonra bir karara varması, Hz. Peygamber'in itimadını boşa çıkarmadığını gösterir.

3) Halid B. Velid ve İrtidat Savaşları

Hz. Peygamber'in vefatından sonra peygamber olduğunu ileri süren bazı kişiler ortaya çıkar. Onun vefatıyla birlikte bu durum zamanla büyüyen isyana dönüşür.

⁴²(Karakılıç, 1972, s. 212-213)

⁴³(Baş & Sarıçam, İslâm Tarihi El Kitabı , 2012, s. 154-155)

⁴⁴(Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 211-212)

Bazı kabileler de artık devlete zekât vermek istemediklerini beyan ederler. Yeni Müslüman olmuş bazı kabileler de Medine ile irtibatlarını keserler. Kabilelerden bazıları yalancı peygamberlere tabi olur, bazıları ise zekât vermeyeceklerini bildirir.

Hz. Ebubekir'in halifeliği döneminde başlayan irtidat hareketleri Müslümanlar arasında fikir çatışmalarına sebep olur. Yalancı peygamberlerle mücadele konusunda hemfikir olan Müslümanlar, zekât vermek istemeyenlerle mücadele konusunda ihtilafa düşerler. Hz. Ebu Bekir ise hangi sebeple olursa olsun irtidat edenlerle mücadele konusunda kararlı bir tutum sergiler. Namaz ile zekâtın birbirinden ayrı olmadığını, ikisinin de farz ibadet olduğunu, bunları ayrı ibadet olarak görenlerle savaşmanın şart olduğunu belirtir.

Hz. Ebu Bekir, İslam dininin tamamlandığını ve esaslarının terkedilmesine izin vermeyeceğini söyler. İrtidat hareketlerinin bastırılması için Halid b. Velid'i ordunun başına getirir. İrtidat hareketlerinin bastırılmasında büyük başarılar gösteren Halid b. Velid; Tuleyha, Secah ve Müseylimetülkezzâb'ın ortadan kaldırılmasını sağlar.⁴⁵ Halid b. Velid Tuleyha'yı ortadan kaldırınca Arab mürtedler İslam'a geri döner. Mürtedlerle olan mücadelesini istikrarla sürdüren Halid b. Velid, nerede bir irtidat hareketi olduğunu duysa oraya asker yollar; eğer Müslüman olurlarsa onları serbest bırakır, Müslüman olmazlarsa onları öldürür.⁴⁶

a) Zü'l-Kassa Savaşı

Hz. Ebubekir, İslam ordusuyla birlikte Medine'den Zü'l-Kassa'ya gider. Hz. Ali ve diğer bazı sahabeler, Hz. Ebubekir'in savaşa katılmasına karşı çıkar. Hz. Ebubekir sahabelerin ısrarı üzerine savaşa katılmaktan vazgeçer. Bunun üzerine Hz. Ebubekir, Halid b. Velid'i İslam ordusunun başına kumandan tayin eder ve askerlere kumandanlarının Halid b. Velid olduğunu, kendisinin yanındaki askerlerle birlikte Hayber tarafına gideceğini söyler⁴⁷. Halid b. Velid, Zü'l-Kassa savaşından ayrıldıktan sonra Hz. Ebubekir onu, önce yalancı Peygamber Tuleyha'ya daha sonra Benî Temim kabilesinin üzerine gönderir.

⁴⁵(Baş & Fayda, İslâm Tarihi El Kitabı, 2012, s. 238-239)

⁴⁶(Cerir'üt-Taberî, 2000, s. 360)

⁴⁷(Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 251)

b) Büzâha Savaşı

Hz. Ebubekir Zü'l-Kassa savaşından sonra Halid b. Velid'i yalancı peygamber Tuleyha'nın üzerine gönderir. O dönemlerde Necid'de Benî Esed kabilesinin suyu Büzâhadadır.⁴⁸ Halid b. Velid Tuleyha'nın Peygamberlik iddiasında bulunduğunu duyunca ordusuyla beraber yola çıkar. Tuleyha, kendisine ayetler geldiğini ve kendisinin peygamber olduğunu söyleyerek insanları aldatır. Halid b. Velid sefere giderken yolu üzerindeki toplulukları da İslama davet eder ve itaat altına alır. Tuleyha'nın ordugâhına varınca önce onu İslam'a davet eder fakat Tuleyha peygamberlik iddiasında ısrar edince savaş başlar. Müslüman askerleri mürtedleri bozguna uğratar. Tuleyha savaşı kaybedeceğini anlayınca eşini de yanına alarak atına atlayıp savaş meydanında kaçar ve Şam'a gider. Kaçarken ona inanan mürtedlere de kaçmalarını tavsiye eder. Tuleyha'nın kaçıışı üzerine geriye bıraktığı mürted topluluğundan bir kısmı tekrar Müslüman olup itaat altına alınır, Tuleyha da daha sonra tekrar Müslüman olup Hz. Ömer tarafından affedilir.⁴⁹

c) Temîm Kabilesi ve Halid b. Velid

Temim kabilesi irtidat hareketlerinin olduğu dönemde kendi aralarında anlaşmazlığa düşer. Bazıları zekât vermez bazıları ise mallarının zekâtını Hz. Ebubekir'e gönderir. Bir kısmı da anlaşmazlığın yaşandığı bu dönemin sonucunu beklemeye başlar. Temim kabilesi böyle bir karmaşa içindeyken Arap Hristiyanlarından Secah isimli Cezireli bir kadın yanlarına gelir. Bu kadın kendisinin peygamber olduğunu iddia eder. Yanında kendi kabilesinden ve kendisine inanan insanlardan oluşan bir ordu vardır. Hz. Ebu Bekir ile savaşmaya karar veren bu ordu Temim kabilesinin de kendilerine katılmasını ister. Temim kabilesinin çoğu Secah'a katılmayı kabul eder.

Secah kendisine bağlanan mürtedlerle beraber Hz. Ebu Bekir'le savaşmak üzere yola çıkar. Daha sonra bu fikrinden vazgeçen Secah, Yemame'de bulunan Beni Hanife kabilesinin üzerine yürümeye karar verir. Yemame de sahte peygamber Müseyleme vardır. Secah'ın Yemameyi kuşatması üzerine Müseyleme Secah'a anlaşma teklifinde bulur. Bu teklif üzerine anlaşmaya karar veren Secah ve Müseyleme evlenmelerinin menfaatleri açısından daha uygun olduğunu düşünüp evlenme kararı

⁴⁸(Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 253)

⁴⁹(Savaş, 1993, s. 114)

alırlar. Secah, anlaşma sonrası kendine inanan mürtetlerin yanına döndüğünde mürtetler ona ne olduğunu sorar. Secah Müseyleme'yi hakiki bir peygamber olarak gördüğünü ve onunla evlendiğini söyler. Secah'a inanan mürtetler Secah'ın daha önce vadettiği büyük menfaatlere ulaşamayacaklarını anlar ve ona uyanların çoğu tekrar Müslüman olur⁵⁰.

d) Akraba Savaşı

Halid b. Velid'in komutanlığını yaptığı irtidat savaşları arasında sonucu bakımından en çetin savaş Yemâme'de yalancı peygamber Müseylime'ye karşı yapılan Akraba savaşıdır. Bu savaş Müslümanların Bedir'den o güne değin yaptıkları tüm muharebelerin en şiddetli ve en kanlısı olmuştur. Halid b. Velid yalancı peygamber Müseylime'nin etrafında toplanan Benî Hanîfe'ye savaş açmak için ordusuyla beraber Butâh'tan Yemâme'ye doğru harekete geçer. Halid b. Velid Yemâme'ye doğru yaklaşırken keşif için öncü birlik gönderir ve bunlara karşılına çıkan herkesi esir almalarını emreder. Öncü birlik Benî Hanîfe'nin hatırı sayılır şahsiyetlerinden olan Müccaa ve onunla birlikte yola çıkan yirmi üç kişiyi esir alır.⁵¹ Daha sonra Müccaa'yı Halid b. Velid'e getirirler. Halid b. Velid, Müccaa'ya kim olduğunu ve kendisinin geldiğini nereden haber aldığını sorar. Bunun üzerine Müccaa, kendilerinden haberlerinin olmadığını ve kabilelerinden birisinin öldürülmesi üzerine kısas yapmak için yola çıktıklarını söyler. Halid b. Velid'in emri üzerine Müccaa'nın arkadaşları öldürülür.

Müccaa ise Yemâme'nin hatırı sayılır kişisi olduğu gerekçesiyle öldürülmez ve elleri bağlanıp Halid b. Velid'in çadırına gönderilir. Ertesi gün Halid b. Velid askerlerini düzenler ve Şurahbil b. Hasene'nin kılavuzluğunda saf tutar.⁵² İki ordu Yemâme'de Akraba denilen bölgede karşı karşıya gelir. İslam ordusu başlangıçta sayıca az olması sebebiyle gerilese de Muhacir ve Ensarın güçlü direnişi karşısında Müseylime askerleriyle beraber Hadîkatü'r-Rahmân denilen etrafı yüksek duvarlarla çevrili bahçesine sığınır. Daha sonra Müslümanlar bahçeye girip Müseylime'yi öldürürler.

⁵⁰(Savaş, 1993, s. 115)

⁵¹(Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 271-273)

⁵²(Cerir'üt-Taberî, 2000, s. 383)

Savaştan sonra bu bahçeye Ölüm Bahçesi denir. Akraba Savaşı'nda Müslümanlardan çok sayıda kayıp verilir.⁵³

Savaşın ardından Mücaa, Halid b. Velid'e Yemâmelilerle barış anlaşması yapmasını tavsiye eder. Böylece Mücaa, Yemâmelileri toptan yok edilmekten kurtarmayı ve mallarının bir kısmını kendilerine bırakmayı düşünür. Bunun için Halid b. Velid'e yalan söyleyip kaledeki Yemâmelilerin silahlı olduğunu ve savaşa hazır bir şekilde beklediklerini belirtir. Mücaa kaleye barış şartlarını görüşmeye gittiğinde kalede kadınlar, yaşlılar ve çocuklardan başka kimsenin olmadığını görür. Bunun üzerine kaledekilere zırhlar giydirip silahlandırarak kale burçlarında beklemelerini söyler. Müslümanlar kale burçlarına bakınca kalenin askerlerle dolu olduğu kanaatine varır.

Halid b. Velid, askerlerin savaşta bir hayli yorulduğunu görünce savaşın devam etmemesi gerektiğini düşünür. Bu sebeple Müccaa'nın anlaşma teklifi kabul eder. Anlaşmaya göre elde edilen ganimetler bölüşülecek ve alınan esirlerin dörtte biri serbest bırakılacaktır. Ancak anlaşmanın ardından kaleye giren Müslümanlar kalede; kadın, ihtiyar ve çocuklardan başka asker göremeyince Halid b. Velid, Müccaa tarafından kandırıldığını anlar. Bunun üzerine Müccaa, Yemâmelilerin akrabaları olduğunu ve onları savunmak için böyle davranması gerektiğini ifade eder. Müseyleme'nin iddialarının yalan olduğunu gören ve ona olan inancını kaybeden Yemâme halkı anlaşmanın ardından tekrar İslam dinine dönerler.⁵⁴

4) Halid B. Velid'in Suriye Fetihleri

Bizans ordusunun hareketlerini takip eden ve durumun tehlikeli bir hal aldığını gören Şam'daki İslam ordusu derhal harp istişare meclisi oluşturur. Bizans topraklarından çekilmeye ve İslam ordularının tamamının katılacağı bir savaşa Bizanslıları zorlamaya karar verir.Hz. Ebubekir İslam ordusunun tek tek yok edilmemesi için dağınık ordunun Yermük'te toplanması kararını alır. Daha sonra Halid b. Velid'i ordusuyla birlikte Şam'a yönlendirir ve ordunun başına geçmesini emreder. Halid b. Velid bu emri derhal yerine getirip ordusuyla birlikte Şam'a gider.⁵⁵

⁵³(Ateş, 2016, s. 256-257)

⁵⁴(Ağırakça, 1998, s. 168, 169)

⁵⁵(es-Sallâbî, 2016, s. 424, 425)

a) Dûmetu'l-Cendel'in Yeniden Fethi

Dûmetu'l-Cendel stratejik öneme sahip bir konumda bulunur. Bu bölge, güneyden Arap Yarımadası, kuzeydoğudan Irak ve kuzeybatıdan Şam yolu olmak üzere üç yolun geçiş noktasıdır. Bu sebepten dolayı Müslümanlar burayı ele geçirmeye çok önem vermişlerdir.⁵⁶Hz. Ebubekir'in emri ile Dûmetu'l-Cendel'i kuşatan İyâz b. Ganem, Arap kabilelerinin birleşip bir ordu oluşturması üzerine zor anlar yaşar ve durumu Hz. Ebubekir'e bildirir. Bunun üzerine Hz. Ebubekir İyâz'a yardım etmesi için Halid b. Velid'i görevlendirir.⁵⁷

Halid b. Velid, Hz. Ebubekir'in emri üzerine Dûmetu'l-Cendel'e gider. Kent halkının ve yandaş kabilelerin, İyâz ve ordusuyla karşı karşıya geldiğini görür. Halid b. Velid'in başarılı hamleleri ve İyâz b. Ganem'in saldırılar karşısında direnişi sayesinde zafer kazanılır. Savaştan kaçanlar kaleye sığınmaya çalıştılsa da Halid b. Velid peşlerini bırakmaz ve kale dışında bulduklarının boynunu vurdurur.⁵⁸

b) Halid b. Velid'in Kurâkır ile Süvâ Arasındaki Çölü Geçmesi

Dûmetu'l-Cendel'den Kurâkır'a gelen Halid b. Velid zorlu bir yolculuğa çıkmaya karar verir. Beş gün sürecek olan ve hiç su bulunmayan çölü geçerek Süva'ya gitmek için çare aramaya başlar. Halid b. Velid çöl yolunu bilmediği için Tayy kabilesinden Râfi' b. Amîre'yi kılavuz olarak görevlendirir. Râfi, çöl şartlarının çok çetin olduğunu ve çölde su bulunmadığını söyler. Bol miktarda su almalarını, semiz ve büyük gövdeli yirmi deveyi yanlarında bulundurmalarını ister. Develeri iyice susuncaya kadar susuz bırakırlar. Daha sonra onları suyun başına getirip develer kanuncaya kadar su içirirler. Halid b. Velid ve askerleri bir gün sonra ilk menzile ulaşır. Yanlarında getirdikleri develerden dört tanesini boğazlayıp karınlarındaki suları alıp ordudaki atları bu sularla sularlar. Askerler de yanlarında getirdikleri suları içer ve dört gün boyunca yola devam ederler.

Dört gün süren yolculuğun ardından çölde susuz kalan Halid b. Velid ve ordusu su kaynağını bulamadıkça hayattan ümidini kesmeye başlar. Râfi, askerlere çömelmiş

⁵⁶(Ateş, 2016, s. 356).

⁵⁷(Ağırakça, 1998, s. 287)

⁵⁸(Ateş, 2016, s. 355)

insana benzeyen bir ağaç görüyor musunuz? diye sorar. Askerler öyle bir ağaç göremediklerini söylerler. Bunun üzerine Râfi, etrafa iyi bakmalarını yoksa hep beraber helak olacaklarını ifade eder. Askerler ağacı araştırmaya başlar ve bir kısmı kesilmiş halde bulurlar. Ağacı görünce hep bir ağızdan tekbîr getirip ağacın dibini kazmaya başlarlar. Ağacın dibinde su pınarı bulan askerler kana kana su içip yola devam ederler. Halid b. Velid ve ordusu beş günlük zorlu çöl yolculuğunun ardından Süvâ'ya ulaşır.⁵⁹

c) Ecnâdeyn Meydan Muharebesi

Ecnâdeyn Meydan Muharebesi, Şam bölgesinde gerçekleşen Müslümanlarla Bizans arasında olan ilk büyük savaştır.⁶⁰ Halid b. Velid başkomutan olarak görevlendirilir. Başkomutan olarak İslam kuvvetleri komutanlarına görev dağılımı yapan Halid b. Velid sonrasında orduyu cihada teşvik edici bir konuşma yapar. Halid b. Velid kadınları ve çocukları ordunun gerisinde görevlendirir. Böylece İslam askerleri, kadınlarının ve çocuklarının esir edilme korkusundan dolayı geri çekilme düşüncesi olmadan savaşa katılırlar.⁶¹

Müslümanlarla Bizans arasında yapılan bu muharebe çok şiddetli bir şekilde gerçekleşir. Ecnâdeyn Muharebesi, zorlu bir mücadele sonrasında İslam ordusunun üstün zaferi ile sonuçlanır. Bizans bu muharebede büyük zaiat verir. İslam ordusundan da aralarında önemli sahabelerin de bulunduğu büyük miktarda şehit verilir. Ecnâdeyn Muharebesi sonucunda Suriye kapılarının Müslümanlara açılması bu galibiyetin önemini gösterir.⁶²

5) Halid B. Velid'in Başkomutanlıktan Alınması ve Vefatı

Halid b. Velid, Hz. Ömer tarafından başkomutanlıktan azledilir. Bazı kaynaklarda Hz. Ömer'in Halid b. Velid'i azletme sebebinin aralarındaki bir husumetten dolayı gerçekleştiği yer alır. Bu durumun asılsız olduğunu Hz. Ömer, Halid b. Velid'i azletme sebebini açıkladığı zaman anlamaktayız.⁶³ Halkın, Halid b. Velid'e

⁵⁹(Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 375-377)

⁶⁰(Ateş, 2016, s. 396)

⁶¹(Ağırakça, 1998, s. 327)

⁶²(Savaş, 1993, s. 121)

⁶³(el-Mısri, 2015, s. 139)

haddinden fazla değer vermesi ve her başarının ardında onu tek güç olarak görmesi Halid b. Velid'in azlinde etkili olur. Hiç kimsenin tek başına başarılı olmasının mümkün olmaması ve bu başarıların aslında İslamiyet'e ait olması düşüncesiyle Hz. Ömer, Halid b. Velid'in azlinin daha doğru olacağını düşünür. Halid b. Velid görevinden azledildikten sonra kısa bir süre Ebu Ubeyde'nin emrinde çalışan bir komutan olarak görevine devam eder. Bazı kaynaklarda rivayet edildiğine göre, Hz. Ömer, Halid b. Velid'den göreviyle ilgili ayrıntılı bilgi vermesini ister. Bu emri yerine getirmeyen Halid b. Velid, Hz. Ebubekir döneminde de aynı şekilde çalıştığını ifade eder. Halid b. Velid'in, Hz. Ömer'in prensiplerine uyum sağlayamaması da azlediliş sebebi olarak kaynaklarda yer alır.⁶⁴

Halid b. Velid'in azlinden sonraki hayatına dair kaynaklarda hemen hemen hiçbir bilgi yoktur. Halid b. Velid'in 642 yılında Suriye'nin Hıms şehrinde vefat ettiği bilinir. Günümüzde de kabri oradadır ve kabrinin yanında bir de cami bulunur. Vefatından önce Hz. Ömer'i kendisine vasi tayin eden Halid b. Velid kendisinde; at, silah ve kölesinden başka hiçbir mülk bırakmamıştır. Müslüman olduktan sonra İslamiyet'i yaymak için birçok savaşa katılan Halid b. Velid'in vefatından sonra vücudunun birçok yerinde yara izlerine rastlanır. Kaynaklarda Halid b. Velid'in hanımları ve çocukları hakkında çok az bilgi yer alır. Kırk tane çocuğunun olduğu fakat bunların Suriye'deki veba salgınında vefat ettiği rivayet edilir. Veba salgını sonucunda çocuklarını kaybeden Halid b. Velid'in nesli devam etmemiştir.⁶⁵

⁶⁴(Savaş, 1993, s. 139-140)

⁶⁵(Fayda, Allah'ın Kılıcı Halid B. Velid, 2014, s. 446-447)

İKİNCİ BÖLÜM

METNİN TRANSKRİPSİYONU

1) Hazreti Halid

1a)

1- Tekbîr ve tehlîli avazın işidicek ashâbını atlandırđı, gazâ itmeye başladı çıktı.

2- Görđi kim; Müslümanlık çerisi gürûh gürûh oluben, dört yakadan küffâr çerisinin

3- üstüne depdiler, kendüleri dahi hamle getürdiler. Tadon Müslümanlık çerisinin geldiğini

4- görincek gönlü içinde katı sundu. Begleri ile dalaştı eyitdi; nidersiz düşman

5- çerisi iki bölük oldu Müslümanlara mı depelim, yohsa küffâra mı depelim didi. Beglerin

6- kimisi eyitdi, dindaşlarımıza yardım kılalım Arab çerisi birle uruşâlim didiler. Bir nice

7- si dahi eyitdiler; her kaçan ise Müslümanlık bizim üzerimize galib olasırlardır, kimimizi

8- kırasırlardır, kimimizi zebun idüb esir idesirlerdir. Yekdiger oldur kim Müslümanlarla

9- bir olasus, ta kim ehli iyâlimiz başımız canımız mâlimiz esen kaladırlar. Tadon hiç gelici

10- söylemedi isem oldu ta kim evvel iki fırkanın sözleri bir ola çün öndin

11- sürülenler sonra sürülenlere insaf virdiler yahşi söyledinüz. Ondan bir uğurdan

12- Tadona eyitdiler, ya melik siz ne buyurursız dirler. Tadon eyitdi, dindaşlarımıza yarî kılmak

13- yek idi eger bu elçiliğe gelen mübârizler arayu gayrete de gelmişse eger bunlar görirlerse kim

14- biz salibî ehline yardım kılavuz. Müslümanlığın yüzine kılıç sallayun dir hali aç arslan

15- gibi aramıza düşerler, taşradan gelenleri dahi üstümize üşürirler, iki kılıcın

16- arasında kırılırız işimiz ziyana varır. Bir maslahat oldır kim, medarı öteden beri birle dirliğe

17- idevüz. Müslümanlar birle birlik idevüz andan artık olmaya kim bunlar gele sonra sulh ideriz

2a)

1- didi. Dahi andan Halid İbn Velid ashabı bir saf çıkub durdılar, gözetdiler kim Ahlat

2- çerisi Tadon melikinın begleri kankı yanadırlar. Anı gördiler kim Tadon begleri birle

3- Müslümanlık çerisine kavuşdılar dahi Erzurum ve Trabzon ve Gürcistan leşkerine hamle

4- getürdiler. Halid İbn Velid çün Ahlat çerisinin Müslümanlık çerisi birle birlik itdüğini

5- gördi. Kendü yarenleri birle ikindin uruşa girdiler, yakın vakitlerde bunun

6- gibi bir cengi-i azîm âheng-i haşîm itdikleri yoğ idi. Ahşam vaktine değın Bağdata

7- kıtal ittiler çün ahşam yakın oldu ellerin savaştan çekdiler. İki çeri

8- biri birinden irtelendi dahi sahabiler biri birini yokladılar, ma'rûf ve meşhûr kişileri

9- donlu selamet idiler. İllâ Muaz ibn Cebel Ensarinin oğlu Abdurrahman nâbedid

10- olmuş, çeri içinde istediler buldılar sa'rina yerine geldiler. Müslümanların şehid olanları

11- kâfirlerin uluları arasından seçdiler taşra iletdiler. Yüz yigirmi Müslüman şehid

12- olmuş, lakin ma'rûf ve meşhûr erenlerden Muaz İbn Cebelin oğlu Abdurrahmanı zahmlü

13- buldılar. Bir Müslümanın arkasını yükletdiler, aldılar Muaz İbn Cebelin himayesine getürdiler.

14- Abdurrahman İbn Ganem ki İyâz İbn Ganemin karındaşı idi. Ol sahabi rivâyet ider ider

15- Abdurrahman İbn Muazın zahmları kanı idi, illâ akli başında idi tutulacak geliciler

16- iderdi. Muaz İbn Cebel'e eyitdü “ Yâ ebetî setecidunî inşâallâh mine's-sâbirîn”

17- didi. Andan ol şehid olan Müslümanların namazların kıldılar don içinde defn itdiler.

2b)

1- İrtesi çeri atlanmadı, sultanı kuşluk oluncak Abdurrahman İbn Muaz canı teslim

2- itdi radiyallahü anhumâ. Muaz İbn Cebel, çeri halkına haber itmeden oğlu Abdurrahmanın

- 3- yârağın eyitdi, kefen yerine defin sardı, mezarını kendü eli birle kazdı. İyâz
 - 4- İbn Ganem'in karındaşı Abdurrahman İbn Ganem eyidir; Şurahbil İbn Hasene Muaz İbn Cebel
 - 5- birle oğlu Abdurrahmanın türbesini birle kazdılar üçüncileri ben idim der. Öyle
 - 6- yakını bekledikten sonra Müslümanlar birle öyle namazına başladılar, namaz kıldıkdan sonra
 - 7- Muaz İbn Cebel bir nice Müslümanlar birle oğlu Abdurrahmanın namazını kıldılar, kendü eli
 - 8- birle toprağa defn eyledi. Abdurrahman İbn Ganem, Muaz İbn Cebel kaçan oğlunun
 - 9- zimmetinden fâriğ oldı, saçı sakalı toprak olmuş idi. Ben ilerü vardım kim
 - 10- toprağı mübarek muhâsından aşğa silkim tutdu eyitdi, ol türbe eseri benimle bile
 - 11- olsun didi. Ondan ehli iyâli katına vardı, başını yudu, mübarek şiltesini iki
 - 12- belük saçı birle taradı, gözlerini sürmeledi, donın giydi ikindi namazına
 - 13- Müslümanlar birle hazır oldu. Ulu sahabiler işitdiler kim Muaz İbn Cebelin oğlu
 - 14- Abdurrahman şehid oldı, âltı teşhîz ve tekfîn eyitdi namazın kıldı, defn eyledi
 - 15- didiler. Sa'îd Bin Zeyd, İyâz İbn Ganem, Halid İbn Velid dahi anların emsâli sahabeler
 - 16- Yemen begleri ilerü yürüdiler. Muaz İbn Cebel'e azzamallâhu ecrike dirler azz'e virdiler
 - 17- eyitdiler; ya sahab-i Resûl Allah niçun Müslümanlara haber itmedinüz kim karındaşımız oğlunun cenazesine
- 3a)
- 1- hazır olaydık dirler. Muaz İbn Cebel eyitdi, sünnet oldu geldi kim halâyıkı cenaze namazına
 - 2- okuyalar dahi uluyı katlanduralar halâyık dirilince ol amel cahiliyyet amellerindendir
 - 3- sünnetden taşradır, kaçan kim ulu öldi tiz defn itmek yârağın görmektir. Hazır olanlarla
 - 4- bütün taşralu ki ben hazreti risalet penah sallâ Allah aliyi ve sellem mübarek ağzından iki
 - 5- hadis işidivirdim. Ol ikisini dahi rivayet ideyim işidin didi dahi rivayet
 - 6- eyitdi ve etdi ider çün Müslümanlık mübârizleri ulu sahabiler Muaz İbn Cebelden

- 7- Resûl hazretinün buyurduğu hadisi dinlediler. Mânasını anladılar hadisin
 - 8- lafzını ezber eylediler dahi çeri yârağın eylediler ol gice tâate meşgul oldılar
 - 9- çün sabah namazını kıldılar. Dilediler kim gazaya atılanlar harb ve zarb aletin hazır
 - 10- eylediler anı gördiler kim düşman çerisi atlanmışlar. Alâ bir cemaat düşman leşkerinden
 - 11- Müslümanlardan yana geliyorlar, cübbe giymişler silah kuşanmışlar. İyâz İbn Ganem ol
 - 12- cemaatin geldüğinden haberdar oldu. İyâz İbn Ganem, Yukanna eyitdi bu gelen kişilere
 - 13- karşı yüri anlarıyla söyleş ola kim sulha gelürler ola didi. Yukanna atlandı
 - 14- karşı yürüdi, Rum dilince anlardan sordu ne kişilersiz ne maslahata geldiniz didi.
 - 15- Ol cemaatden bir iki kişi ilerü yürüdi eyitdiler; Erzurum meliki Derfeşîl cemaatindenüz,
 - 16- elçiliğe gelmişüz, cemaatimizin ulusu şol ak sakallu kızıl benizlü kişidir didiler.
 - 17- Andan ol koca kişi Yukanna'yam yakın geldi eyitdi; ya emir sen ne kişisin kim Rum dilini
- 3b)
- 1- söver söylersin didi. Yukanna eyitdi; ben Haleb şehrinin meliki Yukanna'yam kim Hak
 - 2- Teâlâ Celle azamete bana İslam ve iman rûzı kıldı şimdi Müslümanlar ile bile olurum bile
 - 3- gaza iderim, siz cemaatin maslahatı nedir eyidinüz işideyim didi. Ol pir kişi eyitdi;
 - 4- ya melik Yukanna biz dünki gün atlanmadığımızın sebebi ol idi kim melikimizdir. Derfeşîlin
 - 5- oğlı Kalonkim yeni göynü olmuş idi, dünki gün uğraşdan belürsüz oldu anı
 - 6- cüstücü iderdik. Sonra hakikatini bildik kim, meliki Tadon esir itmiş içerü
 - 7- şehre iletmiş. Gönlümüz emin oldu bir gice beratı eyledik ki bu gün atlanın sizin ile
 - 8- uruş idevüz. Allah Teâlâ Celle Celâli ve amme nevalühü hazretleri kudret gösterdi biz azmış
 - 9- kullarına inâyet gösterdin kim çerimiz içinde muteber kişilerin vardır. Melikimiz dahi

- 10- vezirleri, nâibleri, hacibleri, subaşları, serkeşleri olur. Keşişleri cemimiz bu gice
 - 11- düş gördük, değil kim her birimiz bir dürlü düş gördük, cümlemiz bir düş gördük.
 - 12- Ne gördük düşümüzde, görürüz kim tamamen yüzi nurlu bir ay beniz bir kişi.
 - 13- Nazîm: bir yüzü güneşden aydın âdemi, bize İsa ibn Meryem gösterir.
 - 14- Biz anı cümle melek ola didik, bilmedik kim bize âdem gösterir.
 - 15- Bilmedik biz kim cemi-i mürsele, Enbiyâya anı hatem gösterir.
 - 16- Kûfür rencine sataşan kişiye, ana inanmaklığı ümm gösterir.
 - 17- Onun ümmetine şâdîlik sevinç, kendi ümmetine mâtem gösterir.
- 4a)
- 1- Varlık Oldur iş Onundur söz Onun, der işaret birle isim gösterir.
 - 2- Anı sevmek tiryakı Fârukdur, nâkus sevenlere semm gösterir.
 - 3- Anı sevenlere ikbâl ve şeref, sevmeyenleri dahi kem gösterir.
 - 4- Hücjeti burhanı Kur'ân-ı mübîn, mucizâtı kanı muhkem gösterir.
 - 5- Fıskı mecrûh eyitdüğü ümmetine, tövbe-i tevfiği merhem gösterir.
 - 6- Gelmedin dünyaya bu hatemi Resûl, içmek için ma-ı zemzem gösterir.
 - 7- Ne kadar gözsüz kulı suçlu ise, gösterir nurun ana hem gösterir.
 - 8- Nesir: andan ol koca eyitdi; ya melik Yukanna İsa Peygamber âliyi el selam
 - 9- düşümüz içinde bize bu âhir zaman Peygamberi Muhammed Resûl Allah sallallah aleyhi ve sellem
 - 10- gösterdi. Eyitdi; biz İncil içinde âhir zaman Peygamberi Muhammed Resûl Allah sallallah aleyhi ve sellem
 - 11- beşâret itdü kim; Mekkî, Medenî, Kureyşî, Haşimî, Ebtahî Peygamber budur. Siz niçün buna
 - 12- inkâr idersiz, küfr-ı zındık onun üstüne ihtiyar idersiz, anın ümmetine kılıç uran
 - 13- benim ümmetim mi olur. İrte olucan durunuz, anın ashabı katına varunuz, iman
 - 14- getirünüz kim ben sizden dahi hoşnud olam. Anun dinine risaletine inanmayanın
 - 15- ne dünyası mâmur olur, ne âhireti didi dahi gâib oldu. Ben uykudan uyandım
 - 16- geldim kim gördüğüm vakayı melike söyledim. Öyle sandım kim bu mübarek düşü ben yalnız
 - 17- gördüm. Melikimiz dahi bu düşü cemaatine söyleyü durur ben ilerü yürüdüm eyitdim;
- 4b)

- 1- ya melik'üz-zaman bu düşü ben dahi gördim deyu dizim çüktüm. Melikimize gördüğim düşü
 - 2- haber virirken vezir dahi görmüş, vezir gelüb söyleyü dururken, hacibler dahi
 - 3- görmüş, anlar dahi haber virirken, keşişler dahi görmüş. Bir değil, on değil, yüz değil
 - 4- cem'i â'yân memleket ve erkân-ı devlet ve saltanat donlu bu düşü görmüşler. Çün
 - 5- haber virdiler, maslahat anı gördiler kim cümlemiz Müslüman olavüz. Beni virirdiler kim kim
 - 6- Müslümanlık meliki birle söyleşim didi. Yukanna derhal atından aşağı indi, önlerince
 - 7- yayak oldu, ol cemaati aldı İyâz İbn Ganem hazretine geldi, ol kocadan cümle
 - 8- işitdugi sözleri İyâz İbn Ganeme haber virdi. İyâz İbn Ganem secde-i şükri
 - 9- yerine getürdi, buyurdi kim ulu sahabileri okudılar. Sa'îd Bin Zeyd'i, Muaz İbn Cebel'i,
 - 10- Halid İbn Velid, Şurahbil İbn Hasene-i, Kays bin Hübeyre-i, Abdurrahman İbn Ebîbekir'i dahi
 - 11- bunların emsali uluları cem' itdi. Ol düşü görenlerin hikayetini Müslümanlara haber
 - 12- virdi. Andan ol koca kişi ol bile gelenler ile barmak getürdiler, iman getürdiler,
 - 13- Müslüman oldılar. Andan maslahat anı gördiler kim Erzurum meliki Dereşîl begleri birle
 - 14- alub geleler anun gibi eyitdiler. Yukanna birkaç sahabe birle Dereşîl katına gitdiler.
 - 15- İyâz İbn Ganem'in ve Halid İbn Velid'in selamın iletdiler, atlandırıldılar aldılar İyâz
 - 16- İbn Ganem katına geldiler. Ulu sahabiler karşı yürüdiler, gayet izzet eyitdiler İslam-ı
 - 17- imana davet itdiler. Dereşîl cemi' begleri birle Müslüman oldılar, meliki Tadon dahi
- 5a)
- 1- begleri birle Müslümanlar katına geldiler cemî'an iman getürdiler. Ahlat şehrinin halkı cemî'an

2- imana ve islama geldiler, üç güne değin ili ve şehir kavmini dine kılavuzladılar Müslüman kıldılar.

3- Andan toy ve düğün yârağın eyitdiler, Tadon meliki kız karındaşını Derfeşîlin oğlu

4- Kalona evlendirdi. Ol galebe dahi savıldı andan Derfeşîl destur diledi iline

5- vilayetine gitmek istedi. İyâz İbn Ganem beş kişi ulu sahabilerden Yukanna Melikün

6- ammusi oğlanlarından kim dil bilürler idi din hükümünü şeriat ahkâmını öğrenmişler idi.

7- On sahabi oldu ta kim Erzurum kalalarına imamlık ideler, Kur'ân okudalar, İslam

8- dininin tarîkiyesini bildüreler. Ol sahabilerin adı iş bunlardır; Revaha Bin Abdullah,

9- Selate bin Adiy, Yahya bin Huveylid rıdvanullahı Teâlâ aleyhim ecma'in. Çün Dereşîlin

10- maslahatlarını gördiler pes görüşdiler dahi gönderdiler. Andan buyurdu kim Ahlat şehrinde

11- ki ulu kiliselerini cami kıldılar andan elçi viribdiler. Küfür Tuta şehrinde Tadon

12- melikinin helali hem ammusi oğlu Bogori Ahlat şehrine getürdiler. Tadon meliki

13- birle Ahlat tahtına hinde buyruk itse kodılar. Ermenistan melikine sen hüküm eyle gel dirler.

14- Dahi çevre kalaların, şehirlerin halkını dine dönder, anlar ki dine girmede haraca yaz

15- dılar. Kırılan kâfirin malların, iyâllerin Müslümanlık kabz eyitdiler. Ahlat melikinin hazine

16- sindeki nakdi hissesini Müslümanlar kendilerin kıldılar. Andan Hoy şehrine ve Salmas şehrine

17- kişiler gönderdi, İslam dinine davet itdi kabul kıldılar. Uluları begleri Müslüman oldılar,

5b)

1- raiyyetlerinin dahi ekseri Müslüman oldılar, olmayanlar haraca yazıldı. Andan sonra Resûl

2- hazretinün sallallahu aleyhi ve sellem müşterek kullarından İyâz İbn Ganem sohbetinde Eflah

3- adlu bir kulu var idi. Erlüklü er idi, pehlivan server idi, akıl itse idi İyâz

- 4- İbn Ganem Eflah'a yüz kişi ısmarladı. İslam sancaklarından bir sancak virdi, Zadizan vilayetine
 - 5- gönderdi. Ol vilayetün halkını dine davet eyle gel didi, eger asilik idecek
 - 6- olurlar ise üş Erzurum melikinden ve Ahlat melikinden Buğurdan ve Hoy Salmas
 - 7- beglerinden çeri al gel ol illeri feth eyle didi. Dört yana dağılan sahabilere ısmarladı
 - 8- eyitdi; çün işinüz bitüb yine bize kavuşacak olursunuz Yunus Peygamber koyduğu
 - 9- evvel aldığı Yenevi şehrinde kadiz didi. Kâle haddesenî Abdullah bin Amr
 - 10- kâle haddesenâ Yezîd bin Abdullah kâle mînhum bu cemi' raviler anun gibi rivayet eyitdiler. İttifak
 - 11- birle ile haber virdiler kim İyâz İbn Ganem Ahlat şehrine ne yoldan ki varmış idi Müslümanlık
 - 12- çerisini aldı. Ol böylece döndi Erzurum kalasına Es'iret şehrine uğrayu Mardin da-
 - 13- ğından yana yürindi, hem ol dağa Finek dağı dirler. Bazı raviler iderler kim Mardin dağı
 - 14- ol dağdır kim Mardin kalası ol dağ üstünde yapılubdır, bakî yekdiğerin Allah bilür. Çün
 - 15- ol Mardin dağına Finike kalanın halkını dine davet kıldılar, bir nicesi Müslüman oldılar,
 - 16- bir nicesi haraca yazıldılar. Andan sonra İyâz İbn Ganem Müslümanlık çerisini aldı Şamta
 - 17- kalasına indi. Anun katında bir kala var idi ol kalaya Şâmi' dirler idi. Ol iki
- 6a)
- 1- kalaların uluları nüzûl ni'met birle İyâz İbn Ganem hazretlerine karşı geldiler,
 - 2- buyruğına mutî ' oldılar. Ol ki Müslüman oldu, karındaşları oldu, anlar ki Müslüman
 - 3- olmadı, haraca yazıldı. Ol illeri dahi zabt itdiler iderler kim Cezire kalası
 - 4- ol vaktin yapılmamış idi. Dicle ırmağının kenarlarına değin Finike kalası hâkimi
 - 5- hüküm eylerdi, fütûhlardan sonra Bertemit cemaatinden bir kişi kopdı ol illere
 - 6- buyruk itdi oldu. Adı Abdülazîz Bin Ömer, Vadi-i Cezire-i ol yapıdı. İyâz
 - 7- İbn Ganem Şamta'da Şâbi' kalası halkına sulh bitisin yazdı dahi Samanîn vilayetine

8- girdi. Ol aralar Cudi dağının serhaddi idi ol vaktin kim Nuh Peygamber aleyhis selam

9- tufandan hâlas buldı. Gemisi Cudi dağının üstünde durdı çün tufan suyu

10- soğuldı yerler kurıdı Nuh Peygamber aleyhis selam gemiden taşra çıkdı. Bilesince erkekden

11- dışıden seksen kişiydi geldiler ol yazı içinde vatan dutdılar. Ekin ekdiler, dirlik

12- maslahatın gördiler, evler yapıdılar, imaret eyitdiler ol imarete Samanîn ad virdiler idi.

13- İyâz İbn Ganem ol Samanîn cemaatini dahi dine davet eyitdiler. Andan göçdiler, Cudi

14- dağına ağdılar, gemi durduğı yeri ziyaret eyitdiler. Cudi dağının ol yanlarında

15- çok kalaler iller vilayetler var idi, âbâdân memleket idi. Arab aslından ol

16- illere bir kişi buyruk iderdi kim ana Harin Salih dirlerdi, âkil bilgili er idi.

17- Müslümanlık çerisinin nereye varduğunu kankı vilayetleri feth itdiklerin dört yana göz kulak

6b)

1- dutmuşlar idi. Uma tururlar idi kim kendü vilayetlerine kâdem basalar amma Harin Sa-

2- lih'in buyruk itduğı kalalerin adlarını kitaba yazmışdır. Evvel Kivaşi Za'ferân

3- Ka'fîn ve Didis ve Talas ve Bilun ve İşbân ve Vaston ve Elcilan ve Barihan

4- Ducele ve Manzura-ve'l Hemadî ve Bin Gugeb Ve's-Senziyen Ve'd- Deyr ve Guhistad ve

5- Badya ve Matnora ve Baytiyas ve Erzî ve Babşerî ve Baguga ve Bâşehrî Ve's-Sedîne

6- bu cemi' ulu kalaler adlarıdır kim Harin Bin Salih bu kalalere buyruk iderdi, kendü

7- zî İmadabad kalasında oturdı. İyâz Bin Ganem, Harin Bin Salih elçi gönderdi

8- Harin Bin Salih dahi es-sem' ve taat didi. Çerinin muterberlerin aldı, tuhfeler

9- ve ermeğânlardan İyâz İbn Ganeme geldi, itikad birle bilâ tereddüd Müslüman oldu. İyâz

10- İbn Ganem onunla ahd bitisin yazdı, kalalerin halkını Müslüman eyle gel didi. Bilesince

11- imamlığa, kâzîliğe, Kur'ân tâlim itmeğe din ilmini okur imanlı kişiler gönderdi.
Müslümanları

12- garbdan yana gönderdi bir vilayete geldi kim adlu sanlu şehirler kalaler yoğ idi.
Köyler

13- ekin yerleri göçgüncü kavim ol yerlerde sakin olmuş idi. Uluları Kıbtî aslından

14- bir kişi var idi kim ana Adyonai Kıbtî dirler idi. Nüzûl ni'met aldı, Müslümanlığa

15- karşı geldi, Müslüman oldu dahi ilinün halkını Müslüman kıldı. Bu kez İyâz İbn
Ganem

16- Musul şehrine bitî yazdı. Musul şehrinde iki melikin nâibi var idi, birisi
Çeramete

17- melikin nâibi idi, birisi Acem meliki Nûşirevân âdil oğlanlarından Yezdücerd
melikin nâibiydi.

7a)

1- İyâz İbn Ganem'in bitisin yırtıldılar, elçisini hürmetsüz eylediler gönderdiler. Çün

2- elçi İyâz İbn Ganem'e geldi, Musul meliklerinin âsiliğini haber virdiler, bitî-i

3- yırtıldılar deyuler. İyâz İbn Ganem Müslümanlık çerisini göçürdi, Esmi'yân dağına

4- yürüdü. Ömer İbni Huzeyfe'ye yüz kişi virdi, beni kendi Arabından ol Ömer bin

5- Huzeyfe erliklü erenlerden idi. Ana eyitdi; in Musul şehrinin eyaletini gâret

6- eyle gel akın it gel didi. Ömer Bin Huzeyfe, anun gibi eyitdi çün Musul ilini

7- târâc ve talan eyledi. Musul şehrinin çerisi çok idi uruş eyitdi eğerçi

8- ol yüz kişi Musul çerisine katı iş eyitdiler. İlla Ömer Bin Huzeyfeye ecel yetişdi

9- şehid edildi Rahmetullahi aleyh, Musul şehrinin yakınında defn eyitdiler. Haber
İyâz

10- İbn Ganem'e irişdi, Halid İbn Velid Müslümanlık çerisine baş oldu aldı

11- Musul şehrine geldi. Ol vaktin Musul şehrinin burç bârûsı yok idi, Musul

12- şehrinin halkı Müslümanlar birle başa çıkamadılar. Müslümanlar şehri kılıç ile
aldılar, malına halkına

13- Müslümanlar el urdiler. Bazısını kırdılar ve bazısını imana getirib malların
ıyâllerin

14- virdiler. Ol yakadan Bilinu şehrinin İyâz İbn Ganem'e haberin virdiler. Eyitdiler;
ol

15- dahi galebe memleketdir, içindeki meliki cabbar nefsi kâfirdir, anın adı Antak
Bin Câde

16- bin Süleyman bin Şilişandır. İyâz İbn Ganem eyitdi; meğer Yunus Bin Mettâ şehridir didi.

17- Eyitdiler; neam Allah Teâlâ Resûlü Yunus Bin Mettâ salavatullahi aleyh şehri Bilinuy şehridir

7b)

1- didiler. Vâkîdî eyidir; Harin Bin Salih Bilinuy melikine biti yazdı eyitdi; Müslümanlık

2- çerisi birle neyleyelim dersin ne endişedesin. Üşde Musul şehrinin halini görür ki

3- ben anlardan bitü oluserduk eger yalvarı varmasak dinlerine girsevüz sen dahi

4- başın yârağın ile gel ilüne ürküd. Şimdin Arab leşkeri adu gibi üstüne

5- o şimdin yohsa dirlüğünü telh iderler dirile tenünden selh iderler didi.

6- Bilinuy'un meliki, Harin Bin Salih bitisine cevap yazdı, eyitdi; altı ay benimle sulh eyle

7- sonlar ta görelim kim Acem meliki Nûşirevân oğlunun oğlu Şehriyar birle nice iderler

8- didi. Harin İbn Salih İyâz İbn Ganeme bildirdi kabul eyitdiler. Binovi şehrinin

9- bir nice pare kalaları var idi adların bu kitabda anupdır; Eşb Kose Eşiyatı

10- ve Şoş ve Makr ve Mekkas ve Sultan ve Pistad ve Sadih ve Emmâ Gayrihâ Fehmades

11- Mesel Mella' Ferec ve Serkal ve Bâhir ve Kubah Ve'l – Cedîr ve Mevlâna Halal ve Şehriyan

12- Ve's-Şakubra ve Badyanos ve Turhal ve Karcanis Desur Haris ve Hevaksu'l-Hayât.

13- Bilinu şehrinin bu yigirmi bir kalası birle dahi nice yüz pare külliyyetlü kalaların illerine

14- halâikleri altı aya degin sulh yazıldılar. Ol kadar mal kim iki baştan tetkik olurlar

15- çün Harin Bin Salih illeri Bilinu şehri vilayetleri, Cudi dağının çevresindeki

16- illeri, Musul şehrinin şehri vilayetleri feth olduklarını arzı ikliminin fütûhı Diyar

17- Bekir nahiyetinin nice yüz kalaler şehirler feth olubdur diledi. Kim emir ül müminîn Ömere

8a)

1- Radiyallahü anh biti yaza bildüre dahi humus malını kim bu fütûhlardan hasıl olmuş idi. Biti birle

- 2- bile yazdı anun gibi eyitdiler ol bitide yazdı eyitdi; Bismillâhirrahmanirrahim
 - 3- İyâz İbn Ganem iya emir ül müminîn Ömer İbn El Hattab selam aleyküm katı Ahmedullah ellezî
 - 4- la ilahe illâ Hüve sallallahali seyyidinâ Muhammed ve ali ve sahbi ve sellem ve ala cem'î el müminîn.
 - 5- Rahmete Allah ve berekâtuhu çün İyâz İbn Ganem bî tamam edub humus malını göndermege berağ
 - 6- eyitdi. Dahi çokluk mal hasıl olmuş idi nakd-i celbini maslahat anı gördiler kim ol
 - 7- çokluk malı Şurahbil İbn Hasene birle gönderdi. Ulu sahabiler birle danışdı İyâz
 - 8- İbn Ganemîn ulular ol re'yini maslahat gördiler. Sahabiden yüz tüvânâ ve dâna kişiler
 - 9- bile koşdılar biti-i ve malı Şurahbile ol yüz sahabiyle ısmarladı gönderdi. Şurahbil
 - 10- ashabı veda eyitdiler ulu sahabiler Medine şehrindeki ululara bitiler yazdılar,
 - 11- maslahatların söylediler. Şurahbil malı aldı dahi Musul vilayetinden Harran iline
 - 12- indi, andan Rakka şehrine geldi, Fırat suyundan Rakka şehrine geçdi, bu bir yolunun
 - 13- Dımaşk şehrinde biti-i yazdı. Taberiye denizi katında Ebî Ubeyde hazretine selam
 - 14- veribdi. Ol feth olan illeri haberin bildirdi, kendüzi Medine şehrine
 - 15- beytülmalı getürdiğini anlattı. Andan Şurahbil bin Hasene Medine-i Tayyibeden yana
 - 16- revan oldı. Ta kim selâmetlik birle Medine şehrine taşıdı, emirül müminîn hazreti
 - 17- Ömer Radiyallahü anha haber virdiler. Kim kâtibi Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Şurahbil İbn Hasene
- 8b)
- 1- geldi, çokluk mal getürdi dirler. Ömer İbn Hattab radiyallahü anha ulu sahabiler
 - 2- birle Şurahbil İbn Hasene karşı çıkdı. Şurahbil dahi yoldaşları birle yayak oldılar,
 - 3- ilerü yürüdiler. Ömer ve Osman ve Ali radiyallahü anhüma kalan sahabilere selam virdiler dahi
 - 4- mu-ânaka eyitdiler görüşdiler. Bitileri isillü issine virdiler dışardılar İyâz İbn
 - 5- Ganemin bitisini Ömer İbn Hattaba savundılar, müştâk-ane sözler kim söylenüb idi söylerler.

- 6- Andan Resûl hazretinin sallallahu aleyhi ve sellem câmi'ne cem' oldılar, getürdikleri malı
 - 7- beytülmal müvekkillerine dışardılar. Şürahbil İbn Hasene yoldaşları birle Resûl Hazretinin
 - 8- ravza-i mutahharasında namaz kıldılar, kabri şerifine selam virdiler. Ebûbekir Sıddıkın ruhuna
 - 9- rahmet okudılar, andan geldiler Resûl hazretinin mihrab ve minberi önünde ulular
 - 10- birle oturdılar. Ol feth olan illerin hikâyetine meşgul oldılar, emirül müminîn
 - 11- Ömer, İyâz İbn Ganem'in bitisini cem' olan cemaatin üstüne okudu. Donlu Müslüman
 - 12- lar sıvışdılar bu sınımak üzerine bir nice gün geçdi. Emrül müminîn Ömer fikrde
 - 13- ve endişede idi kim Şam memleketi feth oldu. Mısır, İskenderiye illeri açıldı Fırat su
 - 14- yunun çevresindeki şehirler kim ol yerlere arz-ı rebî' dirler didi anlar feth oldu.
 - 15- Diyarbekir ve Ermenistan iklimi Müslümanlığa müstehar oldu kaldı. Irak vilayeti Horasan
 - 16- iklimi ol iller kim Farsî padişahı hüküm iderler anlar dahi feth olsa gerekdir didi.
 - 17- Ömer radiyallahü anh endişe itdi Bismillâhirrahmanirrahim zikir i mâyettahîs bin Fütuhul Irak
- 9a)
- 1- ve hurudibi ve esbabihî ala yedi Sad İbn Ebî Vakkas radiyallahü anh. Vâkîdî eyidir;
 - 2- diler anun gibi rivayet eyitdiler kim kaçan emirül müminîn Ömer İbn el Hattab radiyallahü anh
 - 3- bir nice gün endişe eyitdi. Irak'a çeri göndermek fikrini pîşe eyitdi, andan sonra
 - 4- ulu sahabileri katına cem' eyitdi. Gönlündeki endişesini ululara söyledi evvel
 - 5- Osman İbn Affan ve Ali bin Ebî Tâlib, Sad İbn Ebî Vakkas, Talha bin Ubeydullah
 - 6- Abdurrahman bin Avf kim on yardan kendüsi birle ol meclise altısı hazır idiler.
 - 7- Rıdvanullahı Teâlâ aleyhim ecmaîn Muhacirin ve Ensardan dahi çok ulular otur
 - 8- muşlar idi. Meğer emirül müminîn Ömer eyitdi; ey Resûl hazretinin ali ve ashabı
 - 9- Allah Teâlâ hazretine yüz bin şükür olsun kim Müslümanlık çerisinin uğuru hayır
 - 10- kılıcı üstün oldu. Ehli sâlibin izzet ve ikbâli eksildi büyük idicileri
 - 11- batıl oldu, serverlikleri ve saltanatları âtil oldu. Anlar donlu maktul Müslümanlık

- 12- çerisi katl oldılar. Şimdi kırılacak kavim Mecûsî cemaati kaldı anlar kim ateşe
- 13- taparlar ateşperestler Zend Bazend kitabını okuyanlar anlar Irak ahalidir. Horasan
- 14- memleketine hüküm idenler Farsîce söyleyenlerdir. Ben zaif karındaşımız maslahat anı
- 15- gördi kim, ol yana dahi çeri gönderdim. Sizler ne dersiz, ne buyurursunuz, bu fikrime bu
- 16- tedbirime ne dersiz didi. Cemi' Muhacirin ve Ensar emîrû'l-müminîn Ömerin sözine
- 17- tahsîn eyitdiler, iyi maslahat söyledin dirler. Ömer eyitdi; ol gönderecek
- 9b)
- 1- çeriye baş kimi kılâlim didi. Eyitdiler; ya emirül müminîn nitekim çeri virmek fikri
- 2- gönlüne ilham oldu ol dahi ebleh ilham evladırlar. Emirül müminîn Ömer İbn el Hattab
- 3- radiyallahü anh eyitdi; karındaşımız Sad Bin Ebî Vakkas kim Resûl hazretinün makbul
- 4- yarenlerindendir Irak'a giden çeriye ol baş olsun alsun gitsün didi. Donlu
- 5- ulular o sözi maslahat gördiler eni en lek dirler. Sad İbn Ebî Vakkas eyitdi;
- 6- es-sem' ve't-târat lillâhi ve liserûlihî ve leke ya emirül müminîn didi. Ömer eyitdi; di imdi
- 7- ya Sad yârağında ol didi andan sonra Ömer İbn el Hattab Muhacirin Ensar sahabilere
- 8- söyledi. Eyitdi; Sad birle gazaya gitmege niyeti kimsenin var ise yol yârağında olsun
- 9- didi. Andan hazreti Ömer, İyâz İbn Ganem'e biti yazdı eyitdi; ol yakın yerlerde dahi
- 10- şehirler ve kalalar var ise kim varub feth itmek günüdür anların fethin eyle gel didi.
- 11- Çeri ileri çık yerlere ilet gel kim karındaşımız Sad İbn Ebî Vakkas, Irak Irakeyn
- 12- fethine viribdim. Kaçan Sad'm kişisi sana çeri dileyü gelse çerinin yarusını ulu
- 13- sahabilardan bir nefer sahabi ana muâvenet itmege vir gel. Dahi sen ol fetühleri itdü

14- günden sonra Rum melikine yürümeğe yürek eyle gel deyu, İyâz İbn Ganeme biti viribdi.

15- Bir yakadan Sad İbn Ebî Vakkas biti yazdı, Benî Zühre Arabına kim kendünün komıdan

16- viribdi çeri diledi. Benî Zühre Arabınun halklarına dahi biti viribdi anlardan dahi

17- asker diledi. Eyitdi; beni emîrû'l-müminîn Ömer İbn Hattab Radiyallahü anh Irak memleketine

10a)

1- gazaya gönderdi. Çeriye beni emir kıldı, siz dahi erlik idünüz gazaya benimle bel bağla

2- göz bile gidünüz didi. Pes emirül müminîn Ömer radiyallahü anh Yemen Arabına âdem virdi.

3- Hevazin Arabından, Ezru Arabından, Beni Tay kabilesinden, Hişâm Arabından cemi' Arab

4- kabâilinden asker diledi. Irak Irakeyn memleketine çeri gönderdim Müslümanlar dirilsünler

5- didi. Heman ol idi kim Müslümanlar Irakdan yakından dirilmeğe başladılar. Gazaya yürümeğe

6- ragıb oldılar, şehidlik mertebesin bulmağa başladılar. Tâlib oldılar gördiler kim

7- kendülerinden öndin gazaya varan Müslümanlar küffâr üzerine galib oldılar, hem dünya

8- hâsıl eyitdiler, hem âhiret kazandılar. Dünyada hürmet izzet, âhiretde rahmet ve ni'met

9- kazandılar. Bir iki ay geçdi illâ on bin mücâhid ve murâbit gazi erenler yemen ikliminden

10- geldiler. Dahi on bin örnek erenler sakif Arabındandan Hıka cemaatinden cem' oldılar.

11- Vâkîdî eyidir; Taif vilayetinden göçgünci Arabı sakif Arabı idi. Sakif Arabınun

12- leşkerini başlayub bir gelen nice başlar ulu, himmetlü, berazil, devletlü, ebed saadetlü,

13- erliklü er bir cemaat ki şecâat itse server erlik ve dilirlik içünde bir kıymetlü kuhiy

14- yiğit kopmuşdı ki adı Ebîl Mehaccin Sekafî dirler idi radiyallahü anh. İderler kim beni bilal

15- Arabından bunu civan dahi kopmuş idi. İllâ adlu sanlu pehlivan kopmuş idi, sanasın Arab

16- diyarında Rüstemi Dâsitan idi. Veyahud sam ve neriman kopmuş idi, bu kalb-i kavî şiddeti

17- sûtvi ana ad Esved İbn Kays Helalî dirler idi Radiyallahü anh. Ebîl Mehaccin Sekafi birle

10b)

1- bile sakif Arabına baş oldılar ol iki civan baht bile yoldaş oldılar. Medine

2- şehrine geldiler Aliyi Murtaza radiyallahü anh Ebîl Mehaccin Sekafiyeye inayet nazarın eyitdi,

3- derundan himmet eyitdi. Hak Teâlâ celle azîmete Ebîl Mehaccin aceb keramet virdi bahşâyışlu

4- eyitdi, imâmın nazarı berekatında hidayetler bağışlandı. Yemen dilîrlerinden Yemen erenlerinden bir

5- beyincik er idi harb ve darb deminde dilîr idi. Çeri başı oldu anun adı

6- Sa'du'l-Aşîre bin Adiy bin Âsım dirler idi. Sad İbn Ebî Vakkas muhacirîn ve

7- ensar sahabilerden gönlü olan ululardan bile aldı arz eyitdiler. Yigirmi bin

8- artık eksik Allahu a'lem Ömer İbn Hattab çeri dernegin göricek, Resûl hazretinin üstüne

9- getirilen alemlerden bir ulu alem Sad İbn Ebî Vakkasa virdi bunu sen gönder didi.

10- Andan ayrı yigirmi otuz kişiye dahi din sancaklarından üleşdirdi. Emirül müminîn

11- Ömer Müslümanlık muhacirlerinin mübârizlerine nâsihat eyitdi vaaz eyitdi, andan göndermek

12- ardınca oldu ol gün göçdiler. Vâkîdî eyidir; cemi' oğul kız abîd civar yürüdiler

13- çün sabah namazını kıldılar evrâd okudılar. Ebî Vakkas cemi' ulu sahabiler cem' oldılar,

14- Resûl hazretinün aleyhis selam mübarek kabrine geldiler. Ebî Bekir Sıddık'ın türbesi üstünde

15- durdılar, Allah Teâlâ hazretinden istianet dilediler, Resûl hazretini şeffî getürdiler,

- 16- Ebî Bekir Sıddıkın ruhundan meded istediler. Sad İbn Ebî Vakkas yüzini Resûl
17- hazretinin türbesi taprağına sürdi, yanağını toprağının üzerine urdı, gönli diliyle
11a)
- 1- habibiyle dilleşdi ve söyleşdi. Lâkin diledi eyitdi ya; habibi ya Resûl Allah senin
 - 2- nurunu benimle yoldaş dilerim himmetünü mu‘cizatını Müslümanlık çerisine baş kılavuz dileriz
 - 3- didi. Emirül müminîn Ömer dua eyledi, donlu ashab amin dirler andan yürüdiler
 - 4- taşra çıkdılar. Sad İbn Ebî Vakkas cemi’ yoldaşları ile bile gönderecek yere
 - 5- değin geldiler. Sad İbn Ebî Vakkas eyitdi; bana Müslümanlık çerisinden İyâz İbn Ganem
 - 6- çeri virsün didi. Ömer İbn Hattab eyitdi üşde ben bunun biti yazdım dahi ısmarlaya
 - 7- cak işlerim vardır anı dahi ısmarladım kim sana çerinin sülüsünü vermeye. Dahi sen
 - 8- Rakka ve Rahine şehrine varıncak İyâz İbn Ganeme kişi gönder, gel üş filan yire
 - 9- irişdim deyu bildir, gereklü kişileri bana vir bi deyil didi. Andan Müslümanlar birbirinden
 - 10- vedâ‘ eyitdiler, gazaya yönelen kavim birle yola girdiler gitdiler. Biz geldik İyâz İbn
 - 11- Ganem hikâyetine Halid İbn Velid ile olan mübarizler kim Yukanna dahi bile idi. Dahi
 - 12- bularak emsalî Muhacirin ve Ensar ulularından nice yüz ulu ashablar Rıdvanallahu
 - 13- Teâlâ aleyhim ecmaîn Müslümanlık çerisini aldı, Nusaybin şehriden yana yürüdi. Vâkîdî
 - 14- eyidir; Nusaybin şehrinin bir begi var idi, cebbâr-ı nefis kâfirlerden idi şer sevici
 - 15- kan dökmege övücü İyâz İbn Ganem ana biti yazdı. Dine davet eyitdi, ya sulhe
 - 16- razı ol gel didi ya haraç vir gel didi. Biti-i Yukannaya viridi eyitdi, evvel Dara
 - 17- şehrine var gel didi. Yukanna yol yârağın eyitdi melikane donlar giydi kendü cemaatinden
- 11b)
- 1- bir nice sâid aldı, İslam sancaklarından birin getürdi, Dara şehrine yürüdi.
 - 2- Bir tariki var idi büyük ıssı adl u dâd ıssı mülkün müdebbir mâlik kim Bogoras

- 3- idi. Fehmlu dâna kişiydi, dine nisbet idici idi çün Yukanna Dara şehrine
- 4- irişdi, begine haber virdiler kim Müslümanlık çerisinden sana elçi geldi didiler.
Bogoras
- 5- hürmetlü bir nice kişileri Yukannaya karşı viribdi aldılar melikin katına geldiler.
Yukanna
- 6- evvel meliklere töresin gösterdi, melikin tapusın yerine getürdi andan
Müslümanlık
- 7- dininin tarıkasınca selam viribdi. Tevhid kelimesin diline getürdi çün cemi' erkân
- 8- yerlü yerine geldi. Bogoras melik Yukanna'yı gördi kim Arab elçisidir, illâ Arab
- 9- esbabını giymişdir melikâne donlar giyibdir acebe kaldı. Yukanna'yı bilen kişiler
Bogoras
- 10- melike eyitdiler; bu kişi Haleb meliki Yukanna'dır dirler. Bogoras, Yukanna'ya
begayet hürmet
- 11- eyledi kendüye yakın yerde çağırıldı bir döşek üstünde bile oturdılar. Eyitdi;
- 12- sen Beni'l-Asfar'dan imişsin, bizim canımız imişsin bize yakın otur gel didi.
- 13- Çün gelici açıldı ol Bogoras Yukanna'dan suâl eyledi eyitdi; ey aslı ulu melik
- 14- aslıyla bahtlu niyete oldu sana kim bu kadim dini kim Nasrânî dinidir. Mesih
peygamberin şerîki
- 15- dir aynıdır anların ol din içinde oldılar son ucu ol din üzerinde oldılar.
- 16- Sen terk eyitdin bir din sevgüsün dahi gönlün içinde berkitdin kim ol ne dindir
- 17- bilmezsin aslından kim nedir şerhin kılmazsın didi. Yukanna tebessüm kıldı Rum
dilince;
- 12a)
- 1- fesahat birle Bogoras melike söyledi eyitdi. Ya melik bu alemleri yaradan yohsa
- 2- Sübhan ve Sultan Rahim ve Rahman Allahül müstaîn celle azametehu kaçan diledi
kim kudretini göstere,
- 3- Hâlikliğini Hallâklığını zuhura getire bir gevher yaratdı. Yetmiş kez bu dünya
ululuğunca
- 4- ol gevherin ululuğu idi. Ol azîm Allah her bir işde kadir Padişah ol gevhere
- 5- heybet nazarı birle nazar eyitdi, ol heybet nazarı ol gevheri eritdi su kıldı.
- 6- Suyı o gevherden yüritdi yine kudreti birle suyu kaydattı, buharından yedi kat
- 7- gökleri derinsiz tanısız suyla muallak kıldı ammâ bu azamet gökleri iki günde

8- düz itdi. Şöyle kim, kendü kelamı içinde Cebrail dili birle kendü Peygamberine haber virdi ki,

9- Kavluhû Teâlâ: “feka day tühünne seb‘a semâ vâtin fî yevmeyni ve evhâ fî külli semâin emerahâ”

10- Sadak Allahül azîm. Andan sonra ol çokluk sunun köpüğinden yerleri yaratdı

11- dağları düz itdi. Kudreti nazarı birle dağlara nazar eyitdi, döndirdi kayalar

12- kıldı sahurcu eyitdi bu gün ol yüce dağları yere çakkes kıldı kim bu su

13- yüzinde sükût kıldı. Bir olduğu yerde kaldı şöyle kim Kuran içinde yad

14- kıldı Kavluhû Teâlâ: “Kul einneküm letefurûne billezî halaka‘larda fî yevmeyni ve

15- tec‘alûne lehî endâden zâlike Rabbu‘l-âlemîn” sadak Allahül azîm, didi. Andan

16- melik Yukanna Rum dilince söyledi okuduğu ayetin manalarını bildirdi. Andan

17- akıl şerhine girdi bir nice gelici aklın yaradıldığından şerh eyledi. Çün âdem

12b)

1- yaradılığının şerhine geldi sözi bast eyitdi, Hak Teâlânin sanatın

2- yerlerinden eyitdi. Nazım: Setr itdiği bir avuç tınla, setr balçık

3- yetüren mahrûm durur. Bu taaccub İblis gümrah ider, kim Çalab kim Hâlikladır, bir kara

4- balçığa meşgul oluben, san ‘ göster ki kati kim kemdir. Bildi kim bu tılsım gencine

5- perde kıldığı kati muhkem durur. Bir avuç toprakda genci güzeldi, gördüğü her kişi kim ikim durur.

6- Kalb kalbinin içinde nakdini, kalbi tokuş kıldığı mucem durur. İçerüden içerü

7- bir dil kodı, kim kamu dillerden ol a’lem durur. Alleme el esma bülendin ol dile,

8- tâliminin tarhı kim lem durur. Gönüller ehline muallimlik iden, ol sebebden erine

9- mülzem durur. Halvetinin halvetinden tereddîn, bi mehabe hizmetinde gam durur. İblis

10- ol sırdan sürura ayırmadı, anunçün ömür ne mâtem durur. Kibri içinde gör

11- ol kâfiri kim, gündüzi dahi anın ahşam durur. Cahildir dinden inildeyen kişi,

12- ma’rifet denilen emre râm durur. Fakrâ sultanlığını değışdiren er, rüzgârında

13- heman er ol durur. Cahilin tiryakı mana ehline, noğuşta ruhu sanursın sem durur.

14- Ârifin derdine zârîdir dedi, zahm yeline zahmına merhem durur. Gözsüzün

15- sözi ki oldukça sözi, anun için kevkebi manzum, söz Süleymanun

16- durur. Onun için, bu manada ma'rifet hatem verür. Andan Yukanna melik, Âdem

17- Peygamberin aleyhis selam bir zaman kıssasından hisse haber virdi, sırrının sırrından söyledi.

13a)

1- Andan sonra ulu'l-azm Peygamberlerin kurbetinden menziletinden Bogoras melike bir nice

2- gelici söyledi. Rum dili birle anlatdı, hazreti İsa Peygamber'in şerhine gördi ubu

3- dilinden haber virdi. Andan seyyidil el mürselîn, ve hatemül nebiyyin, Resûl Rab

4- bülalemin, maksudat mevcudat, Muhammed Resûl Allah salavat aliye sellame

5- ve alf cemil enbiyâyi ve el mürselîn, medh şerifine başladı. Yukanna, Rahim Allah hazreti

6- risaletin âliyi el selam azametinden haber virmege başladı. Melun Bogoras melikün

7- gönlüne hoş gelmedi, darılmağa başladı katı tünd oldu. İsa Peygamber Allahü Teâlâ

8- nın kuludur hem peygamberidir didi. Ve gene kakmağa başladı çün habibullahın uluvı

9- himmetinden ve rıfatindendir nümu nihayetinden söylemege başladı. Ol din düşmanı

10- Bogoras derunu hışımla doldı. Yukanna'nın üstüne haykırdı ve eyitdi; ey

11- Mesih hazretinden sürülen, merdûd olan salib-i azam sohbetinden matrud olan

12- zünnar, Nakos milletinin arasından çıkan sürülen Torkid. Yanından elçi olmadı ki

13- iş bu saat müşrik boynun ururdum didi. Yukanna gördi kim din düşmanının

14- uçuğu depreşdi heman durdı. Cemaatini aldı, saraydan taşra çıkdı,

15- atına bindi dahi çeriye karışdı Bogoras âsi olduğunu bildirdi. İyâz

16- İbn Ganem ulu sahabiler birle danışdı, maslahat anı gördiler Dara şehrinin üstüne

17- çıkalar. Atlandılar Dara şehrine gitdiler çün yakın irişdiler dahi bir uğurdan

13b)

1- tekbîr getürdiler. İslam sancaklarını getürdiler dahi es salat ve es selamü aleyke ya

2- Resûl Allah avazı şehrin üstüne guluv kıldı. Kâfirler, hâsirler haberdar oldılar burç

3- bârû üstüne çıkdılar. Müslümanlar bu şehri gayet sarb ve muhakim gördiler melûl oldılar.

4- Şehrin yüce yerde olduğına hamul oldılar, haliyen hisar niyetin eyitdiler dahi

5- kondılar. Ol yakadan küffâr çerisi muteberleri Bogoras katına cem' oldılar, danışığa

6- oturdılar. Bogoras melik eyitdi; ey dinin nisbetçileri bu Müslümanlar

7- çerisinin define ne tedbir idersiz didi. Eyitdiler; ey melik bizim bildigimiz oldur kim

8- senin devletin etegine yapışuruz, emrune muti dediğin yerde dinimiz yoluna

9- ölürüz didiler. Bogoras anlara tahsîn eyitdi eyitdi; maslahat oldur kim

10- taşra çıkavuz ben meydana girem dahi erlik gösterem deyub donlusunu söndür

11- di. Takdir işini Hüdâ bilür, dine layık erenlerin cennetini bilür çün Bogorasın

12- begleri kendü meliklerinden bunun gibi şecaat haberin işitdiler yer öpdiler. Dahi

13- yerlerinden kopdılar bir uğurdan uru durdılar. Eyitdiler; destur gele bu kez savaş

14- yârağın idelim, çün taşra çıkarız yahşi rüsumla çıkâlim, üstlerine çukâlim

15- destur alub yârağa meşgul oldılar. Melikleri buyurdı, hazine açdılar beglerini

16- nökerlerini bahşişleri andan zedehane açdı silah bağışladı. Andan bir altun

17- salib mücevher ve murassa ' hazineden çıkardı. Belince getürmege arasta eyitdi dahi

14a)

1- bin kişi çarh okın atıcılar sâlib sancağının önünde çökdiler. Bin dahi katı

2- yay çekiciler ta kim sâlibi saklayanlar geldi. Müslümanlar mübârizleri ol gice sabah namazın

3- İyâz İbn Ganem birle kıldılar. Andan sonra İyâz İbn Ganem Resûl hazretinin aleyhis selam

4- ashabı ali birle şurut kıldı. İyâz İbn Ganem eyitdi; ya ashab-ı ahab Resûl Allah

5- bu Dara şehri muhkem hisardır şer sevici meliki vardır. Eger bizimle taşra çıkub cenk

6- itmezler ise içerüden cenk ola biz taşradan nice zaman bu şehri hasar itmek gerekdir

7- didi. Halid İbn Velid eyitdi; ya sahib-i Resûl Allah Hak Teâlâ Şam memleketini bize müstehar kıldı.

8- Sebeeb bizim gücümüz kuvvetimiz değil, Allah Teâlânın inayetidir ve berekât-ı mucizât Muhammed Resûl Allah

9- dır. Dahi Muhacirin ve Ensar sahabilerinin nusret ve fırsattır ol inayet yine

10- bizimle yoldaşlar çok dışvar memleketler bize esenlik ile müyesser oldu. Kur'ân nuri

11- dahi bizimle yoldaşdır. Dara şehri dahi esenlik birle müyesser evladınca şehir kapısı

12- açıldı. Bogoras çokluk çeri birle taşra çıktı, erkân-ı memleket ve ayan-ı vilayet sa-

13- ğında ve solunda salib sancağı üstünde yürüdü. İyâz İbn Ganem ulularla düşman

14- çerisinin yürüdüğün göricek derhal en nâsir en nâsir diye çağırdılar. Müslümanlık

15- çerisi zırh giydiler, silah kuşandılar, alemdarlar sancaklar getürdiler, cenk yerine yürüdüler.

16- Müslümanlar dahi alemler alemine yüz dutdılar, begleri yüz mukaddimleri leşkerini âlemleri

17- sancakları dibine iletirdi. Müslümanlık çerisi tekbîr ve tehlil getirib çağırıp eyitdiler;

14b)

1- la ilahe illâallah Muhammeden Resûlallah deyu galgala bıraktılar. Şöyle kim çevre dağları

2- kayaları yankulandırdılar haybet ve salâbet küffâr çerisinin üstüne düşdi,

3- gönüllerine korku ve heybet doldı. Çün saflar çekildi, sancaklar dikildi

4- küffâr çerisinden Dara şehrinin meliki Bogoras melik azîm meydan kıldı. Şöyle kim

5- dilîr-âne cevalan eyledi, andan çerisine yakımb yürüdü. Arab dilince çağırıp eyitdi;

6- ya meaşeril Arab, Dara şehrinin meliki diler kim sizin adlu sanlu erenlerinizden

7- meydana gelen, çerinüzün meliki olan serverinüz yahud ol ad kazanmış Halid İbn

8- Velid meydana gelsün göreyim didi. Halid İbn Velid Radiyallahü anh yârağ idüb

9- düşmana karşı yürüyince Ensar sahabilerden bir Ensari Bogoras melikin meydanına

10- girdi. Eyitdi; ey lain sen ne başlar gözler bilinür erenlerdensin kim Müslümanlık

11- mübârizlerinden filan filan gelsün dirsın didi dahi dilîr-âne hamle-i kılıç eyledi.

12- Senu sordı şöyle kim heybeti küffâr çerisinin oturdu el hak iki çeri

- 13- ol ensari sahabinin girişin dahi uruşın duruşın beğendiler. Allahü
- 14- Hak Teâlâdan ecel yetişdi, şehidlik mertebesin buldı, Bogoras elinde şehid
- 15- oldı Rahmetullahi aleyh. Ol kâfir ol Müslüman'ı şehid eyledi, ol kâfir marur oldı,
- 16- kibirle aceble doldı dahi Müslümanlığın sağ koluna hamle getürdi. Ensar cemaati
- 17- sağ kolda durmuşlar idi. Ensar cemaatinin âlimi Muaz İbn Cebel Ensari elinde
- 15a)
- 1- idi, yanında Kays bin Hübeyre Said bin Abbade durmuş idi. Gördiler kim Bogoras kendülerin
- 2- koluna hamle getürdi ardınca Rum çerisinden beş yüz kişi bile hamle getürdi. Müslümanlık çeri
- 3- sinin içindeki iki yüz mü'min Kays bin Hübeyre Said bin Abbade küffâr çerisine karşı
- 4- durdılar, dilîr-âne cenk eyitdiler. Şöyle kim Bogoras beş yüz kişiyle Müslümanlık çerisine
- 5- kavuşmağa kondılar. Beş yüz kadar kâfir dahi geldi Kays gerü dönderdi yerlü yerinde
- 6- durdılar çün Bogoras melikin çerisi bin oldı. Müslümanlık çerisinin kalbinde
- 7- Halid İbn Velid, Rafi İbn Umeyre, Darar ibni Ezved dahi nice Müslümanlar birle durmuşlar idi.
- 8- Kafalarında bin mü'min demir donlu yükrük atlular erlik altında atlular durmuşlar idi.
- 9- Darar İbn Ezved dahi bir nice mübârizler birle durmuşlardı. Darar İbn Ezved Halid'den
- 10- destur diledi yüz mü'min birle Bogorasın karşusından hamle getürdi. Şöyle kakmak
- 11- ile dedi kim bin kâfiri yerinden getürdi. Bogoras Darara beraber karşı uğradı
- 12- ol iki er birbirine dilîr-âne hamle getürdiler, kılıç ve sekü yetürdiler. İllâ zahm-dâr
- 13- olımadılar birbirinden firar eylemediler, birbirine erlik çeşnisin tadırdılar. Bogoras
- 14- garb dilince sordı eyitdi; ya fetah Halid İbn Velid didikleri er sen misin didi.
- 15- Darar eyitdi; ben Halid'in kollukcularıdanım didi. Bogoras eyitdi; bu kadar hareket

16- kim eyitdik birbirimize eyledik yarınki gün iş nidüğü malum ola didi dahi
17- nçerisiyle yine döndi şehrine girdi. Ölüm donunu çıkardılar, rezm aletini giydiler,
15b)

1- bezm aletinin katına direnişdiler. Bogoras Arabın dilîrlüğünü beglerine söyledi
2- amma Rum bizimdir didi. Zirâ evvel kişi bizden ölmedi anlardan öldi, emirdir ki
3- Müslümanlık diriğünün dağılmasına biz sebep olavüz didi. Dahi beglerine vâsiyyet
eyitdi

4- eyitdi; yarınki gün ol salibe donlu göz sığınun didi. Ol yakadan Müslüman
5- lar yerlü yerine tâat ve ibadetlerine kıraatlerine meşgul oldılar. Ol gice
Müslümanlık çeri

6- sinin kararlı kalaya çıkdılar çün sabah oldu, müezzinler ezan okudılar,

7- İyâz İbn Ganem katına namaza dirildiler. Müslümanlar namaz kılınca Dara
şehrinin kapısı

8- açıldı, küffâr çerisi taşra çıkdılar. Müslümanlık çerisi dahi silah kuşandı, gaza

9- donun donandılar marike yerine yüründiler. Bogoras yine melikane diriğün birle
meydana

10- girdi. Halid İbn Velid'i diledi, Halid dahi gaza dirgününü donattı atlarının

11- irisine bindi. Müseyleme-i Kezzâb'ın çakalını giydi, kılıcını kuşandı, Bogoras'ın

12- meydanuna girdi. Bogoras sordu eyitdi; ya feta Halid İbn Velid sen misin didi.

13- Halid eyitdi; neam benim didi. Bogoras eyitdi; mesiha çok şükür olsun kim ben
senin

14- meydanuna girdim, seninle bile beni meydanda gördüm, zirâ erenlerin erligi erle
bilinür

15- didi dahi el seküye urdı. Halid ile erenler yakıncak harb ve darb eyitdi, öyle

16- zevaline değin duruşdılar, azîmane uruşdılar birbirine çare bulımadılar. Melun
halk

17- kati söyledi eyitdi; ya Halid Rum pehlivanlarından bir elinden iş gelüb ana
16a)

1- uğramamışsın çünkim benim gibi ere uğradın kim idigün bilindi didi. Halid

2- İbn Velid diledi kim erlik tadını dadura izzetini delil göstere ol mübarek

3- lafzından bir nice beyit şerh eyitdi. Arabı andan sonra Halid İbn Velid azmı rücal

4- eyitdi gayret hamlesinden düşmana bir hamle eyitdi. Pes seku yitürdi heybetinden

5- Bogoras serâsime oldu, kalkan karşı dutdı, sekunin sinanı hay deyince

- 6- sinesinin zırhını sökdi, yüregine sencildi yüreginin kanını karnına koydı.
- 7- Bilmanı sinan arkasından bir iki karış taşra görindi, kâfir hâsiri yere ıhtırdı
- 8- canını cehenneme ısmarladı. Halid tekbîr getürdi, Müslümanlar bir uğurdan tekbîr getürüb
- 9- aleyke avnullah didikden sonra ves selatü vesselam aleyke ya Resûl Allah dirler çün
- 10- çün Dara şehrinin çerisi meliklerinin öldügin göricek donlu kaçmağa yüz
- 11- dutdılar şehre girmek istediler. Bogorasın meğer bir ammusi oğlı var idi, ana
- 12- Fatır Bin Kelus dirler idi, annesi Tannasra Arabının kızıydı. Ol Fatır, Rum
- 13- dilince çeri beglerine çağırdı eyitdi; hey mesih dinine âsi olanlar neden kaçarsız
- 14- dünki gün anlardan bir kişi öldi. Hab kon bizden öldi beg öldiğü için
- 15- iki başı yoğ idi ya on eli olub uruşdı beş on bin kişiden birin
- 16- yok dutun onun yerine ben durayım didi. Ben dahi ölünce duruşayım benden
- 17- sonra Hak çün başınız çaresin görün didi dahi hamle eyledi. Gün ahşamlu 16b)
- 1- idi bir nefes yahşi harb ve zarb eyitdiler. Ahşam kara kös idi iki çeri
- 2- birbirinden ayrıldılar. Fatır bin Kelus buyurdı kim leşkerinden kimesne şehre girmesün, düşman
- 3- larımıza karşı konâlim, hacetlerine ise şehirden taşra taşısunlar didi.
- 4- Bogoras melikin Müslümanlar donunu soymuşlar idi, murdar gövdesini çerisine getürmiş
- 5- ler idi. Fatır bin Kelus begleri birle üzerinde ağlaşdılar, şehirden keşişler getir
- 6- diler. Bogoras'ın gövdesini tabuta kodılar, şehre iletdiler iki taraftan talabah
- 7- atlandılar. Müslümanlar tilavet-i Kur'âna meşgul oldılar, çün sabah oldı ferhunde
- 8- zeman kıldılar, kulluğı yerine getürdiler. İki çeri yeni atlandılar, Kuran birle
- 9- tatlandılar kâfirler küffâr aleti birle aletlendiler. Vâkîdî eyidir; ba'zı ravilerden
- 10- anun gibi nakl olubdur kim ol melun Fatır Nasrânî dininden Mecûsî dinine
- 11- girmiş idi. Ateşe tapanlardan olmuş idi, düzdest kitabının hükmi birle amel iderdi.
- 12- Çün iki leşker atlandı, Fatır tazîm birle meydana gönderdiler nare urub eyitdi;
- 13- Bogorası öldüren Müslümanı dilerim didi. Halid, gaza setrini üstüne estirüb
- 14- eyitdi, tevekkel bir celil cabbar eyitdi. Fatır'ın meydanına bir sehil pazıca birle kâfirin

15- yüregine zahm urdı, atından ıhtırıldı, andan indi başını kesdi yine atlandı tekbîr
16- getürdi kendüsünü kâfir çerisine urdı. Ardınca Darar depindi bir yakadan dahi
17- Abdurrahman İbn Ebî Bekir çapındı pehlivanlar birbiri ardınca hamle getürdiler, küffâr çerisini

17a)

1- yerinden getürdiler şehre yetürdiler. Şehrin âlim halkı, burç üstünden Müslümanlık

2- çerisine taş dökdiler, çarh yayın kurub çıkdılar. Müslümanlar imeale kâfirleri

3- kıra dura şehre doldurdılar. Halid İbn Velid, kırk yarenler sahabi mübârizlerinden

4- kâfir çerisi birle dolaşur şehre girdiler, şehrin kapusını aldılar. Müslümanlık dört

5- bin mücâhid erenler şehre girdiler, iki yüz kişi kapuda durdılar kalan Müslümanlar

6- tekbîr getürdiler küffâra urdılar satırı. Bilahare küffâr el gavs el gavs deyu

7- çağırışdılar aman dilediler. Halid İbn Velid buyurdu, âdem öldürmekden ellerin

8- çekdiler. İyâz İbn Ganem ulu sahabiler birle şehre geldiler, Dara el emanda yani Bogaras

9- sarayına vardılar. Şehir kavmini anda cem' eyitdiler imana ve İslama davet eyitdiler. Şehir

10- halkının ekseri Müslüman oldılar, olmayanın haraca yazdılar. Bogoras melikin malını

11- kabz eyitdiler, kılıçda kırılan kâfirlerin malını mülkünü iyâli Müslümanlar'ın oldı.

12- Ulu kiliselerini cami mescidi kıldılar üç güne degin Dara şehrinin ahvâlini

13- zabt itdiler. Andan sonra Müslümanlık çerisine buyruk oldı kim Nusaybin şehrinde

14- yana göçdiler. Vâkîdî rahimetullah eyidir; Nusaybin şehrine Nûşirevan âdil oğlan

15- larından hüküm iderlerdi. Ol vilayete Acem meliki buyruk iderdi, meger şehrinde bir patrik

16- otururdu, anın adı Suttur Bin Nestun idi. Irak beginin nâibiydi illâ

17- elli bahadır idi iderler idi kim Irak batmanıya elli batman çomak birle uruşdı

17b)

1- idi. Ol kâfire haber yetişdi, Dara şehrinin Müslümanlık aldılar melikin öldürdiler

2- didiler, kiliselerin mescid eyitdiler, üşde senin üstüne geliyorlar dirler. Bu

3- sözler ol kâfire katı geldi, gözleri yaşla doldı tiz beglerini ulularını

- 4- kilisaye cem' eyledi. Ol kilisaye Merikob dirler idi, henüz imaret idi.
 - 5- Andan Suttur ayağı üstüne durdu, kendü dilince ve dinince bir belîğ hutbe okudu.
 - 6- Andan sonra eyitdi; ey begler ve ey müdebbirler bu çerinin define ne tedbir idelüm
 - 7- dersiz nice çare idelim didi. Ol cemaatin bilgi bilenleri eyitdiler; ya meliküz zaman
 - 8- pes dinümüz düşmanları kuvvetlülerdir bunlara Kayseri Rum gibi padişah karşı
 - 9- durımadı. Ra'su'l-ayn meliki Şehirbat gibi padişah karşı durımadı, çevremizdeki
 - 10- memleketleri müstehar eyitdiler, egerçi bizim cengimiz muahhar eyitdiler bizim üstümüze
 - 11- sonra geldiler. İllâ biz bunların azmi değilüz zirâ bizden galebe cemaat oldılar.
 - 12- Akıbet sulh idelim, ana degin kim görevüz Nûşirevân oğlanları birle maslahatları
 - 13- nenün gibi olur. Zirâ haber işitdik kim Medine-i Münevvere ve Tayyibe şehrinde Müslümanlar meliki
 - 14- Ömerül Fâruk Irak'a çeri gönderdi. Bunların dahi muradı Irak'a yönelmekdir
 - 15- çün bunların serencamı yine encâm olur, görevüz dahi ana göre işimizi göre
 - 16- vüz didiler. Suttur cemaatinin dilinden bunun gibi sözler de geldi vaikim
 - 17- kakdı eyitdi; nefret sizin gibi erenlerin gayretine hamiyetine bizde din gayreti yoğ imiş.
- 18a)
- 1- Salib milletinin himmeti yoğ imiş kim Mesih dininde olavüz, zinnar kuşanavüz ol
 - 2- meliki ol mülki malı korurmuyuz. Bu sizin didüğünüz donlı kazıyyeden sonradır kim
 - 3- âciz kalub naçar olduktan sonradır didi. Andan ulu hâceleri eyitdi;
 - 4- her ne kim dersin emrüne matimoz dirler meliklerinin gönlünü yine hoş eylerler
 - 5- pes maslahat anı gördiler kim cenk yârağın göreler. Müslümanlar yetişince kâfirler yâarak
 - 6- ların gördiler, cebe ve cevşen giyib silah kuşandılar. Dahi şehirden taşra
 - 7- çıktılar, Müslümanlar görüb savundılar, emirdir kim bunu dahi feth idevüz didiler.
 - 8- Halid İbn Velid, mübâriz erenlerle dururken gördi bu duran şehir halkıdır,
 - 9- cenk eri degüldir. Darar İbn Ezved'i yigirmi mübâriz erenleri götürüb
 - 10- tekbîr getürdiler. Dahi Nestur'un kalbine dutdı, Amr bin Ma'dikerib
 - 11- kâfir çerisinin sağ koluna hamle kıldı, ensar cemaati sol tarafına hamle kıldı.

- 12- Şol seylâb gibi şehirler çerisini getürdiler kıra kovalayu şehrin kapusına
- 13- getürdiler. El Hak katı kan dökdiler, baş kesdiler beller biçdiler. Müslümanlık çerisi
- 14- katı dest-bürd gösterdiler, şehrin çerisi yârağında düşdiler, şehre döküldiler
- 15- mecrûh ve mağbûn şehre geldiler. Müslümanlar dahi dilediler kim ahdlerince şehre gireler.
- 16- Burç üstünden nefî dökdiler, Müslümanlar atların esirgediler gerü çekindiler şehre
- 17- giremediler. Kapularını kilitlediler, yigirmi beş gün hasar eyitdiler, yigirmi altıncı gün
- 18b)
 - 1- şehrin meliki Nestur Merd öldi. Şehir kavmi aman dilediler, şehri Müslümanlara teslim
 - 2- eyitdiler. Çok kişi Müslüman oldılar, bazı raviler eyidirler kim Nestur dahi Müslüman
 - 3- oldı dirler, yüregini Allah Teâlâ bilür idi gün. İyâz İbn Ganem şehirde oturdu,
 - 4- cemi' misâli bitürdi şehri zabt eyitdi. Beş yüz kişi Müslümanlardan şehirde
 - 5- kodı, Ensar sahabilerinden birini emir dikdi, andan göçdi. Donis şehrine
 - 6- vardı, şehrin cemaati bir iki gün savaş yârağın eyitdiler uruşur gibi
 - 7- oldılar. İyâz İbn Ganem âdem viribdi tercüman lisanca vardı bilesince derdi öğütlediler.
 - 8- Eyitdiler; Şam, Mısır, İskenderiye, Diyarbekir, Ermeni vilayeti, Ahlat, Erzenilrum şehrine
 - 9- degin begler melikler sultanlar Müslümanlar ile başa çıkdılar. Ne kadar kim çokluk çeri cemi'
 - 10- oldı idi işidib durursuz bunların üstüne geldiler zafer bulımadılar. Siz dahi görün
 - 11- maslahat oldur kim sulh olasız, iman içinde olasız dirler. Andan şehrin uluları
 - 12- bu sözi maslahat gördiler anlar dahi Müslüman oldılar, aman dilediler. Müslümanlar Donis
 - 13- şehrin dahi sulh ile açdılar anların dahi misâlcileri yerine geldi üç günden
 - 14- sonra göçdiler. Rakka şehrine yürüdiler melikine haber yetişdi kim Müslümanlar Dara ve Nusaybin
 - 15- Donis şehrin aldılar bize keli yürürler didiler. Şehrin meliki âkil ve dâna fazıl

16- ilimi çok okumuş idi. Fazıl kişiydi şehrin ayanın cem' eyledi, Resûl hazretinün
17- saffetin kitablarda görüb bilmiş idi. Anlara eyitdi; bu Müslümanlık çerisi kim
Şam illerin

19a)

1- açdılar ehlü ıyâl birle göçdiler. Dahi Fırat suyını berü geçdiler, Re'sü'l-ayn

2- şehrinde Habur Irmağının serhaddinden tâ Trabzon'a değın, Gürcistan
serhaddine

3- degin memleketleri kendülerin kıldılar. Kisra gibi sultanı, Şehirbat gibi meliki aciz
kılıb

4- Dara ve Nusaybin ve Donis şehrini kendülerin kıldılar. Dahi bizim vilayetimizden
yana

5- yürüdiler maslahat ne görürsen nice kılâlîm dersiz didi. Eyitdiler; ya melik ül
zeman senin

6- anlamağın bizden yeğdir, buyruk senindir nice kim dersen anın gibi kılâlîm didi.

7- Melikleri eyitdi; sulh eyleyelim, şehri bunlara teslim eyleyelim. Ol cemaat
eyitdiler; ol

8- yavuzdur kim bizi kendülerin dinine davet iderler anı nice idelim dirler. Ol âkil

9- kişi eyitdi; ya kavim gökden ne kim Kitab inmişdir mürsel Peygamberler'in
suâline cevab

10- itmiş ise hattablarına müstetâb inmiş ise cemi' Kitab içinde bu Arabi
Peygamber'in

11- nâtı ve sıfatı yazılıdır. Anun gibi şerh kılmışlardır kim yazılmışdır manzum.

12- Kureyşî Haşimi Peygamber için, hem ol salâd için ol server için

13- anun gibi haber virdi Resûller, hidayet ehli ol hadisi sebiller.

14- Kim oldur hatem Resûlü Allah'ın, evladı kulların ol padişahın.

15- Nübüvvet gören anda hatm olısır, cumhûr anu kıla kande hatm olısır.

16- Anın şer'î dutısırdir cihanı, meleklerden ötesirdir cihanı.

17- Anın ashabı mansur olısırdir, dahi din ismi makhûr olısırdir.

19b)

1- Ana nuzûl olan Kur'ân kitabı, hitab eyitdikde Hak Kur'ân hitabı.

2- Habibidir Allah'ın ol Peygamber, dahi kimesne dimedi Habib ol.

3- Hak eyidir kûçe mahlukum bu halka, velisin bana halkımdan karîb ol.

4- Lezzetini ulûmun adın ey Ahmed, Sen işitdin kamudan sen lebib ol.

- 5- Nice ben müncâb eyitdim dua ki, suâl idene sen dahi mucib ol.
- 6- Şefaatile karîb ol bilüpdür, Halil'den iç hillet kadim ol bilübdür.
- 7- Kelîmden ol kelîm olaydı evvel, dükeliden kadim olaydı evvel.
- 8- Anın canını yarattı Yaradan, yolunun anı okıdı aradan.
- 9- Anunla didi işitdi sözünü, ana gösterdi ezel yıldızını.
- 10- Anun çün ümmeti güçlü ümmeddir, duası yazuğın derdine ümidedir.
- 11- Anın şer'î ve dini kaim olmak, çersan durdıkça dini daim olmak.
- 12- Nesir, ondan ol melik Resûl hazretinin Sallallahaleyhi ve Sellem sıfatından ve suretinden bir nice
- 13- gelici garb dilince şerh eyledi. Çün meliklerinin dilinden seyyidü'l-mürselîn ve hâdiyyü's-sebîl
- 14- Muhammed Resûl Allah Sallallahaliyi ve sellem hazretlerini dinlediler ve anladılar. Eyitdiler; senin
- 15- itikadın ol garb peygamber de var mıdır dirler, Melikleri eyitdi; vardır. Eyitdiler; sen
- 16- ol dine girecek maslahat oldır kim biz dahi senin inandığın dine inanuruz
- 17- dirler. Melik savundu, derhal ol cemaate iman ve İslam arz kıldı donlu kabul
- 20a)
- 1- eyitdiler, fi'l-cümle Müslüman oldılar. Müslümanlık askeri Rakka şehrine yetişdiler, has
- 2- ve alem cümle er ve avret Müslüman oldılar. Şöyle kim küffâra düzgünini bozdılar, İslam
- 3- ayinine girdiler. Çün Müslüman şehre girdiler, burç ve bârû üstüne çıkub; La İlahe
- 4- İllallah Muhammedur Resûl Allah dirler cemi' şehir kavmi tekbîr getürdiler. İyâz İbn Ganem
- 5- Müslüman oldu, kullarına secde-i şükri yerine getürdi. Anı gördiler kim şehrin kapısı
- 6- açıldı, şehrin meliki nuzül-ü nimet birle karşı geldi. İyâz İbn Ganem, birkaç ulular
- 7- gönderdi, ol cemaati izzet ve ikram birle getürdiler, imanlarını taze kıldılar. Bunlara
- 8- bir hazreti Kur'ân-ı Mübîn öğredici kazi ve imam ve müezzin virdiler. Ol ulu kilisayi

9- cami' kıldılar, yeniden mescid bünyâd eyitdiler. İyâz İbn Ganem, çün cuma' namazının

10- erkânın ve kaidelerin ol kavme gösterdi, andan Müslümanları Tekrib kalâsinin

11- üstüne yürütdi. Meliki cemaatine eyitdi; ne tedbir idersiz ne maslahat görürsüz nice

12- idelim didi. Eyitdiler; yârağ idelim dinimiz için çalışalım eger fırsat bizim olursa

13- hoş ve eger zebûn olursavüz kalan vilayetler ne eyitdiler ise biz dahi ann gibi hem

14- idelim dirler. Ol idi kim cenge yârağ eyitdiler, bu tarafdân Müslümanlık dahi kalaye

15- yetişdiler, cenk için bunlar dahi işfa eyitdiler, saflar çekdiler durdılar. Halid İbn

16- Velid Müslümanlık çerisini dört bölük eyitdi bir uğurdan dört bölük gazi küffâr

17- çerisinin üstüne depdiler, kâfir çerisini yerlerinden getürdiler. Halid İbn Velid melikin

20b)

1- alemine depdi, sekü sinanı birle melikin sinisini depdi, kızıl kana gark olub

2- atından aşığa düşüb canını cehenneme gönderdi. Ol dem alemin ıhtırdı, çerisi

3- yârağın oldı. Bir melikin bir âkile hatunı var idi uluları katına cem' eyitdi

4- eyitdi; bize şimdi yalvarmakdan artık çare yokdur didi, sulh idinüz Müslümanlar

5- la didi. Yigirmi beş kişi aşığa indi Halid'in katına geldiler, dört bin

6- kişiyle konmuş idi, anlar dahi gark idüb yine geldünüz didi. Eyitdiler; sulh isteriz

7- Halid İbn Velid eyitdi; ne kadar mal virirsüz din didi anlar eyitdiler; siz ne dirsenüz.

8- Halid İbn Velid eyitdi; siz kendü rızanız ile virdüğünüz bize yek helaldir

9- didi ve eger Müslüman olursanız hoş ola didi karındaşımız olursuz malınızı

10- dahi iyâlinizi dahi size didi. Ol keşişler eyitdi; hakikatine bakarsanız Müslüman

11- olmakdan yegi yokdur didiler, dahi barmak getürdiler. Müslüman olub eyitdiler;

12- Lâ İlahe İllallah Muhammedür Resûlallah didiler, sıdkla Müslüman oldılar. Halid İbn Velid dilîr sundı

13- eyitdiler; kalaye varâlim kavmimizi dine davet idelim didiler. Bunları kalaya gönderdiler

14- çün kalaya geldiler kavimleri katına çıkdılar, kilisalarında dirnek eyitdiler, cemian

15- Müslüman oldılar. İyâz İbn Ganem işitdi, sondın secde-i şükür eyitdi mescid-i binayad kılub

16- kazî ve imam ve müezzîn kodı. Üç gündən sonra buyurdi, göçdiler bu yana bir kala

17- var idi Ziyad dirlerdi, ana azm eyitdiler. Haber yetişdi melikine, âkil kişiydi eyitdi;

21a)

1- gelin biz dahi sulh idelim baş ve canı kurtarâlim didi. Şehir halkı

2- beğendiler, maslahat gördiler iki yüz yük nuzûl-ü nimet arpa ve yiyecek karşı getürdiler.

3- Andan ol melik muteber kişileri birle İyâz İbn Ganem katına geldiler. Bin miskal altun,

4- on bin akçe, bin pare kemhâ, Irak kemhâlarından on pare, nısfî-i Musulı dahi

5- buna benzer şey getürdiler. Sulh bitin yazdılar, bir yıldan sonra şer'î haraca razı

6- oldılar, çün işleri tamam oldu. Ol arada Musul şehri yakın idi, anın

7- fethi hod öndin söylenmiş idi. Bu kez dilediler kim İyâz İbn Ganem'e ki Irak memleketine

8- yürüye, Nuşirevan adil oğlanlarının vilayetine gire. Maslahat anı gördi kim

9- emrül müminîn Ömere bitî yazub bildüre, anun gibi eyitdi. Benî Temîm Arabından Resûl

10- Hazretinin bir ulu sahabesi var idi, erliklü er idi. Ana, Ka'ka' bin Amr Temimi

11- dirler idi Radiyallahü anh bitiyi İyâz İbn Ganem, Ka'ka' virdi birkaç kişiyile

12- Medine şehrine gönderdi. Çün Ömere yetişdi, bitî-i ulu sahabiler katında okudılar

13- andan Ka'ka' bin Amr dan diledi kim ol illerin nice feth olduğunu gördüğü

14- gibi haber virdi. Ol fetühlerin hikayetini bir bir söyledi, Müslümanlar işitdiler çok

15- şükürler eyitdiler. Andan emrül müminîn Hazreti Ömer Radiyallahü anh İyâz İbn Ganeme bitî

16- yazdı. Eyitdi; tamam Müslümanlık çerisinin yarusını sen al gel Rûm'a yürügil, yarusını

17- Sad İbn Ebî Vakkasa kavuşdur gel kim Sad birle Irak'a degin yürüsünler

21b)

1- didi. Ol günlerde Sad İbn Ebî Vakkas yigirmi bin çeri birle Rahbe şehrine eriş

- 2- mişler idi. Yemen ikliminden Medine şehrine bir meblağ çeri virilmişdi. Emirül müminîn Hazreti
 - 3- Ömer Radiyallahü anh, Sad İbn Ebî Vakkas ardınca ardınca viribdi, siz dahi Sad'a kavuşunuz didi.
 - 4- Ol yakadan Ka'ka' bin Amr ve Temîmi ve emrül müminîn Ömerin bitisini İyâz İbn Ganem'e
 - 5- irişdirdi. İyâz İbn Ganem Radiyallahü anh Ömer'in bitisini Müslümanlık üzerine okudu,
 - 6- donlu es-sem'ü ve't-tâ'atü dirler. İyâz İbn Ganem, Halid İbn Velid Radiyallahü anhüma
 - 7- çeriye iki bölük itmege başladılar ve ol maslahat üzerine oldılar. Ravi eyidir;
 - 8- ol zeman kim İyâz İbn Ganem, Halid İbn Velid birle çeriye iki buldılar. Yarısını
 - 9- Amr Ma'dikerib'e koşdılar Irak'a gönderdiler, yarısını İyâz İbn Ganem alub azm-i
 - 10- rum kılub gitdi. Ol yakadan Amr Ma'dikerib yürüdi, Irak serhaddinden Rahbe
 - 11- şehrinde Sad Vakkas ile Yemen begleriyle kavuşub görüşdi. Amr Ma'dikerib ardınca
 - 12- Zehre bin Hûriyâ Medine şehrinde beş bin er ile geldi kavuşdı. İslam leşkeri
 - 13- altmış bin olub Rahbe şehrinde araya aldılar. Kondılar, her gün cenk eylediler
 - 14- akıbet şehir kavmi aman dilediler, şehri Sad Vakkas'a teslim eylediler, şer'î haraca
 - 15- yazdılar kazi ve imam dikdiler. Andan İslam leşkeri köpri idüb Babil yerine kûtâ
 - 16- h beni sahrasına, İbrahim Peygamber aleyhis selam musallasında kondılar. Ashab birkaç gün
 - 17- ol sahrada oturdılar, bir gün emiri asker Sad İbn Vakkas uluları katına
- 22a)
- 1- okıdı donlu cem' oldılar. Sad İbn Vakkas eyitdi; ey Resûl yarenleri cümnenüz
 - 2- bilirsiz kim Allahü Teâlâ bizi mansur ve muzaffer kıldı, nusret ile beşaret kıldı ve hem Resûl
 - 3- Hazreti aleyhis selam buyurdu kim; Kisranın hazinesi sizin ola didi Acem vilayeti Müslümanlığın
 - 4- ola didi. Elhamdülillâh hele ucuna irişdin, Rahbe şehrinde nice pare kalâsiyle feth itdigün

- 5- emirimiz var kim Allahü Teâlâ kalan kalan şehirlerini dahi âsânlıkla feth idivire. Amma bu gice
 - 6- gönlümde niyet etdim kim muhkem yârağımız idim. Dahi tahtı Medayine girem Acem padişahı ile
 - 7- buluşam siz ne dersiz ve ne tedbir idersiz didi. Ashab ahbab-ı Resûl Allah eyitdiler; halife
 - 8- hazretleri sizi bizim üzerimize emir dikdi, cümlemiz halife emriyle sizin emrinüze
 - 9- mutî'iz. Allah yoluna ve Resûl Allah yoluna canımız başımız ortaya komuşuz sizlere içümüzde
 - 10- muhalefet ider kimesne yokdur dirler. Sad Vakkas ululara hayır dua kıldı, bir nice gün
 - 11- ol sahrada oturdı, çevreye ilgâz gönderdi, meblağa ganimet getürdiler. Yezdücerd
 - 12- Şâh geh nâmî firistâden, Hürmüz-i Hârân geh ez ez-Sa'd-ı Vakkâs râ haber yâften ulemâ-i
 - 13- tevârihden, Muhammed İbn İshak Vâkîdî eyidir. Tahtı Medayinde, Şah Kisra oturib içerken
 - 14- feryadcı haber getürdi kim; ey Şah Yezdücerd Han bilgil ve âgâh ol-kim Muhammediler ilüne vilayetüne
 - 15- akdılar. Rahbe şehrini nice kalaleri birle aldılar, çokluk iller yağmaladılar üş Medayin
 - 16- şehrine yakın geldiler dirler. Kisranın bu sözden sohbet ü 'ıyşî munkabız oldu
 - 17- bir pehlivanı var idi. Hürmüz-i Hârân adlu, elli bin kâfir ile karşı gönderdi
- 22b)
- 1- karşılayub bir sahrada kondı. Dahi Yezdücerd Hürmüz'e bir biti yazdı eyitdi;
 - 2- vezir gönderdim, İslam leşkerine varsun begleri Sad İbn Vakkas'a bizden elçi
 - 3- olsun. Müslümanlar emiri birkaç kişi virsün gelsünler, din üzerine birkaç suâlim
 - 4- var anlara sorsam gerekdir. Biti gelüb Hürmüze irişdi, Hürmüz dahi vezirini birkaç
 - 5- kişi birle Sad Vakkasa gönderdi. Vezir gelüb Sad'a, Yezdücerd Şah'ın sözünü
 - 6- ve haberini virdi eyitdi; şah Kisra sizden bir iki kişi diler anlara suâl so
 - 7- rayım didi. Sad Vakkas dahi İslam beglerin katına okudu, Kisranın haberin didi
 - 8- eyitdi; kimdir kim vara ol tâğîye cevab vire didi. Ashabı Resûlden on
 - 9- muteber sahabi varmağa yüz dutdılar. Ol şîr Arab Amr Mâdi Kerib, Talha bin

10- Hanzala, Cerir bin Abdullah, Mugire bin Şu'be, Âsım Bin Ömer, Şerhiyye bin Şimât, Münzer bin

11- Hasâde, Fezzân bin Hıbân, İbrahim Bin Şeyban bu ulular eyitdiler ya emir sizlerin

12- izniyle varâlim ol tâğîye cevabını virelim. Andan yârağların görüb yola girdiler,

13- Fırat ırmağına erdiler andan gemiyle geçdiler. Tahtı Medayine irdiler, tâk Kisra

14- önüne geldiler. Vezir içerü girdi, Kisraya haber virdi on muteber pehlivan kişiler

15- geldiler didi. Eyitdi; içerü girsünler, vezir ol on dilaveri içerü getürdi.

16- Ashabı Resûl içerü girdiler, gördiler kim Şah Kisra Yezdücerd taht-ı zerrîn üstüne

17- oturmuş, başına taç urunmuş, eğnine libâçe-i şâhî giymiş, sağında ve solunda 23a)

1- Irak ve Irakeyn Maveraünnehir ve İsfahan begleri katar katar oturmuşlar.

2- Sohbet bünyâdını urmuşlar haraca dururlar. Ashabı Resûl taht önünde anı

3- bir katâr olub durdiler. Yezdücerd, sahabiye oturun deyu işaret eyitdi, dokuzı

4- kurı yerde oturdı, Mugire İbn Şu'be sıçradı Kisranın tahtına bindi. Yezdü

5- cerd Şah'ın sağ yanında oturdı, Mugire kuvvedlü ağır kişiydi taht anları dahi

6- Mugire İbn Şu'be, Kisra'yı taht ucuna sürdü, kendüsi taht ortasında oturdı.

7- Kisra bir pare ateş oldu kakdı, kapucu başı ilerü gelüb Mugireyi hışımla çağır

8- dı eyitdi; ey bi edeb senin taht neye gerek aşğa in. Meğer Mugire ol gün donı

9- altında demir don giymiş idi. Yarenleri ana demişlerdi kim; Kisra ilesin söylesene kim

10- suâl sorar ise cevabını vir deyu gelürler iken ittifak kılmışlar idi. Mugire dinledi kim

11- Kisraya birkaç söz beyan eyleye. Şahı Acem Mugire heybetinden dem nefesi bağlandı bir zaman

12- havfından söylemedi. Geri döndi kendü tercümanına eyitdi ilerü gel bu bedevî Araba

13- sor kim giydüğü donın adı nedir, sana disün. Tercüman dahi üç kerre sordı

14- Mugire eyitdi; yemenî bürededir didi. Mugire eyitdi; acaba padişahınız garb dilini bilmez mi?

15- ola didi. Tercüman eyitdi; Fasîh Garpçe bilür söyleş didi. Yezdücerd eyitdi; fudûl

16- ve bi edeb imişsin bi tekellüf tahta geçdin oturdun. Mugire eyitdi; benden ne edeb

17- sizlik gördün kim söylersin. Şah Kisra eyitdi; evvel meclisüme girdin, haşa secde 23b)

1- itmedin ikinci ile gerekdir kim sana destur viririm, sonra otur yerin. Mugire eyitdi;

2- taht üstünde oturduğun ne fahr ve ne ar idersin, gerekdir kim heman bizi bunda

3- yine getürdik hacetin söyle bize ne suâl idersiz didi. Yezdücerd eyitdi;

4- ya Arablar, bir zeman idi kim tacirler idinüz, ticaret ide bunda gelürdinüz gider

5- dinüz. Size ihsan ve kerem ider ider idik izzet ve hürmet iderdik şimdi leşker alub

6- geldünüz memleketimize tama' kıldunuz. Nimetimize hased eyitdüğün bu memleketleri bize

7- tarayub nimetimizi elümüzden alasız. Hikayet-i latife ya Arab buna nazar iden

8- size bir misal ideyim. Evkât fikir eylen, meger bir kişinin bir hûb bağı var idi envâ'

9- fevâkihle dolu idi. Bir gün ol bağa bir dilkü girer çok yemişleri harab ider, yine

10- selamtle dilkü çıkar gider. Yine ol dilkü bilesince beş on dilkü getirir ol bağa girür

11- çok yemiş telef ider. Bağ ıssı, bir dilkü gelüb az ziyan ider deyü hesaba almazdı

12- gördi kim dilküleri hadd girmişler çok yemiş telef itmişler. Bağın sûdlugını

13- alur, donlı dilküleri kırar. Benimle sizin meselünüz ancılayındur, evvelki ticarete

14- gelürdinüz ben sizi tiğ itmedim. Üş şimdi tama' idüb çok olub geldünüz

15- bu memleketi belalara ürkülüğe düşürdinüz. Bu iklimi açlığınızdan mı geldinüz,

16- niçin geldünüz, sebep nedir anı bileyim ki bunda niye geldünüz bileyim. Size çok mal

17- ihsan ideyim, sizi açlıktan kurtarayım, size taam vireyim, davarlarınıza alf

24a)

1- vireyim, şahane donlar giydürelim, yine ilünüze memleketünüze göndereyim. Eger

2- kasdınız bu ise ki tahtımız alasız it gibi şehrimden ilimden köyümden süresiz.

3- Ben dahi ana göre yârağ göreyim, sizinle bile durub sizlere de bir iş ideyim ki hiç kimesne

4- görmemiş ola didi. Mugire İbn Şu'be eyitdi; ey şah neam sözün tamam oldu mı?

5- Yezdücerd eyitdi; neam sözün söyle. Mugire eyitdi; ey şah ne kadar açlık dersin

6- biz kavim görmüşüz çekmişüz akıbet. Allah Teâlâ bize hatemül mürselîn Muhammed Mustafa'yı

7- Peygamber viribdi, kıldı bizi davet eyitdi biz dahi ana iman getürdik gönlümüz hoş

8- oldı. Ahmedullah sümme'l-hamdüli'llah Allah Teâlâ ol Peygambere bir Kitab viridi ismi şerifi

9- furkandır emri mâruf nehy-i münker helal ve haram va'd u 'ıydı ayedi bildirdi. Anlar kim

10- saadet ehlidir, ol Peygambere ve ol azizi Kitaba geldiler uydılar. Anlar kim şekâvet ehliydi,

11- inanmadılar küfür ve zulmet içinde kaldılar dahi. Allah Teâlâ Kur'ân-ı azîminde vaad idüb

12- durur kim, şark ve garb cümle memâlik memleketi ümmetine musahhar ola, cümlesinin

13- hazinesi Ümmeti Muhammed olıdır didi. Ol emirdir kim bunca memleketler müttehaz oldı,

14- cümlesinin ganimetin aldın amma ey Şah-ı Acem sana üç dürlü nâsihatim vardır, kankısını

15- kabul kılarısın elimizden felâh buldun didi. Yezdücerd eyitdi; ol üç nâsihat nesne

16- dirayet işideyim didi. Mugire eyitdi; evveli budur kim Allah bir bilesin Muhammed Mustafayı

17- Hak Peygamber bilesin Müslüman olasın, Müslüman olmaz isen sulha gidesin yıldan yıla haracın

24b)

1- viresin didi. Şah Kisra, vay ki kakdı damarlarından kanı kaçdı eyitdi; ya bedevi

2- size niyyet eyitdim idi kim ihsan idem, nimet virem çünkim böyle söyledin bir habbe nesne

3- virmezim, illâ bir zenbil toprak virürim didi. Kisra bir kuluna buyurdi, bir ulu

4- zenbil toprak getürdiler Yezdücerd önünde kodı. Yezdücerd elçilere eyitdi; ol

5- toprağı alun gidin bengünüzün başına dökün ikimizin arasını kılıç fasl

6- eydirir didi. Asım İbn Amr, yerinden durub zenbili getürdi Mugire dahi

7- Kisrâ tahtından inüb yoldaşlarını alub yola girdi. İslam leşkerine irdiler,

8- Sad İbn Vakkas katına geldiler. Hikayeti bir bir haber viridiler, İslam askeri

9- cenk yârağında oldu. Ol yakadan Şah Kısra elçileri gönderdiğinden sonra Yezdücerd'ün

10- bir ulu hacibi var idi, Rüstem Dâsitan neslinden idi, adı yine Rüstem idi, Yezdücerd

11- hakan ol Rüstem idi. Şimdi bahar oldu, yer yer otlar bitti ağaçlar yapraklandı,

12- yârağın ile atlu askerden er al Muhammediler'e var cenk ile ola kim

13- nar nur sana yardım eyleye. Müslümanları sayasın, girü vilayetlerine döndüresin

14- varalar illerine gire didi. Rüstem dahi yârağın gördi, yüz bin atlu otuz bin

15- yayak aldı, gelüb Hürmüz-i Hârân'a buluşdı. Anun dahi elli bin çerisin alub

16- kâfir çerisi yüz seksen bin olub geldiler. İslam leşkerine karşı kondılar bir yana

17- dan şah Kısra Rüstemi gönderdikden sonra iklimlere âdemler saldı, beglerden çeri diledi.

25a)

1- Her yerden Medayine çeri gelmege başladı, evvel Hakan vilayetinden Behram Hakan geldi

2- yigirmi beş bin er ile. Andan Ray padişahı Hurşid şah geldi elli bin er ile.

3- Andan Şirzad şah geldi, kavmi Keşan ile bir melikler Kısra katına geldiler. Bunları

4- hilâtları mal ve genç üleşdirdi sekiz kez yüz bin er Kısraya arz olundu.

5- Medayin önünde Kısra'nın ortakları ve serâperdeleri dutuldu casus

6- gönderdi habere muntazır oldu. Ol taraftan İslam begleri sahabi-i Resûl, Hazreti

7- Sad Vakkas ile otururken Amr İbn Ümeyye-i Himyerî içerü girdi. Selam

8- virdi eyitdi; Medayin şehrinden gelürim, Kısra iken çok leşker cem' eylemiş

9- Rüstem ile Behram Hürmüz'i iki yüz bin er ile takdim gönderdi, üç irişdiler

10- didi. Bunlar bu sözde iken kâfir çerisi çıkdı saflar ve alaylar bağladılar,

11- altmış bin İslam çerisi dahi bindiler saflar ve alaylar bağladılar. Sağ tarafında

12- muhacirler durdılar Amr Ma'dikerib ile sol kolda Ensariler durdılar. Yemen

13- begleri ile Sad İbn Vakkası emiri leşker kılıb kalbgahda durdı. Küffâr çerisi kezden

14- yürüyüş eyledi, İslam leşkeri dahi tekbîr getirib hamle kıldılar. İki çeri birbirine

15- koyuldu ve katıldı yer mânend-i penbe atıldı at ve er ayağından yerin bir katı gubâr

16- olub göge ağdı, at süheylî er girîvî fersah be fersah yer giderdi. İki

17- leşker birbirini aşağı ve yukarı sürdiler dört gün dört gice 'ale't-tevâlî azîm

25b)

1- cenk eylediler, beşinci gün kuşluk vaktinde Müslümanlar kâfiri sıdılar. Ray meliki Hurşid

2- Şah ol hinde çıka geldi. Elli bin dinç er iler kâfir çerisini yarı kıldı

3- ahşama değin cenk oldu. Andan harb asayış uruldu, iki leşker döndiler

4- çünkü çıkdı tabl-ı asayış anı oldu meskenden yana halkın yöni. Andan sonra

5- dört gün cenk eylediler ol dört günün her birisine bir ad virdiler. Evvel gününe

6- refâd günü didiler, ikinci gününe ‘arâd dirler, üçüncü gününe sevâd didiler,

7- dördüncü nâfid günü didiler. Çünkü yarendaşı ali el alî el sabah oldu,

8- müminler sabah namazını kıldılar andan sonra bindiler Resûl alemini getürdiler.

Sad

9- İbn Vakkas, emiri asker ulu sahabilerle yürüyüb müminlere nâsihat eyitdiler,

10- gazaya tahrîs eyitdiler. Yemîn ü yesâr-ı kalbi ve cenâh-ı kemîngâhı ârâste ve pîrâste idiler.

11- Amr Ma’dîkerib sağ kolda Yemen begleriyle durdılar, ol yakadan yüz seksen bin

12- kâfir leşkeri bindiler. Demir dağ gibi saflar alaylar bağladılar, nezih bir meydan eyitdiler.

13- Aceb bu gün meydana kim gire, lu’b u hüner kim göstere, mevt-i câmin kim nûş eyleye.

14- Fırsat ve nusret kime el vire, saadet kiminle yar ola deyüb dururken anı gördiler kim

15- Acem çerisinden Tûs beglerinden Mihran han ulu bir kâfir meydana at sürdi. Baştan

16- ayağa altun içine gark olmuş idi, kulağında bir menkuş var idi, iki dane gevheri

17- var idi kim yıldız gibi yalaburdı. Bir saru ata binerdi, atını meydana sıçradub tığ çün

26a)

1-âlûdın gılâfindan çıkarub nara urub garb dilince eyitdi; ey aç ve yalınca

2- Arablar, mugaylân dikenini ve deve sūdünü içici Arablar, meydana er gönderin cenk

3- idelim didi. Sad Vakkas eyitdi; aranızda kimdir kim bir kâfirin meydanına gire cevab

4- vire didi. Ashab-ı Resûlden, Münzer ibn Hassân meydana at sürdi bî-mehâba

- 5- kâfire sekü ile hamle kıldı. Ol server-i hicâz, kâfire bir zarb ile urdu kim kâfiri
- 6- atından ihtırdı, kâfir diledi kim yerinden dura. Münzer-i Hicâzî bir kılıç dahi urdı,
- 7- kâfir durmağa mecali olmayub yüzi üzere yıkıldı, kâfirin atı kaçdı Münzer,
- 8- kâfirin atını tutmak ardınca oldı. Cerir İbn Abdullah meydana girdi Mihran Han'ın
- 9- başını kesdi varlığını aldı. Leşkere geldi Münzer dahi atı dutub Abdullah'ın
- 10- ardından ayırdı eyitdi; ya emir ol kâfirin saz ve silahda nesi var ise benimdir.
- 11- Ben öldürdüm at kaçdı, ben atı tutmağa gitdim gitdim sen geldin ölünün başını kesdin,
- 12- Müslümanlar eyitdiler; gerçektir öyledir. Çünkim Cerir İbn Abdullah Müslümanlardan ol haberi
- 13- işitdi kemerinden gayrısın Münzere virdi. Ol taraftan kâfir leşkeri Mihran'ın
- 14- öldüğünü, kanı başı kesildi kanı görincek bir uğurdan ah idüb at sürdiler.
- 15- İki leşker karışub cenge girdiler er girîvi at sehili nice fersah yerler yayıldı
- 16- ve gitdi, hay huy feryadı dünyayı dutdı. Nazîm
- 17- Urdılar harb ve nakkâre vü nefir, borılar dahi oturdı yer be yer.
- 26b)
- 1- Kişneşüb at ve çakır er naresi, işidenlerin giderdi zühresi.
- 2- Ürkdi ol gavganın önünden ve huş, didiler kopdı kıyamet şimdi üş.
- 3- Şu'le virdi kılıç san yıldırım, neye kim irse kılurdı pes yarım.
- 4- Kesilüb başlar döküldi anda kan, ulu ırmaklar gibi akdı revân.
- 5- Eller ayaklar dökülmüş bî-şumâr, kimi düşmüş can virirdi zahmdâr.
- 6- Ahşamdan eyitdiler bu cengi çün, vardı magribe dolandı anda gün.
- 7- Tabl-ı âsâyış uruldu döndiler, iki leşker yerlerine kondılar.
- 8- Nesir, andan Sad İbn Vakkas İslam begleri ile çadıra geldiler. Cümle ashabı
- 9- yokladılar, şehid olanların namazını kılub defn eylediler, zahmdârların
- 10- zahmın bağladılar. Andan karavul çıkarub iki cânibden iki leşkere hıfz
- 11- ve hiraset eylediler. Müminler irteye degin kılavuz Kur'ân idüb temcîd
- 12- ve tahlil edüb naz ve nîyâza ve ibadete meşgul oldılar. Kâfirler dahi mezhebi
- 13- murdarları üzere ya nar nur ya keşîşân ya pelâs-pûşan bize yârî kılun deyü
- 14- kelle-i kefere meşgul oldılar. Çünkim sabah peyki seher şahından haber getürdi.
- 15- Temcîd mahallinde müminler temcîd okudılar, andan abdest alub sabah namazını
- 16- cümle Sad Vakkas ile eda eyitdiler. Andan niyet gaza kasd-ı inhizâm-ı küffâr idüb

17- yârağ kıldılar. Herkes cebe ve cevşen at ve silah ile kendülerin ad ayda kıldılar.
27a)

- 1- Ol yakadan Kisra çerisi dahi sabah oluncak durdılar cenk için kûs ve harbi
 - 2- urdılar. Kâfir begleri, cehennem segleri düzenüb ma'reke yerine geldiler saf
 - 3- bağladılar. Ol taraftan İslam askeri bir uğurdan tekbîr getürdiler dahi bindiler
 - 4- meymene ve meysere kalb cenah ârâste oldu. Meydan açıldı, bahadır seçildi iki
 - 5- taraftan nazar kıldılar meydana kim gire derken, Acem beglerinden Firuz Han adlu bir fil
 - 6- suvar meydana girdi. Cevelan kıldı, filin başın çeküb meydan ortasında durdu
 - 7- bir iki beyit okıdı beyit er dileyüb çağırub ol bir kemân
 - 8- didi. Var mı kanı gelsün pehlivan, bir birimiz ile ahenk idelüm.
 - 9- Kim erenlere göre cenk idelüm, görelüm kimdir cihanda pehlivan
 - 10- lığda urub laf urur ol kaltabân. Mensur, ravi şirin kelim ider, Beni
 - 11- Esed kabilesinden bir kişi meydana at depdi. Meydana girince, anı fili görüb
 - 12- ürkdü iki kışının üstüne durdu. Ol yigit ata mahmuz urdu ol
 - 13- kâfirin üstüne irdi. Diledi kim kılıç kâfiri çala, ol melun harbe ile
 - 14- atub ol Müslümanı şehid eyitdi. Kâfir ol ferahla meydandan döneyim deyince
 - 15- Sad Vakkas Hazretleri'nin şâkirdlerinden bir tîr-endâz bebr ü beyân ol şir
 - 16- Hicaz alayda durduğı yerden bir ok pertav eyitdi. Be kudret-i Yezdânî Firuz
 - 17- Han'ı râstı boğazından urdu bir yanından çıkıdı. Kâfir filden ser nigûn yıkıldı
- 27b)

- 1- Müslümanlar ol yigide aferin okudılar. Küffâr çerisi bir kezden at saldılar,
- 2- Müslümanlar dahi tekbîr getürüb hamle kıldılar. Vakıt zeval olunca cenk eyitdiler, gün zevale
- 3- varduğından sonra ol bir ü bî-zevâl Allah İslam leşkerine fırsat virdi. Kible-i
- 4- Muazzam üstünden berü bir azîm nusret yeli esdi, tozu toprağı getürüb küffâr-ı
- 5- hâksârın gözüne koydı. Müminlerin her biri bir ejderha oldu, at vâhidin
- 6- içinde kâfirin leşkerini sıldılar, seyf-i sinan önüne bıragub kıra ve kura ol
- 7- bî-dîn-i bed-âyînleri sürüb yedi fersah yire gerüsine kovaladılar. Kasr-ı Ebyaz'ı
- 8- ol gün Müslümanlar feth kıldılar. Ol aralıkda Acem leşkerinden yana Kisra canibinden
- 9- yardım irdi. San'ân leşkeri girü dönderdiler ol aralıkda ahşam irişdi
- 10- kondılar. İki cânibden karavullar ta'yîn olundu, iki ceysi sabaha dek saklayub

11- beklediler. Bir taraftan ehli İslam dahi irteye degin Kur'ân okudılar, namaz kıldılar,

12- dualar eyitdiler, Müslümanlık üzerine nusret ve fırsat dilediler. Çünkü sabah oldu

13- neyyir-i a'zam filin muazzamadan baş kaldırıp alemleri nuri ileilerüki

14- dem Müslümanlar kalkub irta namazın kıldılar. İki taraftan iki leşker süvar oldılar,

15- iki cânibden saf bağlayub durdılar. Kâfir çerisinden meğer kırk cengî mengelüsî

16- fil var idi. Ol filleri saf önüne dutdılar, Müslümanlardan yana sürdiler. Müslüman

17- ların atları ol filleri görünce ürkdi, heman dört bin yayak olub ol

28a)

1- kırk file hamle kıldılar. Allah'ın inayetinde ve Hazreti Resûlün Sallî Allah Aliyi ve Sellem

2- mu'cizatında ol kırk filin cümlesin helak eyitdiler, yine gelüb yerlerine durdılar.

3- İsfahan beglerinden Şahinşah adlu bir kâfir meydana at sürdi, başında

4- bir murassa' taç, egninde saru altundan bir mücevher cebe, altında bir mu'allem at. Kim

5- yek işâretle çarhın çenberinden geçe, meydana girüb bir zeman tarîd kılub, cevelan

6- gösterüb nice dürlü lu'b u hüner temaşa itdürüb dahi at başın çeküb Müslümanlardan

7- meydana er diledi. Müslümanlardan beş yigit girdi, beşini dahi şehid itdi. Müslümanlar

8- anı görüb ah idüb şehid olan yigitlerin ruhlarına dualar okudılar, ol yigitleri

9- esirgediler. Eyitdiler; ey aceb meydana kim gide, bu melundan bu beş yigidin dadını kim

10- ala. Dirken anı gördiler kim, alem dibinden Sad İbn Ebî Vakkas, Amr Ma'dîyi çağırđı

11- eyitdi; ya emiri Arab dilaver şehbâz Amr Ma'dî ez-Zübeydî meydana gir. Ol beş

12- yigidin bu kâfirden kanını alub bu meluna dadını vir didi. Benî Temîm kabilesinden

13- birkaç civan Sad Vakkas'a eyitdiler; ya emir Amr Ma'dî pir olmuşdur bu pirlük

14- halinde onunla kaçan beraber ola didiler. Amr Ma'dî girib eyitdi; ne kadar pir isem

15- nice sizin gibi civanlardan yekim didi. Ol yigitler gülüşdiler eyitdiler; pir ile yigit

16- kande beraber olur didiler. Amr Ma'dî eyitdi; bir deve getirin size hezm arz

17- ideyim görün didi. Bir deve getürdiler, Amr Ma'dî ol deveye bindi ol yiğitlere
28b)

1- eyitdi; etegim altımda kaldı etegim çıkarub düzildi virin didi. Dokuz

2- yigit Amr Ma'dînin katına geldiler, ellerini Amr Ma'dînin altına sokdılar.

3- Amr Ma'dî deveyi sordı, dokuz kişi ellerinden asılı kaldı, birisi çıkub

4- elini âlimadı. Ol yigitler çağırdılar kim pire, meded elimiz ağrıdı salıvir senin

5- kuvvetin bildik pehlivan imişsin didiler. Amr Ma'dî, cümlesinin ellerin kapdı

6- koyu virdi. Amr Ma'dî eyidir; kuvvetimden bir paredir kim gördünüz amma benim bindüğim

7- at bana nâsib değildir, bana bir yahşi at getirin kim cenge düveyr ola meydana gideyim,

8- Allah Teâlâ yardım ide kâfire dadını virdim didi. Yemen beglerinden, Amr Ma'dîye

9- bir aygır getürdiler zinde file benzer, Amr Ma'dî bu at zaifdir deyü ol atı

10- getürdi yere urdı, bir daha getürdiler anı dahi yere urdı. Akıbet bir kara tazı

11- at getürdiler, Amr Ma'dî ol atı begenüb bu at iyüdir deyüb üç adım yerden

12- sıçrayub ol ata süvar oldu, meydana irdi, cevelân gösterdi. Ol kadar silâhşörlük

13- eyitdi kim dost düşman begenüb aferin idüb taaccüb kıldılar. Nazîm,

14- sürdi atın nare urdı ra'd-vâr, irdi Şahinşah önine ol namdar.

15- Gel berü dir cenk merdan gör nedir, din yolunda oynamak can gör nedir.

16- Birbirine çün mukabil süvar diler, bir zeman ol iki cenge durdılar.

17- Biri birine zafer bulmadı hiç, ellerine aldılar bu kez kılıç.

29a)

1- Amr Ma'dî karşı dutdı kalkanı, irişub ol yigit çaldı anı.

2- Men kıldı zarbın anun pehlivan, çünki nevbet ana dikdi nagehan.

3- İrdi kim çala ol er kalkan dutar, gör ki Amr Ma'dî ne oyun oynar.

4- İle çaldı tiğ samsamı güzün, iki dildi anı eyere degin.

5- İner atdan kamu varlığın alur, atını yidegine alur gelür.

6- İle itdüğün görürler nîk-nâm, aferin kıldı Müslümanlar tamam.

- 7- Sürdiler iki taraf at irdiler, iki leşker birbirine girdiler.
- 8- Saki mahşer günü oldı aşikar, ayın altından yana kopdı gubâr.
- 9- Göğe dikildi bulut gibi revan, urdı yire dökdi toprağı kan.
- 10- Ancılayın leşkere dutmuş idi pûş, nicelerden gitmiş idi akıl ve heves.
- 11- Kesilür başlarına cenge girer, yürüyüb ırmak gibi kanlar gider.
- 12- Dökülüb çok göreler çeküb kanı, kırılır eller ayaklar yok sanı.
- 13- Kimine muhkem irişmiş idi ya da, aklı gitmiş bilemez kande vara.
- 14- Ancılayın kopmuş idi cenk ve şûr, sankim urulmuş idi mahşerde sûr.
- 15- Yek erenler tîğ urub alurdı dad, yani çıkarmağçün bir yahşi ad.
- 16- Böyle cenk ahşama değın oldur çün, yine vardı magribe dolandı gün.
- 17- Tabl asayış uruldı döndiler, yerlü yerinde erenler kondılar.

29b)

- 1- İki yakadan kıra ve eller yürür, çevrilüb begler erenleri görür.
- 2- Nesir, Sad İbn Vakkas bargâhına geldi sanmış anlar sağ ve
- 3- selamet geldiler müminler şad oldılar. Zahmdâr olanları sardılar, huşk
- 4- bend eyitdiler şehid olanların namazını kıldılar defn eyitdiler. Ol gün geçdi
- 5- yine ali el sabah iki çeri birbirine koşdılar, cenk eylediler. Amr Ma'dî,
- 6- kendüni kalbe urdı alemi yakdı, âlemdarı depeledi kâfir çerisi sandı.
- 7- Kırdılar, kodılar, dutdılar, getürdiler Sad İbn Ebî Vakkas İslam begleri ile
- 8- ganimet malının hemisini alub bâkıyyesin gazilere bahş eylediler. Sad
- 9- Vakkas, Haşim İbn Utbe-i ilerü okıdı on iki bin er virdi, Nişabur
- 10- kalâsini kâfirlerini kovmağa gönderdi. Haşim on iki bin eri alub yola girdi,
- 11- tacille Nişabur şehrine irdi. Gördi kim Nişabur kalâsini kâfirler harb aletiyle
- 12- donatmışlar dahi burçlar üzerinde demir kubbeler düzmişler. Ulu odlar yakmışlar,
- 13- nar nur deyu kâfirler hâsirler haşa secde eylerler andan yardım dilerler. Dürlü dürlü
- 14- elfaz kâfirler söylerler pes imdi yerler ve gökler Allah Teâlâ Hazreti'ne nâliş idüb
- 15- eyitdiler. İlâhunâ ve seyyidinâ ve Mevlânâ bize destur vir bu kâfirleri yorâlim helak
- 16- idelim didiler. Cenabı İzzet yerlere ve göklere hitab edüb eyitdi; siz hâlinüzde

17- olan, ol oda tapan kâfirleri dahi ben yaratdım. Habibim Muhammed Mustafa berekâtında

30a)

- 1- göresiz kim Müslümanlar kâfirler üzerine nice mansûr ve muzaffer ola didi. Ha
- 2- Hâşim İbn Utbe dahi on iki bin urundı, Müslümanlık çerisiyle gelüb Nişabur
- 3- önünde kondı, çevresine hendek kesdirdi yer yer kapular kodı. Nişabur'un begi
- 4- bu gelen on iki bin İslam leşkerine itibar itmedi, az gördi eyitdi;
- 5- Arab leşker canı dahi üş geldi didi. Bu canibde şah kesriden yani
- 6- Yezdücerd'den dahi Nişabur'a yardıma çok er geldi. Deftere aldılar gördiler kim
- 7- yüz elli bin kâfir bî dîn cem' olmuş. Yezdücerd'den gelen kâfir begleri Nişabur
- 8- begi Mihran Şah'ı eyitdiler; bir kala içinde biz karı avretleri gibi nice bir oturalum.
- 9- Yüri askeri alub taşra çıkâlim, Arab çerisine dest-bord gösterelim. Şehirde
- 10- oturmakdan usandık, çıkâlim şehirden gerü bu askeri dağıdalım. Düşmanın
- 11- bir gün evvel dağıldığı yeğdir bu kadar askere ne cenk gerek. Bir gün içinde
- 12- cümlesin kırub nam ve namusların soyub kimin esir bender-i zencîr ve kimin 'alef-i
- 13- şemşîr idelim dirler. Mihran Şah dahi buyurdu şehrin kapuların açdılar, yüz
- 14- elli bin kâfir leşkeri kaladen çıkub, ol on iki bin İslam leşkerine muka
- 15- bil mukârîn oldılar. İslam leşkeri dahi bunların şehirden çıkduğın görüb,
- 16- cümlesi bir uğurdan tekbîr getürüb, atlarına süvar oldılar. Dahi Allah Teâlâ Hazretine

17- tevekkül kılub sağa ve sola durdılar, saf bezediler. Hâşim İbn Utbe ve Talha bin
30b)

- 1- Abdullah yürüyüb saflar içinde Müslümanlığa nâsihat eylediler, ayet ve hadis
- 2- okudılar, Müslümanları gaza itmege tahrîs eyitdiler. Ey Müslümanlar, bu kâfirlerin yığınağı
- 3- sizi havfa bırakmasun, hiç bunlardan korkman ve üşenmen bu kâfirlere gayret
- 4- ve hamiyet gösterin kayguyı gönlünüzden götürin. Bedir gazasında bilürsüz kim
- 5- Hazreti Resûlün Sallallahü Aleyhi ve Sellem ashabı üç yüz on üç kişiydi sâz
- 6- ve salibleri yoğ idi. Aç ve yalnızcak her birisi durmuşlar idi, Kureyş çerisi her biri
- 7- demir dona gark idi. Allahü Teâlâ Hazreti'nden inayet irdi, müminlere feth ve nusret

8- geldi kâfirleri soydılar. Nitekim Allah Teâlâ Hazreti Kur'ân azîminde ve Furkan-ı Kerim'inde

9- Habibi Muhammed Mustafa'ya Cebrail ile Kur'ân nazil idüb bildirib durdı kim.

10- Min fietin kalîletin galebet fieten kesîraten bi iznillâh(iznillâhi), vallâhu meas sâbirîn(sâbirîne)

11- Sadak Allahül âzim. Hâşim bin Utbe ve Talha bin 'Ubeydullah dahi Müslümanlara vaâz

12- ve nâsihat iderler idi. Kâfir leşkeri hamle kıldılar, Hâşim bin Utbe ve Talha bin 'Ubeydullah

13- çağırdılar kim ey Müslümanlar yüz çevirmen din düşmanlarına on topcı küffâr-ı bî-dine

14- kılıç urun. Allah Teâlâ sizin sırrunuza vakıfdır ve muttalidir size habîbi mu'cizâtına

15- nusret virir. Bir uğurdan ser-be-ser kâfire hamle kılun didi ve dahi bu ayeti okıdı:

16- Yâ eyyuhâllezîne âmenû izâ lekîtum fieten fesbutû vezkurullâhe kesîran leallekum tuflihûn(tuflihûne)

17- Sadakallahülazîm. Çünkü Müslümanlar bu ayeti işitdiler, bir uğurdan tekbîr getirib

31a)

1- on iki bin kişi kılıç üryân idüb, bahr misal mevc urub, kendülerin kâfir

2- çerisine urub, seyl azîm ve bâd-ı 'akîm-i leyyin küffârı murdarın ceşşine uğradılar.

3- Yüz altı bin kâfir hâsiri bir saatde allak bullak eyitdiler, her kime kim rast

4- geldiler ise depelediler. Nice baş ve leş meydanda kan içine düşdi, niceler âlâ kana

5- gark oldu, nicesi elin ayağın yavi kıldı, niceler canına başına veda eyledi.

6- Nazîm, yek erenlerin çıkardı naresi, işidüb küffâr giderdi zehresi.

7- Kiminin başında yara eyitdiler, kimini pare pare eyitdiler.

8- Yol bulmaz sağ ve sol valih olur, düşer at ayağı altında kalur.

9- Kûs harbi ve nakkareler anı, sanasın ölmüş idi mahşer günü.

10- Nesir, hûn buhârı kat kat olub bulut misali mâsivaya ağdı gerd gubâr.

11- Oncaları boğdı, oklar fısıldısı, kılıçlar çekildisi, gürz-i girân güpüldüsi,

12- cebe cevşen cahşaması, er naresi, at sehli zemin ve zeman çerh-i âsüman.

13- İnledi leşker-i 'üzeyrî fersah be fersah yol gitdi, yeryüzi hevl heybetle doldı.

14- Giceye degin bu resme cenk eylediler, birbirine tîğ ve sekü urdılar. Müslümanlar

15- az idi bunaldılar, Hak Teâlâyâ nâliş eylediler. Ol dimek ol idi kim bu
16- cenabdan bir azîm toz kopdı, gerü gubâr mâsivaya direk direk oldı. Bâd do
17- kunub ol tozı dâmeninden girîbânına varınca iki şak eyitdi. Anı gördiler kim
31b)

1- ol tozın içünden İslam sancakları âşikâre oldı, tekbîr üniyle yer gök
2- doldı. Ravi eyidir; bunların geldüğine sebep ol idi kim çünkim Sad İbn Vakkas,
3- Hâşim İbn Utbeye on iki bin er koşub Nişabur fethine gönderdi. Andan
4- sonra Sad İbn Ebî Vakkas, Ka'ka' bin Amr'ı katına er kodı. Ana on bin kişi
5- koşdı, Nişabur'dan yana gönderdi, Hâşim İbn Utbeye yardım eyle didi. Ol
6- idi kim ol mahalde ol on bin dinç yaveri İslam askeriyle irişu geldi. Hâşim
7- İbn Utbe sundı Müslümanlar yüreklendiler yine ikiledin cenge başladılar.
Ahşamdan

8- cenge bünyad eylediler ol gice ta sabaha degin Acem kâfirlerini ateşperestleri
9- kovdılar, kâfir leşinden yürüyemez oldılar. Ka'ka' bin Amr başını açub çıblak
10- idüb kendüsini kâfir hâsir bî dîn bir âyîn leşkerine urub, cengi azîm eyledi.
11- Nazîm, ile sankim bir delü arslan idi, yahud yedi başlu bir urt idi.
12- Nare urub cenge girdi sağ ve sol, eyledi bölük bölük küffârı ol.
13- Urduğına kılıç ururdı heman, öldürüb cehennem virirdi can.
14- Mensur. Kâfir hâsir çerisi ol serverin okundan tarumar oldılar çünkim
15- irte oldı. Müslümanlar gördiler kim kâfir çerisi sanmış mal ve gençleri cümle
16- dökülmüş yatur ganaimi aldılar, müminlere taksim eylediler. Yarendaşı şehir
17- Nişabur üstüne yürüyüş eylediler, küffâr-ı haksâr serâsime oldılar ve aman
32a)

1- dilediler. Hâşim anları haraca yazdı, ganimetle yigirmi iki bin İslam çerisini alub
2- Sad İbn Vakkasa azm eylediler. Râvi dilistan ider ol vaktin kim Sad Vakkas,
3- Amr Ma'dikerible iki yüz bin kâfiri soyub, Kadisiyye'yi feth idüb, Yezdücerd
4- göz kulak dutub, casuslar salub, habere muntazır olub otururken
5- şah 'ayyârân hâce-i Ömer İbn Ümeyye-i Zamîrî çıka geldi. Sad'a dua kıldı ve
eyitdi;
6- Medayine vardım, Rüstem anda geldi sizden şikayet kıldı şahı Acem sekiz kerre
yüz bin
7- er saldı delim gürbüz pehlivanlar ile filan yere geldiler didi. Müslümanlar kırk
8- bin kişi idi, el Hak münfa'il oldılar. Pehlivanlar eyitdiler; ya emir gerekse yüzünüz

- 9- yüz bin olsun, Kayser'in on altı kerre yüz bin erini Resûl Hazreti'nin muciza
- 10- tında otuz bin er ile sıdık bunu dahi görevüz dirler. Kırk bin kişi
- 11- cenk aletini dizdiler 'Ömer ve Ümeyye'yi Nişabur'a Haşim yanına gönderdiler kim Müslümanlar
- 12- iken az acık tama'sındılar heman dem hamle kıldılar. İki asker birbirine koyuldu ve katıldı
- 13- yer mânend-i penbe atıldı azîm cenk ve cidâl ve harb ve kıtal eytdiler amma Müslümanlık
- 14- az idi kâfir leşkeri çok idi. Müslümanlar katı bî takat oldılar, cenk-i cidâlden
- 15- azîm bunaldılar. Yüz urub Allah Tebârek ve Teâlâ Hazreti'ne dua ve nâliş eylediler,
- 16- enbiyâ ve evliyayı şeffî' getürdiler. Anı gördiler kim Kible-i Muazzama tarafından
- 17- iki atlu çıka geldi. Biri Hazreti Hızır ve biri Hazreti İlyas Peygamber aleyhis selam.
- 32b)
- 1- Heman dem kâfire hamle kıldılar, alem ve alemdarı yakdılar baş baş olan dâgıları
- 2- ve bâgîleri kırdılar. Kâfir leşkeri anı görüncek sanki içlerine mevt düşdi,
- 3- her birine hezimet yüz dutdı başlar başı kırası öldi. Kâfirler sandılar Müslümanlar
- 4- sundılar Hazreti Hızır ve Hazreti İlyas Peygamberin mübarek ellerini öpdiler.
- 5- Hızır ve İlyas eytdiler; ya ashabı Resûl biz sizin hizmetgarlarınız Allah Tebarek
- 6- ve Teâlâ'nın emriyle Ümmeti Muhammed'in bunlarına ve 'âcizlerine biz bön deminde yetişüriz,
- 7- bu günü de kurtaruruz. Siz dahi gaza yolunda cihad idinüz kim izzet ve nusret sizindir dirler.
- 8- Dahi ol aralıktan atların sürüb bir canibe girüb gâib oldılar. Bu cânibden
- 9- İslam leşkeri dahi şad ve ferah olub, ganimet malını cem' idüb Sad İbn Vakkas'
- 10- un önüne getürdiler. Sad İbn Vakkas dahi hamsîn çıkarıb Hazreti Ömere viribdi
- 11- Medine'ye gönderdi. Bir biti dahi yazub mâ-vak'ayı bildirdi anı dahi kâsid ile
- 12- bile gönderdi, bâkıyyesin ashabı Resûl kısmet eytdi her biri ganî oldılar. Bu câ
- 13- nibde Sad'ın gönderdiği kâsid dahi günlerden bir gün Medineye gelüb Hazreti Ömerle

14- buluşdı. Ömer İbn el Hattab Radiyallahü anh dahi biti-i okuyub mâ-vak'ayı ashaba bildirdi,

15- cümle şad oldılar. Hazreti Ömer dahi biti yazıb Sad'a eyitdi; ya Sad İbn Ebî Vakkas

16- kaçan kim Medayin şehrini alasin feth idesin. Medayinde bir emir koyasin, kendin sürüb

17- Hilvan şehrine varasin. Ola kim Hak Teâlâ'nın avnî birle ol vilayeti dahi feth idesin

33a)

1- deyüb Hazreti Ömer biti-i dürüb ol gelen kâsitle yine Sad İbn Ebî Vakkas'a gönder

2- di. Kâsid Medine'den gidüb günlerden bir gün yine Sad İbn Ebî Vakkas'a geldi, halife

3- hazretlerinin bitisin Sad'a virdi okudılar, İslam begleri ulu ve kiçi bildiler.

4- Sad İbn Vakkas kendü karındaşı oğlu Amr İbn Utbe'yi katına okudı, biti-i

5- beyan eyitdi, sancak ve alem virdi, Hilvan şehrine gönderdi. Gice ve gündüz sürdiler

6- günlerden bir gün Hilvan'a irişdiler. Gördiler kim bu şehri muazzam içi dolu nice âdem, burç

7- bârûsı muhkem çevresine hendek kesmişler. İçünde otuz bin kâfir hâsir ahd eylemişler kim

8- Arab taifesinden yüz döndermeyeler, ar namusı yere saçmayalar. Amr Bin Utbe

9- dahi Hilvana karşı kondı, Hilvan'a yardıma Acemden çok leşker geldi. Nihavend şehrinden,

10- Hemedan şehrinden, Mazenderan'dan bî kıyâs asker geldi. Zirâ Yezdücerd meydanından Hilvan'a

11- geldi idi, ol ecilden ziyâde yığınak oldı. Amr Bin Utbe, Sad İbn Vakkas'a

12- kâsid gönderdi, çeri çok geldügin haber virdi. Sad dahi Medineye biti yazdırdı,

13- çeri yığınağını haber virdi. Hazreti Ömer, Ebî Ubeyde İbn Cerrah'a âdem gönderdi eyitdi;

14- Şam serhaddinde duran leşkerimden Hilvana on bin er gönderesin didi. Ebî Ubeyde

15- dahi on bin eri gönderdi, gitdi ol yakadan Sad İbn Vakkas on bin

16- er ile Cerir İbn Abdullah'ı Hilvan'a gönderdi, tacil yürün didi sür'atle gitdiler.

17- Ol taraftan Amr Bin Utbe Hilvan önünde on bin gazi ile oturdu, gördi kim

33b)

1- kâfir çerisi her taraftan bî nihâye geldiler. Ashabı Resûl eyitdiler; ya Amr Bin Utbe

2- cenge böyle tâciz itdügünüzden murad nedir, günden güne kâfir çerisi durmayub

3- ziyâde olmakda. Amr Bin Utbe'ye eyitdi; intizarım oldur kim sizleri esir görem, ganimet

4- az siz karındaşım Sad'a kâsid gönderdim ümiddarım kim yardım dahi onla didi.

5- Amr Ma'dîkerib eyitdi; bu kâfirleri biz dahi dönmeyen bunların gönül

6- leri bizden korkmuşdur. Sad Vakkas, Ömer'e biti saldı Şam'dan ne vakit

7- çeri gele heman nâsihat oldur kim gaza idevüz didi. Amr Ma'dî bu sözde

8- iken toz kopdı, toz içünden İslam sancakları belürdi, tekbîr getürdi. Anı

9- gördiler kim on dört bin sünnî gaziler emri alem Cerir İbn Abdullah, Amr Bin

10- Utbeye karşı yürüdi, Cerir ile görüşdi. Askeri İslam, yigirmi dört bin kişi

11- olub Hilvan şehrinin önünde oturub ol gece âdem eyitdiler. Çünkü

12- ali el sabah oldı, iki leşker süvar oldılar. Müslümanlar meliki Sad Vakkas'ın

13- karındaşı Amr İbn Utbe'ye karşı yürüdiler, yigirmi dört bin kişi bindiler. Amr Ma'dî,

14- Cerir İbn Abdullah naralar urdılar, kişi kurban kakub, elmas kılıçları

15- yalınca kılub, tekbîr ve salavat getürüb, deryai ahteran misal mevç urdılar,

16- ol bî payan kâfir çerisine kılıç koydılar. İki leşker karıldı ve katıldı ak kara

17- yek denk oldı, koca yigit hem renk oldı. Çerh inledi, yer gümledi, gürz girân

34a)

1- kalkan üzere saldılar. Pulat başlar, ejderha diller, seküleri kullara

2- saldılar. Üçer kanadlu, elmas peykânlu, la'leyn dudaklu okları düşman

3- üzerine itdiler. Erenlerin nidası, atların süheylî, askerin hay huy gerd

4- gubârı evc-i asumana çıkub göklerde melikleri tabi' iderken işitdiler ve yanıldılar.

5- Nazım. Bir acayib cenk kıldı ol çeri, kim getürdi kan yerden çokları.

6- Her yakadan mevc urdı seyl var, akdı kanlar göge çıkdı hem gubâr.

7- Ol kadar başlar döküldi yere kim, at ayağı yere basamadı ey hakim.

8- Nesir. Her mümin başına yüz kâfir hâsira düşmişdi, Müslümanlar katı zebîn oldılar.

9- Her birisi Allah Teâlâ Hazretine nâliş idüb, Hazreti Muhammed Mustafayı şefî' getürdiler.

10- Ol dem anı gördiler kim, Nişabur üstünden berü bir azîm toz kopdı. Müslümanlar

11- ana eyitdiler, kâfirlere yine yardım geldi sandılar. Zirâ her gün bencileyin nice

12- nice yardım gelür idi, bunu dahi öyle sandılar. Toz gelerek yakın irişdi,

13- bâd-ı sabâ peyk var irişub, ol gubârı dâmeninden girîbânına dek iki

14- şak eyledi. Anı gördiler kim toz içünden İslam sancakları seçildi çıkdı.

15- Anlar nice Sad Vakkas'ın ammusi oğlu Hâşim İbn Utbe on bin sünnî ile

16- irişdiler. Gördiler kim İslam leşkerini kâfir çerisi araya almışlar, her yüz kâfir

17- bir Müslümanın başına düşmüş. Müslümanlar arka arkaya virüb gayret-i İslam ile

34b)

1- durub can-ı cengin iderler. Şöyle kim, yarar gaziler kâfirlerin başına cihanı

2- şen iderler. Müslümanlar, nihayet zaif ve âlûde düşmüşler idi. Kâfirler, işde

3- Arab askerini sıduk, bir saat dahi ikdâm idelim deyub iki birbirine

4- âmîhte olmuş bu cengi görüncek heman can ve gönülden ve derunu dilden

5- bir nare-i canistan urub adını ve lakabını deniz eyitdi. Dahi üryanı seyf

6- idüb, küffâr leşkerine tekbîr getürüb hamle kıldı. Ra'd-vâr haykırdı,

7- nereye uğradı ise tarumar eyitdi. Ka'ka' bin Amr ve Şah-ı Yemen dahi hamle kıldı

8- nare urdı, ol dahi ra'd-vâr haykırdı, her nereye uğradı ise zîr ü zeber eyitdi.

9- Amr Ma'dî, ol şehri Hicaz'ı şahî yemen yanına düşüb nare urub hamle kıldı.

10- Kâfir hâsirler gördiler kim, iki âdem ejderhası bebr ve beyan şîr şîryân misal

11- cenge girdiler. Nareler urdılar, hamle kıldılar, bî-nihâye kâfiri toprağa dökdiler.

12- Hay deyince on bin kâfiri kırdılar, canların cehenneme gönderdiler. Ol

13- gelen çeriyi anlar görüncek kendi çerisi sandılar. Yezdücerd kaçdı, rahtı ve

14- kumaşı bâr u büngâhı kodılar. Şad Irmağı'nın kenarına varınca kodılar ve kimin

15- kırdılar, kimin dutdılar getürdiler dine davet eyitdiler, gelmediler donlının

16- boynın urdılar. Müslümanlar ol donlu kâfirlerin mal ve rızkını aldılar yine

17- dönüb Kadisiyye şehrinin önünde İslam leşkerine Sad İbn Vakkasla buluşdılar.

35a)

1- Sad karındaşı oğlu Hâşim İbn Utbe ile ammusi oğlu 'Amûd ile görüşdiler,

2- üç gün oturdılar at ve âdem dinlendiler. Sad Vakkas İslam beglerini katına

3- okıdı eyitdi; elhamdülillâh kim Allah kim Hak Sübhânehü ve Te'âlâ Habibi Muhammed Mustafa hürmetine

4- biz kullarına kâfirlerin üzerlerine fırsat ve nusret viridi, mansûr ve muzaffer

5- oldunuz. İmdi şimden sonra maslahat oldur kim bu aralıktan göçevüz, sınan

6- kâfir çerisinin adınca süre. Medayin'e varavüz, kâfirlere komayavüz kim anda

7- gözlerini açalar kendülerini deyüşdireler didi. İslam begleri, ashabı Resûl'ün

8- güzide serverleri dahi n'ola maslahatdır dirler. İslam leşkeri ol aradan göçdiler

9- Sad İbn Vakkas, Amr Ma'dî Kerib anda idi. Otuz bin er olub süratle

10- gitdiler, Medayin şehrine irişdiler. Kâfirin begi çünkim bunları gördiler, r âhüzarı

11- kıldılar dahi kaçmak yârağın gördiler. Sad İbn Vakkas kâfire hamle kıldı,

12- kâfirleri kırmağa meşgul oldılar. Askeri İslam'ın her biri bir canibden kâfirleri

13- kırmağa başladılar, küffârın leşkeri sındı. Müslümanlardan Hilâl ibn 'Alkame gördi kim

14- Kisranın sahibi Kur'ân-ı Rüstem ki iki yüz bin erin begi idi. Ol sınan

15- kâfirler ile kaçub gider hemandem elinde ok yay var idi. Ol kâfiri ya Allah

16- deyub tîr-i dil-dûzını rast idüb, ol kâfir gider iken râstî ve dürüstî şah

17- damarından bir ok urdı. Kâfir, atından dırâz-be-dirâz atından yıkıldı, inüb atından 35b)

1- Hilâl anın başını kesdi. Üzerinden saz ve selb esbab-ı eşkal her ne kim

2- var ise aldı. Acem kavmi anun öldüğün görüb evvelden de dahi sınımış çeri

3- idi. Dağılmağa başladılar, gitdiler her ne kadar taâmları var ise donlısına

4- zehir katdılar. Nait bilmeden Arab leşkeri taâmları yeyüb helak olalar

5- deyu gitdüler. Şat ırmağı kenarından geçdiler, köprüleri kesdiler. Bir canibden

6- Müslümanlar dahi Medayin önünde Şah Kisra'nın sarayına karşı köşküne girdiler ol

7- ağulu taâmları gördiler, bismillâhirrahmanirrahim deyüb ol taâmları yerler.

8- Hak Teâlâ ismi azam berekâtında ol taâm bir Müslümana ziyan itmedi. Acem kavmi anı

9- görüb taaccüb eylediler. Müslümanlar, Kisra'nın sarayında hazinesini bulurlar bî kıyas

10- mal bulub aldılar. Andan Dicle ırmağının kenarına geldiler, ol hinde Dicle

11- ırmağı gâyetde efrâdla daşmış idi, geçid virmez idi. Kâfirler köpriden

12- geçmiş idi, geçdikden sonra yine köprü-i kesmişler idi. Müslümanlar geçmesünler deyu

13- Sad İbn Vakkas buyurdu. İslam leşkeri su kenarında kondılar, su geçidini

14- tedbir eylediler. Üç gün ol aralıkda oturdılar, geçid aradılar çare olub

15- bulamadılar. Sad İbn Vakkas keştî istedi kim ol yana geçdi, kimileri dahi öte

16- yakaya geçürmişler idi. Dâimâ Müslümanlar eyidirler idi kim; ya emirül müminîn atlarımız yanına

17- toklu bağlayâlim, dahi atları sürelim bu ırmağa girelim atları yüzdürelim

36a)

1- öte yakaya geçelim dirler idi. Sad Vakkas eyidirdi kim; ivmek Allah Teâlâ'nın avni

2- ve Resûl ve Habibi Muhammed Mustafa'nın sallallahü Teâlâ aleyhi ve sellem mu'cizâtı bizimle bileidir. Mebâ

3- dâ Müslümanlara bir sanur ola ve bir zahmet irişe halife huzurunda şermsâr olavüz didi.

4- Sad Vakkas beglere bu sözi söylerken bir Acem sipahisi Dicle'nin öte canibinde

5- durdu. Çağırdı eyitdi; ya Muhammed ümmeti, Dicle ırmağının bu aralıkda geçüdi vardır,

6- suyu yufkadır, atun devenün ancak dizine çıkar bekli çıkmaz da didi. Sad

7- İbn Vakkas eyitdi; hiledir ana inanmamak gerek mebâdâ geçid virmez ola. Sonra peşîmân

8- lık assı itmez çün ol kâfirin sözün kabul itmedi eyitdi; harbî kâfirin söziyle

9- ben sizi bu suya girin dimem. İnşâ'allahü te'âlâ bunda dahi bir delil bulam didi.

10- Bunlar bu sözde iken bir ulu kasırğa kopdı, ol suyu ayırdı yine kavuş

11- durdu yine bir zemandan sonra sâkin olub durdu ol kasırğa gitdi. Emiri askeri İslam,

12- Sad İbn Vakkas o gice düşünde gördi, kendüni ol su kenarında gördi,

13- suya sağ ve sola bakub dururken anı gördi kim Dicle içünden bir yol açıldı.

14- Müslümanlık çerisiyle girdiler, gitdiler hiçbir kişiye zahmet olmayub sağ selamet

15- Dicle-i geçdiler. Sad İbn Ebî Vakkas uyandı, şadıman oldu kim Dicle ırmağını

16- geçmege bu düş delildir. Heman niyyet eyitdi kim Allah Tebarek ve Teâlâ Hazreti'ne tevekkül

17- idüb geçeler. Meğer ol yıl katı yağmur yağmış idi, cümle ırmaklar daşub şatın

36b)

- 1- daşgunluğını Sad İbn Ebî Vakkas göricek yine tevakkuf idüb gah gireyim
- 2- gah girmeyelim deyüb dururken Acem sipahilerinden bir sipahi donını ırmak
- 3- kenarına yumağa geldi. Tercüman haber sordı and virdi ol sipahi eyitdi;
- 4- Şah Kisra hazinesini, malını, ehlini, iyalini Horasan diyarına götürdi kim kendüsi
- 5- çerisiyle sizinle cenk eyleye, eger sınarsa ol dahi gide didi. Sad İbn Ebî Vakkas
- 6- eyitdi; Şah Kisra suya sığındı, malını kaçurdu yani diler kim sizinle duruşa
- 7- eger gemiyle geçersüz bize su kenarında karşı gele bizi kırmağa. Ben dilerim kim Allah Teâlâ'ya sığınub
- 8- bu suya girdim öte canibe geçem sizler ne dersiz didi. Ashabı Resûl Allah ve İslam
- 9- begleri eyitdiler; bizler dahi seninle bile gidelim, Allah Teâlâ rast getirürse suyu âsân
- 10- geçevüz didi. Sad İbn Ebî Vakkas eyitdi; kimdir kim sizden bu suya
- 11- gire ol yana geçe, su tarafında durun kâfir çerisiyle cenk ide. Can başını Allah için
- 12- ve Resûlü Ekrem için din yoluna feda eyleye, ben dahi ardınca çeri virim didi.
- 13- Ashabdan, Asım İbn Amr ilerü geldi eyitdi; evvel ben suya gireyim, din aşkına
- 14- canım sebil ideyim didi. Altı yüz kimesne anınla bile şat kenarına geldiler bismillâhir
- 15- rahmânirrahîm, deyub suya girdiler. Allah Teâlâ'nın emriyle ve Muhammed Mustafa'nın
- 16- Sallallahü aleyhi ve sellem mu'cizâtı birle su atlarının dizlerine çıkmadı, sağ ve selamet geçdiler.
- 17- Müminler tekbîr getirib bir uğurdan berü canibde olan müminler dahi atlarını öte canibe

37a)

- 1- selamet geçdüğini göricek, cümlesi bir uğurdan tekbîr getirib suya girdiler, anlar
- 2- dahi geçdiler. Kâfir çerisine haber oldu kim, Müslümanlar şat ırmağını gemisüz geçdiler.
- 3- Buni işidincek cümlesi bir uğurdan süvar oldılar, İslam leşkeri dahi kâfir
- 4- leşkerine hamle kıldılar. Üç gün üç gece azîm cenk oldu, dördinci Amr Ma'dî

- 5- kâfirin alemini yıkdı. Şah Kısra anı görincek Hilvan yolunu dutdı ve gitdi Müslümanlar
- 6- kovdılar kırdılar. Sad Vakkas buyurdı köprüleri yine şat üstüne gemiler üstüne
- 7- berkitdiler, askeri İslam geçdiler. Medayin tahtına geldiler, Medayin'in kavmi kaçub Hilvan şehrine
- 8- gitdiler. Sad Vakkas, Şah Kısra'nın sarayına kondı, ganimet malını bir yere cem' eyitdiler.
- 9- Dahi emîrû'l-müminîn Hazreti Ömer'e Radiyallahü anh bitı yazdı. Medayin feth olduğunu, Kısra
- 10- Hilvan'a kaçduğunu, dahi her ne kim vaki oldı ise yazdı bitiyi viridi ve bükdi mühür
- 11- urdı bir kimesne ile Medine şehrine gönderdi. Günlerden bir gün Medine şehrine varub
- 12- bitı Hazreti Ömer'e vasıl oldı. Sad'ın bitisin, Hazreti Ömer okuyub emîrû'l-müminîn dahi
- 13- cemi' ashabı katına davet idüb, Sad'ın namesin beyan eyledi, donlı sahabi şad
- 14- olub tekbîr getürdiler. Andan sonra, halife hazretleri Sad Vakkas'a bitı yazub
- 15- eyitdi; Medayin şehrinde isem otur memleketi zabt eyle, Şam'dan gelen çeri-i gör, Şam'a
- 16- gönder deyüb name-i Sad Vakkas'a gönderdi. Gelüb vasıl oldı, halife namesin sahabilere
- 17- îlâm idüb Şam çerisine çok enâm ve ihsan idüb halifenin emrin yerine getürdi, 37b)
- 1- name ile Ebî Ubeyde'ye gönderdi. Ol gün kim Medayin şehri feth oldı, Sad İbn Vakkas,
- 2- İslam beglerini bile alub tak-ı Kısra'ya geldiler. Gördiler kim Kısra kaçmış mâl
- 3- ü menâli yere saçmış. Sad Vakkas bu hâli çünkim gördi ol zamanda bu ayeti okudı:
- 4- Hak Teâlâ kelam-ı kadiminde buyurmuşdur, Kem terakû min cennâtin ve uyûn(uyûnin). Ve zurûin
- 5- ve makâmin kerîm(kerîmin). Ve na'metin kânû fihâ fâkihîn(fâkihîne). Kezâlike ve evrasnâhâ kavmen
- 6- âharîn(âharîne), Sadakallahülazîm. Çünkim Sad Vakkas bu ayeti okudı, andan Şah

- 7- Kisra Yezdücerd Şah'ın tahtına çıkub oturub sekiz rekat hacet-i şükraneye namaz
- 8- kıldı. Andan cuma günü oldu Müslümanlar tak-ı Kisra içinde cuma namazını kıldılar.
- 9- Irak vilayetinde evvel cuma namazı kim kılındı, tak-ı Kisra'ya kılındı andan ganimet malını
- 10- cem' idüb Kasr-ı Beyza kodılar. Sad Vakkas, sahabiden 'Ömer ve ibn Makrûnî ganimet
- 11- malı üzerine emin eyledi. Andan sonra Sad Vakkas askeri İslam'dan er seçdi, sinan
- 12- çerinin ardınca gönderdi. Ol giden kimesne, Benî Zühre kabilesinin begi Zehre bin
- 13- Hûriyâ idi. Yigirmi bin er koşdı, Yezdücerd ardınca gönderdi. Ol server tacil
- 14- ile sürdi, ardlarından ayırdılar giderken gördiler kim bir katır balçığa yatmış.
- 15- Acem kâfirleri cehd idüb çıkarmak isterler çıkaramazlar. Zehre bin Hûriyâ eyitdi; vallah
- 16- bu katırda bir ucub görenler nesne yüklenmişdür, anın için bu kâfirler bunu çıkarmak
- 17- isterler didi. Dahi çeriye işaret eyledi, hamle kılın bu katırı bunların elinden 38a)
- 1- alun didi. Askeri İslam dahi emir sözüyle ol bir bölük kâfire hamle kıldılar.
- 2- Dört yüz kâfir kırdılar, gerisi anı görüb katırı bıragub başların kurtarmak
- 3- ardınca olub kaçdılar. İslam keşkeri, katırı balçıktan çıkarub alub emir
- 4- katına getürdiler. Emiri asker Zehre bin Hûriyâ buyurdu, yükünü çüzüb gördiler kim
- 5- bir sandık. Açıub gördiler, içinde bir kıymetli kaftan ve bir taç ve bir kemer altundan
- 6- deve şeklinde gözleri gevher-i şeb-çerak. Meger ol Şah Kisra Yezdücerd'ün kaftanı
- 7- idi, bayram gününde giyerdi. Zehre bin Hûriyâ, on kişiyle ol sandukı katır ile
- 8- Medayin'e Kasr-ı Beyza ganimet üzerine konulan emine gönderdi. Yakub İbn Dehli
- 9- rivayet ider, devesinden kim irer ol hinde çeriye kırmağa gidenlerin biri
- 10- ben idim bile idim. Gördük kâfirler iki katırı dahi sürüb giderler, dört yanından

11- Arab çerisi Müslümanlar ol katırı üşmüşler ellerinden almak isterler. İki kâfir hâsir

12- tîr-endâzlık idüb kimesne-i yakın getürtmezler. Anı gördüm ben dahi yakın vardım,

13- bana dahi hamle kıldılar ok atdılar. Allah Tebarek ve Teâlâ sakladı okları bana dokunmadı

14- irişdim. Birini depeledim, ol birisi katırı bıragub baş korkusundan ormana kaçdı.

15- Ol iki katırı döndürdüm, ganimet malını katına getirib teslim eyitdim. Ey

16- sahibi Resûl Allah bu sandukları açun getirün kim ne nesnedir görelim didi.

Dahi

17- bir katırım yükünü açdı gördük, bir sandık içinde Yezdücerd'ün tacı dürlü dürlü lâ'l gevher

38b)

1- ile bezemişler. Anı gördüm tana kaldım buna dünyada kim kıymet yetürir didim.

Dahi

2- ikinci yük sandıklarını açdım, envai dürlü cevâhir ile dopdolu birinde dahi

3- Nurşirevan'ın murassa' kıymetlü donları imiş gördük. Andan bana emîn-i ganâyim eyidir;

4- ey kişi gayet amanettar kimesne imişsin didi. Dahi Sad İbn Vakkas'a bildirdi, Sad

5- İbn Ebî Vakkas dahi beni ganimet malı üzerine ol kimesneler ile emin kodı. Ravi

6- Ka'ka' bin Amr dahi kâfir çerisinin ardınca gitmiş idi. Bir yere irdi kim, gördi bir

7- bölük Acem dilaverleri gürbüz kâfirler bir bölük Arab yigitleri ile cenk iderler.

8- Ortalarında iki hazine katırı şöyle dururlar. Ka'ka' Bin Amr, anı görüb dahi nara

9- urdı hamle kılub bir nicesini dopladı, kalanı ol katırları bıragub kaçdılar.

10- Ka'ka' bin Amr katırları alub bağlarını çözdü, gördi kim bir saat içinde altı

11- kılıç altun balçıklu altun gılaflu. Birisi Şah Kisra'nın idi, birisi şah her

12- flün idi, birisi Sayyâd ibn Heyyir'ün, birisi Ehîmün. Bir sandıkda dahi bu padişah

13- ların çukalları bir sandığın dahi kapağını açdı gördi; Kisra'nın, Erdeşir'ün dahi

14- Yezdücerd'ün, Herakil'ün hakanın Şîrûye'nün kılıçlarıdır. Dürlü elmas saplu

15- hançerler ki yedi iklim haracı değer. Ka'ka' bin Amr, ol katırlar ile sandıkları

Sad

16- İbn Vakkas'ın önüne getürdi, bir bir gösterdi. Sad İbn Vakkas anları gördi

17- eyitdi; yâ ibn Münzer ol kılıçların birin kankısını dilersen al gaza eyle didi.

39a)

1- Ka'ka' bin Münzer, Herakil hanın kılıcın aldı, zirâ ol kılıç yassı ve uzun idi

2- kalanını emine teslim eyitdi. 'Ukbe ibn Hâris eyidir; ben dahi ol kaçan kâfirin

3- ardınca bir yola düşdüm. Giderken gördüm bir kişi büyük eşege binmiş katır kadar

4- var yürüyüb gider. Ben dahi ol kâfir beni görüncek eşekden indi, eşegi

5- tiz tiz sürmege başladı. Bir eşeklü dahi çıkdı beni gördi, ol dahi eşekden

6- indi tacille eşegin sürmege başladı. Giderek bir su katına irdiler, köprüsünü

7- evvel geçenler bozmuşlar. Ol eşeklüler öte canibe geçmege cısr bulmayıcak naçar olub

8- durdılar. Ben dahi üstlerine at saldım, bana ok atdılar Allah Teâlâ beni sakladı, okları

9- bana kar itmedi. Ol kâfirlere irişdim, ikisini bile depeledim eşeklerini emîn-i ganâyim

10- katına getürdim, sandukaları açdım. Birinin gördük içinde bir âdem kalbi dizmişler

11- altundan, başına cevheri taç komuşlar. Altında, altundan bir at yuları mücevher

12- gümüşden ve murassa' idi. Dahi ol birinde bir deve şeklin düzmişer altundan, ol deve

13- nin üstünde bir âdem düzmişler. Dürlü dürlü cevherden ile ziynet virmişler kim

14- gören hayret kalur idi. Bunları Şah Kisra düzdirmiş idi, kaçan kim elçiler gelse

15- meclisine anlar gele bezerdi gelenler teferruc idüb dahi iklim be iklim söyleyü gider

16- ler idi. Ravi eyidir; ol zemanda müminlerden bir kişi var idi bir büyük kutı

17- getürdi, ganimet eminine teslim eyledi. Ol kutıyı açdılar, dopdolu lâ'l cevâhir buldılar.

39b)

1- Emin ol kimesnenin böyle amanetine taaccüb idüb eyitdi; ya Allah, ey kişi bundan

2- nesne aldın mı? Ol kişi eyitdi; Allah'dan korkmasam sana bundan bir habbe getürmez idim.

3- Emin eyitdi; ey kişi bana bildir kim sen ne ersin, sana kim dirler? Ol kişi eyitdi; vallah

4- dimez beni ashab içinde medh idesiz, razı degülüm ben. Allah Teâlâ Hazreti'nden dilerim

5- kim bana sevab hasıl ola, gazaya geldüğimden muradım oldur, riya dilemezim didi. Dahi

6- ol kişi gitdi, emin bir bir kulını nihanı ardınca gönderdi. Ol kul varub ol

7- kişinin kim olduğunu sorub bildi dahi döndi gelüb emine haber virdi. Eyitdi;

8- Yemen çerisinden imiş, adına Hacer bin Abdullah el-Kays dirler imiş didi. Emin

9- dahi bu sözi işidüb Sad Vakkas katına geldi, kazıyyeyi haber virdi. Sad

10- İbn Ebî Vakkas eyitdi; vallah benim katuma gelen leşker halkı donlısı emin ve amanet

11- ve din diyanet istiyor didi. Ashabı Resûl'den Nevfel ibn Nâfi' eyidir; çünkim

12- Medayin şehrine girdik, Kasr-ı Ebyaz'a geldik. Kalan köşklere dahi gezdik, mal ve

13- hazine isterdik çok bulduk bir ulu kasra irişdik. Bin kadar kâfir, kasrın

14- başına çıkmışlar, kapusını berkitmişler cenk iderler kim kasrı Müslümanlara virmeyeler.

15- Beni Ahvel kabilesinden, Ka'ka' kabilesinden ol kasrı bir alay olduk araya aldık,

16- cenge başladık. Kâfirler, Müslümanlar üstüne zenbil okunu dökdiler hiç kimesneyi saray

17- dairesine iletmediler. Müslümanlar anı görüb göçdiler, bir ok atımı girüye kondılar. Çok dürlü

40a)

1- cenk eyitdik âlimadık, gelüb emiri asker Sad Vakkas'a haber virdiler.

2- Sad İbn Ebî Vakkas, Selmân-ı Fârisî Radiyallahü anh anlara viribdi. Selmân, Fârsîce

3- anlara söyledi, epsem durdılar ok taş itmediler sordılar. Selmân'a eyitdiler; sen ne

4- kişisin bize niye geldin bildir didiler. Selmân eyitdi; ben elçiyim size garb beginden

5- geldim kim nâsihat idem didi, anlar eyitdiler; söyle işidelim. Selmân eyitdi; gayriler

6- cenk eyitdiler ise ad ve san için eyitdiler yahud oğul kız için eyitdiler. Sizin

7- hodbininiz söndi ad ve sanunuz söndi begünüz Yezdücerd ki cümle hazinelerini,

8- memleketlerini, köşk ve saraylarını heb aldık. Siz dahi nihayet iki yüz üç yüz

- 9- kişi olasız nice bir cenk idesiz. Gelin köşi iyilik ile Müslümanlara virin, gözünüz
- 10- can ve başınızı kurtarak canınızı esirgen didi. Kâfirler eyitdiler; cümlemiz kırılırız
- 11- kasrı size virmeziz didiler. Dahi Müslüman Fârisî oka dutdılar, Müslüman iş bu ayeti azîmi
- 12- okudı: Ve raddallâhullezîne keferû bi gayzihim lem yenâlû hayrâ(hayran), ve kefallâhul
- 13- mu'minînel kıtâl. Ve kânallâhu azîzen hakîmâ(hakîmen). Sadakallahülazîm,
- 14- deyüb. Selmân-ı Fârisî mübarek barmağı ile işaret iderdi kâfirlerin okları
- 15- sağına ve soluna gelür geçer idi. Nice binin eyitdiler birisi Selmân-ı Fârisî Hazretleri'ne
- 16- irişmedi ve dokunmadı. Kasrdan kâfirler çağırdılar kim; ol dine kim tapar, sen ol din
- 17- hakkı-çün sen kimsin ve Acemden Muhammediler içüne nice düşdik bize aslın aşikare eyle
- 40b)
- 1- işidelim dirler. Selmân-ı Fârisî eyitdi; ben şimdi dört yüz yaşındayım atam
- 2- Acem padişahisi idi çok keşişlere hizmet eyledim. İki yüz yıl ilim okıdım,
- 3- ilim tevhid içinde ile haber virdiler kim âhir zamanda Mekke şehriden Peygamber zuhura
- 4- gele kim hatemül mürselîn ola. Her kim ol Peygamber'e iman getüre iki alemde ol kimesne
- 5- saadet ehli ola. Her kim ana iman getürmeye iki cihanda şakî ve yüzi kara ola. Ol
- 6- Peygamber kılıç Peygamberi ola halkı kılıç ile davet ide didi. Dahi yedi iklim
- 7- ana ve ümmetine mashar ola, çünkim Tevrat'da ve İncil'de ol Resûlü Mübîn ve ol Muhammed Emin'in
- 8- evsâf-ı cemîlesini okudum ve gördüm ve bildim anladım. Ol Peygamber'e canı gönülden ve derunu
- 9- dilden aşık oldum. Allah Tebârek ve Teâlâ bana ömr virdi, ol Muhammed'in mübarek cemalini
- 10- gördüm. Önünde iman getürüb, kelime-i şehadet getürdim can ve başım ol Muhammed'in
- 11- yoluna feda kıldım. Nazîm. Ol Muhammed hûbdur halkı hasen.

12- Hem raûf hem rahim oldur hakîm, ne kısa boylu ve ne uzun durur.

13- Yüzine bakan sanur kim nur durur, dişi incü ağzı yarı sebil.

14- Hemçü Rıdvân kadd ü kâmet mu'tedil, gördi ol şah bana izzet eyledi.

15- İş bu lütuf ile bana ol söyledi, eyitdi Selmân hem canımdır hem benim.

16- Ehli beytimden durur didi hem benim. Mensur. Çünkim acemiler Selmân'dan ol

17- candan ve cihandan leziz haberleri işitdiler. Selmân'a izzet eylediler eyitdiler; ya

Selmân

41a)

1- biz dahi hâlimizden sana haber virelim. Üşde bizim dahi bunda cengimiz maldan ve rızıkdan

2- ötüri değildir, mâl ü menâl içün cenk etmeziz. Bil ki Acem beglerinden Şehirbat Han

3- sizler Medayin'e gelicek, anlar Nihavend'e gitdiler. Nurbanu adlu bir mahbube kızı var idi.

4- Hasta oldu, padişah ol kızı bize ısmarladı and virdi beklenüz deyü. Evvel ecelden

5- baş ve canımızdan geçüb andımızdan dönmeyüb sizinle cenk ideriz. İmdi eger Müslüman

6- ların emiri bize aman virir ise sizinle bir saat dahi cengimiz yokdur, hemandem kasrı

7- virüriz. Selmân eyitdi; imdi ben varayım emiri askere sizin vasfı halinüzi diyeyim,

8- göreyim ne dir didi. Dahi Müslüman döndi, Sad İbn Ebî Vakkas katına geldi, anların

9- sözünü bir bir takrir eyledi. Sad İbn Vakkas eyitdi; imdi aman virdim, kendülerin

10- muradları üzerine olsun didi. Selmân-ı Fârisî gelüb Sad'ın sözünü kasr ehline

11- söyledi. Bunların bir nice âkilleri bir yere geldiler eyitdiler; eger ki bu Muhammediler çok degil

12- mişse Rum vilayetini âlimazlardı. Bu Acem illerin dahi aldılar, beglerini gurbet odına

13- saldılar çıkdılar. Melikleri başların alub kaçdılar, her biri bir memlekete gitdi anlar dahi

14- şimden sonra bunda gelicek değildir. Bu Muhammediler dahi mal ve memleket için cenk itmezler

15- din ve iman için gaza iderler. İmdi biz dahi Müslüman olalım, bunlar gele rüzgârımızı

16- hoş görelim. Nitekim ol bizimle söylesin alem Müslüman olmuş. Eger bu din yaramaz

17- olaydı ol kimesne bu dine girmezdi ve dahi bu dinin kerametini gözümüz ile gördük

41b)

1- didiler. Andan kasrın kapusını açdılar, cümlesi taşra gelüb Selmân-ı Fârisî önünde

2- iman getürdiler, Müslüman oldılar. Müslüman ol kavmi emiri asker Sad İbn Vakkas

3- katına getürdi. Müslüman begleri ol kavmi takdim eylediler, dahi beglerini Sad'ın

4- katına getürdiler. Sad İbn Vakkas anlara izzet eyledi, ashab yanında yer eyledi

5- oturdılar. Andan ganimetin humsını çıkardılar, kalanını Sad Vakkas Allah buyurduğu

6- üzere gazilere taksim eyledi. Ol kavim dahi beraber nasîb virdi, Acem begleri

7- Müslümanlardan ol adl ve insafı gördiler. Ulu kiçi küfri terk eylediler dahi

8- Müslüman oldılar. Sad Vakkas her birine adl eyledi, üç ay Medayin tahtında oturdu.

9- Çevresinde olan kalaları feth eyledi, adl ve dad gösterdi, ahkam-i şeriyye icra

10- eyitdi. Çok vilayet Müslüman oldu, mescidler camiler yapıldı. Vâkîdî eyitdi; ol

11- vaktin kim Haşim bin Utbe asker aldı. Kisra'yı kovalayı gitmiş idi, Hilvan'a yakın irdi

12- gördi kim bir bölük kâfir leşkери aralarında 'ud ağacı ancak dirler. Bir ulu mahfe

13- üsti elmas ile murassa örtülü, Haşim anı göricek leşkere buyurdu. Hamle kıldılar,

14- ol kâfirler ile cenge başladılar, meger ol mahfe içinde Yezdücerd Şah'ın kızı

15- Şehribanu idi. Şâpûr ibn Hürmüz alub giderdi, ol aralıkda rast gelüb

16- cenge durdular. Hâşim İbn Utbe dahi hamle kıldı, ol kavmi allak bullak eyitdi.

Cenk

17- içinde Haşim gider iken Şâpûr ibn Hürmüz rast geldi bir sekü urdu ol kâfir bî din

42a)

1- kalkan beraber virdi. Amma Haşim hışım ile seküyi ile urdu, kim sekü yalmanı kalkandan

2- gürz idüb Şâpûr ibn Hürmüz'ün göynüne irdi. Dahi ardından çıktı kâfir hâsir

- 3- yıkıldı can-ı cehenneme saldı. Gerü kalan kâfirleri dahi kırdılar mahfili ve cihazı
 - 4- ve mal-ı rızkı ve soygunı aldılar. Medayin'e, Sad İbn Vakkas'a getürdiler andan
 - 5- Haşim Sad Vakkas'a eyitdi; işde Yezdücerd'ün kızını ve malını aldım hazretüne
 - 6- getürdim didi. Sad anı gördi şâd-mân olub dahi bir ayeti azîmi okudı:
 - 7- Kavlihü Te'âlâ, Kulillâhumme mâlikel mulki tû'til mulke men teşâu ve tenziul mulke
 - 8- mimmen teşâ'(teşâu), ve tuizzu men teşâu ve tuzillu men teşâ'(teşâu, bi yedikel hayr(hayru), inneke alâ
 - 9- kulli şey'in kadîr(kadîrun), Sadakallahülazîm. Andan ol hazineleri bir ulu
 - 10- sandık gördiler, atlas ile kaplu içünden bir halı çıkardılar. Şah Kisra kış olıcak
 - 11- ol kalîçe-i devşirdi, dünyada ne kadar kuşlar var ise ol kalîçede tasviri
 - 12- var idi. Şah Kisra ol kalîçe üstünde şarab içerdi, altun ile dokunmuş idi
 - 13- altmış arşın eni uzuni var idi. İran Kisra ol kalîçe ile müzeyyen olur idi
 - 14- çünkü malı bir yere cem' eylediler, dahi hamsin çıkardılar. Sad İbn Vakkas bâkîsini gazi
 - 15- lere taksim eyledi, ehli İslam donlı ganî oldılar. Dahi cümlesi atlu oldılar, andan
 - 16- Sad İbn Vakkas diledi kim ol kalîçe-i pare pare ide halka üleşdüre. Yine ashaba
 - 17- eyitdi; dilerim kim bu kalîçeyi hams malı ile bile halifeye gönderdim, eyitdiler maslahatdır
- 42b)
- 1- didiler. Sad İbn Ebî Vakkas buyurdu kim, Kisra'nın tacını kaftanını ol kalîçeyi
 - 2- dahi hams malını bir yere cem' eylediler, halife hazretlerine viribdiler. Biti dahi yazdı
 - 3- her ne vaka oldu ise müfessal u meşrûh yazub bildirdi, eyitdi. Nazîm.
 - 4- Çün kağıd aldı eli dutdı kalem, bunı yazdı bitide evvel kâdem.
 - 5- Fazl-ı bismillâhirrahmânirrahîm, kim ehaddür zatı hem zatı kadim.
 - 6- Sonra yazub bunı bildirdi zamir, ben ki Sad'ım ey halife-i kebir.
 - 7- Kim halife-i Resûle çok çok selam, bize avn eyledi ol hayır ola nam.
 - 8- Hem Resûl'ün himmeti idi sekü, virdi deyu Allah bize feth ve zafer.
 - 9- Eyledin düşmanları cümle helak, anları kaçırđı hem Yezdan pak.
 - 10- Ol berekatiyle vir perverdigâr, buyurur Kuran'da dir ey nâmdar.
 - 11- Nesir. Dahi bir ayeti yazdı: Kavli Teâlâ, Zâlike bi enmallâhe mevlâllezîne
 - 12- âmenû ve ennel kâfirîne lâ mevlâ lehum. Dahi halife hazretlerine şöyle

13- malum ola kim, Şah Yezdücerd sıduk çerisini kırdık. Kendü bî mihnet odına
14- ve gurbet ateşine saldı, tacını donunı aldı ol kalıçeyi divan hanesine
15- düşürdi, anı ve kızını hazretüne viribdik didi, dahi tamam oldu
16- mühür urdu. Ashabdan Beşîr ibn Hassâsa dirlerdi emir eyitdi beş yüz kişi
17- ile yola girdiler kim Medine şehrine vara, gönderilen nameleri halifeye ilede.
Anlar

43a)

1- dahi yârağların görüb Medineye revan oldılar. Bir yakadan halife hazretleri Ömer bin

2- el Hattab Radiyallahü anh, her gün kırk rekat namaz kıldırdı, virdler okurdu,

3- Müslümanlar için hayır dua kılurdu. Allah Teâlâ Hazreti'nden feth ve nusret dilerdi. Dahi

4- her gün devesine binerdi, yollarda çözüdür idi, ola kim Müslümanlık çerisinden

5- haber bile. Yine bir gün Medayin yollarını seyir iderken muştucu çıka geldi.

Hazreti

6- Ömer Radiyallahü anh karşı yürüdi eyitdi; gelişin ne yerden? Eyitdi; Medayin şehrinden

7- gelirim, beşaret olsun Müslümanlar'a kim ulu fetihler oldı. Yezdücerd Şah sındı,

8- çerisi helak oldı, malı genç Müslümanlara nâsib oldı. Hazreti Ömer Nişabur'dan

9- ol haberi işidincek şad oldı, andan Ömer muştucıyı aldı gelici eyide eyide Medine'ye

10- geldiler. Doğrı mescidi şerife geldiler, Medine halkı donlısı mescide geldiler beşirden sordılar

11- nakîr ü kıtmîr ne vaka oldı ise beşir dahi anlara haber virdi. Müslümanlar sevindiler,

12- beşaret kıldılar birkaç günden sonra ganimet malıyla Beşîr ibn Hassâsa geldi. Sahabe

13- ler tazîmle getürdiler, develeri mescid önünde çökerdiler. Mallarını, cevherlerini,

14- taçlarını, kemerlerini, lâ'l ve cevâhirlerini dahi Şah Kisra kızı Şehribanu'yı çeyizinle

15- arz eylediler dahi vasfi hal ne ise şerh eylediler. Medine kavmi eyitdiler; bu cevherleri

16- ve bu malları sahrada dağda cenk idüp, kâfirlerin elinden alub dahi birine el yukayub

17- Müslümanlar melikine ganimet eminine teslim ideler. Zehi sadık emin kişiler imiş didiler

43b)

1- andan Ömer Hazreti eyitdi; bize bu kadar mal virmeyin gâyetde emin kişidir her işde

2- sıratı müstakim üzere yürür kişidir didi. Andan Tengri arslanı Ali, Hazreti Ömer'e

3- eyitdi; ya Halife-i Resûl Allah, Sad Vakkas, Amr Ma'dî, Cerir İbn Abdullah ve Hâşim

4- İbn Utbe'ye takva ehli kimesnelerdir, Tengriden korkarlar cümlesi emri maruf ve nehy-i

5- münker iderler didi. Andan Sad'ın bitisini okudılar cemi' Müslümanlar işitdiler,

6- Allahü Teâlâ Hazreti'ne çok şükürler eylediler. Andan sonra Hazreti Ömer, ol gelen malı evlüye

7- niceye mikdarlar mikdarınca üleşdirdi. Dahi ol kalîçe-i pare pare eylediler dahi

8- üleşdirdi bir paresini dahi imamı aliye viridi, otuz bin altuna satdi dirler

9- Allah alem. Andan Hazreti Ömer yemen beglerinden Hakem ibn Dûcâ'yı ilerü okıdı dahi ol

10- Kisra'nın donunu ana giydirdi, tacını başına urdı, altun kürsi üstünde o

11- turtdı. Kisra'yı görenler eyitdiler; vallah Kisra dahi bu boyda bu kâmetde hükmü kebiri

12- ana nice benzer dirler. Andan Hazreti Ömer Medine halkına eyitdi; anı göreyim ibret alayım

13- din bakın dünya yüzünüze güldüğüne mağrur olman kim sonunda dürlü dürlü hem

14- mihnetleri vardır. Şah Kisra bunca malı düzdi dahi kendüsi mağrur idi hodbin

15- ve mütekebbir kâfir idi, azmasına sebep bu mal olmuşdur. Ya bu tâc ıssı libâçe ıssı Nûşirevan

16- ve Keykubâd ve Hüsrev hakanı mal anlara ne assı eyitdi son deminde bir pare bez ile gitdiler

17- didi. Andan sonra Hazreti Ömer Radiyallahü Teâlâ anh bir ayeti kerimi okıdı:

44a)

- 1- Kul metâud duniyâ kalîl(kalîlun), vel âhîratu hayrun li menittekâ ve lâ tuzlemûne
- 2- fetîlâ(fetîlen), Sadakallahülazîm. Andan yine Hazreti Ömer Radiyallahü anh eyitdi; ya ashabı
- 3- Resûl içinizde sebk İslam itmiş var ise ilerü gelsün didi. Ebî Bekir
- 4- Sıddık Hazretleri'nin oğlu Abdurrahman ilerü geldi eyitdi; ben şol kişinin oğluyum
- 5- kim evvel İslam dinine ol girdi. Ve dahi Peygamberi aleyhis selam anın hakkında bu hadisi
- 6- buyurdi: Mâ aradtü'l-islâme 'alâ ehadin illâ ve lehü kebveten gayra Ebû Bekr ve dahi Hazreti
- 7- Resûl Allah Sallallahü aliyi ve sellem. Anı kendüye hayl kıldı ol dahi din yoluna cemi' malını
- 8- sebil kıldı ve dahi gâra anunla bile girdi: sâniyesneyni iz humâ fil gâri. Dahi
- 9- atam Ebî Bekir hakkında buyurılıbdur ve dahi Allah Tebarek ve Teâlâ bu ayeti dahi atam
- 10- hakkında gönderdi kim: Kavlihü Te'âlâ, lâ yestevî minkum men enfeka min kablil fethi
- 11- ve kâtele, ulâike a'zamu dereceten, sadak Allahül azîm, didi. Andan Hazreti
- 12- Ömer neam gerçeğin anın Ebîbekir'in Radiyallahü anh fazileti lâ-yu'add ve lâ-yuhsâdır.
- 13- Hub söyledin hem öyledir kim söyledik didi. Dahi Abdurrahman, Şah Kısra hazine
- 14- sinden on bin altun dinar bir hilat virdi, dahi lütufla gönlünü ele aldı.
- 15- Andan yine Hazreti Ömer Radiyallahü anh eyitdi; ya ashabı Resûl Allah dahi sâbıku'l-İslâm kimdir
- 16- uru durub ilerü gelsin didi. Heman ashabı Resûl Allah içinünden bir mahbub yigit ayak
- 17- üzere durdı kim Ebân bin Osmân İbn Affân idi ilerü geldi. Halifeye selam virdi 44b)
- 1- eyitdi; ben şol kimsenin oğluyum kim Resûlün çerisine nafaka virdi, gazilere
- 2- sefer esbabını virdi. Dahi bir devemi satun aldı on bin altun virdi
- 3- Allah için vakf eyledi ve dahi Hazreti Kur'ânazîmi ol cem' kıldı ve dahi Peygamber'in

- 4- iki kızını birbiri ardınca evlendi. Resûlü Hazret'e göynü güyegü idinüp Zi'n-nûreyn deyü
- 5- lakab kodı ve dahi kibleteyne Resûlle namaz kıldı, dahi malını Resûlün dini yoluna
- 6- nafaka virdi. Andan bu ayeti atam Osman hakkında Resûl Hazreti Ali el İslam o
- 7- kudı Kavlihü Te'âlâ: Em men huve kânitun ânâel leyli sâciden ve kâimen yahzerul
- 8- âhırate, Sadakallahülazîm, didi. Hazreti Ömer Radiyallahü anh İbn Affân oğluna
- 9- eyitdi; yâ Ebân ahsenet sana kim atanun fezâ'ilini kemâ hüve hakkuhu zıkr itdün.
- 10- Elhak hiç kusur komadık didi ana dahi Kisra malından on bin altun dinar
- 11- bir murassa' mücevher taç virdi. Andan sonra Ömer Radiyallahü anh ashabi kebire nazar kıldı,
- 12- gördi kim Hazreti Hasan Hüseyin Radiyallahü Teâlâ anhüma ol iki cennet yigitleri cemalleri
- 13- bir aya benzer ikisi bir yerde oturmuşlar. Hazreti Ömer anları davet eyledi yanına
- 14- getürdi eyitdi; ey iki gözüm nuri asıl sizlere gerekdir kim fahr idesüz.
- 15- Zirâ sizler Resûlün ehli olursuz, ananız seyyidetü'n-nisâ' binti Resûl Allah Hazreti
- 16- Fatımadır, atanuz Tengri arslanı şecaat ve sehâvet madeni alidir emirül müminîn
- 17- imâmu'l-muttakîndür. Sizin hakkınızda ayeti azam nazil olmuşdur ki Kavlihü Te'âlâ:
45a)
 - 1- mâ alâl muhsinîne min sebîl(sebîlin), der. Kimesne neseble fahr idicek ol nisbet ile
 - 2- fahr eylemek işde size iki cennet yigitlerine yaraşır didi. Andan Hazreti Ömer Radiyallahü Teâlâ anh
 - 3- Hazreti Hasan'a ve Hazreti Hüseyin'e yigirmi bin altun virdi. Andan Hazreti imamı Ali
 - 4- kerreme'llâhü vechehü ve Radiyallahü Teâlâ anh yerinden durub Ömer Hazretlerine Radiyallahü anh eyitdi;
 - 5- ahsenet ya emirül müminîn lâ-ya'rifü kadrü'l-fâzıl illâ fâzıl sencileyin gerek.
 - 6- İslam halifesi kim Resûlün evladını medh ide dahi ali Resûlün mertebesini ref' ide
 - 7- didi. Andan Hazreti Ömer Radiyallahü anh eyitdi; her kimesne kim sâbıku'l-İslâm oğlı ola
 - 8- kendüsin bildirsın ana mal virdim didi. Abdullah Ömer ül Hattab ayak üzerine

- 9- durub atasına eyitdi ben senin oğlun degül miyim, sen Resûl'ün ikinci yâri
- 10- degil misin, ferasetlü ve nusretlü selâtîni heybetlü ve emin degil misin? Resûl'ün
- 11- dinine yardım itmedin mi, kâfirleri ol Resûl'ün dini aşkına kırmadın mı kim Hak Teâlâ
- 12- senin hakkında bir ayeti gönderdi: Kavlihü Te'âlâ: Yâ eyyuhân nebiyyu hasbukallâhu
- 13- ve menittebeake minel mu'minîn(mu'minîne), dir. Dahi imana gelecek dini Muhammedi'yi aşikâre
- 14- eyledik kim cemaatle Mekke-i Mükerreme-i haremi içünde namaz kıldılar. Dahi bunca eyelükler
- 15- İslam hakkında eylemedik mi kim didi. Hazreti Ömer eyitdi; yâ veledî, yâ 'Abdullâh Hakk Subhânehu ve Te'âlâ
- 16- kelamı kadiminde buyurmuşdur kim: İnne ekramekum indallâhi etkâkum. Oldur kim
- 17- alem içünde Hakk'a yakın ola ve Hakk'a layık amel eyleye Kavlihü Te'âlâ: Men amile
- 45b)
- 1- sâlihan fe li nefsihî ve men esâe fe aleyhâ, ve mâ rabbuke bi zallâmin lil abîd(abîdi),
- 2- Sadakallahülazîm. Andan Hazreti Ömer buyurdı kim oğlu Abdullah için bin miskâl
- 3- altun virdiler. Elkıssa söz çok sabıkın ola evlâdlarına 'ale't-terfîb Hazreti
- 4- Ömer Radiyallahü Teâlâ anh mal ganimetden herkese mikdarınca üleşdirdi. Ancak heman
- 5- Yezdücerd Şah kızı Şehribanu kaldı. Ol dahi dürlü dürlü donların giyüb perde
- 6- ile geldi ashab camiası gördiler. Hazreti Ömer eyitdi; bir kâfir kızıdır bizim elimizde
- 7- esirdir hür değildir, yüzünden perdesini götürek izzetini kırarak kâfir kızları
- 8- ve avretleri bunu görüb ibret alalar. Allah Tebarek ve Teâlâ Müslümanlara nice izzet
- 9- virmişdir görüb bileler didi. Bir tavaşi, yanına geldi kim Şah-ı Acem kızı Şehriba
- 10- nu'nun yüzünden nikabı ala, tavaşiyi eliyle red eyledi. Hazreti Ömer kızın temerrüdligine

- 11- kakıdı, hışımla diledi kim yerinden dura turrasıyla ura. Hazreti Ali eyitdi; ya emir
 - 12- ül müminîn ben Resûl Hazretinden bir hadis-i şerif işidüb dururum kim, Kâl
 - 13- e'n-nebiyyü 'aleyhi's-selâm: İrhamû a'zîzi kavmin zâlün. Yani Resûl Hazreti Aliyi 'aleyhi's-salâtü
 - 14- ve's-selâm buyurdu kim; esirgen şol kavmi-kim aziz iken zelil oldu. Anı işidicek
 - 15- Hazreti Ömer dahi epsem oldu, andan kıza nazar eyledi, gördi kim kız imam Hüseyin'in
 - 16- cemaline gözin degmiş gayra kat'an nazar itmez. Hazreti Ömer eyitdi; Radiyallahü anh bu hadisi
 - 17- şerif hatıruma düşdi kim Kâle'n-nebiyyi SallallahTebarek ve Teâlâ Aliyi ve Sellem
- 46a)
- 1- İttekû firâsete'l-mü'minîne fe-innehu yünziru bi-nûru'llâh Allah didi ve dahi döndi.
 - 2- Hazreti Ömer, Hazreti Hüseyin'e çağırdu kim ya gözüm nuru Şah-ı Acem Yezdücerd
 - 3- Şah'ın kızını asabıyla sana bağışladım didi. Müslümanlar dahi donlu ehil ve mahalle
 - 4- didiler dahi halifeye dua kıldılar. Şhribanu dahi anı göricek gelüb cümle halkıyla
 - 5- Müslüman oldu. İmam-ı Ali Şhribanu'yı nikahla İmam-ı Hüseyin'e virdi kim on iki
 - 6- imam ol hatun aslıdır. Ulemâ-i futûhdan Vâkîdî eyidir; Medayin şehrinden
 - 7- çünkim Acem çerisi ol zemanda kaçub dağılacak Sad Vakkas anların cümle varlık
 - 8-larını aldı. Kasr-ı Ebyaz'a geldi anda karar eyledi, adl ve dad eyitdi Medayin memleketini
 - 9- zabt eyledi, çok kalaler feth eyitdi. Ol yakadan Yezdücerd Şah dahi çünkim Medayin'den
 - 10- Hilvan şehrine vardı, hazine açdı mal ve genç üleşdirdi çeri cem' eyitdi. Bir gün
 - 11- beglerini çadırına okıdı, anlara derdü hasretini söyledi mal ve memleket gitdüğünü
 - 12- ve kızı Şhribanunun alındığını zikr eyitdi, dahi bir zeman ağladı begleri dahi
 - 13- ağlaşdılar. Andan Yezdücerd Şah eyitdi; ey Pers kavmi şöyle bilün kim iş bu gün
 - 14- devletimiz izzeti tamam oldu atlarımız davarlarımızı cümle malımızı Arab çerisi aldı
 - 15- üş bu vilayete dahi gelişirlerdir, bizimle yine cenk kılıslırlardır, bizimle dahi nice

16- işler işliyorlardır. İmdi heman bu kaldı kim bu kerre dahi Arab ile duruşavüz
17- gayret cengini kılavuz. Ya budur ki bizden aldıkları bunca mal ve menâli yine ellerinden

46b)

1- alub, kendüleriyle intikam idüb anlar bize kıldıklarını biz dahi anlara kılruz veya
2- hud budur kim elimizde olanın dahi cümle Arab leşkerine virevüz. Amma ümîddir ki

3- narı nuranî yardım ide, bu Arabları bir yana idevüz didi. Andan küffâr çerisi bir yere

4- geldiler, dahi Hilvan şehri önünde çadırlar kurdılar. Hayme ve hargâh ve bar-ı bengah

5- ların şehirden taşra çıkarub yasadılar andan azîm ateşler yakub içüne ud

6- ve gubâr saldılar. Dahi Acem kâfiri ol ateşe hâşâ sümme hâşâ secde eyitdiler ol kâfirler

7- hâsirler ateşden isti'ânet eylediler. Ey narı nur bize inayet kıl, Arab leşkeri

8- üzerine galib eyle didiler. Andan İblîs-i pür-telbîs 'aleyhi'l-la'ne od içüne girüb bu

9- nları ağu kıldı eyitdi; ey benim makbul kullarım çünkim siz benden yana yüz urub

10- yardım taleb eylediniz, bana yalvardınız. İmdi ben dahi Arab leşkeri üzerine sizleri

11- galib kıldım. İmdi siz dahi birbiriniz ile ahd idin benim yolumda mal ve canınızı

12- bezl idin. Canı gönülden benim düşmanlarımla cenk idin, tâ ben dahi size yardım eyleyim,

13- düşmanlarınızı helak ideyim didi. Andan Yezdücerd Şah dahi cümle begleri ile dahi

14- uluları ile ehli vilayeti ile ve cümle Acem kâfirleri ile ahd eylediler ve andlar içdiler.

15- Nar nurı kendülere tanık dutdılar kim hiç biri cenkden yüz çevirmeyeler, cümlesi

16- kırılıb gider ise dahi birisi yüzün döndürüb kaçmayalar. Andan ol vilayetin

17- cümle beg ve bay u yohsulı her kim var ise Yezdücerd Şah yanına geldi eyitdiler; ey Şah-ı Acem

47a)

1- bilesin kim mâlimızı, canımızı, dinimizi nar nur aşkına terk eyitdik. İmdi siz dahi

2- elinizden geleni dirîg itmeyesiz, ola kim dinimiz düşmanı Arab'a berü astan

- 3- idesiz didiler. Yezdücerd Şah dahi anların malını ve azığını alub çerisine üleşirdi.
 - 4- İşde bunlar bu merakda amma ravi ise dir bu yakadan çünküm Sad İbn Vakkas
 - 5- Medayin'i feth eyitdi kaçub giden leşkerin cümle varlıkların Müslümanlık leşkeri aldılar. Andan
 - 6- Müslümanlar kâfir beglerinden saraylarının içünü kazdılar, çokluk hazayin ve defayin buldılar.
 - 7- Abdullah Bin Cerir, Kisra'nın köşklerini kazarken bir hazineye irdi. Meger ol hazine Keykuba
 - 8- dın imiş nihayetsiz mal ve genç var idi. Cümlesin çıkardılar, hamsini aldılar bakîyen
 - 9- Sad İbn Ebî Vakkas gazilere taksim eyitdi. Bunlar dahi bunda iş bu vechile cümle
 - 10- Acem'in hazine ve definelerini bulub kısmet ider iken nâgehan bir gün Sad Vakkas'a
 - 11- haber geldi kim. Ya server Şah-ı Acem Yezdücerd, Hilvan şehri önünde yüz otuz
 - 12- bin yâraklu yutaklu ölüm erleri Acem begleri cehennem sekleri Fars vilayetinin
 - 13- dilaverleri birle bârû bengah ve hayme ve hargâh ve çerâgâh kurub işde şimdi Hilvan'dan
 - 14- üç konak yer berü göçdi. Fikri budur kim, Medayine gelesiz yine mukabil ola azîm
 - 15- cenk ide. Dahi Acem begleri ittifak kılmışlardır kim birisi cenkden yüz çevirmeyeler gayrın
 - 16- cengini kılalar didi. İslam begleri dahi Sad'a eyitdiler; ya emir bu olan ahvâli emirül müminîn
 - 17- Hazreti Ömer'e mektub yazub bildir gel, bu cümle ma veka'yı arz eyle gel didiler. Sad bin
- 47b)
- 1- Vakkas ol güzün sahabe-i hâs dahi mektub yazdı. Mektubda Hazreti Ömer'e Radiyallahü
 - 2- anh eyitdi ya halife-i rûy-ı zemin Yezdücerd Şahı'na Hilvan şehriden yüz otuz
 - 3- bin yâraklu ölüm eri kâfir çerisini cem' eyledi. Dahi Musul vilayetinin halkı ahd
 - 4- lerini saydılar bizimle ahd kılan meliklerini öldürdiler, Tâlûs hanı yerini beg
 - 5- idindiler. Acem padişahisi Yezdücerd ile birlik oldılar yüz bin çeri olub
 - 6- bir taraftan ol dahi üstümüze geliyor. İki düşman arasında kaldık üstümüze her

7- canibden bî kıyas kâfir leşkeri geliverir. Halife hazretleri ne buyurur ise ana göre amel

8- idiniz didi, mektubı kâsid eline virdi. Kâsid dahi kendisin Medine-i Münevvere halife-i

9- emirül müminîn Hazreti Ömer deyüb gitdi. Günlerden bir gün kâsiddir Medine'ye halife

10- katına geldi, mektubı halife hazretine sundı. Hazreti Ömer dahi mektub okuyub vasfı

11- hali bildi ve anladı. Dahi yine cevab ile yazdı kim; ya Sad mektubun bana geldi vasıl

12- oldı okuyub mefhumun malum idindim ve Hu Allah buyurmuşdur kim Hakk Subhânehu Te'âlâ

13- va'de eyledi kim Acem vilayetini cümle Müslümanlık kıla, haşa kim Hazreti Resûl Sallallahü Teâlâ

14- Aliyi ve Sellem buyurduğı söz yalan ola. İmdi siz dahi gönlünü ol dava üzerine

15- kavî tut dahi Ka'ka' bin Amr'ı on iki bin Müslümanlık çerisiyle Hilvan'a

16- gönderdi. Senyor üstünde epsem otursun kâfirler gelir ise uğraşsun

17- didi dahi kâsidi mektub ile gönderdi. Kâsid, Sad'a geldi Sad Vakkas

48a)

1- dahi halifenin mektubun ashab-ı ahbab-ı Resûl Allah üstüne okuyu virdi. Cümle ashab

2- işitdiler andan Sad İbn Vakkas; Ka'ka' Bin Amr'ı, Utbe Bin Hâşim'i okıdı

3- dahi on iki bin kişiyle gönderdi. Ka'ka' Bin Amr, Utbe İbn Hâşim dahi gelüb

4- Medayin sınırında oturdılar. Kisra'ya casusun saldılar dahi kendüleri habere muntazır

5- oldılar. Ravi eyidir, bu yakadan Yezdücerd Şah otururken haber geldi kim

6- Müslümanlar geldiler. Nişabur yolu üstünde, Medayin sınırında on iki bin garb

7- çerisi kondılar oturdılar. Bin kişiyle Hilvan vilayetinin köylerini urdılar

8- çokluk esir ve rızk ve davar sürdiler. Yezdücerd Şah'ın bir ulu pehlivanı var idi

9- adına Mihrân Zârî dirler idi, yavuz kâfir idi. Yezdücerd Şah yüz otuz bin

10- kâfire anı baş eyledi, tacını kemerini ana virdi. Dahi sakalina soğanlar toğradı,

11- yüzine güldi, dürlü dürlü nevazişler eyledi dahi yârağını görüb gönderdi. Amma

12- Yezdücerd kendüsi anı ilerü göndericek yine Hilvan'da kaldı. Bu canibde Mihrân Zârî

13- dahi leşkerin aldı ol aralıktan Nişabur şehrine geldi. Nişabur kâfirleri

14- Müslümanlar ile eyitdikleri ahdi sıdılar. Ol mel'ûnları göricek yüreklerinden

15- mel'ûniyyet ateşi alevlendi yine ateşe secde idüb kâfir oldılar, ol meluna karşı

16- çıkdılar. Mihrân dahi Nişabur şehrinin uluları ile görüşüb andan Nişabur

17- şehrinin kaydını görüb kalâsini yâarak ile doldurdılar. Azıgını kodı, hendekine 48b)

1- su saldı andan şehir kavmine istimalet virdi. And virdi kim, eger yine üzerlerine

2- Arab kavmi gelürler ise muhkem duruşalar yüz döndermeyeler. Cümlesi nar nur

3- aşkına can ve baş oynayalar, cenkden yüz çevirmeyeler. Meger Sad Bin Vakkas, Utbe

4- Bin Hâşim'e kağıd gönderdi kim eger kâfirler Nişabu'ra gelür ise Allah Teâlâ'ya sığın

5- cenge ahenk eyle çokluk fikrini gönlünden çıkar. Elbette elbette Allah Teâlâ'nın vadesi

6- gerçektir, Müslümanlara feth ve nusret virir deyu Sad Vakkas'ın namesi Haşim'e irişdi.

7- Haşim dahi ol name-i Müslümanlar üzerine okuyu virdi anı işidicek ol Müslümanlar

8- cümle itikadların pak idüb saz ve saliblerin üzerlerinde pûşîde kılub

9- atlarına süvar oldılar. Kuşluk vaktinde kâfir leşkerine irişdiler, saflar dahi

10- alaylar dizdiler, tekbîr ve salavat getürdiler. Hâşim Bin Utbe sol kola

11- durdı, ol taraftan Kısra çerisi dahi atlarına süvar oldılar. Cenk harbîler

12- ve kûs ve nakkare ve nefirler çaldılar. Acem beglerine Hürmüz-i Hârân yürüyüb safları

13- dizdi sağ kolda Horasan beglerinden Darrâb bin Hôy'ı kodı. Hürmüz-i Hârân

14- kendüsi kalbgahda durdı, iki canibden iki sipah cümle yerlü yerinde durdılar.

15- Andan bu yolun Müslümanlardan bir bölük Acem leşkerinden meydana kodılar, çerha savaşına

16- durdılar. Müslümanlık çerhisinin çerhacısının serverleri Acem çerhisinin çerhacısını

17- sıldılar, Hürmüz-i Hârân üzerine bıraktılar. Hürmüz-i Hârân anı göricek alem deprettdi,

49a)

1- Acem leşkeri anı göricek cümle bir uğurdan hamle kıldılar. Müslümanlar dahi hamle

2- kıldılar iki leşker birbirine karışdı ve katıldı. Yer penbe misal atıldı, ak

3- at kara atın renk oldu, koca yigit hem renk oldu. Vardugınca

4- cenk ateşi kum oldu, kılıçların şapuldu, gürz-i girân güpüldüsi, er gırîvi

5- at süheylî, zemîn ü zamân ve çerh-i asuman inledi ve gümledi. Allah Sübhan'a ve Teâlâ

6- İslam leşkerine fırsat ve nusret virdi. Kâfir leşkerini ol aralıktan getir

7- diler üzerlerine sürüb kova kıra çadırları üzerine bıraktılar. Bu esnada

8- ahşam dahi irişdi, göz gözi görmekten kaldı. İki canibden ol iki

9- leşker tabl ârâm urub iki canibden dönüb leşkergâhlarına gelüb çadırları

10- arasına girdiler kondılar. Müslümanlık leşkeri dahi gelüb şehid olanların namazını

11- kıldılar dahi zahmlularının zahmın haşin bend idüb sardılar. Ol gice

12- ârâm eyitdiler çünkim sabah oldu sabâ peyki seher şahından haber getürdi. Şah

13- maşrik kulle-i kâf'dan baş kaldurub, ali nur ziyasıyla münevver ve ruşen eyledi.

14- İki canibden iki leşker bahr-ı bî-taslayın çalkanub yerinden durub iki taraftan

15- ceş Müslüman ve ceş küffâr yine atlarına süvar olub birbirine yekbar hamle kıldılar.

16- Zeval vakdi olunca yine asker cenk ve cidal-i azîm ve harbi kıtal eylediler. Emiri asker

17- Hâşim İbn Utbe gördi kim bir kişi cenk itmez epsem durur. Meger ol ensar kumandan idi,

49b)

1- adına Sad İbn Ubeyde-i ensari dirler idi. Hâşim anın yakınına gelüb eyitdi;

2- cenk itmeyüb durmaktan murad nedir, böyle epsem durmanın ne ma'nâsı vardır didi.

3- Ol kişi eyitdi; ya emir Kadisiyye şehrini feth eyitdügimizde, köpriyi kâfirler yüzdü

4- günde ol anda ben cenkden kaçdım günâh-ı kebîreye mürtekib oldum idi. Bugün dilerim

5- kim ol günaha tövbeler idem, işde imdi Allah Teâlâ yoluna baş ve canımı ortaya kodum.

6- Emir der kim şehadet yolum deyüb atından inüb zîr-teng ü zeber-tengini muhkem

7- çıkdı. Elinde selifini üryan idüb aldı dahi kendüni kâfir leşkerine urdı, sağı

8- sola ve solı sağa urdı. Kankı alaya urdı ise tarumar eyitdi, kâfirlerin

9- başını ve leşini hazan yaprağı gibi dökdü. Hürmüz-i Hârân gördi kim ol er kâfir leşker

10- inden çok kimesne Müslüman eyitdi. Anı göricek Hürmüz-i Hârân on bin kâfiri anın

11- üzerine musallat eyledi, ol dahi on bin kâfir ile gelen kâfirden yüz çevirmeyüb

12- ol on bin kâfire hamle kıldı. Ol kâfirlerin mukaddem ceşşine irişüb bir kılıç

13- urdı göğsüne degin iki pare kıldı, andan kendüni kendüyi Hürmüz-i Hârân kalbine urdı.

14- Kaza-i nagehanı at sürüb giderken atı sürçdi anı göricek kâfirler üzerine

15- üşdiler, o yigidi şehid eylediler rahmetullahi aleyh. Cerir İbn Abdullah

16- anı gördi kendü kabilesine eyitdi; ey Yemen kavmi bu kâfirlerin cengine sabr idek

17- ta kim saadet bulub şehid olasız. Resûl Hazretiyle havuzu kevser üzerinde buluşub

50a)

1- sohbet idesiz, imdi bir kezden tekbîr getürüb benimle at salın. Kâfir hâsirlerden

2- korkman ve anlarınla harb ve kıtal itmekden üşenmen, devleti ve nusreti Hak Teâlâ bize

3- va'de eylemişdir didi. Andan Müslümanlar eyitdiler; cümlemiz Allah aşkına ve Resûli Muhammed

4- Mustafa'nın dini yoluna başımız canımız komuşuz, kâfirler eger yüzünüz yüz

5- bin dahi olursa kayırmazız dirler. Andan sonra Cerir İbn Abdullah dört bin

6- Yemen dilaverleri ile bir avazdan tekbîr getürüb kâfirlere hamle kıldılar. Acem kâfirlerinden

7- kimi buldılar ise ve gözleri kime rast geldi ise dopladılar. Fîrûz bin Hüsrev'ün

8- ol on bin erini soyub Hürmüz üzerine dökdiler, ol gün ahşam olunca cenk

9- eylediler. Andan döndüler kondular, şehid olanların namazını kılub defn eylediler, çünkim

10- yine yarendası oldu yine iki leşker bindiler. Acem beglerinden Rüstem-i Kûçek meydana girdi,

11- nara urub Müslümanlardan iki kişi meydana girdi. Birine A'vân bin Züheyre ve birine

12- Cabir İbn Târik dirlerdi. A'vân bin Züheyre kâfire hamle idüb sekü havâle kıldı

13- kâfir anı savdı. A'vân-ı Züheyre'nün bir ammusi oğlu var idi adı 'Adâh idi

14- anı çağırdı eyitdi; sen dahi gel üçümüz bu kâfir ile harb idelim didiler. Rüstem-i

15- Kûçek ol üçüyle bir zaman dilîr-âne cenk eyledi. Âhir, Târik bin Câbir kâfirin

16- depesine bir kılıç indirdi, kâfir pir beraber eyitdi, server ile urdı kim kâfirin kalkanı

17- elmas kılıç ile böldi, ta gögsüne degin ol kâfiri iki şak eyitdi. Acem leşkeri 50b)

1- anı görüb bir kezden at saldılar, Müslümanlar dahi hamle kıldılar. Gün kible-i felege

2- dikilince cenk-i azîm oldu, Müslümanlar az idi kâfir leşkeri çokluk idi. Müslümanlık

3- katı bunaldılar, nâgâh gördiler kim Medayin yolundan tozlar kopdı. Anı gördiler kim

4- beş bin Benî Zübeyrî Arabıyla Amr Ma'dî irişdi. Ol gazilerle kendüni küffâr

5- çerisine urdılar hemandem Acem çerisini getürdiler. Amr Ma'dîkerib irişüb kâfirin

6- sancağını yıkdı, Kerib gazi ol merd hicazı irişüb Hürmüz Han anı dahi depeledi,

7- anı göricek kâfir leşkeri sındı. Hâşim bin Utbe ilerü gelüb Amr Ma'dî ile

8- ve Kerib gazi ile görüşüb andan küffâr-ı haksarın çadırlarını ve haymelerini

9- bir yere devşirib andan ol mal ganaimi alub Nişabur şehrine geldiler. Şehri

10- hanı buldılar, gördiler kim kavmi kaçmışlar şehri zabt eylediler. Biti yazub Haşim

11- bu cümle olan cenkleri Sad Bin Vakkas'a bildirdi. Andan Haşim askeri İslam'ı alub

12- ol aradan kâfirin ardına düşdi, birkaç konak kâfiri kodılar. Acem çerisi

13- kaça kaça Harakan şehrine geldiler, Harakan begi bunları kaça geldüğünü göricek

14- ah eyledi bildi kim Acemin devleti düşdi. Bunlar bu sözde iken haber geldi kim

15- üşde Muhammediler Harakan sınırına geldiler deyu. Kâfirler bunu işidicek heman yine

16- göçdiler, gice gündüze ulaşırdılar. Hilvan şehrine irişdiler kim Şah-ı Acem Nuşirevan

17- torunu Yezdücerd Şah anda idi. Meger Yezdücerd begleri ile Hilvan'da oturub şarab

51a)

1- içüb 'ıyş u nüş iderken haber geldi kim; ey Şah Kısra, sen bunda gafil yeyüb

2- içersin üşde Muhammediler iki yüz bin erüni soydılar. Rüstem-i Kûçek'i ve Hürmüz-i Hârân'ı

3- depelediler bir uğurdan Acem çerisini kaçırdılar. Muhammediler dahi ardlarınca imiş anlar dahi gelmek

4- üzeredir üşde filan yere gelmişler didiler. Anı işidüb Şah Kısra gayet melül

5- oldu, şadiliği gama mübeddil oldu. Meger Menûçeher adlu bir begi var idi anı beg dikdi

6- dahi kendüsi ol aralıktan göçüb Nihavend şehrine gitdi. Günlerden bir gün Nihavend

7- şehrine irişdiler, ili ve günü yanına cem' idüb leşker tedarikinde oldu. Ravi eyidir,

8- bir taraftan Müslümanlık çerisi ile Haşim Harakan şehrine irişdiler. Ol şehrin kavmi

9- dağılmış idi, andan Kasr-ı Şirin şehrine irişdiler. Haşim emiri asker Sad Vakkas'a

10- Medayin şehrine biti virirdi kim; ya emir Hilvan şehrine varalum mı, yohsa varmayalum mı?

11- deyu biti gönderdi. Bir gün biti Sad'a geldi irişdi, Sad Vakkas okudı.

12- Müslümanlar eyitdiler; ya emir biz nice bir bunda Medayinde oturâlim karındaşlarımız anda zahmet

13- ve meşekkat çeke fetihler ideler biz bunda oturmak mürüvvet değildir. İmdi maslahat oldur kim,

14- Hilvan şehrinin fethine biz dahi bile varavüz dirler. Sad İbn Vakkas eyitdi; imdi

15- yârağınız görek gidelüm didi, cümle askeri islam yârakların gördiler. Sad İbn Vakkas

16- Selmân-ı Fârisî katına okudı, anı beş bin kişiyle Medayin şehrine beg dikdi. Andan

17- Sad Vakkas İslam leşkeriyle yola girüb Torahkân'a degin gitdiler, Kasr-ı Şirin'de 51b)

- 1- Hâşim'e ve Amr Ma'dîye irişdiler. Dahi kellisi bir olub ol aralıkdan Hilvan
 - 2- şehrine azm eylediler. Ol taraftan Hilvan begi Menûçehr'e haber geldi kim Muhammediler'in
 - 3- var askeri üşde geldi didiler. Menûçehr dahi Hilvan'dan varlığını alub kaçā
 - 4- kaçā Nihavende irişdi, Yezdücerd Şah'a buluşdı. Yezdücerd Şah eyitdi; niçün
 - 5- geldin Hilvan'ı koyub gelmekden murad nedir didi. Menûçehr eyitdi; ey Şah-ı Acem
 - 6- donlı Arab leşkeri üstümüze geldiler, Hilvan şehrine irişdiler. Ben dahi anlarımla
 - 7- cenk itmege iktidarım olmadığı sebepten işde cümle varlığım alub hidmetüne irişdim
 - 8- didi. Yezdücerd Şah çünkim anı işidicek bildi kim devlet hümâ'sını kendü başından
 - 9- pervaz eyitdi. Âhir hali ne olacak idigün fikir idüb melûl oldu dahi nutkı
 - 10- dutuldu, bilmez kim ne söyleye. Bir taraftan emiri asker Sad Vakkas İslam leşkerini alub
 - 11- Hilvan'a geldi. Görđi kim hiç cenk idecek sipahi kalmamış gitmiş şehir ıssuz
 - 12- kalmış anı görüb cümle şehrin halkına ve malına ve ehline malik oldılar. Sad İbn Vakkas
 - 13- Yemen beglerinden Meşkût bin Murâd'ı ilerü okıdı, ana on bin er virdi dahi ana
 - 14- Nihavend vilayetinin köylerini kendlerini virdi. On bin er ol vilayete yayıldı
 - 15- çok iller vilayetler sürdiler bî kıyas mal aldılar, Hilvan şehrine geldiler. Andan Sad
 - 16- İbn Vakkas, Nussâla bin Mu'âviye'yi ilerü okıdı, ana üç bin yâraklu çeri virdi
 - 17- yürü var Hilvan illerini ur didi. Nussâla bin Mu'âviye dahi üç bin yâraklu
- 52a)
- 1- çeri aldı Hilvan illerine akın saldı ve garet eyitdi çok mal ve davar sürdi.
 - 2- Yine Hilvan şehrinden yana yola girdi geldiler bir dereye irdiler. İkinci vakdi idi biri yüce
 - 3- yere çıkıdı ezanını kim okuya Allah Ekber diyecek ol dağdan bir avaz geldi kim
 - 4- Allah uludur. Andan Nassâla, Eşhedü enla ilahe illâllah diyecek ol dahi eyitdi
 - 5- neam Eşhedü enla ilahe illâllah didi. Nassâla, Eşhedü enne Muhammed Resûl Allah didi

6- ol dahi didi. Velhasıl Nassâla bin Mu'âviye ezanı tamam okıdı ol dahi bile ol dahi bile anı

7- okıdı. Andan Nassâla döndi ikâmet okıdı, ol üç bin gazi mücâhid ile

8- ikinci namazını kıldı, dua diledi andan el yüze sürüb dahi ol dağdan yana

9- yürüdü. Çağırıldı eyitdi; ey hatif gâib eger ferişte isen hoş eger cinnilerden

10- isen merhaba, biz dahi cündü'lâh ve cünd-i Resûlu'llâhdanuz halife-i Hazreti imam Ömer

11- askeriyüz Radiyallahü anh didi. Ol emir bu sözde iken dağ tarafından bir ulu yaş

12- yaşamış bir pir-i mübarek, yeşil abalar eğinine giymiş elinde asa kaddi gâyet tavîl

13- kimesne çıka geldi. Nassâla bin Mu'âviye anı göricek ilerü vardı, ol pire selam

14- virdi. Andan eyitdi; ey pir-i mübarek ne ersin, beni âdemden bu makamda neylersin

15- didi. Ol pir eyitdi; ben Hazreti İsa Peygamber'in yarenlerinden idim, adum

16- Zerîb bin Mar'iyâ dirler idi. İsa Peygamber bana dua kılub ta gökden yere inince

17- ölmesem gerekdir. Medine'ye varduğunuzda Halife Ömer İbn Hattab'a benden selam ve dua

52b)

1- idesiz. Ve hem benden Ömere eyidünüz; hükmi içinde sebat dura, Hazreti Muhammed Mustafa'

2- nın Sallallahü Aleyhi Sellem'in şeriatını doğru sure ile bilen kıyamet yakın

3- olacak bir. Halk azalar, ümmet içüne fitne düşe ol vaktin halkdan kaçan uzlet-i

4- ihtiyad idin didi. Nassâla bin Mu'âviye eyitdi; kıyamet kopmağa ve halk azmağa alamet

5- ne ola didi. Pir-i mübarek eyitdi; birkaç alamet vardır evveli budur kim er ve avret

6- azalar zina ve livata çok ola dahi ulemâ' beglere mülâzemet ide, beglerin gönülleri

7- diledigince fetva vireler. Andan yerden çok nimetler bite amma ucuzluk olmaya.

Bir alamet

8- dahi oldur kim, kul kıra üş hüküm ıssı ola halk içinde nâhak yire kanlar döküle.

9- Bühtânlar çok ola ve dahi tuz ekmek hakkını kimse bilmez olalar ve vaazlar didiklerini

10- dutmayalar. Sultanlar da adl ıssı kalmaya dahi hayru ihsân kalmaya köki kesile.

Dahi

11- Hazreti Kuran'ı okuyanı dinlemeye, bilenler dahi hükmüyle amel eylemeyeler, çalıcıları ve mashara

12- ları dinleyeler ve dahi dinini gözedici âhiretin yapıcı imanın saklayıcı kimesne

13- halk içinde az ola. Minberleri minareleri yüce yüce ideler, Kur'ân okuyanı dögdürüb

14- hoş hûnları okudalar. Hatibler hutbeyi, müezzinler ezanı, imamlar Kuran'ı makam

15- üzerine üslûb-ı fussâk üzerine anane ile okuyalar. İlim din okunmaya, okuyana

16- dahi rağbet olunmaya, âlimler kaftanlarından ve kaftanlarının yanları uzunluğundan

17- ve bid'at üzere sarıklarından malum ola. Cahiller mal ve nimet üzerine

53a)

1- fahr ideler. Secdelerde şadiler söylene, rahmet evini şeytani ameller duta,

2- din zaif ola. Namaz çok ola, dürlü dürlü bidatlar çok ola, mal alma

3- gçün begler nice dürlü bidatlar koyalar. Ol pir-i mübarek bu alametleri didi dahi

4- gâib oldu. Andan, Nassâla bin Mu'âviye ol aralıktan ol ganimetleri alub

5- Hilvan şehrine geldi. Sad İbn Vakkas ile buluşdı, ol pirin ahvâlini Sad İbn

6- Vakkas'a bi kusur haber virdi. Sad İbn Vakkas dahi halifeye bir name yazdı,

7- ol pirin cavabın dahi bile bildirdi dahi name-i bir kâsid eline virdi.

8- Kâsid günlerden bir gün gelüb Medineye irdi name-i Hazreti Ömere virdi. Hazreti

9- Ömer Radiyallahü anh name-i okıdı dahi hikâyeti bildi. Andan Hazreti İmam Ömer Radiyallahü anh

10- dahi Sad İbn Vakkas'a bir name yazdı kim; ya Sad çünkim namem sana irişe ol dağa

11- varasın ol pir ile söyleşesin, yine bu tarafa haberi irsal idesin didi. Name-i

12- kâsid eline virdi, kâsid yine name-i Sad İbn Vakkas'a getürdi. Sad name-i okuyub

13- mefhumun malum idicek ulular ile ol dağa geldiler dağı süzdiler, ol

14- azizden nam ve nişan bulımadılar. Sad yine halifeye name gönderdi eyitdi; ol

15- dağı süzdik ol azizden nam ve nişan bulımadık didi. Andan Sad Vakkas

16- Hilvan'a geldi, ganimet malını gazilere üleşdirdi, hemisini çıkardı dahi cemi' hems malını

17- bir yere getürdi. Dahi bir name yazdı, bin kişiyle bir ulu sahabeyi baş kıldı
Medine

53b)

1- şehrine gönderdi. Sad kendüsi Hilvan şehrinde sancak begi Cerir İbn Abdullah

2- bin kişiyle bekci kodı. Kendüsi yine Medayin şehrine geldi oturdu adl ve rad

3- eyitdi Acem mülküne nizam virdi. Ol yakadan ganimet malı Medine şehrine geldi,

4- ulu kiçi ol malın çokluğuna taaccüb eylediler, Hamîd Allah Hazreti Resûl va'de
itdügini

5- irişdin dirler. Andan bir kişi ayak üzerine durdu eyitdi; ya Halife-i Resûl Allah

6- bu nice malı kim gazadan gönderdiler, bunları beytülmal mı virirsin yohsa
sarayında mı korsun

7- didi. Halife eyitdi; haşa kim gazilerin hakkını ben evime gönderdim yarın göresin
kim

8- nice iderim didi. Buyurdı, ol malı mescid içüne kodılar yarındaşı gün muhacirin

9- ve ensar cem' oldılar. Ömer Hazreti Radiyallahü anh ol maldan ulu kiçiye halince
mal

10- üleşdirdi şöyle kim yerinde zerre kalmadı. Hazreti Ömer Radiyallahü anh, Küfe
şehrini bina

11- eyitdügidir. Vâkîdî eyidir; halife emirül müminîn Ömer İbn El Hattab
Radiyallahü Teâlâ anh

12- Sad İbn Vakkas'a name yazdı eyitdi; ya Sad mektub sana vusûl buldukda
Selmân-ı

13- Fârisî'i Radiyallahü anh Medayin şehrine emin koyasın. Dahi sen Küfe şehrine
varasın,

14- Küfe kalasını yapasın dahi cami ve mescidlerin yapasın gereginde mâmur idesin.

15- Şam'dan gerü Irak tahtı ol olsun anda olasın memleketi zabt idesin didi.

16- Bitiyi kâsid ile gönderdi kâsid günlerden bir gün gelüb Sad'a irişdi. Sad

17- İbn Ebî Vakkas, name-i emîrül-mü'minînini ashab üstüne okıdı. Andan Selmân'ı
Medayin'de

54a)

1- emin kodı, kendüsi Küfe şehrine geldi. Muarları yanına okıdı, halife

2- hükmünü anlara gösterdi, kala-i beglere bir bir üleşdirdi yapmağa başladı, cami

3- ve mescidini yaptılar tamam eylediler, andan halifeye bildirdiler. Sad İbn Vakkas dahi

4- İslam leşkeriyle Küfe şehrinde karar eyledi, Irak memleketini bi'l-küllüye zabt eyitdi,

5- çevre kalaları feth eyitdi. Yemen çerisinden Dicle kavmine gönderdi, İşân'dan Fırat'a

6- degin kâfir memleketini garet eylediler bi had ganimet aldılar. Yine Küfe şehrine geldiler, halife-i

7- Resûlallah Musa Eş'arîyi Şeşter'e gazaya gönderdi gitdi. Vâkîdî eyidir;

8- Halife-i Resûl Allah Ömer İbn Elhattab, Basra begi Ebî Musa Eş'arîye bitî yazdı

9- eyitdi; çerini alasin Ahvaz memleketine Şeşter diyarına gazaya varasin didi, ol

10- illeri feth idesin didi. Dahi name-i kâsid eline virdi, kâsid Basra şehrine geldi

11- halifenin namesini Ebî Musa Eş'arîye sundı. Ebî Musa okıdı, halife ne emir

12- eyitdi ise bildi katına on bin yâraklı er cem' eyledi. Begleri ile bir yere gelüb

13- meşveret eyitdiler, halifenin hükmünü gösterdi cümlesi e's-sem'ü ve't-tâ'atü didiler. Andan

14- yarındası Ebî Musa Eş'arî ashabı Resûl'den Ömer İbn Hisset'i Basra şehrine nâib

15- dikdi. Kendü on bin süneni ile yola girdi, gitdiler Ahvaz şehrine irişdiler. Ebî Musa

16- İslam leşkerini gazaya tahrîs eyitdi, andan bitî yazdı Ahvaz kavmini dine davet eyledi

17- kabul itmediler, cenge bünyad eyitdiler. Ahvaz begi altmış bin kâfir çerisiyle karşı geldi,

54b)

1- Müslümanlar ile uğraşdılar. Cenk-i azîm oldı akıbet Allah subhânehu ve Teâlâ fırsat

2- ve nusret virdi Müslümanlar kâfirleri soydılar, Ahvaz begini depelediler. Kâfirler anı

3- göricek kaçub Ahvaz şehrine girdiler. Müslümanlar dahi adetlerince bile gördiler,

4- şehri feth eylediler çünkim kâfirlerini kırdılar, rızıklarını yağmaladılar

5- andan kaçanların ardınca gitdiler. Acem kavmi işitdiler kim, Arab çerisi Ahvaz'ı feth

6- eylediler dahi begini öldürdiler. Müslümanlık askerinden Acemin ulusu ve kişisi

7- kaçdılar, Şûş'a ve Şeştara degin Müslümanlar kâfirlerin kaçanların kovdılar.
Meger

8- kala-i Mînâ dirlerdi bir kala var idi ol kalada seksen bin kâfir cem'

9- olmuş idi, Müslümanlara karşı gelüb uğraşdılar. Meger İslam çerisi içinde bir yigit

10- var idi, adına Muhacirin Zübâd dirlerdi, ol gün ki cenkde işler işledi kim

11- zamanında Rüstem ve İsfendiye yahud kahramân ve nerîmân ancak itmiş idi. Ol yigit

12- kâfir alaylarını dağıtdı, andan kendüsin kalbe urdı. Dahi aleme göz dikdi,

13- yıldırım gibi irişdi, alem ve alemdarı dört pare kıldı kâfir leşkerini hâ hunâ

14- dir dimez soydı. Kâfirler kaçub kala-i Mînâ'ya girdi, ol yigit yine ardlarınca

15- kala kapusına irişdi. Meger burç üstünde bir kâfir bi din ve bir âyîn tüfenk ile

16- durur idi. Ol yigidi gelür göricek taş tufengini ana doğrultdı ve atdı

17- takdiri Allah da ol yigidin eceli irişmiş imiş kaza-i nâgehanı ol kâfirin taşı

55a)

1- rast gelüb ol yigidi şehid eyledi Rahmet Allah aliye. Kâfirler irişüb ol yigidin

2- başını keddiler, burca asdılar. Emiri Basra Ebî Musa Eş'arî, anı göricek kakdı

3- ol hisara yüyüyüş eyitdiler, azîm cenk eylediler akıbet hisarı aldılar cümle

4- kâfirlerini kırdılar, varlıklarını aldılar. Andan Ebî Musa yine göç eyitdi ,Şuşa

5- kalasına irişdi, hisarı çevre alub kondılar dahi cenge başladılar. Meger ol kalanın

6- bir begi var idi, Acem kavminden idi, adına Şâpûr dirler idi. Gördi kim Ebî Musa

7- Eş'arî kim Basra begidir ol geldi kalayı çevre aldı. Bir veziri var idi, Mâhgîr

8- dirler idi. Ol vezirini Ebî Musaya gönderdi eyitdi; var emiri asker Ebî Musa

9- Eş'arîye eyit, bana aman virsün dahi on ulu dilavere aman virsün didi. Vezir

10- dahi hisardan taşra çıkub geldi, İslam askerinden emiri asker Ebî Musa'ya Şâ

11- pûr'un sözünü didi. Ebî Musa anı kabul eyledi dahi eyitdi; imdi var Şâ

12- pûr'a di kim her kimi diler ise adlarını bir bir bildirsün aman virdim didi. Andan

13- vezir şada gelüb Ebî Musa Eş'arînin aman virdüğünü didi. Dahi ol on

14- kişinin adını bir bir didi, Hak Teâlâ'nın emriyle kendü adını unuttı. Andan

15- sonra Ebî Musa kapuda durdı bir bir ol kişi adlu adın zikir idüb dahi

16- çıkdı. Ol ondan sonra Şâpûr kendü dahi kapuya geldi kim çıka. Ebî Musa eyitdi;

17- şart on ere eydi imdi ayruga aman yokdur didi. Ol aralıkda durub

55b)

- 1- Şâpûr'un boynunu urdılar, andan ol kala-i zabt eylediler, çokluk ganimet
 - 2- çıkardılar ta kim berkildilü kapuya geldiler. Ebî Musa şehir halkından sordı eyitdi;
 - 3- bunun içinde ne vardır, eyitdiler; ya emir anın içinde sizin işinüze yarar nesne
 - 4- yokdur dediler. Ebî Musa emir eyitdi, kapunun kilidini soydılar, kapudan içerü gir
 - 5- diler. Gördiler mermerden bir ulu havuz yapmışlar, içinde bir meyyit yaturmuşlar, kefenini
 - 6- altunlu bezden sarmışlar, başına bakdılar gördiler bir pîr kişi burnı uzun.
 - 7- Ebî Musa acebe kaldı bunlara sordı, eyitdiler; biz bilmeziz lakin bu meyyitin bir hassa
 - 8- sı vardır. Kaçan Irak memleketinde yağmur olmasa bu vilayetin halkı bu meyyiti
 - 9- taşra çıkarırlar dahi hacet dilerler bu meyyit hürmetine ol dem yağmur yağar
 - 10- dirler. Müslümanlar taaccüb kaldılar, Ebî Musa eyitdi; halifeye biti yazâlim Ahvazı ve
 - 11- Şûş'ı feth eyitdügimizi ve hem bu erin vasfını beyan idelim deyüb buyurdi kim
 - 12- İslam leşkeri şehir önüne kondılar. Ebî Musa biti yazdı evvel ve âhir her ne vâki
 - 13- oldu ise namede bildirdi andan name-i kâsid eline virib Medine'ye halifeye
 - 14- gönderdi. Kâsid gelüb nameyi halifeye virüb Hazreti Ömer Radiyallahü Tealî anh
 - 15- nameyi okıdı. Ol meyyit ahvâline acebe kaldı, andan uluları katına okıdı
 - 16- cümlesine bunu arz eyitdi. Cümlesi taaccüb eyitdiler, ulunun ne kişi idüğünü
 - 17- bilemediler. Andan Hazreti Ömere eyitdiler; bunu bilür ise Hazreti Ali bilür zirâ kim
- 56a)
- 1- anun hakkında Resûlü aliye el selam anun için buyurmuşdur ki: “ Enâ medînetü'l- 'ilmi ve 'aliyyün
 - 2- bâbühâ” yani ben alemin şehrim Ali kapusıdır her kim şehre girse kapudan girer. Andan
 - 3- Halife Ali'yi katına okıdı, Ebî Musa Eş'arî namesin İmam Ali'ye arz eyitdi,
 - 4- dahi eyitdi; aceb bu meyyit ne meyyit ola kim anun hürmetine yağmur yağar didi. Hazreti Ali
 - 5- eyitdi; ol meyyit Hazreti Danyal Peygamber aleyhis selamdır didi. Ben habîb-i Hudâ nûru'l-

6- verâ Hazreti Muhammed Mustafa Sallallahü Aliyi ve Sellemden öyle işidüb dururım

7- didi. Ya Halife-i Resûl Allah şimdi Ebî Musa'ya mektubda öyle yazın kim Danyal Peygamber'in

8- aleyhis selam sünnetince kefenini sarsun dahi namazını kılsun defn eylesün didi. Hazreti

9- Ömer ile eyledi bir mektub yazdı kâsid ile gönderdi. Gelüb Ebî Musaya irişdi,

10- name-i sundı, Ebî Musa anı okudı, halife ne buyurduğunu bildi. Danyal Peygamber'i

11- aleyhis selam kefenledi, ol on bin er namazını kıldılar, suyu yardılar, gayri

12- yere akıtdılar andan makbere kazdılar. Danyal Peygamber'i aleyhis selam defn eylediler yine

13- ol suyu üzerine saldılar, şimdiki zamanda dahi ol ziyaretgahdır.

14- Vâkîdî eyidir; çünkim Ebî Musa şehir Şûş'ı feth eyitdi andan göçdi Şüşter

15- üzerine geldi kondı. Ol zeman Şüşter şehrinde padişah Nuşirevan neslinden

16- Hürmüz-i Dârâ dirler idi, kimesne var idi. İşitdi kim Arab leşkeri gelir yürür ol

17- dahi halkını bir yere cem' eyledi, anlarıyla danışdı. Andan karındaşı Yezdücerd'e yazdı

56b)

1- gönderdi. Ol zeman Yezdücerd Nihavend şehrinde otururdu, yanında hayli çerisi

2- var idi. Hürmüz-i Dârâ name-i öyle yazdı kim; ey şahı Acem, Arab kavmi Şuşa kalasına geldiler

3- çok cenk eyitdiler akıbet aldılar. Şuş vilayetini dutdılar, dahi Ahvaz memleketini

4- aldılar, Mehgîr'ün başını kesdiler, çerisini kırdılar üş şimdi Şüşter üzerine çukarlar

5- imdi bize yardım için er gönderin didi, Yezdücerd'e irişdi okuyub hali

6- bildi. Yezdücerd'ün bir veziri var idi, adına Şâhpûr dirler idi ana eyitdi; leşkerden

7- on bin er al var Hürmüz-i Dârâ yardım eyle didi. Vezir dahi yârağın görüb,

8- küs ve nekkare ve alem alub on bin kâfir leşkeriyle Şüşter'e gitdi. Bir veziri dahi

9- var idi Dârnûş adlu, on bin kâfir dahi ana viridi, anun ardınca gönderdi

10- ol dahi yârağın görüb gitdi. Bir veziri dahi var idi Ferruh adlu ana dahi on bin

11- er virüb nekkare ve alem virüb anı dahi gönderdi. Bu yakadan Şüşter begi Hürmüz-i

12- Dârâ'nun dahi yigirmi beş bin eri var idi, anlar bunlar bir yere karışub cümlesi

- 13- altmış bin kâfir hâsir oldu. Kurre çeriden gayrı ya'nî şehirlerden gayrı ol taraftan
- 14- Ebî Musa dahi Acem çerisinin yığınağını gördi, derhal halifeye name yazdı ahvâli
- 15- arz eyitdi. Name halifeye geldi okudı Hazreti Ömer, Hilvan şehrinin begi Cerir İbn
- 16- Abdullah'a name gönderdi kim leşker ile Ebî Musa'ya yardım vara. Name gelüb Cerir'e
- 17- irişdi ammusi oğlu Ahvez ibn Kays bin kişiyle Hilvan'da nâib kodı, baki dört 57a)
- 1- bin er ile şehir Şüşter'e azm eyledi. Bu yakadan yine Hazreti Ömer, Ammar İbn Yâsir'e dahi haber
- 2- gönderdi kim asker ile Ebî Musa'ya yardıma gide. Ol haber gelüb Ammar'a irişdi leşker ile
- 3- azm Şüşter kıldı. Abdullah İbn Mes'ûd dahi haber geldi kim asker ile Ebî Musa'ya yardıma
- 4- gide. Ol dahi yârağını gördi, azm 'azm-i Şüşter kıldı, gelüb Ebu Musa leşkerine kavuşdı.
- 5- Ol deme degin şehir Şüşter üstünde İslam erenleri yigirmi beş bin er olmuş idi.
- 6- Andan Ashabı Resûl bir yere gelüb danışık eylediler kim yarın cenge bünyâd ideler. Çeri
- 7- içinde yarın cenk var deyu nara eyitdirdiler, Acem çerisi içinde dahi nara eyitdirdiler.
- 8- Yarın cenk sultanıdır, Muhammediler bir avuç aç çıblak uyuz Arablardır, bizim çerimiz
- 9- on ol kadardur her kim Arab çerisinden baş getüre. Yezdücerd Han'ın hükmi oldur kim
- 10- ana bin altun vireler deyu bu resm Acem kavmine gayret virdiler. İki leşker ol gice yâarak
- 11- üzere oldılar çünkim sabah oldı. Müslümanlar Ebî Musa ile salât-ı fecri kılub dua
- 12- dilediler andan niyyet-i gazâ kasd-ı inhizâm-ı küffâr-ı hâksâr idüb atlandılar. Azîm
- 13- kuvvetlendiler sağ kolda Cabir bin Abdullah durdı Benî Zübeyrî 'Arabıyla, sol kolda

14- Nu'man İbn Mukarrin durdı. Ammar İbn Yâsirle Huzeyfe bin Nu'mân piyade anın ile

15- durdı. Saflar yasandı, asker düzendi bu yakadan Hürmüz-i Dârâ dahi bindi

16- Acem pehlivanlarıyla saflar bağladılar. Müslümanlardan meger bir pehlivan var idi Nu'man

17- İbn-i Münzer dirler idi. Kâfir çerisine heman hamle getürdi, sağı sola ve solı sağa 57b)

1- urdı, yigirmi otuz kâfir depeledi, bir iki tuğ ve alem yıkdı. Kâfirler zenberek

2- okunu yağmur gibi yağdırdılar âhir ol gazi-i şehid eylediler Rahmetullah. İki

3- asker yürüdi, birbirine kılıç urdılar ahşam olunca azîm cenk oldu. Göz gözi

4- görmez olunca tabl-ı ârâm uruldu, döndiler ol gice geçdi sabah oldu. İki

5- çeri yine bindiler saflar alaylar bağladılar. Acem beglerinden Merdan Şah adlu bir kâfir

6- bin atlu ile Müslümanların sol koluna depdi. Benî Bekr, Benî Kend Arabı ol kola

7- durmuş idi anlar dahi kâfirleri karşılayub hasmane cenk eylediler, bir nücûm saat

8- cenk eylediler. Ol bin kâfiri soyub, kıra kıra Hürmüz-i Dâr üzerine bıraktılar. Hürmüz-i

9- Dâr alemleri depretdi bir kezden kâfirler yürüdi, Müslümanlar dahi yürüdiler iki leşker

10- birbirine karıldı ve katıldı. Ol gün gün Kabe-i felege dikilince azîm cenk oldu

11- gün zevale vardıkda Allah Teâlâ İslam çerisine fırsat virdi kâfir çerisini

12- getürdiler, sancaklarını tuğlarını yakdılar. Kâfirler kaçmağa yüz dutdılar, kaçub

13- hisara girdiler, çoğı hendek suyına düşüb boğuldılar. Müslümanlar dahi

14- kâfirleri kovalayub hisar altına girdiler, gelüb su kenarına kondılar, abdest

15- aldılar namaz kıldılar, çünkim sabah oldu. Emiri asker buyurdu, İslam leşkeri suyu

16- geçdiler, şehrin kapusına depindiler. Hürmüz-i Dâr içertüden anı gördi, Müslümanlar gözüne az

17- göründi buyurdu kapuları açdılar. Leşker ile Hürmüz taşra çıkdı, yemîn ü yesâr 58a)

1- dutdı leşkerine istimalet virdi sağ ve solda yigirmi bin kâfir ile her birisi

2- cenk altına gark olmuş idi. Hürmüz-i Dâr kendüsi kalbgahda durmuş idi melükane

3- cebe ve cevşen giymiş idi, elinde bir zerrin tir dutmuş idi. Çünkim tazîm ile

4- Acem leşkeri durdılar, Ebî Musa Eş'arî Hazretleri yigirmi ulu sahabi ile yürüdiler

5- safları alayları dizdiler. Müslümanlara nâsihat eyitdiler gazaya kandırdılar eyitdiler;

6- ey mümin ve muvahhidler bu kâfirlerden hiç korkman bunlar şunlardır kim dün

7- sıdunuz kalalarına koydunuz. Allah Teâlâ size muavindir size hafızdır heman

8- siz Allah Sübhana ve Teâlâ'ya tevekkül kılun, dahi şiddetlere sabr idin. Allah Tebarek

9- ve Teâlâ'nin yoluna ve dininiz aşkına çalışun didi. Müslümanlar anı işidüb

10- küffâra bir uğurdan hamle kıldılar. Acem leşkeri dahi at sürdiler iki leşker seyl-i

11- azîm ve bâd-ı 'akîm misal birbirine karıldılar ve katıldılar. Yer mânend-i penbe atıldı, ak

12- at, kara at yek renk oldu ol cenk vehminden nalan ve giryan oldılar ve nice

13- muhannetler cây-ı gürîzde pinhan oldu. Er gırîvi at süheylî ile zemin ve zeman

14- çerhi asuman inledi ve gümledi ol cenkde niceler şehid ve niceler gaza idüb ba'îd

15- oldu. Bu er erenler namus ve nenk için cenk idüb her birisi lâle-renk

16- olub pelenge döndiler. Dağ ve daşdan ve hoş ve tuyûr u mâr u mûr o cengün

17- heybetinden ürkdî. Öğle vaktine degin cengi azîm oldu kim devri âdemden

58b)

1- ol deme degin bunun misali bir cenk vaki olmamış idi. Bu cengi Rüstemler görse

2- kendü resmin yavi kıldı. Andan sonra yine iki leşker birbirinden ayrılıb meydan açıldı

3- yine tekrar saflar bağlandı. Şüşter beglerinden bir kâfir meydana girdi, azîm şeci

4- kâfir idi adına Hürmüz'ün dirler idi. Heman sağ ve sola atını sürdi cevelan

5- kıldı nara urdı er diledi. Müslümanlardan Benî Buhle 'Arabından bir pir meydana at

6- sürdi ol kâfire mukabil olub elindeki seküsini ol kâfire havale kıldı.

7- Ol kâfir kalkanın beraber dutdı amma ol pir serverâne ve dilîr-âne seküsü ile

8- kaktı kim kâfirin kalkanını dildi. Andan gögsüne irişdi andan dahi güzerân idüb

9- yalabadak arkasından çıkıldı. Ol pir ol kâfiri depeleyecek ol kâfir beginin çerisi

10- öldüğünü göricek ol pirin üstüne at saldılar. Cerir İbn Abdullah anı

11- göricek kendü çerisine eyitdi; hamle kılın dahi Allah'a tevekkül idin korkman

12- kim Hak Tebarek ve Teâlâ'nin avnî sizinle biledir didi. Müslümanlar dahi tekbîr getürdiler

13- dahi kâfir leşkerine hamle kıldılar. Acem çerisinden bi nehaya kimesne toprağa dökdiler.

14- Hürmüz-i Dâr ol cenk müşâhede idicek bakdı görđi kim, Müslümanlar'ın her birisi

15- yedi başlu ejderha olmuş. Acem leşkerinin ol dırâz bâlâ cebelü cevşenlü kuvvetler

16- kâfirlerini kovalayub her birin bir canibe dağıdub kimin öldürür ve kimini mecrûh

17- iderler. Kimin atından yıkarlar bu üslub üzere irişüb kendünün has tuğını
59a)

1- aktırdılar. Ol hali göricek ırak durmağa mecali kalmayub ol lain heman

2- atınun başını çevirib nikûsâr olub kaçdı. Müslümanlar dahi duyunca

3- kâfirleri kırdılar, kendüleri gelüb kâfirlerin yerine kondılar. Nice esir dahi dutdılar,

4- Ebî Musa buyurđı esirleri kalanın karşısına getürdiler elli bin kâfir

5- idi. Dini İslamı arz eyitdiler, inad idüb Müslüman olmadılar cümlesinin boynını

6- urdılar. Kala kavmi anı görüb yas mâtem dutdılar çünkim ahşam oldu gör

7- diler kala tarafından bir kişi Müslümanlık askerine yakın geldi. Karavul begine eyitdi;

8- beni Müslümanlık begi katına iletin kala-i feth için ana bir haberim vardır didi. Ol

9- kâfiri aldılar, Ebî Musa katına getürdiler ol kâfir eyitdi; eger bana ve ehlibeytime

10- aman virirsenüz size şehrin lâğımını göstereyim didi. Ebî Musa eyitdi; sana

11- ve ehlibeytime ve maluna aman virdim imdi göster didi. Ol Acem eyitdi; evvel

12- bana bir emin kişi koşun, kala yolunu evvel göstereyim didi. Ebî Musa 'Afv adlu

13- ana bir kişi koşdı ana virdi, ol kâfir anı alub yola girdi. Şüşter Irmağı'nı

14- geçdı, şehrin ardında bir dağ var idi. Ol dağ içinde bir mağaraya geldi, lâğımın

15- ağzı imiş girdiler gitdiler, şehrin içine girüb seray beray gezdürüb dahi kendü

16- evine getürdi gösterdi. Andan Hürmüz kapusına iletđi begimizin sarayı budur

17- didi andan yine lâğım ağzından taşra çıkardı. Kendüsi kendi 'Afv ol aralıktan

59b)

1- Ebî Musa katına gelüb ahvâli arz eyitdi. Ebî Musa Eş'arî Hazretleri

2- cemi' uluları katına okudı eyitdi; kimdir kim dahi Muhammed'i

3- yoluna can ve baş oynaya ol lâğımdan şehre gire, Müslümanlara kapuyı açıvire.

4- Öyle deyincek heman yetmiş kişi yerlerinden durı geldiler eyitdiler; ya Sahibi Resûl

5- Allah ol hizmeti biz idelüm, inşallah Teâlâ Müslümanlara şehir feth ola didiler.

6- Dahi yâraklarını giyüb 'Afv önlerince yola girdiler girdiler lâğım ağzından şehre

7- girdiler. Şehir kapusına geldiler gördiler kim ardından üç kilid urmuşlar idi, ancak

8- öşürdiler iki kilidi sıdılar. Acem kavmi anı devirdiler bi şamar küffâr üşdi

9- sünñileri araya alub cenge durdılar. Bir taraftan Ebî Musa dahi on bin

10- er ile kapu önünde hazır durmuş idi. Üç kişi kilid kırmağa durdılar, kalanı şehid

11- oldı ağır kilidi kırdılar. Ebî Musa on bin er ile şehre girdi, buldukları

12- kâfiri depelediler kuşluğa degin şehir içünde cenk eyitdiler. Şehir içünde Acem kâfirlerinden

13- kimesne kalmadı. Hürmüz gördi kim Müslümanlar şehri aldılar meger bu harb kalası var idi

14- avretini malını anda iletmiş idi, kendü dahi bu kapudan çıkub ol kalaya kaçtı.

15- Ebî Musa şehri feth eyitdi ol kâfirlerin varlıklarını aldı, gazilere bahş eyitdi.

16- Andan ol yetmiş şehidi bir yere getürdi, kefen sarub namazlarını kılub defn eylediler.

17- Ol yakadan Hürmüz-i Dâr kaçub gider iken Müslümanlık leşkerinden bir bölük tûnî gördiler kim

60a)

1- kaçar. Heman ardına düşüb anları kova ol kalaya getürdiler, Hürmüz bunlardan

2- kaçā kaçā kalaya girdi. Müslümanlık dahi kala kapusını kapayınca irişüb Hürmüz'ün

3- pâyınca içerü girdiler. Kâfirler anı görünce şaşub tedârikden kaldılar,

4- Müslümanlar irişüb kala-i aldılar, zirâ içünde cenge yarar çokluk çeri yoğ idi.

5- Andan Hürmüzi ve ehlibeytini bil cümle dutub mal ve hazinesiyle Ebî Musa'ya getürdiler.

6- Ebî Musa dahi ol malın humusın çıkarub, bâkıyyesini gazilere üleşdirdi. Andan ol

7- cümle humus mâlını ve Hürmüzi biraz adamıyla Medine'ye halifeye gönderdi. Gelüb Hazreti Ömer'e

8- yetişdiler, halife dahi cümle muhacirin ve ensar ulularını katına okıdı geldiler. Andan

9- ol humus mâlını anlara mikdarlar mikdarınca üleşdirdi. Andan sonra Hürmüzi getirib

10- eyitdiler; ya emirül müminîn emrinüz ile bu kâfir melikini nice idelüm didiler. Hazreti Ömer

11- Radiyallahü Teâlâ anh eyitdi; imana davet kılun, eger olursa azad idin ve eger

12- olmaz ise dursun haraca yazın zaki olsun didi. Anı işidicek Hürmüz eyitdi;

13- biz ebân 'an-ceddin yetmiş ataya varınca padişah nesliyüz azadeyüz şimden sonra

14- dahi kul olmazız didi. Heman diz çöküb barmağını kaldurıb ol aralıkda eyitdi

15- ana, Eşhedü en la İlahe İllallah ve Hüdâ la Şerik la ve Eşhedü enne Muhammeden Abduhu

16- ve Habibe ve Resûle deyüb Müslüman oldı. Ehlibeyti dahi anın Müslüman olduğunu

17- göricek anlar dahi Müslüman oldılar. Hazreti Ömer anların İslam'ın göricek sevindi cemi'

60b)

1- malını ve müctemilâtını dini Muhammed aşkına ana virdi. Hürmüz Şah Medine'de mukim

2- oldı mülkler saraylar yaptı, Müslümanlar arasında kaldı. Ulu sahabeler ile ihtilât

3- ider idi ve her gün ayet ve hadis dinler idi. Biz geldik bu yanada

4- ravi eyidir; Ebî Musa Eş'arî çünkim şehir Şüşter'i feth eyitdi. Meger Ashabı Resûlden

5- bir kişi seyr idüb gezer idi, gezerken bir taşda bir suret gördi iki eli ve iki

6- ve cümle gövdesi yerlü yerinde dizmişler idi. Ol sahabi eyitdi; bu suret tehî degildir

7- bunda bir matlab vardır didi. Dahi gelüb emiri askere haber virdi, vardılar

8- ol yeri kazdılar bir taşdan yapılı bir ulu havz çıkdı. Berklü ağzını açdılar

9- içünden bir sandık çıkdı, muhkem kilid urmuşlar. Ol sandukı Ebî Musa'nın

10- katına getürdiler, kilidi açdılar gördiler içi dopdolu lâ'l ü zeberced ü

11- gevher altun, sü begileri cemi' ulular gördiler acebe kaldılar. Andan Ebî Musa ilerü

12- geldi, ol sandık içünden bir yüzük kaşını aldı. Andan ol sandukı mehrleri

13- Hazreti Ömer'e birkaç emin âdem ile gönderib ve nice buldığını bir nameyle ilam eyledi.

14- Ol sandık kağıd ile gelüb Hazreti Ömer'e irdi, halife kağıdı okıdı

15- sandık nice bulunduğunu bildi. Andan Hürmüzi okuyub ana eyitdi; ya Hürmüz hiç

16- Şüşter şehrinde mahfî malın kaldı mı? Hürmüz eyitdi; belî ya halife-i Resûl Allah sandık vardır,

17- dürr gevher ile doludur, ol sandukı altına nihan eylemişimdir. Hiç kimesne bilmez, âdem gönderib

61a)

1- ol sandukı yerinden getürtsem gerek olunca ol sandık bana yeter didi. Çünkü Hürmüz'den

2- söz tamam oldu, halife bildi kim bu sandık Hürmüz'ündür. Emir eyitdi ol sanduk getir

3- diler, Hürmüz sanduğı göricek acebledi, halife eyitdi; sanduğın bu mıdır? Hürmüz eyitdi;

4- ya Halife-i Resûl Allah budur didi. Ömer eyitdi; sandukın aç gör kim hiç içünden bir nesne

5- zai' olmuş mı? Hürmüz açdı gördi kim cemi' nesnesi yerinde durur, arada bir yüzük

6- kaşı eksik. Hürmüz halifeye eyitdi; ya Halife-i ruy-ı zemin cümle durur illâ bir yüzük

7- kaşı eksikdir. Bu cümle sandıkda olan lâ'l ve altunun ol yüzük kaşı kıymeti artık

8- idi didi. Hürmüz'e Hazreti Ömer eyitdi; hüküm göndereyim ol yüzük kaşını yine sana getir

9- deyim didi. Hürmüz eyitdi; ya halife ben ol yüzük kaşını ol kimesneye bağışladım didi.

10- Hürmüz yine eyitdi; ya halife ol kişi muttaki kişi imiş kim sana bu işi bildirdi didi. Ravi

11- eyidir; Şüşter vilayeti Ebî Musa elinden feth oldu. Cerir İbn Abdullah dahi Basra'ya geldi, ol

12- Hilvan'a gitdi. Cemi' İslam begleri yerlü yerine vardılar, Ebî Musa dahi Basra'ya geldi ol

13- ol kış geçdi, yine evvel bahar oldu. Ravi eyidir; bu gün Ebî Musa halvet otururken

14- Basra şehrinde meger bir kişi var idi, adına 'Anter bin Muhsin dirler idi. Bir şerir ve kara

15- suratlu cahil kişiydi, Ebî Musa'ya eyitdi; ben Şüşter üstünde çok cenk eyledim dahi

16- çok yoldaşlık eyledim. Sen bana gayriden artık nesne virmedin, senden halifeye şikayet

17- iderim didi. Ebî Musa eyitdi; sen zahmet çekdin ise Müslümanlık dahi seninle bile çekdiler

61b)

1- anlara nice virdim ise sana dahi öyle virdim didi. 'Anter eyitdi; sen öyle sa

2- nursın kim bu fethi sen eyledin, bil ki Hilvan begi Cerir İbn Abdullah eger ol cenkde bile

3- olmasa sen bir iş idemezdin. Ebî Musa kaktı andan Ömer Hazreti'ne bu kişi viribdi

4- name ile ol Şüşter'in didüğünü malum eyitdi. Ömer dahi name gönderib eyitdi; ol

5- 'Anter'i bana gönder ben dahi göreyim ne kişidir. 'Anter anı işidicek Medine şehrine geldi,

6- Ömere selam virdi. Ömer anı bilmeden selamın aldı andan eyitdi; ne kişisin? 'Anter eyitdi;

7- Basra şehrindenim adım 'Anter bin Muhsin didi. Ömer eyitdi; niçün şehrin begine itâle-i

8- lisân idersin? 'Anter eyitdi; anun çün kim şehir beginin birkaç denî işleri vardır

9- beg olana ol layık değildir. Evvela altmış oğlanı vardır ve 'Âkile adlu bir kara

10- vaşı vardır. Her sabah bir çanak taâm getirir, halk çevresinde oturur iken

11- ol yalnız ol taâmı yer, bir nice halk bakub dururken. Andan mehr yüzüğü

12- dahi aynıdır ve şehir halkının dahi adeti budur kim, iki kile dutarlar biri küçük

13- biri büyük. Büyük kile ile alurlar küçük kileyle satarlar. Hiç beg olan bunun

14- gibi işi görüb yasak itmez mi ve hem Küfe şehrinde kazandığı nimeti aldı, Basra

15- kavmine virdi didi, dahi bunun emsali nice turrehâtlar yidi. Birkaç kişiler

16- anda hazır olmuşlar idi eyitdiler; haşa Ebî Musa bu zulümleri eyleye bu kişi yalan

17- söyler didiler. Hazreti Ömer buyurdı kim ol kişiyi habse saldılar, andan Ebî Musa'ya

62a)

- 1- name yazdı katına okıdı. Name-i Ebî Musa'ya getürdiler okudı birkaç âdem ile
- 2- Medine şehrine geldi, halifenin elin öpdi. Ol kişi ne didi ise Ömer yazmış idi,
- 3- Ebî Musa'nın eline virdi. Ebî Musa okıdı eyitdi; ya halife altmış âlemi ben kendü
- 4- m elimle aldım azad eyledim, yanımda 'ulûfe eyledim. Müslümanlar maslahatında yürürler, iki mühr-i hâtem
- 5- didü ki birisi ol kullarım elindedir kim kendü esbabım üzerine mehr urdılar. Bu dahi
- 6- mehr oldur kim kendü ehlibeytüme anunla nafaka virürim. Ve kile heman budur kim bazarda
- 7- anunla alurlar ve satarlar haşa kim ben Müslümanlara zulm eyleyim ve mekr ü hîle kılam. Ganimet malını
- 8- dahi Allah ve Resûlü emri üzerine üleşdürürim didi. Andan yigirmi ak saka
- 9- llu sinnîler ilerü geldiler eyitdiler; ya Halife-i Resûl Allah Ebî Musa haşa kim kimesneye zulm eyleye,
- 10- cemi' vilayet halkı bu emirden hoşnudlardır. Ol 'Anter, şerîr ü müzevvir Cuhûddan eşedd yine Cuhûddan
- 11- eşedd yine Cuhûddan Müslüman olmuşdur. Bu nice yalan da'vâlar eylemişdir, cemi' Müslümanlar anun
- 12- şerrinden incinmişdir. Halife ol kezzabın hakkından gelsün kim bir şeriri dahi kendü begine
- 13- ve halifesine dil uzatsun didiler. Halife buyurdı, ol şeriri Vilayet-i Basra'dan
- 14- sürdiler. Ebî Musa yine 'azm-i Basra eyledi, kendü begliğine meşgul oldı. Bunlar bunda
- 15- bu canibden Vâkîdî eyidir; Yezdücerd Şah Nihavend şehrine geldi, Horasan diyarına
- 16- nameler yazdı her birin bir diyara perakende kıldı. Her ne yerde kim Acem begleri vardır cümlesin
- 17- yanına davet eyitdi. Buyurdı kim cemi'si Nihavend'de cem' olalar, andlaşalar, ta ki Arab

62b)

- 1- leşkeri ile uğraşalar, cenkden yüz döndermeyeler. Ol name irişecek ulu kâfir

2- begleri Nihavend şehrine gelmeye başladı. Sem memleketinden, Gürgen diyarından, Tamgac

3- vilayetinden, Azerbeycan vilayetinden cemi' vilayetlerden iki yüz otuz binler

4- cem' oldu. Yüz cengi filleri var idi, ta kim cenk gününde anları leşker önünde

5- dutarlar idi, Müslümanların atları develeri anları görüncek ürke deyu. Andan cümle

6- begleri Yezdücerd önünde nar nura and içdiler kim Arab kavmine aman virmeyeler, kande bulur

7- lar ise kırılar, yıkarlar, yakalar. Kâfirler bu ittifak üzere yâraklarını cümle gördiler bunlar

8- Nihavend'de durmakda. Bu canibde, Küfe şehrinde Ashabı Resûlden Ammar İbn Yâsir

9- bir er çeri ile oturdu. Casuslar haber getürdiler kim Nihavend şehrinde iki yüz otuz

10- bin er cem' oldu. Yüz cengi filleri var, kasıdları budur kim Küfe'ye, Basra'ya,

11- Medayin'e yürüyeler, Yezdücerd Şahla andlaşdılar dirler. Ammar İbn Yâsir eyitdi; halifeye

12- kâsid ile name gönderelim hali ilam idelim didi. Eline kalem ve kırtas aldı öyle yazdı kim:

13- Elhamdü li'llâhi'l-lezî en'amte 'alâ-dînü'l-İslâmi ve hedânâ ilâ-tarîki rasûluhu'l-müctebâ nebiyyühü'l-Muhammedü'l-

14- Mustafâ. Ammâ ba'd; ile malum ola ki Nihavend şehrinde Yezdücerd Şah iki yüz otuz

15- bin er cem' eylemiş. Cengi fille Nihavend'e gelüb begleri ile ittifak idüb yürü

16- yeler, Horasan serhaddinden alduğunuz şehri alalar, halkını kılıçdan geçireler. Üş Küfe üzerine

17- yürüdiler, Müslümanlar hayli infi'âlde ve havfda durur didiler. Dahi name-i kâsid ile halifeye

63a)

1- gönderdi, kâsid Medineye gelüb name-i İmam Ömere virdi, okıdı cemi' uluları katına cem'

2- eyledi. Ammar'ın namesini anlara arz eyledi dahi anlardan meşveret istedi, her biri

3- bir dürlü söz söyledi. Akıbet İmam-ı Ali eyitdi; tedbir budur kim Basra'dan Küfe', den

- 4- asker cem' idesin. Birisini anların üzerine emiri asker idesin, ol leşkeri ala Nihavend'e
 - 5- gide didi. Ömer, Hazreti İmamı Ali'nin sözünü beğendi, Yemen beglerinden Sâib İbn Akra'
 - 6- adlı bir ulu begi ilerü okudu. Eyitdi; ya Sâib dilerim kim seni Nihavend'e gazaya gönderirim.
 - 7- Sâib eyitdi; mâlim canım din yoluna feda eyleyim emrin başım üstüne yârağım göreyim didi.
 - 8- Ömer eyitdi; eger gazaya varasın saadet senin, eger kâfiri kırub dahi
 - 9- gaza idesin Hak Sübhana ve Teâlâ gaza sevablarını divanuna yaz, eger şehadet bulasın
 - 10- hür cennet bulasın. Andan gazilere mâlı sen kısmet eyleyesin, her kişiye hâlince bahş
 - 11- eyleyesin. Andan Hazreti Ömer Radiyallahü anh, Sâib ibn Akra'u Yemenî'ye Resûl sancaklarından
 - 12- bir ulu alem virdi. Dahi Medine şehrinden dört bin güzîde kılıç eri Medine ve Hicaz
 - 13- erenlerinden serverler koşdı. Eyitdi; kaçan Irak'a varasın, Kasr-ı Ebyaz'da oturasın
 - 14- İslam leşkeri katuna cem' olunca didi. Sâib İbn Akra' veda' idüb 'azm-i Medâyin
 - 15- idüb gitdi. Hazreti Ömer, Irak begi Nu'man İbn Mukarrin hakem gönderdi kim Küfe beginden
 - 16- feryâd isteyü geldiler. Nihavend'de Yezdücerd iki yüz otuz bin Acem çerisi cem' olmuş,
 - 17- Horasan serhaddinden feth itdügünüz kalaları ve şehirleri alalar içünde olan Müslümanları
- 63b)
- 1- kırılar. İmdi namem sana irişdügi gibi Kasr-ı Ebyaz'a varasın oturasın. Sâib İbn
 - 2- Akra' Medine ve Hicaz pehlivanları ile alem sancak ile gönderdim ana mutî' olasın,
 - 3- bile meşveret idesin andan muhkem yârak göresin. Ba'dehu ol 'adüvvu'llâh üstüne yürüyesin,

- 4- İslam leşkeri üzerine seni beg eyledim didi. Name gelüb Nu'mân'a irişdi, Nu'man name-i
 - 5- okuyub semi'nâ ve ata'nâ deyüb çerisini alub Kasr-ı Ebyaz'a geldi. Sâib İbn Akra'
 - 6- ile gelüb buluşdı ve görüşdi çeriye istimalet viridi. Andan Hazreti Ömer
 - 7- bir name dahi Ammar İbn Yâsir'e yazdı. Leşker gele Kasr-ı Ebyaz'a varasın didi kâsid ile
 - 8- gönderdi. Kâsid, günlerden bir gün gelüb name-i Ammar'a sundı, Ammar name-i okıdı.
 - 9- Andan ol dahi leşkerini alub Kasr-ı Ebyaz'a geldi, Nu'mân İbn Makrûn ve Sâib bin Akra'
 - 10- ile buluşub görüşdi. Hazreti Ömer bir name dahi Ebî Musa'ya gönderdi, ol dahi leşkerini
 - 11- alub Kasr-ı Ebyaz'a geldi, Nu'mân İbn Makrûn ile gayrılar ile buluşdı. Ömer bir name
 - 12- dahi Amr Ma'dî'ye gönderdi, leşkerinle Kasr-ı Ebyaz'a varasın didi. Name gelüb Amr
 - 13- Ma'dî'ye irişdi, oğlı Kerb'i yerine nâib diküb, kendüsi leşkerini alub dahi Kasr-ı
 - 14- Ebyaz'a geldi, Nu'mân İbn Makrûn ve gayri ululara buluşdı. İslam leşkeri otuz
 - 15- bin er oldı, cümle gelüb Medayin'de konub oturdılar. Nu'man İbn Mukarrin ol
 - 16- çerinin kaydını gördi andan Talha bin Esed'i ilerü okudı dahi ana dört
 - 17- bin er viridi, anı mukaddem leşker kıldı. Talha bin Esed dahi düşman leşkerine casuslar
- 64a)
- 1- saldı, haber getürdiler kim küffâr çerisi Hilvan üzerine varub Hilvan'ı almışlar. Anı
 - 2- işidicek Talha ol aradan leşkerini göçürdi, Hilvan üzerine yürüdi. Nu'man bin
 - 3- Mukarrin dahi Medayin sahrasında üç gün konub oturdu. Talha bin Esed, Hilvan
 - 4- sınırına irişdi, meger kâfirler Hilvan'ı alıcak yine Nihavend'e gitmişler idi. Kisra beglerinden
 - 5- Şah Şâhzâd bin Behrâm'ı on bin kâfir ile anda komuşlar idi. Casuslar haber getürdiler kim,
 - 6- otuz bin Arab çerisi, dört bin karavul eri üç Hilvan sınırına. Bunu ol
 - 7- kâfir işidince ol kâfir korkdu ol aralıktan on bin erini alub Nihavend'

8- den yana kaçdı. Talha bin Esed Hilvan'a geldi, gördi kim kâfirler kaçmışlar heman girüb şehri

9- aldı. Bu canibden Nu'man İbn Mukarrin dahi üç gündən sonra Medayin sahrasından göçüb

10- Hilvan'a geldi, gördi kim ol vilayet feth olmuş ol aralıkda birkaç gün dinlendi.

11- Andan, Ashabı Resûl'den bir kişiyi katına okıdı kim Şam fethinde Ebî Ubeyde ile bile

12- idi adına Kays Bin Hübeyre dirlerdi, azîm bahadır er idi. Nu'man ol sahabiye

13- dört bin er virdi eyitdi; yüri imdi Nihavend illerini talan ve gâret eyle,

14- il vilayeti sor didi. Kays İbn Hübeyre dahi ol aralıktan ol dört bin eri

15- alub ol vilayetlere talan gâret etmeye yüridi. Varub il vilayet urdı bî-

16- nihâye ganimet sordı. Ol haber Nihavend vilayetine irişincek il ve diyar kavmine korku

17- düşdi ürkdiler bir bir dağıldılar. Nihavend üzerine cem' oldılar, birbiriyle andlaşub

64b)

1- ahd eylediler kim cenkden yüz döndermeyeler, nar nur yoluna baş ve can oynayalar.

2- Bir taraftan Nu'man İbn Mukarrin İslam leşkeriyle şehir Mârdin'e geldi. Müslümanlardan iki

3- kişi ilerü okudı birisi Talha bin Cebel idi, birisi Bekr bin Serha idi. Anları

4- Nihavend'e casusluğa gönderdi, ta kim varalar Acem çerisini casuslayalar. Ol iki serveri

5- dahi vardılar, Acem çerisinin içüne girdiler adedini görüb bildiler pehlivanlarını bildiler.

6- Dahi bir dil aldılar, ol aralıktan dönüb yine İslam leşkerine geldiler, ol getürdikleri

7- dili Nu'man İbn Mukarrin'e arz eylediler. Andan ol dili söyletdiler, haberini aldılar dahi

8- dine davet eyitdiler, gelmedi boynunu urdılar. Andan emri asker Nu'man buyurdu göç

9- kıldılar ol aralıktan gidüb, günlerden bir gün şehri Nihavend'e geldiler, İslam leşkeri

10- kondılar. İki leşkerden karavul çıkarıb çeriye beklemeğe başladılar çünkim ol gice

11- geçdi 'ale's-sabâh oldu. Müslümanlar sabah namazını kıldılar, andan üzerlerine

12- saz ve selb irâde kılub, Resûl'ün sancağını getürib, tekbîr getürib süvar oldılar.

13- Andan meydan yerine azm idüb gelüb saflar alaylar bağladılar durdılar. Nu'mân

14- İbn Makrûn, Müslümanlara ayet ve hadis okuyub nâsihat eyledi, anları gazaya tahrîs

15- kıldı. Ol canibden dahi kâfir çerisi bir azîm ateş yakub dahi cümle begleri ve melikleri

16- ve askeri ol ateşe hâşâ sümme hâşâ secde kılub, andan yardım taleb kılub, şeytan

17- dahi ol ateşin içüne girib anlara eyitdi; ey benim has kullarım çünkim siz benden
65a)

1- yardım diledünüz imdi birinüz benim uğruma can ve başınız feda kılın.

2- Benim düşmanlarımla muharebe idin ta ben dahi sizden hoşnud olub yardım idüb sizi

3- düşmanınıza mansur kılam didi dahi bunun emsali nice muhâlât dahi didi.

4- Andan Yezdücerd buyurdi; ol cümle küffâr haksâr melâ'în bi din ve bid ayin

5- leşkeri dahi süvar olub ya nar nur sen bize yarı kıl deyüb biraz poh yiyüp

6- meydan yerine irişdiler. Ser-hengâm-ı küllâb al yüzü gane urub safları bağladılar

7- meymene ve meysere ve kalb cenâh ve kemîngâhı ârâste ve pîrâste eylediler.

Saflar düzüldi,

8- meydan bezendi, yek erenler musafgaha geldiler. Yezdücerd Şah kendü leşkerine bakub

9- gördi kim her birisi kaffân arslan gibi nare urub dururlar. Bu azîm leşkerini

10- müşâhede kıldı, andan İslam askerine nazar urdi, kendü leşkerine nisbet Arab

11- askeri gözine az göründi. Heman bir kerre emir eyledi, küs ve nakkâre urdılar dahi bir

12- kezden İslam leşkeri üzerine hamle kıldılar. Müslümanlar dahi kâfirlerin ol

13- hücumun görüncek anlar dahi tevekkül ber-Hudâ-yı müte'âl idüb bebr ü peleng

14- ü şîr ü neheng gibi anraşup dahi bir uğurdan at sürüb birbirine irdiler. İki

15- leşker birbirine karıldı ve katıldı, yer penbe misal atıldı, ak at kara at yek renk

16- oldu, koca yigit hem renk oldu. At ayağının yerinden gubâr havaya ağdı, kan

17- buhârî zulumât olub iki leşkeri büridi. Niceler gazi ve sa'îd ve niceler Allah yoluna

65b)

1- canın feda idüb şehid oldılar. Ta gün zevale irince azîm vehmnâk cenk

2- kıldılar kim felekde melekler deryada semekler ol iki leşkerin cengine tahsin ve aferin

3- kıldılar. Gün zevalden döndüğü vakit ol bir ü bî-zevâl lâ-yezâl Allah, askeri İslam'a

4- Hazreti Muhammed Mustafa Sallallahü Teâlâ Ali ve sellem yüzi suyu hürmetine fırsat ve nusret

5- virdi. Yezdücerd Han'ın veziri azamını öldürdiler ve yigirmi filini dahi öldürdiler.

6- Anı görincek kâfir çerisi ol cenge tahammül idemeyüb cümle varlıklarını biragub dahi

7- Nihavend'e doğru kaçdılar, ab-ı rûy-ı yerlere sacdılar. Müslümanlar anı görincek

8- fırsat ve nusreti viren Allaha şükürler kıldılar andan ol kâfirleri hisara varınca

9- kovdılar kırdılar. Bu esnada ahşam dahi irişdi, göz gözi görmez

10- oldı. Andan Nu'man İbn Mukarrin Müslümanlara çağırdı eyitdi; yâ ma'âşiri'l-müslimîn

11- ve'l-muvahhidîn. Kâfirler bir ok atımı yer hisarın çevresine demir dikenin saçmışlardır,

12- dönün gafil olman didi. Müminler dahi anı işidincek döndiler yerlerine geldiler,

13- andan zahmluların sardılar, şehid olanların namazını kıldılar. Dahi cümlesi gelüb

14- Nu'man İbn Mukarrin yanına cem' oldılar, Nu'man İbn Mukarrin bunlara eyitdi; ey müminler

15- benim size nâsihatim vardır dutun didi. Anlar dahi; semi'nâ ve ata'nâ buyurun nâsihatınız

16- nedir işidelim anunla amel idelim didiler, başımız canımız Allah ve Resûlü yoluna feda idelüm

17- didiler. Nu'man eyitdi; ya ashabı Resûl Allah şöyle bilin kim Acem begleri cümle çeri ile

66a)

1- bir yere gelüb ittifak eylemişlerdir kim bölük bölük olub dahi sizinle cenk ideler.

2- İmdi siz dahi gayret ve hamiyet idin dahi İslam dinine yardım kılın can ve başla

3- cenk eylen. Ümidimizdir ki, Hak Tebarek ve Teâlâ fırsat ve nusret vire eger ne'üzü bi'llâh

4- sanasız ehli küffâr arduzuza düşe, Mekkeye ve Medineye degin sizi kıralar. İmdi

5- aramızda heman bir kaldı kim din yoluna can ve baş oynaya, dini İslam yoluna

6- cana ve başa kalmayub kâfire kılıç uravüz herkez. Bunlardan elem çekmen, Allah Teâlâ'

7- nın inayeti sizinledir ve dahi Allah Sübhan ve Teâlâ sizi Mekkedden Medîne'den Yemen'den bu yere

8- saldı kim bu ateşperest kâfirlerden bu vilayetleri ayırub pak idesiz. Dahi

9- ölenünüz şehid neam ni'me ecir-l-âmilin cennet-i didâra irişüb, öldürenleriniz yekün

10- gazî şarâbı azîme irişüb dünyada ve âhiretde yüzi ak olub saîd olur.

11- İmdi heman din uğruna gaza idin, gazadan yüz çevirmen müfredâtımızda alamet

12- bir olsun kim kaçan kim bir ak sancağı virdim, ol vakit kâfire hamle kılun

13- didi. Yemen beglerinden Ömer İbn Zeyd eyitdi; eger cenk içinde bi-emri'llâh Teâlâ size bir hatâ

14- irişe yerinize kim beg ola didi. Nu'man İbn Mukarrin eyitdi kim; eger ben şehid

15- olursam yerüme Huzeyfe bin Yemenî beg olsun, eger ol dahi şehid olur ise

16- Mugire bin Şu'be beg olsun, eger ol dahi şehid olursa Cerir İbn Abdullah

17- olsun didi. Andan her biri yerlerine dağıldılar ol gice geçdi yarındası oldı

66b)

1- iki çeri bindiler saflar alaylar bağladılar. Acem çerisinden anı gördiler kim İsfahan

2- begi elli bin kâfir çerisiyle Müslümanlar üzerine hamle kıldı. Bir canibden dahi Amr Ma'dî,

3- on bin Yemen Arabıyla anları karşıladı, beyne's-salâteyn vaktine degin

4- cenk eylediler. Amr Ma'dî cenk içinde İsfahan begine rast geldi, tîğ samsam

5- ile bir zarb ile urdı kim eger hanesine degin iki pare eyledi. İsfahan

6- çerisi beglerinin öldüğün görüncek sindiler, Arab dilaverleri anları

7- kova kıra Yezdücerd Şah üzerine bıraktılar. Anların sindüğün görüncek Gürgân

8- begi, Erdebil begi ikisi otuz bin kâfir ile otuz cengi fil ile Amr Ma'dî'yi

9- karşıladı. Amr Ma'dî gördi kim Müslümanların atları fillerden ürkdi, tîz gene

10- iki yüz Yemen dilaverleriyle, Benî Zübeyr pehlivanlarıyla atlarından inüb yayak oldılar,

- 11- dahi ol fillerin arasına girdiler. Amr Ma'dî tîğ çeküb yigirmi yedi fil helak eyledi
- 12- andan yine atına bindi kendüni ol fil çerisine urdı. Erdebil begine irişdi, lain
- 13- Amr Ma'dîyi görincek diledi kim kaçā, Amr Ma'dî bir kılıç ile urdı kim başını top
- 14- gibi önüne bıraktı. Çeriye getirib yine Nihavend'e kopdı, Müslümanlar Amr Ma'dîye aferin
- 15- okıdılar. Andan Nu'man İbn Mukarrin, Amr Ma'dîye eyitdi; ya serveri Arab yarın kâfirler
- 16- filleri alay önüne dutub atlası ardınca gelüb üzerimize yürüseler geri gider
- 17- bizim atlarımız fillerden ürkse geri gider. Ne tedbir olsa kim bizim atlarımız ol fillere

67a)

- 1- gözleri öğrense didi. Amr Ma'dî eyitdi; balçıkdan filler düzelim cündî atlarımıza
- 2- tâlim idelim gözleri öğrensün didi. Nu'man İbn Mukarrin buyurdı, balçıkdan
- 3- filler dizdiler, üstüne erenlerini dahi dizdiler. Andan dört bin has cündî
- 4- atlarına tâlim eylediler ta kim gözleri atların öğrendi. Bir taraftan Horasan begleri
- 5- ittifak eylediler kim irte olcāk filleri atlar önünce yürüdeler, dahi bir kezden hamle
- 6- kılalar. Çünkü sabah oldu iki leşker süvar oldılar, Acem leşkeri filleri pes
- 7- önlerince yürütdiler. İslam leşkerinden dahi Amr Ma'dî dört bin pehlivan ile
- 8- ol tâlim olunmuş cündî atlarıyla ol filleri karşıladılar, âşıkâne cenge dur
- 9- dılar elli fili helak eylediler. Anı görincek Acem leşkeri bir kezden yürüdiler, Amr Ma'dî'
- 10- yi araya aldılar cenge durdılar. Nu'man İbn Mukarrin dahi kâfirlerin yürüdügün
- 11- görincek ol dahi alem deprettdi. Sünnîler dahi bir uğurdan tekbîr getirib kâfirlere
- 12- hamle kıldılar. Nu'man İbn Mukarrin'in elinde alem cenk idüb giderken, Acem seglerinden
- 13- bir gürbüz kâfirin elinde sekü var idi. Sekü birle Nu'man'ı öyle urdı kim sekü ol
- 14- din serverinin kasığına uğradı. Ol emiri asker Nu'man İbn Mukarrin'i şehid
- 15- eylediler Rahmetullahi aleyh aliyi rahmeten, vâsi'aten bû-sinnî ol hali gördi ana eyitdi tiz alemi
- 16- kaldırdı. Müslümanlar cenkden süst olmasun deyu dahi bazı Müslümanlar gelüb Nu'man

17- İbn Mukarrin'in yüzünü imamesiyle örttiler. Nu'manın bir karındaşı var idi adı Mu'kal

67b)

- 1- İbn Makrûn idi ol kâfir irişüb anı dahi şehid eyledi. Huzeyfe-i Yemenî ilerü
- 2- vardı Nu'man'ın sancağını getürdi ardından Nu'man'ı şehid iden kâfire irişdi.
- 3- Sol elinde alem sağ elinde kılıç ol kâfire bir zarb tığ ile urdı kim anu hanesine
- 4- degin ol melunı iki pare eyledi. Andan ahşam olunca cenk eyledi, çokluk kâfir
- 5- depeledi ahîr ahşama irişdi. Yezdücerd tabl asayış çaldırdı iki canıbden leşker
- 6- dönüb kondılar karanuluk cihânı bürüdi, Müslümanlar Nu'man'ın meyyitini pinhan eylediler.
- 7- Çünkim sabah oldı iki taraftan yine bindiler Acem beglerinden bir kâfir meydana at sürdi.
- 8- Gelüb meydan içinde lu'b cevelan idüb andan Arab dilince eyitdi; benim Rây sultanı
- 9- Behram Çupin oğlu Perverân Şah, ey Arab cenkler meydanuma girin size erlik
- 10- nice olur göstereyim didi. Üç Müslüman girdi üçünü dahi şehid eyledi âhir 'Ömer
- 11- Ma'arrî-i Zübeyr'i atın meydana sürdi. Ol kâfire irişdi eyitdi; ey Kelb İbn Kelb
- 12- meydanı tehi buldun lâfımı ünersin deyüb tığ samsam ile Behram Çupin
- 13- zade-i şöyle çaldı kim atla dört pare eyledi. Müslümanlar anı görüb şad olub tekbîr
- 14- getürdiler, ol kâfirin leşkeri anı görüb on bin kâfir Amr Ma'dî üzerine at
- 15- saldılar. Amr Ma'dî'nin ol dört bin yigidi dahi hamle kıldılar, on bin kâfiri
- 16- soyub Yezdücerd üzerine dökdiler. Yezdücerd alem depretdi cemi' kâfir begleri dahi
- 17- sancakların depretildiler. Önlerince otuz fil, her fil üzerinde bir pehlivan, Amr Ma'dî

68a)

- 1- yine iki yüz yigit ile piyade oldılar. Dahi ol filler üzerine yürüdiler kılıç ile
- 2- ol fillerin hortumlarını kesdiler, yine atlarına binüb kendülerini kâfirlere urdılar.
- 3- Ahşam olunca çok Acem depelediler, âhir Acem çerisini getirib hisar üzerine dökdiler.
- 4- Ahşam irişüb karanuluk oldı, döndiler yerlü yerine geldiler çünkim yine sabah
- 5- oldı yine iki çeri bindiler. Gürgân begi on bin kâfir ile at depüb Müslümanlar'ın

- 6- soluna hamle kıldı, Kays Bin Hübeyri dört bin yigit ile karşılayub okunu aldı.
- 7- Sedd İskender gibi ol seyl-i 'azîmleyin gürleyüb gelen çeriye turgurdu bir nücûm
- 8- saat acayib cenk eyitdi. Kays İbn Hübeyri cenk içinde Gürgân begine irişdi
- 9- sekü havale eyitdi. Gürgân begi ana siper beraber virdi amma seküye Kays İbn Hübeyre ile
- 10- kakdı kim siper sînesine sançıldı. Dahi sekü birle atından götürüb yire urdu Gürgân
- 11- begi canın cehenneme teslim kıldı. Andan Kays, ol kâfirin çerisini kıra kova Yezdücerd
- 12- üzerine bıraktı. Yezdücerd anı görüncek âlem depretdi iki çeri birbirine karıldı
- 13- ve katıldı tâ kaş kararınca azîm cenk eyitdiler. Andan yine döndiler yarındası yine
- 14- süvar oldılar. Şirkân begi Mehran Şah, otuz bin eriyle Amr Ma'dî koluna hamle
- 15- getürdi. Amr Ma'dî dahi beş bin kişi ile hamle kılub cenk eylediler. Talha bin Esed
- 16- dahi dört bin yigit ile hamle kıldı, Şirkân Begi'nin sancağın gözedüb seyl azîm
- 17- gibi kâfir kanını akıdub yıldırım gibi Şirkân begi Mehran Şah'a irişdi. Mehran 68b)
- 1- Şah anı görüb önünden bir canibe ayrılalım deyince Talha irişüb gerdanına bir
- 2- kılıç ile çaldı kim başı yedi adım yer sıçradı. Amr Ma'dî dahi irişüb alemi aktardı
- 3- ol otuz bin kâfiri sıdılar, getirüb şah Kisra üzerine dökdiler. Andan
- 4- Tûs çerisi penç âbâd begleri Amr Ma'dî'yi karşıladılar, ahşam olunca azîm cenk
- 5- eylediler. Çünkim ahşam olub karanlık cihanı büridi, iki asker birbirinden
- 6- ayrılıb dutdılar kondılar. Çünkim yine yarındası oldu yine süvar oldılar saflar
- 7- alaylar bağlandı. Bu kerre Horasan tahtının Belh şehrinin sultanı Kahrâm Şâh, elli bin
- 8- çerisiyle kendüni Müslümanların sol koluna urdu, Amr Ma'dî çerisine hamle getürdi.
- 9- Amr Ma'dî dahi anı görüncek Beni Zebib Arabıyla, Beni Müdlic Arabıyla, Benî Nuhâ' Arabıyla
- 10- on bin kişiyle Belh beginin önünü aldı. Ra'd-vâr haykırdı dahi Horasan çeri
- 11- sinin içüne düşdi her nereye uğradıysa tarumar eyitdi. Âhir Horasan şâhı Kahrâm
- 12- Şah, filini sürüb Amr Ma'dî üzerine irişdi. Amr Ma'dî'ye sekü havale kıldı, Amr

13- Ma'dî redd eyledi. Amr Ma'dî dahi ana gürz havale kıldı, ol dahi men' eyledi. İki
14- sipah iki taraftan durdılar, ol iki ejderhanın cengini seyr eyitdiler. Meydan açıldı,
15- öyle zevali olunca azîm cenk eylediler. Âhir Amr Ma'dî gayret idüb tîğ samsamı
16- ol kâfirin depesine öyle çaldı kim anu hanesine degin ikipare eyledi. Leşkerini
17- sıdı andan Yezdücerd Şah anı görüb sancağını depretdi. Bu kezden kâfir çerisi
69a)

1- bir kezden hamle kıldılar, Müslümanlık leşkeri dahi bir uğurdan Allah Allah
deyüb tekbîr getirib

2- at sürüb ol kâfirlerin üzerlerine bir kezden yürüdiler. Ol iki derya misal leşker

3- birbirine katıldı, at ayağından kalkan gubâr heva yüzine direk direk oldu. Bir azîm

4- cenk oldu kim rüzgarda görülmemiştir. Andan Amr Ma'dî çağırdı eyitdi; ey
Müslümanlar

5- cehd kılun kim, gün atmazdan evvel bu çeri-i dağıdalım. Yezdücerd kaçdı
İsfahan'a gitdi

6- Nihavend şehrini ola kim feth idevüz didi. Talha eyitdi; ya şehri Arab, bunların
çokluğuna

7- sabrımız kalmadı bir bölüğünü sıruz bir bölüğü yine gelür görürüz didi. Amr Ma'dî
eyitdi;

8- ya Talha öyle dime nusret virmek Allah Teâlâ'nındır, benim gönlüm şöyle şehadet
ider kim

9- bir gazada şehid olam. Zirâ bu gice Resûl Hazreti'ni aleyhis selam düşümde
gördüm, bana

10- didi kim; ya Amr Ma'dî şimdi nuru şehadet bulasın rahmet bulasın didi. Dahi
atını

11- sürdi kendüni kâfirin kalbine urdı, zehnin deryayı yarar gibi yardı. Çok kâfir

12- kırdı, anı görincek kâfirler Amr Ma'dî'ye üşdiler arkadaş dutdılar, kazâ-i
nagehanı

13- birle atı gider iken sürçdi yakaladı. Amr Ma'dî'nin elinden tîğ yana atıldı dahi

14- Zünnûn adlu bir kılıç dahi var idi, anı eline aldı yayak bir zeman cenk eyitdi anı

15- dahi düşürdiler. Meger Behram adlu bir gürbüz kâfir Amr Ma'dî'ye hamle kıldı,
kılıç ile

16- çaldı. Amr Ma'dî'nin kalkanı yoğ idi elini karşı virdi, ol melun anı çaldı

17- elini omuzundan yere düşürdi. Amr Ma'dî düşdi, Acem kâfirleri üzerine üşdiler

69b)

1- serveri ol aralıkda şehid eylediler Rahmetullahi aleyh rahmete vâsi'aten. Andan bir uğurdan

2- Acem kâfirleri Müslümanlar üstüne yürüdiler, sünnileri getirib gerü sürdiler. Meger Sâriye bin

3- Hanîfî pusuda durmuş idi, Müslümanları süren kâfirler tâ pusu üzerine irişdiler. Sâriye

4- nagah pusudan çıkdı kâfirlere yügürdiler, Müslümanlar dahi anı görüb yüreklendiler. Dahi

5- bir uğurdan tekbîr getürdiler, kâfirlere hamle kıldılar, bir nücûm saat cenk eylediler. Heman

6- kâfir çerisini getirib ordugahına bıraktılar anda dahi komadılar iki menzil Nihavend'den

7- yana sürdiler. Her ağaç dibinde on on beş bin kâfir hâsir kırdılar, feth ve nusret ile

8- geldiler yerlerinde karar eytdiler. Ol gice anda oldılar karavul tayin idüb çeriği

9- beklediler ile sandılar kim Acem çerisi yine döneler. Bilmediler kim Allah Sübhana ve Teâlâ ol kâfirleri

10- tarumar eyitdi, kimi İsfahana kimi Keşana kaçdı. Çünkim yarındası oldı Müslümanlar atlarına

11- süvar olub yürüdiler, kâfirlerden bir fehd göremediler. Bargahlarına geldiler anda dahi

12- kimesne bulımadılar, dört tarafı aradılar kimesne bulımadılar. Bildiler kim küffâr çerisi giceden

13- kaçmışlar, mal ve esbabı yerinde komuşlar. Ta gelüb Nihavend şehrine irişdiler, ol azîm

14- şehri kim beni âdem gallusi ol şehirden fersah be fersah yer giderdi. Müslümanlar irişüb anı

15- boş bulub beni âdemden hali gördiler ol kâfirlerin kimi kaçub gitmişler idi. Anların

16- cümle varlıklarını bulub aldılar ol vilayetleri yürüyüb cümle feth eytdiler. Andan gelüb

17- ol şehir önündeki şehid olan Müslümanlara irişdiler. Gördiler ol gazilerin her biri kendü

70a)

- 1- kanlarına boyanub ecel pırahanın giymişler, mevt câmin nevş kılub can-ı şirinlerin
 - 2- Hakka teslim idüb yüzlerin Hâke urub yattular. Ol gaziler fısebîlillâh şehidleri
 - 3- getirib, kefenlerin sarub, namazların kıldılar. Andan bir nişangâh yerde defn eylediler,
 - 4- üstlerine toprak örttiler. Andan ol Müslümanlar Amr Ma'dikerib'in parelerini bir yere
 - 5- cem' idüb, Nu'man İbn Mukarrin'in dahi meyyitin getirib ol ikisinin dahi namazlarını
 - 6- kıldılar. Anları dahi bir nişan yerinde defn eylediler. Andan sonra Nihavend vilayetinde
 - 7- her ne denlü mal ganimet aldılar ise cümlesini Sâib ibn Akra' nazarına getürdiler dahi.
 - 8- Sâib ibn Akra' dahi ol mal ganimetin hemisini beytûlmala çıkardı, bâkıyyesini ol
 - 9- gazi ve mücâhidlerin her birine mikdarlar mikdarınca hisse kılub üleşdirdi, her biri
 - 10- hissesini aldılar. Andan giri düşmanları kalmayacak her biri bir İslam meliki kendü çerilerini
 - 11- alub yerlü yerine revan olub gitdiler. Cümle İslam çerisi hep yerlü yerine dağıldılar.
 - 12- Andan Sâib ibn Akra' dahi ol aralıktan kendünün dört bin Hicaz ve Yemen ve Medine
 - 13- çerisini alub, göçüb azm Medine'ye irüb gitdi. Günlerden bir gün Medine şehrine irdi,
 - 14- heman doğru sürdi gelüb mescidi Resûl Allaha irişüb atından aşağı indi,
 - 15- mescid içüne girdi. Meger Hazreti Ömer dahi mescidi Resûlde oturub Ashabı Resûl Allah ile
 - 16- İslam leşkerinin hali ve ahvâli ol ateşperest kâfirler ile nic'oldı ola deyu söyle
 - 17- şirken Hazreti İmam Ömer, Sâib ibn Akra'nın mescidden içerü girdüğünü gördi.
- Anı

70b)

- 1- görincek eyitdi; ya Saib hal ve hikayet nicedir cenginiz nice oldu bunda neye geldin
- 2- bana bildir didi. Saib dahi ilerü gelüb evvel emirül müminîn Halife-i Resûl Allah

- 3- Hazreti İmam Ömer Hazretlerine selam virdi. Andan eyitdi; ya emirül müminîn, beşaret
 - 4- olsun sana kim leşkeri mansur ve muzaffer olub ol ateşperest Acem şahı
 - 5- Yezdücerd Şah'ın ol cümle il vilayetlerden cem' eyitdügi bî-nihâye Acem leşkerini sıdık.
 - 6- Cümlesini dağıtdık, beglerini kırdık, azizlerini zelil eyitdik, ehli ıyâlerin aldık.
 - 7- Dahi Nihavend şehrini feth eyitdik, cümle varlıklarını aldık İslam çerisine ol malı kismet
 - 8- eyledik. Andan Müslümanlık dahi her birisi begler begiyle dönüb diyarlar diyarına revan olub
 - 9- gitdiler. İşde biz dahi ol cümle ganâimin hemsini alub, ol dört bin erenler ile üş
 - 10- halife huzuruna gelüb, ol hems malını getürdik deyüb sözün bu aralıkda hatm
 - 11- eyitdi. Emirül müminîn halife yine Sâib ibn Akra'a eyitdi; ya Sâib ol dilaver Arab
 - 12- Amr Ma'dikerib dahi bu gazalarda Müslümanlara yardım kılub azîm gazalar eylediniz didi.
 - 13- Sâib ibn Akra' dahi söze gelüb, Amr Ma'dî'nin bu gazalarda kılduğı şecaatlerin
 - 14- bahadırlıkların bir bir Hazreti Ömer'e haber virdi. Andan sonra vaki görüb irtesi İslam
 - 15- leşkerine istimalet virüb ve Talha'ya rast gelüb rüyasın deyüb be bugün gazada
 - 16- şehid olurum deyüb, dahi ol bî-nihâye kâfir leşkerine kendüsin urub, âhir nice şehid
 - 17- olduğın. Ve kâfirler anı pare pare kılub andan İslam leşkerinin üzerine hücum
- 71a)
- 1- eyitdiklerin bir bir Hazreti Ömer'e takrir eyitdi. Ashabı Resûl Amr Ma'dî'nin şهادeti
 - 2- haberin işidincek her biri ol gazinin vefatına mahzun oldılar. Anun ruhuna
 - 3- dualar kıldılar ve oğlı Kerib gaziye gaza virdiler. Andan Hazreti Ömer Radiyallahu anh
 - 4- Nu'man İbn Makrûn'i sordı. Salîb dahi ol sahabenin gazaya girüb küffâr ile
 - 5- cenk iderken ol kâfir eri şer kılub, sekü ile kasığından urub, şehid olub,
 - 6- sancak elinden düşüb bir Müslüman askeri İslam sanmasun deyu sancağı alub. Dahi yine

- 7- kaldırduğun ve yüzün destâr ile örttiklerin ve ol kâfir Nu'man'ın karındaşını dahi
- 8- Mu'kal bin Makrûn'ı şehid eyledüğün. Âhir kâfiri soyub Amr Ma'dî ile Nu'man İbn Makrûn
- 9- nihan eyitdürüb dahi ikisinin meyyitin Nihavend önünde bir nişan yerinde defn eylediklerini.
- 10- Ve ol gazada yitmiş iki namlu kimesneler dahi şehid oldu, ganî fi-l cümle beyan eyledi. Emirül
- 11- müminîn Hazreti İmam Ömer, adlu adı ile ola sahabilerin ruhu şeriflerine hayır dua
- 12- kıldı. Andan emir eyledi, ol gazadan hems malını nazarına getürdiler, andan donlı
- 13- ashaba mikdarlar mikdarınca nâsib viridi. Ol ulu sahabilere sabık ola, yaman olanlara
- 14- dahi sabık ola, yaman olan sahabilerin oğullarına andan sair ashaba şerî şerif
- 15- üzere hisse üleşdirdi. Donlısı halifeye dualar eylediler, andan her taraftan nice
- 16- fetihler meyyitler oldu. Müslümanlık leşkeri çoğaldı dini Muhammed azîm kuvvet dutdı.
- 17- Kâfirlerin başı aşğa oldu, cenk cidalden sûdmend olmadılar her ne kadar cenk 71b)
- 1- ve cidal eyitdiler ise ol kadar sınıp makhûr oldılar. 'Ulemâ-i fütûhdan
- 2- Vâkîdî eyidir; çünkim Müslümanlık çerisi Yezdücerd Şah'ın ol azîm çerisini
- 3- cümle soyub, kimini kırub ve kimin kaçırub Nihavend vilayetini cümle tevâbi'yle feth
- 4- eylediler. Halkını esir eylediler mal ganaimi bilcümle taksim idüb, her biri vilayetine gidüb,
- 5- Sâib ibn Akra' dahi Medine'ye gelüb, halifeye cümle ahvâli ilam idüb, cümle ganaimi
- 6- huzurlarına getürüb, halife dahi ol malı sahabiye taksim eyitdi. Andan emirül müminîn İmam
- 7- Ömer, Küfe begi Ammar İbn Yâsir'e kim Ashabı Resûl'ün kibarındandır, ana bir name yazdın. Name-i
- 8- öyle yazdı kim; hamd şol Allahadır kim, cemi' alemi yaradıb, içünde olan halkı gice ve gündüz

- 9- rızkını nafakasını virüb hiç birinin rızkını eksik itmedi. Ve şükür ol bi zevâle
- 10- kim, müminleri kâfirler üzerine mansûr kılub, kâfirleri hor u hakîr eyitdi. Ve salât
- 11- vesselam Resûl enam Habib Hüdâ Hazreti Muhammed Mustafa Sallallahü Teâlâ aliyi ve sellemin
- 12- üzerine olsun, dahi âl ve ashab üzerine olsun ammâ ba'd. Sen kim, Küfe begi Ammar
- 13- İbn Yâsirin namem sana vardıkda selamım kabul idüb anda olan Müslümanlara dahi selamlar
- 14- iderim, selamım anlara irişdüresin. Bundan sonra malum ola kim Nihavend vilayetine
- 15- askerim, varub Yezdücerd ile azîm cenkler idüb, âhir alamed Yezdücerd'i kaçırub.
- 16- Nihavend vilayetini ser cümle kalaları ve köyleri ile feth eylediler. İmdi sen dahi Küfe kavminden
- 17- on bin yarar er alub 'Urve bin Zeyd'i anlara emir dikesin. Ve vaaz ve nâsihat idüb 72a)
- 1- gazaya tahrîs idesin. Ve anları Rây melikine gönderesin, varub inşaallahu Teâlâ
- 2- ol vilayeti feth ideler didi. Dahi name-i divşürüb kâsid eline virdi, kâsidi dahi
- 3- Küfe şehrine Ammar'a gönderdi. Kâsid Medine şehrinden çıkub Küfe'ye geldi, Ammar'ın
- 4- huzuruna irişdi, name-i Ammara teslim eyitdi. Name-i açub okıyub mefhumı malum
- 5- olıcak cümle Küfe şehrinin müminlerini katına okıdı. Halifenin namesini inslere
- 6- okuyub halifenin selamın anlara irişdirdi dahi halifenin hükmünü anlara bildirdi.
- 7- Anlar dahi ayak üzerine kalkub, izzetle halifenin selamını aldılar ve hükmün işidüb
- 8- semi'na ve ata'na didiler. Andan Ammar dahi anlara vaaz ve nâsihat eyledi, gazada olan
- 9- sevabları anlara bir bir şerh eyledi, nice ayet ve hadis okıdı, bunları fisebîlillâh
- 10- gaza itmege kandırdı. Anlar dahi din aşkına gaza itmege harîs oldılar, andan niceler âhir

11- oldu her biri dağılub mekanlu mekanlarına gittiler. Ol gün cümle Küfe kavmi gaza

12- yârağında olub her birisi yârakların gördiler. Ol gice geçdi sabah oldu cümle

13- alet ve silahıyla mescid önüne cem' oldılar. Mescidde sabah namazın cemaatle edâ ve

14- yerine getürdiler andan dua olundu el yüze sürdiler, mescidden taşra çıkdılar. Ammar,

15- 'Urve ile ol kavimden atı donlı kendü donlı yârağı yerinde güci kuvveti kemalinde

16- on bin er cem' oldu. Andan Ammar, 'Urve bin Zeyd'e bu on bin yarar Müslümanlık

17- çerisini yoldaş koşdı dahi halife alemlerinden bir sancak eline viridi. Askeri ve anı

72b)

1- Allah'a ısmarlayub Rây melikine gönderdi. Yürün imdi işinüzi

2- Allah Sübhan'a Tebarek ve Teâlâ Celle Celale rast getüre deyu du'â-i hayr

3- idüb, birbiriyle veda idüb gönderdi. Kendü dönüb yine gelüb

4- Küfe şehrinde oturub ehli İslam'a hükm hükümet itmege

5- başladı. Bizim kıssamız bu canibde 'Urve bin Zeyd'e geldi. Ol zeman kim

6- Küfe şehrinde ol on bin eri alub Ammar İbn Yâsir ile veda' idüb

7- 'azm-i Rây olub divane olmuş idi. Ta kim günlerden bir gün gelüb Hilvan şehrine

8- irişdi. Gelüb emir Hilvan'da Cerir İbn Abdullah ile buluşub görüşüb

9- hal ve hatır soruşdılar. Andan Hilvan şehrinde birkaç gün oturdı anda

10- ol cümle çerinin zâd u zâdesini koyurdu. Ba'dehü Cerir İbn Abdullah ile dahi

11- veda' idüb yola revan olub gitti. Ta kim bir gün Rây memleketinin

12- serhaddinde olan Hemedân şehrine irişdi. Meger bunlar gelmezden mukaddem haber

13- gelmiş idi Hemedân begine kim işde İslam leşkerinin ne vechle cenk eyitdüğünü

14- işidüb durur idi. Her kimin ile cenk eyleseler âhiri galib olub düşman

15- larını soyarlar, kendüsi dahi anlara karşı durub anlarıyla başa çıkmayacağını

16- bilüb korkdı. Dahi ehli iyâlin ve mal esbabın alub Keşan tarafına kaçdı

17- bir canibden. Çünkim İslam leşkeri şehri Hemedân'a geldiler, gördiler kim içünde olan

73a)

- 1- kâfirler kaçmışlar, cenk idecek kimesne yok. Heman fırsatı ganimet bilüb şehrin
- 2- içüne girdiler çokluk mal ganimet ele getürdiler cümlesini aldılar, andan
- 3- birkaç gün ol şehirde oturdılar. Andan sonra bir gün
- 4- bir mübarek saatde ol aralıktan göç idüb Rây memleketine ‘azm
- 5- idüb gitdiler. Gide gide şehri Sevâ'ya irdiler bunlar gelmezden mukaddem
- 6- anlara dahi haber varmış idi kim. İşte Müslümanlık çerisi Hemedân şehrini alub
- 7- bunda ‘azm eylediler dahi geliyordılar didiler. Anı işidincek Sevâ'ya şehrinin
- 8- dahi begleri kaçdı, Rây melikine gitdi. Pes imdi bu canibden Urve bin
- 9- Zeyd dahi ol on bin İslam leşkeriyle günlerden bir gün gelüb
- 10- Sevâ'ya şehrine irişdiler. Gördiler kim anlar dahi korkub malların
- 11- ve esbabların yerinde koyub kaçmışlar, ol vilayeti dahi feth idüb cümle
- 12- ganâyimini aldılar. Bu yanada Rây padişahı Ferhundân bin Dâdmıhr bir gün
- 13- begleriyle ve vezirleri ile oturub şarab içüb 'ıyş-ı 'ışret iderken
- 14- haber geldi kim şehri Sevâya begi kapuda durur kim içerü girmege destur ister
- 15- didiler. Eyitdi; bu dahi niye geldi ola bu bî-vakt zemanda biz davet itmedin
- 16- ne aceb deyüb buyurdı, içerü getürdiler. Rây şahı Ferhundân katına
- 17- yetürdiler, Ferhundân gördi kim gelişi ayruksı eyitdi yine geldik.

73b)

- 1- Sevâ'ya begi eyitdi; ey şahı alem hazretüne söyle malum olsun kim Arab
- 2- leşkeri geldiler. Hemedân şehrini aldılar andan Sevâ'ya şehrine ‘azm eyitdiler ben
- 3- dahi fikir eyitdim. Yanımda leşkerim yoğ idi anlarınla mukabele olmayacağım bildim işde
- 4- hazretüne haber virmege geldim, gafil olma Arab çerisi sarp 'azım ve yaman
- 5- düşmandır didi. Çünkü Ferhundân Şah bunu işitdi biraz melûl olub
- 6- andan buyurdı meclisi kaldırdılar. Emir eyledi etraf eknâfa nameler perakende
- 7- perakende kıldılar. Asker cem'ine mukayyed oldılar dahi yanında mevcut olan askeri
- 8- hesap eyitdiler tamam. Her vechle mükemmel yârağı yigirmi bin er hazır buldılar,
- 9- yigirmi bin er dahi taşradan geldi, bil cümle leşkeri kırk bin yarar er oldı.
- 10- Andan kırk bin er ile şehirden taşra çıkub şehir önünde konub
- 11- oturdu. Leşkerine muhakim yâarak buyurdı ve İslam leşkerine dahi ca
- 12- suslar gönderdi, anlara göz kulak dutdılar. Ez-în cânib

13- Müslümanlık leşkeri dahi gidüb Sevâ'ya şehri içinde otururken, Rây tarafından
14- casuslar geldi. Sevâ'ya begi varub Rây meliki Ferhundân gitdiklerini bildirib,
15- Ferhundân bin Dâdmihir dahi kırk bin er cem' idüb, şehirden çıkub,
16- şehir önünde ordugah yasayub, bî-pervâ bunların canibinde casuslar
17- gönderib, anlara intizar üzere olduklarını bildirdiler. Çünkü on bin
74a)

1- İslam çerisi kâfir leşkerinin çokluğun kim işitdiler her birine havf düşüb
2- ol leşkerden korkdılar. Âhir cümlesi begleri olan 'Urve bin Zeyd katına cem'
3- oldılar. Tedbir eyitdiler kim bu leşer ile nice eyleyelim kim anlar çokluk çeridir,
biz
4- anlara tâkat getürenüz didiler. Her birinin içlerine anların azîm havf
5- lâyh oldu. Âhir 'Urve bin Zeyd anlara vaaz ve nâsihat idüb eyitdi; ey din
6- serverleri hiç gönlünüze gussa ve endîşe getürmek ve bu kâfirlerin
7- çokluğundan korkman. Allah Sübhana ve Tebarek ve Teâlâ Celle Celali ve Teâlâ
şânuhu
8- Hazretleri'nin inayet ve lutfi ve Hazreti Muhammed Mustafa'nın Salli Ala Aliyi
ve Sellemin
9- mu'cizâtı sizin ile bilebilir. Nice kim ashabı Resûl'den Amr Ma'dî ve Nu'man İbn
Mukarrin
10- bu nice gaziler ile din yoluna can ve baş oynayub, âhir küffâr-ı bed-kerdâr elinde
11- ömrleri tamam olub şehid oldılar. Rahmet ve mağfîret ve cennet ve didar
buldular.
12- Ve niceleri dahi kâfirleri soyub fisebillah gaza kılub sa'îd oldılar,
13- kâfirleri münhezim ve makhûr kıldılar. İmdi sizler dahi dininiz aşkına, Allah
yoluna
14- rızâ'en li'llâh can ve başınız terk idün. Din düşmanları birle uruşun
15- canınız ile dininiz yoluna tuduşun gaza kılun. Ta siz dahi Hak Teâlâ'nın
rahmetine
16- müstehak ve azabından müste'id olasız. Ya budur ki dini Muhammedi uğurına
şehid
17- olasız, yahud dininiz düşmanlarını kırub mansûr olasız didi. Andan cümle
74b)

1- İslam leşkeri bu sözleri 'Urve bin Zeyd'den işidincek; cümlesi bu kavle

2- razı olub, itikadların Allah Sübhana ve Teâlâ Hazreti'ne muhakim idüb, dini Muhammedi

3- uğurına baş ve canların feda itmege kail olub, küffâr çerisinin galebesinden

4- asla hatırlarına zerre kadar havf u haşyet devşirmediler. Ve her birisi bu beyiti

5- eyidirler idi. Nazîm. Yolunda dinimiz isem baş ve canı kûs getüri,

6- benimle kuvvet efendi cihanı kûs getüri. Ve Hak Teâlâ'nın takdirine beyan

7- virüb ölümlerine can ve baş ile rıza virdiler. Andan sonra Sevâ'ya şehrinden

8- göçüb 'azm-i diyâr-ı Rây şehri irüb gitdiler. Çünkü Rây şehrine yakın

9- irdiler, Ferhundân padişahına haber geldi kim, işde Müslümanlık çerisi on

10- bin er geldiler, filan yere irişdiler didiler. Anı işidincek 'Urve emir eyitdi;

11- ol kırk bin küffârı haksâr çerisi at arkasına gelüb Müslümanlık leşkerini

12- karşıladılar, iki leşker birbirini görincek saflar bağladılar. 'Urve dahi gördi kim

13- kâfir leşkeri bunları karşıladı, heman iki bin erini pusuya kodı bâkî

14- leşkerini bunlara mukabil eyledi. Andan 'Urve atını depüb Müslümanlara nâsihat eyitdi,

15- iki leşker nazar ber-meydân idüb aceb yigüt kim meydana gire dirken Rây beglerinden

16- bir kâfir atın meydana sürdi, mübâriz taleb eyledi. Müslümanlardan dahi Benî Tayy 'Arabından

17- Sad İbn Zeyd meydana girdi. Dahi ol kâfir hâsire nîze havale kıldı, ol kâfir

75a)

1- siper beraber savundı. Ol yigit, kâfir bed-âyîne bir nîze ile urdı kim kalkandan gürz

2- idüb nîze yalmanı arkasından çıkdı, atdan düşüb can ber-cehennem eyledi. İslam

3- çerisinden 'aleyke 'avnu'llâh çağırdılar. Biri dahi girdi en dahi helak eyitdi, bu resm

4- üzere on yedi kâfir hâsir helak eyitdi. Rây çerisi anı görüb ol yigidin

5- üstüne bir uğurdan at saldı. 'Urve dahi sekiz bin âhen-pûş süvariyle, kırk

6- bin kâfiri karşılayub gün kabe-i felege dikilince 'acâyib cenk eylediler, çokluk kâfir

7- kırdılar. Nâgâh pusuda olan 'Arâ bin Esed iki bin dinç gazi ile pusudan çıkdı.

8- Rây meliki pusudan gafil dört yüz kadar kâfir ile durmuş idi. 'Arâ bin Esed kâfir

9- sancağını yıkdı, Rây melikini depeledi, dutub askere hamle kıldı. Kâfirleri soydılar

10- kâfirler kaçub Rây şehrine geldiler, Müslümanlar sâlimîn ve gânimîn kondılar. İbn Esed, Rây

11- melikinin başını hisar kavmine gösterdi eyitdi; iyilik ile şehri virin yohsa

12- güçle alub cümlenüzi kırarız didi. Şehir kavmi eyitdiler; sulh idelim yılda otuz sekiz

13- altun virelim şimdi iki yüz bin akçe virelim didiler. 'Arâ bin Esed gelüb 'Urve'ye

14- irişdi. 'Urve, Benî Kays kavminden bir emiri kendi cemaatiyle Rây memleketine hakim dikdi,

15- kendüsi Keşan vilayetine gitdi. Keşan'ın bir begi var idi, Destâr Hân diyorlar idi.

16- İştidi kim Müslümanlar kendinin üstüne geldiler, cümle varlığını alub kaçdı İsfahan

17- şehrine geldi. Yezdücerd Han anda idi Destâr Hân'ın geldüğünü gördi eyitdi; bunda

75b)

1- sebep oldı kim bunda geldin didi. Eyitdi şaha; Arab kavmi geldiler,

2- Hemedan şehrini aldılar, Kûm Keşan'ı dahi aldılar acebdir kim eger İsfahan

3- üzerine dahi gelmezler ise didi. Bu taraftan 'Urve ibn Zeyd halifeye name

4- yazub; Hemedan şehrini ve Kûm Keşan vilayetini feth eyitdik ne buyurursuz didi.

5- Name, Halife-i Resûl Allah Sallallahu aliyi ve Sellem Hazretlerine irişüb ve okuyub

6- bildi dahi secde-i şükür eyitdi. Dahi Cerir İbn Abdullah, name yazdı eyitdi;

7- Hemedan şehrine varasın anda oturub çevre illeri hıfz idersin

8- didi. Name Cerir'e irişdi dahi yerine nâib dikib azm-i Hemedan eyledi, geldi

9- anda oturdu Mihran iklimini feth eyitdi. Katında bir beg var idi, adı Abdullah

10- İbn Delîl idi, ol yigide iki bin er koşdı o gice karavul evvel

11- İsfahan'a var didi. Abdullah gitdi İsfahan begine haber geldi kim; işde

12- ol demir çeyneyici, âdem kanını içici, birisi on bin erden yüz dönder

13- döndürmeyici Arab çerisi üşde geldiler didi. Kavmi küffâr haksâr korkdılar meger

14- Yezdücerd hod dahi önden firar idüb gitmiş idi. Anda bir beg dönmüş idi,

15- ol beg dahi anı işidincek Yezdücerd ardınca İstahr'a kaçdı. Abdullah,

16- İsfahan önünde kondı, şehir kavmi bir yere geldiler ittifak eylediler kim sulh ideler.

17- Birkaç kişi muteberlerinden kaladan indiler, gelüb sulh sözünü söylediler.

76a)

1- Nâgâh anı gördiler kim Ebî Musa Eş'arî Hazretleri dahi irişdi eyitdi; bu

2- kavim ne kişilerdir. Abdullah eyitdi; İsfahan kavmidir sulh itmege gelüb dururlar

3- didi. Ebî Musa kabul eyledi, yüz bin nakid akçe dininde durana haraç vire,

4- bu kavlı üzere şehrin kapuların açdılar. Çünkü İslam zafer encâm leşkeri İsfahan

5- şehrini temâşâ eylediler. Dahi Ebî Musa halife hazretlerine name gönderdi, İsfahan

6- fethini bildirdi, halife hazretleri işidüb şad oldı. Ol yakadan Yezdücerd

7- Şah'a ol bî gayret bî 'âra haber geldi kim, Müslümanlar İsfahan şehrini aldılar. Yezdücerd

8- korkdı Şâhrek adlı bir begine eyitdi; bu Arab kavmi bizden ne isterler kande

9- varsam ardımca gelürler didi. Dilerim kim Kirmân vilayetine varam, sen bunda benüm

10- yerüme beg ol, din için cenk eyle yüz çevirme deyüb andan kendü Kirmân

11- vilayetine geldi. Bir begi var idi, Hezârmerd dirler idi, anun sarayında kondı

12- hal ve ahvâlini ana deyu virdi. Vâkîdî eyidir; İstahr begleri bir yere geldiler,

13- aralarında bir ulu beg var idi, adı Mûbed idi, anun katına geldiler. Öyle meşveret

14- eyitdiler kim her biri bir söz söyledi. Âhir Mûbed eyitdi; ne aceb Acem padi

15- şahı'nın tâli'i karanulukda bu Arabların tâli'i kuvvetde üç cemi' Acem vilayetini

16- aldılar. Yezdücerd Şah'ın ardınca bu dem İstahr dahi gelürler ise hiç şübhe

17- yokdur kim bunu dahi alurlar. İmdi bir tedbir olsa kim bu Arab çerisinin hakkından

76b)

1- gelsevüz didi. Cümlesi eyitdiler kim; leşker cem' idelim bunlara mukabil olalum

2- didiler. Dahi leşker cem' eylediler, birkaç gün içinde yüz otuz bin kâfir cem'

3- oldı. Yezdücerd hazinesini açdı ol cümle sipaha mal üleşdirdi.

4- Şahane tertib ile Şâhrek beg İstahr şehrini önünde yüz otuz

5- bin yâraklı mükemmel kâfir çerisiyle oturdu. Bu yanada İsfahan şehrinde Ebî

6- Musa oturmuş idi. Casuslar haber getürdiler kim Yezdücerd begleri

7- İstahr'da yüz otuz bin kâfir çerisini cem' eylemişler. Niyetleri budur kim

8- Müslümanlık ile ber dest dahi cenk idüb tekrâr-ı devlet sınaşlar. Çünkim
9- Ebî Musa bu haberi işitdi cümle Müslümanları katına okıdı. Dahi yigirmi yedi
10- bin güzide atlar İslam çerisi bir uğurdan tekbîr getürdiler dahi
11- yürüdiler. Bu canibden Şâhrek beg dahi buyurdı, kâfir leşkeri saflar
12- ârâste ve pîrâste eyleyüb durdılar. Çünkim Müslümanlık leşkerinin tekbîri
13- avazı Şâhrek begün kulağına irişdi, benzinde kan kalmadı.
14- Beglerinin yüzine bakdı, vezirleri eyitdiler; ey şah ne havf idersin
15- senin leşkerin çok buyur bir kezden hamle kılunlar didi. Şâhrek dahi
16- sancağı depretdi iki leşker birbirine hamle eyitdiler, ta ikinci vakdi olunca
17- azîm cenk ve cidâl eyitdiler. Âhir, Allah Sübhana ve Teâlâ İslam leşkerine
77a)

1- fırsat ve nusret virdi. Anı gördiler kim kible tarafından bir azîm rüzgar peyda
2- oldı tozu ve toprağı kâfirlerin gözlerine koydı. Kâfir çerisini soydılar
3- kıra ve kıra bir menzil yer gerü sürdiler. Çeri begi Şâhrek kaçub gider iken
4- sinnîlerden 'Ubeyd bin Müslim anun ardınca oldı. İrişdi ana bir kılıç havale
5- eyleyüb, çalub başını gövdesinden cüda eyledi, saz ve sulbını alub dahi atına
6- süvar oldı. Ol kalan kâfirler çünkim beglerinin öldüğünü gözleriyle gördiler
7- her birine can ve baş kayusı oldı. Mal ve menallerin döküb kaçdılar, kimi
8- beyâbâna ve kimi şehre kaçdı. Müslümanlar cümle ol mal ganimeti kabz eylediler.
Bu haber

9- Yezdücerd Şah'a geldi, anı işidüb ne eyleyecegin bilmedi. Biraz fikre vardı,
10- âhir ne hale irişecegin bildi. Meger Kirmân beglerinden bir ulu beg taşradan
11- içerü girdi selam virdi. Yezdücerd fikre varmış idi ana hiç iltifat itmedi.
12- Ol beg çağırub eyitdi; sana söylerim benim sözümi kulağına koymazsın hemi
13- deyüb ilerü gelüb sundı, Yezdücerd'i kolundan yapışub tahtdan aşağı
14- bıraktı. Yezdücerd ol gice ol rüsvâyılık ile yola girdi sürdi Merv şehrine
15- geldi. Şehir kavmi bildiler kim Yezdücerd Müslümanlardan kaçarak üş Merv
şehrine
16- geldi. Eyitdiler; bu Yezdücerd-i şûm kâdemden herkânki vilayete vardı ise
17- Müslümanlar çerisi dahi ardınca varub ol memleketi feth eyitdiler. Üş şimdi
buraya

77b)

1- geldi, görün kim bizim başımıza neler gele didiler. Dahi ulu kiçi

2- ile ittifak eylediler kim Yezdücerd geldikde katl ideler. Meger yanlarında
3- bir beg var idi adına Tahtâh dirler idi. Merv kavmi ana eyitdiler; ey
4- emir biz anı dilemeziz kim bizimle mütemekkin ola, gel başını kesin gitsün
5- bu veçhile vilayet senin olsun didiler. Ol beg anı işidüb biraz
6- er cem' idüb azm eyitdiler kim varub Yezdücerd'ün başını keseler.
7- Meger gicenin ol saati geçmiş idi, Yezdücerd kazıyyeyi duydu dahi dîn
8- içinde yalnız yola girdi. Bir Irmak kenarın dutub gitdi, bir degirmene
9- irişdi, degirmenin içüne girdi. Degirmenci, Yezdücerd'i gördi kim
10- melükane libaslar ile bir kişidir gelüb degirmene girdi, gayet ta'accüb eyitdi.
11- Andan Yezdücerd degirmenciye eyitdi; ben Merv beglerindenim bir düşmanım
var idi,
12- bu gice gelüb ser ü katuma girdi, ben dahi duydum kaçdım. Yolum üş bu
degirmene
13- geldi, beni pinhan idebilür misin didi. Degirmenci eyitdi; girin şunda yatun
14- sizi kimesneye virmeyem didi. Yezdücerd dahi biraz emin olub degirmende yatdı
15- amma degirmen çatırdısından çokluk huzur idemedi. Degirmenci dahi çünkim
16- Yezdücerd'i gördi kim üstünde giydüğü libaslarına tamah eyitdi. Dahi bir ulu
17- daş getürdi, getürüb Yezdücerd'in başını ol daş ile yogurdu, Yezdücerd
78a)

1- canı cehenneme ısmarladı. Degirmenci; Yezdücerd'i soydı, her nesi var ise
2- aldı, leşini suya bıraktı, esbabını degirmende pinhan eyitdi. Vâkîdî eyidir,
3- çünkim sabah oldı Tahtâh Merv şehrine geldi, Yezdücerd'i aradı
4- bulımadı. Tahtâh eyitdi; var ise kulları ile şehirden taşra bağlar
5- arasındadır didi. Anda dahi varub aradı bulımadı, âhir arayarak ol
6- degirmene geldi. Degirmenciye sordı degirmenci eyitdi; görmedim. Tahtâh,
7- degirmencinin sözüne inandı lakin burnuna misk ve anber kohusu
8- girdi. Kullarına emir eyitdi; gidin degirmeni bir hoşca aran didi.
9- Kulları degirmenin içini aradılar, Yezdücerd'in libasını buldılar.
10- Degirmenciye dutdılar işkence eyitdiler, bu esbabın sahibini neyledin didiler.
11- Degirmenci eyitdi; doğrusı budur kim esbabına tamah idüb öldürdüm,
12- leşisini suya bıraktım, sağlığıla gelmiş idi didi. Degirmenciye azab
13- ile öldürdiler dahi dalgıçlar getürüb Yezdücerd'in leşini üç gün aradılar,
14- bilahare buldılar. Kulları anun için ağlaşub, dahi tabuta koyub,

15- dedesi Keykubâd yanına iletdiler. Ebî Musa name gönderdi, Halife-i Resûl Allah'a

16- haber gönderdi kim Şahı Acem Yezdücerd Han bir degirmenci elinde helak oldu

17- deyu, Müslümanlar anı işidüb şad oldılar. Bu taraftan Ebî Musa İstahr önünde 78b)

1- bir ay oturdu. Her gün cenk eyledi, akıbet şehir kavmi cenkden aciz

2- olub aman dilediler, iki yüz bin vakıye gümüşe sulh eylediler. Andan

3- Ebî Musa leşkeri İslam'ı ol aradan göçürüb, şehir Kirmân

4- üstüne yürüdiler. Gelüb Kirmân şehrinde dahi cenk yürütdi on

5- beş gün 'ale't-tevâlî cenk eyledi. Âhir yürüyüş idüb hisarı

6- feth eyitdi, mal ganimeti aldı, askerine mikdarlar mikdarınca taksim

7- eyitdi. Humus malını emin kimesneler ile Medine-i Münevvereye gönderdi. Name ile

8- İstahr ve Kirmân feth eyledüğünü haber virdi. Name halifeye gelüb okudu

9- haberi bildi şad oldu, humus malını Medine fukarâsına üleşdirdi. Halife

10- Ebî Musa'ya name yazdı eyitdi kim; şol şehri kim feth eyitdik, anda bir sancak

11- begi ko, mescidler yapdır yine dön Basraya gel otur didi. Name gelüb Ebî Musa'ya

12- irişdi, ol dahi büyük şehirlere beg ve kâzî dikdi cem' mescidlerini

13- yapdırdı. Bâkî çerisiyle yine Basra'ya geldi halife emrine muntazır oldu,

14- vilayeti Acem tamam zabt olundu. Bu yanadan bir gün 'Ömer'e Küfe kavminden

15- birkaç kimesne sancak begi Ammar İbn Yâsir'den şikayet eylediler. Hazreti Ömer

16- eyitdi; eger Küfe'ye bir kuvvetlü hakim dikem gelüb andan şikayet iderler, ekser

17- zaîf dikem hesaba olmazlar didi. Mugire eyitdi; ya emir hele biraz teftiş

79a)

1- eyitdirenüz caizdir didi. Ömer eyitdi; Küfe begliğini sana virdim şöyle

2- iş it kim müminler senden hoşnud ve razı olsunlar didi. Ravi eyidir,

3- çünkim Hazreti Ömer Radiyallahü Tealâ anh halife-i rûy-ı zemin anun zaman adalet

4- lerinde Acem vilayeti ve Rum ve Mısır ve İskenderiye Ermeni sugrâ ve kübrâ feth

5- oldu. Bir zaman bunun üzerine mürûr idüb geçdi, Halife-i Resûlallah

6- yâarak kıldı kim varub Kabe illerini ziyaret ide. Varub ziyaret

- 7- eyitdi ve yine geldi ol zemanda Hazreti Ömer'e, Mısır'dan bir kimesne geldi.
'Amr
- 8- İbn 'Âs ile oğlundan şikayet eyitdi; ya halife bir gün Mısır'da 'Amr
- 9- İbn 'Âs oğlu Muhammed ile meydanda at koşduk, benim atım geçdi. Halk
- 10- içinde ol Muhammed beni dögdü rüsva eyledi. Annesine vardım oğlundan
- 11- kileh kıldım, beni dutdı habse bırakdı dört ay zindan çekdim âkıbet
- 12- koyu virdi. Üş hiddet şerifine geldim, benim dâdum 'Amr'dan ve oğlundan
- 13- anı ver didi. Halife bir hüküm yazub gönderdi 'Amr ibn 'Âs ve oğlu ile Medîne'ye
- 14- getürdiler. Kâzîya murâfa'a oldılar ol kişi beyyine ikamet eyitdi kim; Muhammed
beni
- 15- dögdü. Hazreti Ömer Radiyallahü Teâlâ anh buyurdi, anı dahi döğüb andan halife
- 16- ol kişiye eyitdi; ey kişi razı mısın, 'Amr İbn 'Âs'ı zindana uralar
- 17- dört ay hapisde yata. Ol kişi eyitdi; egerçi ol bana zulm eyledi velî ben anı buna
79b)
- 1- heba eyitdim geçdim didi. 'Amr İbn 'Âs'ı hışım ile ol kişiye eyitdi, oğluma eyitdü
- 2- gin ta'zîz heman bana olmuşdur didi. Döndü halife eyitdi; şimdin gerü bana beglik
- 3- gerekmez. Halife eyitdi; beglik gerekmez ise gönlün ne diyarı dilerse var anda
otur,
- 4- razı degülüm kim benim beglerim Müslümanlara zulüm eyleye. Şer'en sabit olıcak
müdde'î hakkını
- 5- alı virürüm kimesneye zerrece meylim yokdur didi. Andan Hazreti Ömer
Radiyallahü Teâlâ anh
- 6- minbere çıkdı hutbe okıdı, Müslümanlara nâsihat kıldı. Andan eyitdi; ya Ashabı
Resûl Allah
- 7- ben pir oldum ömrüm âhire irişdi. Anı kim Allah Teâlâ buyurdi ben dahi öylece
kaldım.
- 8- İmdi size dahi şer'i şerife mutâba'at kılın ve dahi ibadetde gazi kılduğunuzda
- 9- Hak Teâlâyı görür gibi kılun. Eger siz görmezsenüz ol sizi görür didi dahi ima
- 10- nınız bir hoşca saklan didi. Nazîm. Ol ki evvel söyledi bî-şek varak
- 11- dile alub söyledi tevhid-i Hak, kim ahaddür birligine yok gümân.
- 12- Sanadır anın yer olmuş cihan, bir dahi hiç ana benzer Tanrı yok.
- 13- Ol yaratduğı cihanda sun'ı yok, hem Muhammed Mustafa Peygamber'i.
- 14- Hatem-i Resûlü Enbiyânın serveri, oldu ol maksud küll-i kâ'inât.

15- Anun için dutdı her biri sebât, rûhuna anun salavatlar virün.

16- Sözüñüze tâ talâvetler virün, dir bilün ey ulular sonra tamâm

17- dı durun oturun ashab görem, ta ki iş bu menzile yetirdim didi.

80a)

1- Ben sende Hak buyruğın eyitdim didi, anı kim buyurdı Rabbü'l-'âlemîn.

2- Ben dahi ancılayın kıldım hemîn, iş bu resme söyledi sonra sözin.

3- Pir oldum acebdır ol güzîn, bundan artık hutbe okuyamam dir.

4- Şöyle idek her işi siz yir be yir, Tanrı'yı görür gibi kılın namaz.

5- Bu vasiyyetdür size idin nîyâz, gıll u gîşı siz gönülden giderek.

6- Kande ise Tanrı'yı hazır bulun, ta ki hazretde yüzünüz ak ola.

7- İki alemde işinüz sağ ola. Nesir. Andan emirül müminîn Hazreti İmam

8- Ömer Radiyallahü Teâlâ anh hutbe-i tamam eyitdi. Dahi minberden eyitdi evine kendi

9- bir nice zeman bu rüzgar urur yine geçdi. Kıssa dahi

10- bu aralıkda tamam oldı. Şimden gerü aşağıki cildde

11- Hazreti Ömer'in vefatı ve Osman'ın hilafetidir. İlâ kazâ

12- lardır yerinde beyân oluna. İnşa'allâh Teâlâ

13- Temmetü'l-kitâb bi-'avni'llâhi'l-meliki'l-vehhâb

14- kâtibine Hüdâ rahmet eyleye, El Fatiha.

15- Fî-evâsıt-ı Ramazân sene ehade ve hamsûn

16- ve elf.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZAVATNAME'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1) Ahlat'ın Ele Geçirilmesi

Gazavatname⁶⁶Müslümanlar'ın Ahlat⁶⁷üzerine yaptıkları seferle başlar. Müslümanlar Ahlat şehrini fethetmeden önce bölge halkı Hristiyan'dı ve melikleri ise Tadon adında bir şahıstı. Ahlatlılar, Müslümanların şehre yaklaştıkları haberini duyunca paniğe kapılırlar. Bu durum karşısında Müslümanlarla savaşıp savaşılmama konusunu karara bağlamak için Ahlat beyleri bir araya gelir. Beylerin bir kısmı Hristiyanların birlik içinde hareket ederek dinleri uğruna savaşmayı savunurken diğer kısmı ise can ve mal kaybına uğramamak için Müslümanlarla işbirliğinden yana bir tavır sergilemişlerdir.

Ahlatlıların yaşadığı can ve mal korkusu Müslüman askerlerinin güçlü olduğu ve bu savaşın gerçekleşmesi durumunda Ahlatlıların ağır kayıplar vereceğine delalet eder. Nitekim Müslümanların gücünün farkında olan Ahlat Meliki Tadon, Müslümanlarla barışçıl bir çözüm aranmasından yana tavır koymuştur. Tadon'un nasıl bir tavır sergileyeceğini bilemeyen Halid bin Velid ve sahabeler ise Tadon'a karşı temkinli davranmayı daha uygun görmüşlerdir. Tadon ve beylerinin alacağı tavrı gözlemleyen Halid bin Velid ve sahabeler, Tadon ve beylerinin Müslümanlar ile barışçıl bir yol izlemekten yana olduklarını anlar. Müslümanlarla barışçıl bir politikadan yana olan Ahlat meliki ve beyleri bununla da kalmayıp Müslümanlarla birlikte Erzurum, Trabzon ve Gürcistan seferlerine katılır ve Bağdat'a kadar ilerler. Ahlatlılar'ın Müslümanlarla birlik olup dindaşlarına karşı savaşması onların dinleri uğruna değil güçlü olmak adına savaşmalarının en açık göstergesidir.

Savaş sonrasında Müslümanlardan yüz yirmi şehit olduğu tespit edilir ve şehitlerin cenaze namazı kılınp defnedilir. Ayrıca meşhûr sahabelerden Muaz bin Cebel Ensari'nin oğlu Abdurrahman yaralı bulunur. Yarası ağır olan Abdurrahman bin Muaz ertesi gün şehit olur. Muaz bin Cebel askerlere haber vermeden oğlu

⁶⁶ Gazavatnâme: Büyük bir kumandanın kahramanlıklarını ve savaşlarını anlatan manzum, mensur eser. (Devellioğlu, 2012, s. 326)

⁶⁷ Van gölünün kuzeybatı kıyısında mezar âbideleriyle meşhur tarihî bir şehir ve bugün Bitlis'e bağlı ilçe merkezi. (Devellioğlu, 2012, s. 19)

Abdurrahman'ı defneder. Sahabeler Muaz bin Cebel'in oğlu Abdurrahman'ın şehit olduğunu ve Muaz bin Cebel tarafından defnedildiğini öğrenirler. Muaz bin Cebel'e baş sağlığı dileyip neden kendilerini haberdar etmediğini sorarlar. Muaz bin Cebel ölünün en kısa sürede defnedilmesinin sünnet olduğunu söyler. Sonrasında Peygamberden işittiği iki hadisi rivayet eder. Sahabeler bu hadisleri dinleyip ezberlerler. Muaz bin Cebel ve sahabelerin bu tutumu Müslümanların Hz. Peygamber'in uygulamalarına ve sözlerine ne kadar kıymet verdiğini göstermesi açısından önemlidir. Rivayet edilen hadislerin ezberlenmesi ise günümüze ulaşan hadislerin bu şekilde ezberlenip ulaştığına işaret eder.

2) Erzurum'un Müslüman Oluşu

Ahlat'ın fethinin ardından Muaz bin Cebel ve sahabeler o gece ibadetle meşgul olurlar. Sonrasında sabah namazını kılıp savaş hazırlıklarına başlarlar. O sırada büyük bir düşman ordusunun kendilerine doğru geldiği haberini alırlar. İyâz bin Ganem durumdan haberdar olunca gelen topluluğun ne niyetle geldiklerini öğrenmek için Yuhanna'yı görevlendirir. Yuhanna⁶⁸ topluluğa doğru ilerleyip Rumca kim olduklarını ve ne niyetle geldiklerini sorar. O topluluktan bir kişi ilerleyip Erzurum Meliki Derfeşil cemaatinden olduklarını ve elçiliğe geldiklerini söyler. Sonrasında topluluğun lideri, Yuhanna'ya yönelip kim olduğunu ve Rumcayı nasıl konuştuğunu sorar. Yuhanna, Halep şehrinin meliki olduğunu, Müslüman olduğunu ve onlarla beraber savaştığını söyler. Halep şehrinin meliki Yuhanna'nın Müslüman olması o dönemde İslamiyet'in Arap Yarımadası'nın dışına da yayılmaya başladığını gösterir. Yuhanna, İslam dini adına savaşırlara katılmış ve Müslümanlarla birlikte İslam dininin yayılması için mücadele vermiştir. Bu durum, İslamiyet'i kabul eden bazı gayrimüslimlerin Müslümanlığı benimsedikten sonraki samimiyetlerini gösterir.

Yuhanna, topluluğun liderine yönelip ne maksatla geldiklerini sorar. Bunun üzerine topluluğun lideri, melikleri Derfeşilin oğlu Kalonkim'in kaybolduğunu anlatır. Tadon'un Kalonkim'i esir ettiğini duyduklarını ve savaşmak üzere yola çıktıklarını söyler. Derfeşil cemaatinin lideri, melikleri ve kabilelerindeki hatırı sayılır kişilerin

⁶⁸Gazavatnamede yer alan Yuhanna ile ilgili bir bilgiye kaynaklarda rastlanılmamaktadır.

Kaynaklarda Yuhanna; Hristiyan azizi, kilise babası ve teolog olarak geçmektedir. (Harman, Yuhannâ ed-Dımaşkî, 2013, s. 580, 582)

bir rüya gördüğünü anlatır. Rüyalarında İsa Peygamber, âhir zaman peygamberi Hz. Muhammed'e inanmalarını ve O'nu inkâr etmemelerini söyler. Sonrasında bir araya gelen Derfeşîl cemaati bu rüyayı şehirlerindeki herkesin gördüğünü fark eder. Bu olay üzerine Derfeşîl cemaati, tüm beyleri ile birlikte İslam'a davet edilir ve hepsi Müslüman olur. Gazavatname'de yer alan bu rüyaya benzer mucizevi kıssalar gayrimüslim toplulukların İslamiyet'i kabul etmelerine iyi bir örnek olarak gösterilir.

Derfeşîl cemaatinin Müslüman olması Ahlat halkı ve meliki Taddon'u da etkiler. Bu durum Ahlatlılar'ın ve Taddon'un da İslamiyet'i kabul etmesini sağlar. Taddon, Müslüman olduktan sonra bu iki İslam topluluğun arasındaki bağları güçlendirmek için kız kardeşini, Derfeşîlin oğlu Kalonla evlendirir. İyâz bin Ganem, İslamiyet'i kabul eden Erzurum'daki kalelere İslam dinini öğretmeleri için on sahabe gönderir. Ahlat şehrindeki büyük kiliseler camiye çevrilir. Sonrasında Müslümanlar çevre illerin halkını da İslamiyet'e davet eder. İslamiyet'i kabul etmeyenler ise haraca bağlanır. Öldürülen gayrimüslimlerin mallarını alırlar ve ailelerini esir ederler. Hoy⁶⁹ ve Salmas⁷⁰ şehri İslamiyet'e davet edilir ve şehrin beyleri kabul edip Müslüman olurlar. Halkın çoğu İslamiyet'i kabul eder. İslamiyet'i kabul etmeyenler ise haraca bağlanır. Gazavatname'de yer alan bu uygulamalar İslam dininin hoşgörüsüne örnek teşkil eder.

3) İyâz Bin Ganem'in Fetihleri ve Nuh Peygamber Kıssası

İyâz bin Ganem, Eflah isimli bir sahabeyi yüz kişi ile Zadizan vilayetine gönderir. Zadizan halkını İslam dine davet etmesini, kabul etmezlerse haraca bağlanacaklarını söylemesini ister. Eğer âsilik edecek olurlarsa; Erzurum ve Ahlat melikinden; Buğurdan, Hoy ve Salmas beylerinden asker alıp o illeri fethetmesini söyler. Bu durum sonradan Müslüman olmuş meliklerden savaş esnasında yardım talep edildiğinin göstergesidir. İyâz bin Ganem Eflah'ı görevlendirdikten sonra Mardin'e gider. Mardin Dağı'nda Finike⁷¹ Kalesi'nin halkını İslamiyet'e davet eder.

⁶⁹ İran'ın Batı Azerbaycan eyaletinde bir şehirdir. (Yazıcı, Hoy, 1998, s. 258)

⁷⁰ İran ülkesinin bir şehridir. (Salmas Ne Nere Nerede ?, 2013)

⁷¹ Finike, Akdeniz bölgesinde bulunan Antalya ilinin ilçesidir. Finike ilçesi, Antalya'nın Kumluca, Elmalı, Kaş ve Demre ilçeleriyle komşudur ve Antalya'nın Akdeniz'e kıyısı olan ilçelerindedir. (Finike nerededir nereye bağlıdır? Finike hangi ilin ilçesidir? - Laf Sözlük, 2009)

Finike Kalesi'nin halkının bir kısmı Müslüman olur bir kısmı da haraca bağlanır. Finikelilerle anlaşmaya varılmasının ardından İyâz bin Ganem, askerleriyle birlikte Şamta kalesine gider, oradaki diğer kalenin adı da Şâmi⁷² Kalesi'dir. Bu iki kalenin önde gelen beyleri İyâz bin Ganem'e karşı gelir. Kaleler fethedilir ve İslamiyet'i kabul edenler kardeş ilan edilir. İslamiyet'i kabul etmeyenler ise haraca bağlanır. İyâz bin Ganem; Şamta ve Şâmi' Kalesi halkına barış fermanı yazar ve Samanîn vilayetine gider. İyâz bin Ganem'in fetihlerinden de anlaşılacağı üzere Müslümanlar bir vilayeti fethettikten sonra gazaya devam edip başka bir vilayeti fethetmek için yola çıkar.

İyâz bin Ganem, iki kaleyi fethettikten sonra Cudi Dağı'nın⁷³ sınırındaki Samanîn vilayetine gider. Nuh Peygamber, tufandan kurtulduktan sonra gemisinin Cudi Dağı'nın üstünde durduğu rivayet edilir. Rivayete göre tufanın suyu çekilip yerler kuruyunca Nuh Peygamber gemiden dışarı çıkar. Tufandan kurtulmayı başaran kadınlı erkekli seksen kişidir. Sonrasında bu seksen kişi Cudi Dağı'nın çevresine yerleşerek ekin eker, evler yapar ve oraya Samanîn adını verirler. İyâz bin Ganem, bölgeye geldikten sonra Samanîn halkını dine davet eder ve sonrasında Cudi Dağı'na giderek geminin durduğu yeri ziyaret eder. Bu durum Müslümanların Nuh Peygambere verdikleri değerlerin göstergesidir. Gazavatname'de Nuh Tufanı ayrıntılı olarak anlatılmasa da tufanın nerede gerçekleştiğine ve nasıl olduğuna kısaca değinilir.

Cudi Dağı'nın yanında çok sayıda kale, şehir ve yerleşim yerleri vardır. Bu yerleri Arap asıllı Harin bin Salih adında bir kişi yönetmektedir. Harin bin Salih, Zî İmadabad Kalesi'nde oturmaktaydı. İyâz bin Ganem, Harin bin Salih'e elçi göndererek ve onu İslamiyet'e davet eder. Harin bin Salih hiç tereddüt etmeden Müslüman olur. İyâz bin Ganem, kalelerin halkının Müslüman olması için bölgeye İslam'ı öğretecek âlimler gönderir. Daha sonra İyâz bin Ganem, Müslümanları batıya

⁷² Balıkesir. (Sezen, 2006, s. 463)

⁷³ Kur'ân-ı Kerîm'e göre Hz. Nuh'un gemisinin tufandan sonra üzerine oturduğu dağ. Cudi dağı Güneydoğu Anadolu bölgesinde Türkiye-İrak sınırına 15 km. uzaklıkta, Dicle ırmağının kıyısında bulunan Cizre'nin 32 km. kuzeydoğusunda, Şırnak il merkezine 17 km. mesafededir. (Tanyu, 1993, s. 79, 80)

gönderir. Müslümanlar, küçük bir vilayete gelir ve şehrin lideri Kıbtî aslındandır. Onun adına Adyonai Kıbtî denir. Adyonai Kıbtî ve halkı Müslüman olur. Böylece Müslümanların fetihleri hızla devam eder ve fetihlerin sayısı arttıkça Müslüman askerlerinin sayısı ve gücü de artar.

İyâz bin Ganem, Musul halkını İslamiyet'e davet etmek için Musul şehrine bir ferman yazar. Musul şehrinin melikleri, İyâz bin Ganem'in fermanını yırtar ve elçiye de saygısızca davranarak geri gönderirler. İyâz bin Ganem, yapılan saygısızlığı öğrenince Ömer bin Huzeyfe'yi görevlendirir ve ona yüz kişi verip Musul şehrini yağmalamasını söyler. Ömer bin Huzeyfe, verilen görevi yerine getirip Musul şehrini yağmalar. Fakat o sırada şehit olur. Şehadetinin ardından Musul şehrinin yakınına defnedilir. Ömer bin Huzeyfe'nin şehadet haberini alan İyâz bin Ganem, Halid bin Velid'i askerinin başına tayin eder. Müslümanlar, Musul şehrini savaşarak alır ve İslamiyet'i kabul edeceklerin canlarını ve mallarını bağışlar. Ancak karşı çıkanlar kılıçtan geçirilip mallarına el konur. Gazavatname de görüldüğü üzere gönderilen elçiye hürmetsizlik affedilemez bir suç olarak değerlendirilmiştir.

İyâz bin Ganem, Bilinuy şehriyle ilgili bilgi alır. Bu şehrin büyük ve kalabalık bir şehir olduğunu öğrenir. Hükümdarın gayrimüslim ve zorba olduğunu, adının Antak Bin Câde bin Süleyman bin Şilişan olduğunu haber alır. İyâz bin Ganem, Bilinuy şehrinin Yunus Peygamberin şehri olduğunu söyler. Harin bin Salih, Bilinuy Melikine durumu bildirir. Musul'un halini anlatır ve Müslümanlarla anlaşma yapmazlarsa onların dinlerine girmek zorunda kalacaklarını söyler. Bilinuy meliki Harin bin Salih'e altı ay benimle anlaşma yap bu sürede Acem meliki Nüşirevân oğlunun oğlu Şehriyar'ın ne yapacağını gözlemleyelim der. Harin bin Salih durumu İyâz bin Ganeme anlatır ve altı ay barış yapılmasına karar verilir.

4) Dara Şehrinin Fethedilmesi

İyâz bin Ganem, Yuhanna'nın Dara⁷⁴ şehrine gitmesini ister. Bunun üzerine Yuhanna, Dara şehrine doğru yola çıkar. Dara şehrinin meliki Bogoras'a haber ulaşır

⁷⁴Dara Antik kenti, Mardin'in güneydoğusunda 30 km. uzaklıkta yer alan Oğuz köyünde bulunmaktadır. Mardin Nusaybin karayolunun yaklaşık 8km kuzeyinde, Mezopotamya ovası ile Tur-Abdin Dağlarının birleştiği yerde kireçtaşı ana kaya üzerinde kurulmuştur.(Mardin Muzesi - 1942)

ve Müslümanlardan bir elçi geldiği bilgisi kendisine söylenir. Bogoras, saygın kişileri Yuhanna'yı karşılaması için gönderir ve bu kişiler Yuhanna'yı, Bogoras'ın huzuruna getirir. Yuhanna, Bogoras'ın yanına gittiğinde öncelikle İslam dini usulünce selam verir. Bogoras, Yuhanna'yı inceler. Yuhanna'nın Arap elçisi olduğunu ve Arap kıyafetleri giydiğini görür. Yuhanna'yı tanıyan kişiler Bogoras'a Yuhanna'nın Halep meliki olduğunu söyler. Bogoras, Yuhanna'ya hürmet eder, iltifatlarda bulunur ve dinini değiştirme sebebini sorar.

Yuhanna tebessüm eder ve Rumca, Allah'ın tekliğini, mucizelerini, yeri göğü yaratışını, insanları yaratışını ayetlerle anlatır ve ayetleri açıklar. Hz. Âdem'den bir kıssa anlatır. Sonra bütün Peygamberlerden ve Hz. İsa'dan bahseder. Ardından Hz. Muhammed'i metheder. Bogoras, Yuhanna'nın sözlerinden rahatsız olmaya başlar. Yuhanna konuşmasına devam eder ve Hz. İsa'nın, Allah'ın kulu ve Peygamberi olduğunu söyler. Bogoras, Yuhanna'yı azarlar ve tehdit eder. Elçi olmasaydın boynunu vurdururdum der. Gazavatname'de bahsedildiği üzere Yuhanna, Hz. İsa'nın, Allah'ın kulu ve Peygamberi olduğu söyleyince Bogoras sinirlenir. Çünkü Hristiyanlık inancında Hz. İsa, Tanrı'nın oğlu olarak kabul edilir.

Yuhanna kendisine yapılan hakaretler üzerine yanında gelen sahabelerle birlikte saraydan dışarı çıkar ve yaşananları İyâz bin Ganem'e bildirir. İyâz bin Ganem hatırı sayılır sahabelerle durumu istişare ve Dara şehrinin üzerine gitmeye karar verir. Dara şehri sakinleri Müslümanların geldiğinden haberdar olur ve Bogoras melikinin etrafında toplanır. Bogoras, din uğruna savaşmalarını, gerekirse şehit olmalarını söyler ve onları cesaretlendirir. İyâz bin Ganem, askerleri uyarır. Şehrin etrafının yüksek duvarlarla çevrili olduğunu, fethinin zor olacağını ve hükümdarının merhametsiz biri olduğunu söyler. Eğer savaşırken şehirden dışarı çıkmazlarsa dışardan şehre müdahalenin zor olacağını anlatır. Bu sözler üzerine Halid bin Velid, birçok memleketi Allah'ın yardımıyla fethettik. Allah'ın yardımı bizimle beraberdir der. Bogoras'ın ve Halid bin Velid'in sözleri, yapılan savaşın ganimet almak için değil dinlerini savunmak için olduğunu gösterir.

Dara şehrinin kapısı açılır ve Bogoras çok sayıda askerle beraber dışarı çıkar. İyâz bin Ganem ve sahabeler düşman askerini görünce askerlerden yardım isterler. Bunun

üzerine Müslüman askerler zırhlarını giyip, silahlarını kuşanıp, savaş meydanına yürürler. Müslüman askerler tekbîr sesleriyle düşman askerlerinin kalplerini korkuyla doldurur ve saflar dizilip bayraklar çekilir. Gazavatname’de bahsi geçen bu durum Müslümanların yüksek sesle tekbîr getirerek savaş başlamadan önce düşmanı psikolojik olarak yıprattığını gösterir.

Dara Meliki Bogoras, Müslümanlara seslenir. Meşhûr Halid bin Velid meydana gelsin göreyim der. Halid bin Velid meydana doğru yürürken Ensar sahabelerden biri Bogoras’a, “Sen kim olursun ki Müslüman askerlerden şu gelsin.” diye talepte bulunursun der. Savaşmaya başlayan bu Ensar sahabe, Bogoras tarafından şehit edilir. Daha sonra Bogoras, Ensar sahabenin bulunduğu Müslümanların sağ koluna hamle yapar. Ensar sahabenin başında Muaz bin Cebel, onun yanında Kays bin Hübeyre ve Said bin Abbade vardır. Bogoras’ın hamlesinin ardından Ensar sahabenin üzerine Rum askerinden beş yüz asker hamle yapar. Kays bin Hübeyre, Said bin Abbade’nin de içinde bulunduğu iki yüz Müslüman, düşman askerine karşı savaşır. Kays, beş yüz düşman askerini geri çevirir. Düşman askerinin sayısı bini bulur. Müslüman askerlerin merkezinde de Halid bin Velid, Rafi bin Umeyre ve Dırâr bin Ezver⁷⁵ vardır. Dırâr bin Ezver, Halid’den izin isteyip yüz askerle Bogoras’ın karşısına çıkar. Bogoras, Darar’a sen Halid bin Velid misin diye sorar. Darar, Halid bin Velid olmadığını söyler.

Sonraki gün Müslümanlar ibadetle meşgul olurlar. Sabah namazı okununca namaza başlarlar. O sırada Dara şehrinin kapısı açılır ve düşman askeri dışarı çıkar. Bogoras

⁷⁵Ebü’İ-Ezver Dırâr b. Mâlik b. Evs el-Esedî (ö. 13/634) Şair ve cengâver sahâbîdir. Dırâr yalancı peygamberlerle yapılan savaşlarda ve çeşitli bölgelerin fethi sırasında Hâlid b. Velid’in emrindeki orduda yer alır. Dırâr b. Ezver başk-mandanın emriyle Mâlik b. Nüveyre’nin boynunu vurur. Yemâme Savaşı’nda (II, 633) yine Hâlid b. Velid’in emrinde büyük kahramanlıklar gösterir. Dırâr b. Ezver’in çeşitli savaşlara katıldıktan sonra Ecnâdeyn Savaşı’nda (13/ 634) şehid düştüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Fırat nehri kıyısında bugünkü Necefin bulunduğu Bânikyâ’daki çetin savaşta aldığı ağır yaranın ıstırabından bahseden bir şiiri de onun 13 yılında vefat ettiğini göstermektedir. Bazı rivayetlerde Dırâr’ın Yemâme’de iki bacağı kaybettiği, buna rağmen dizleri üzerinde çarpışmaya devam ettiği ve düşman atlarının ayağı altında ezilerek şehid düştüğü kaydedilmektedir. Ancak Yemâme’de bu şekilde şehid düşen sahâbînin onun kardeşi Zeyd b. Ezver olduğu bazı kaynaklarda zikredilmektedir. Taberî ise Dırâr’ın Hire, Kâdisiye, Yermük. Şam ve Halep’in fethinde bulunduktan sonra 18 (639) yılında vefat ettiğini söylemekte, İbnü’l-Esîr gi-bi bazı tarihçiler de bu görüşü benimsemektedir. Dırâr b. Ezver’in mezarı Vâdilürdün’de Gürülbilevne bölgesindeki Dırâr köyünde küçük bir mescidin içinde bulunmaktadır.(Âşık, 1994, s. 275, 276)

ve Halid bin Velid savaş için karşı karşıya gelir. Bogoras, Halid bin Velid'e sen Halid bin Velid misin? diye sorar. Halid bin Velid benim der. Bogoras, Halid bin Velid gibi yetenekli bir asker ile savaşacağı için çok mutlu olur. Halid bin Velid ve Bogoras uzun süren zorlu bir mücadelenin ardından Halid bin Velid, Bogoras'ı öldürür. Müslümanlar yaşadıkları sevinçle hep bir ağızdan tekbîr getirir. Bu zorlu mücadele Halid bin Velid'in güçlü ve başarılı bir komutan olduğunu gösterir.

Dara şehrinin askerleri, meliklerinin öldüğünü görünce kaçmaya çalışırlar ve şehre girmek isterler. Bogoras'ın amcasının oğlu Fatır bin Kelus, Dara halkını savaşmaları için geri çağırır. Müslümanlar, Melik Bogoras'ın cesedini Dara askerine teslim eder. Fatır bin Kelus ve beyleri Bogoras için ağlayıp yas tutarlar. Bogoras için din adamı getirilerek cesedi tabuta koyulur ve şehre gönderilir. Sonrasında Müslümanlar ibadetle meşgul olup namaz kılıp, Kur'an okurlar. Bazı tarihçiler Fatır'ın Hristiyanlık dininden Mecûsî dinine girdiğini rivayet eder⁷⁶.

Fatır, meydana doğru ilerler ve Bogoras'ı öldüren Müslümanı talep eder. Halid bin Velid, Fatır'ı bir hamle ile atından indirip boğazını kestikten sonra tekbîr getirip düşman askerine hücum eder. Ardından diğer İslam askerleri, düşman askerlerine saldırır ve şehirdeki halk burç üstünden Müslüman askerleri üzerine taş dökerler. Müslümanlar, gayrimüslimlerle savaşarak şehre girer. Halid bin Velid kırk sahabe ile şehrin kapısını alır. Müslümanlar şehre girip gayrimüslimlere saldırır. Bunun üzerine gayrimüslimler aman dilerler. Gayrimüslimler aman dileyince Halid bin Velid, askerlerine savaşı bırakmalarını söyler. İyâz bin Ganem ve hatırı sayılır sahabeler şehre girerek Müslümanlığı tebliğ ederler. Şehrin büyük çoğunluğu Müslüman olur. Müslüman olmayanlar ise haraca bağlanır. Bogoras'ın ve savaşta öldürülen gayrimüslimlerin malları Müslümanlara ganimet olarak dağıtılır. Dara şehrinin büyük kiliseleri camiye çevrilir.

⁷⁶ Gazavatnameye göre, bazı tarihçilerin rivayet ettiğini Vâkîdî dile getirir.

5) Nusaybin Şehrinin Fethi

Dara şehrinin fethinin ardından Müslüman askerleri Nusaybin⁷⁷ şehrine doğru hareket eder. Bu şehri Acem meliki yönetir ve şehrin içinde bir patrik bulunur. Bu patriğin ismi Suttur bin Nestun'dur. Suttur, Müslümanların Dara şehrini fethettiğini, oranın büyük kiliselerinin camiye çevirdiğini ve şimdi de Nusaybin'e doğru geldikleri haberini alır. Telaşa kapılan Suttur, Nusaybin şehrindeki beyleri kiliseye toplar. Müslümanların hücumuna karşı ne yapalım? Nasıl bir tedbir alalım? diye beylere sorar. Bunun üzerine beyler, Müslümanların çok kuvvetli olduğunu, ordularının kalabalık olduğunu ve karşılarına çıkan şöhretli melikleri bile alt ettiklerini söyler. Görüldüğü üzere Müslüman askerlerinin fetihlerde gösterdiği başarı Nusaybin halkının korkuya ve endişeye kapılmasına sebep olur.

Amr bin Ma'dikerib⁷⁸ düşman askerinin sağ koluna, ensar sahabeler düşman askerinin sol koluna hücum eder. Müslümanlar düşman askerini şehrin kapısına kadar kovalar ve çok sayıda baş kesip kan döker. Kolaylıkla şehre gireceğini düşünen Müslümanların üzerine neft⁷⁹ dökülür ve Müslümanlar korunmak için atlarını geri çeker. Şehre giremeyen Müslümanlar yirmi beş gün şehri kuşatır. Yirmi altıncı gün şehrin meliki Nestur Merd⁸⁰ ölür ve şehir kavmi aman dileyip şehri Müslümanlara

⁷⁷ Nusaybin ilçesi Mardin iline bağlıdır. Arap komutanı Ganem bin İyaz tarafından fethedilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Osmanlı topraklarına katılmıştır. (Tuğlacı, 1985, s. 258)

⁷⁸ Ebû Sevr Amr b. Ma'dikerib b. Abdillâh ez-Zübeydî (ö. 21/641-42). Yemen'deki Mezhic kabilesinin Zübeyd koluna mensuptur. Câhiliye devrinde doğmuştur ve kabilesinin reisidir. Hz. Ebû Bekir tarafından Suriye'nin fethinde görevlendirilir. Yermük Savaşı'nda (15/636) bulunur ve savaş sırasında bir gözünü kaybeder. Hz. Ömer devrinde Sa'd b. Ebû Vakkas ile Irak fethine katılır. Kadisiye Savaşı (16/637) öncesinde Hz. Ömer Sa'd'e yazdığı mektupta, 2000 kişiye bedel iki kişi gönderdiğini haber verdikten sonra, onlarla istişare etmesini ve kendilerinden faydalanmasını tavsiye eder. Bunlardan biri Tuleyha b. Huveylid, diğeri Amr b. Ma'dikerib'dir. Yiğitliğinden dolayı ona "Arap cengâveri" unvanı verilmiştir. Kadisiye'de gösterdiği kahramanlık Müslümanları kendisine hayran bırakır. Nihâvend Savaşı'ndaki (21/641) hezimetini zafere çevirenlerin başında gelen Amr'ın bu savaşta aldığı yara bir türlü iyileşmez. Rey'in Rûze kasabasında vefat eder ve Kirmanşah'a gömülür. Kadisiye'de şehid düştüğüne dair rivayetler güvenilir olmaktan uzaktır. Son derece cesur ve zeki olan Amr, aynı zamanda gür bir sese sahiptir. Öldüğü zaman 120 yaşlarındadır. (Sezikli, 1991, s. 88)

⁷⁹ Organik maddelerin ayrışmasından oluşan tutuşur sıvıların birçoğu çoğunlukla boyacılıkta kullanılan, petrol türevlerinden bir çeşit mineral yağ, neft yağı. (Uludağ Sözlük, 2006)

⁸⁰ Doğu Süryânî veya Asurî kilisesi olarak da bilinen Nestûrîlik (Nestorianizm) akımına adını veren Nestûr, 382 yılında Roma İmparatorluğu'nun Kommagene eyaletinin Germanikeia (Maraş) şehrinde doğmuş, öğrenimini Antakya İlahiyat Okulu'nda tamamladıktan sonra papaz ve vâiz olarak çalışmıştır. İyi bir hatip olan Nestûr, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde "sapkınlar"a karşı verdiği ateşli mücadeleyle tanınmış, 428'de İmparator II. Theodosius tarafından İstanbul patrikliğine tayin edilmiştir. Nestûr'un fikirlerinin kaynağı, eğitim gördüğü ve döneminde oldukça popüler bir konuma sahip bulunan Antakya İlahiyat Okulu'dur. IV ve V. yüzyıllarda hıristiyan dünyasında güçlü etkinliğiyle tanınan iki entelektüel merkez mevcuttu. Bunlardan biri olan ve antik Mısır kültürü ile Yeni Eflâtunculuk'la beslenen İskenderiye Okulu Kitâb-ı Mukaddes'in sembolik ve bâtnî bir

teslim eder. Müslüman askerlerinin günlerce süren bu kuşatması Müslümanların ne kadar azîmli olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Şehrin teslim edilmesinin ardından Nusaybinlilerden birçok kişi Müslüman olur. Hatta bazı rivayetlere göre şehrin meliki Nestur Merd bile Müslüman olmuştur. Daha sonra İyâz bin Ganem şehre gelir ve beş yüz Müslümanı şehirde bırakır. Ensar sahabelerden birini emir tayin eder.

6) Donis ve Rakka Şehirlerinin İslamiyet’i Kabulü

Nusaybin şehrinde sonra Donis şehrine varılır. İyâz bin Ganem, Donis şehri halkını savaşa meyilli görünce bir tercümana sözlerini iletir. Tercüman, birçok şehri fethettiklerini, sultanlara meliklere baş eğdirdiklerini, hiçbirinin Müslümanlara karşı zafer kazanamadığını söyler. Barış yapmalarının daha doğru olacağını belirtir. Şehrin hatırı sayılır kişileri barış yapmanın daha uygun olduğunu düşünüp aman diler ve birçoğu Müslüman olur. Böylece Donis şehri savaş yapılmadan anlaşma yolu ile fethedilmiş olur. İyâz bin Ganem’in savaşa başlamadan önce tercüman aracılığıyla sözlerini iletmesi ve Donis şehri halkını barışa davet etmesi Müslümanların barışçıl bir politika izlediğini gösterir.

Müslümanlar üç günden sonra Rakka⁸¹ şehrine doğru yola çıkar. Rakka melikine Müslümanların; Dara, Nusaybin ve Donis şehirlerini aldıkları, Rakka şehrine doğru ilerledikleri haberi ulaşır. Rakka şehrinin meliki ilim sahibi biridir. Hz. Peygamberin özelliklerini kitaplardan okumuştur. Şehir halkını toplayıp Müslüman askerlerin fethettikleri illeri sayıp başarılarını anlatır. Müslüman askerlerin şehirlerine doğru geldiğini söyler ve Rakkalıların fikrini sorar. Rakkalılar meliklerine, sen bizden daha iyi bilirsin ne dilersen öyle yapâlim der. Bunun üzerine melikleri barış yapmayı daha uygun bulduğunu söyler. Rakkalılar meliklerine, eğer Müslümanlar bizi dinlerine davet ederse ne yapâlim diye fikir sorar. Rakka meliki, kutsal kitaplarda Arabi Peygambere işaret edildiğini onun özelliklerinin yazılı olduğunu söyler ve Peygamberin özelliklerini şiirle Rakkalılara anlatır. Rakkalılar meliklerine Müslümanlığı kabul edecek misin? diye sorar. Melikleri Müslüman olacağını söyler.

perspektiften yorumunu ön plana çıkarırken daha çok geçmişindeki Aristocu gelenekten beslenen Antakya Okulu literal yorumu tercih etmiştir. (Albayrak, 2007, s. 15, 17)

⁸¹ Rakka ya da Ar-Rakkah (Arapça: الرقة) Suriye'nin kuzeyinde Fırat Nehri üzerinde yer alan bir şehirdir. Batısında bulunan Halep'ten 160 km uzaklıktadır. (türkçebilgi, 2004-2017)

Bunun üzerine Rakka halkı bizde senin inandığın dine inanırız der ve bütün hepsi Müslüman olur.

Gazavatnamede, Hz. Muhammed'in Peygamberliğine başka kutsal kitaplarda da işaret edildiğine en güzel örneklerden birisi Rakka'nın fethidir. Müslümanlar Rakka şehrine girer ve Rakkalıların Müslüman olduğunu görür. İyâz bin Ganem şükür namazı kılar. Daha sonra İyâz bin Ganem, Rakkalılara İslam'ı ve Kur'ân'ı öğretmesi için birkaç tane din adamı görevlendirir. Şehrin kilisesi camiye çevrilir. İyâz bin Ganem cuma namazının kaidelerini şehir halkına gösterir.

7) Tekrib Kalesinin Alınışı

Rakka şehrinin ardından Tekrib kalesinin üzerine gidilir. Tekrib meliki halkına ne yapâlim diye fikir sorar. Tekribliler dinimiz için savaşâlim eğer galip gelirsek ne mutlu; fakat malup olursak Müslümanların fethettiği iller ne yaptıysa öyle yapâlim der. Müslümanlar kaleye gelince Tekribliler saflarını dizip savaş nizamı alırlar. Halid bin Velid, Müslüman askerlerini dört bölüğe ayırır ve hepsi birden düşman askerine hücum eder. Halid bin Velid, Tekrib melikinin sinesine mızrağını saplar ve Tekrib meliki atından aşağı düşüp ölür. Melikin eşi Tekrib'in hatırı sayılır kişilerini toplayıp Müslümanlarla barış yapmanın doğru olacağını söyler. Yirmi beş kişi görevlendirilir. Halid bin Velid'in huzuruna gidip barış yapmak istediklerini söylerler. Halid bin Velid ne kadar mal verirsiniz diye sorar. Bunun üzerine siz ne kadar isterseniz derler. Halid bin Velid rızanız ile vereceğiniz kadarı bize helaldir der ve eğer Müslüman olursanız her şeyiniz sizindir diye belirtir. Bunun üzerine Tekribliler Müslüman olmaya karar verir ve hepsi birden Müslüman olur.

Müslüman olan elçiler kaleye gidip kavmimizi de İslam'a davet edelim diyerek Halid bin Velid'den izin ister. Halid bin Velid onları kalelerine gönderir. Kavimlerinin yanına giderler. Halkı dine davet ederler ve Tekrib halkı Müslüman olur. İyâz bin Ganem bu duruma çok sevinip şükür namazı kılar. Oraya bir mescit inşa ettirip kadı, imam ve müezzin atar.

8) Yezdücerd Şah'ın Müslüman Elçilerle Görüşmesi

Sad bin Ebî Vakkas⁸² hatırı sayılır sahabeleri etrafında toplar. Allah'ın onlara çok sayıda zaferler kazandırdığını belirtir. Hz. Peygamber'in Kisra'nın hazinesi sizin olsun, Acem vilayeti Müslümanların olsun diye buyurduğunu söyler. Medâin'e⁸³ girip Acem padişahı ile görüşmek istediğini ve bu konuda düşüncelerinin ne olduğunu sorar. Sad bin Ebî Vakkas'ın bu tavrı, önemli kararlar vermeden önce durumu sahabelere danışıp birlikte karar alma yoluna gittiğini gösterir. Sahabeler, Hz. Ömer'in kendisini başlarına komutan olarak görevlendirdiğini ve onun emirlerine uyacaklarını söyler.

Müslümanlar Medâin'e doğru yola çıkar ve bir haberci Yezdücerd Han'a⁸⁴, Müslümanların Medâin şehrine yaklaştıklarını bildirir. Kisra'nın Hürmüz adında bir pehlivanı vardır. Yezdücerd Hürmüz'e bir mektup yazıp vezirle gönderir ve vezirle birlikte mektubun Sad bin Ebî Vakkas'a ulaştırılmasını ister. Vezir, Hürmüz'e ulaşır

⁸² Ebû İshâk Sa'd b. Ebî Vakkâs Mâlik b. Vüheyb (Üheyb/Vehb) el-Kureşî ez-Zührî (ö. 55/675) Aşere-i mübeşşereden olan sahâbi, kumandandır. Milâdî 592 yılında Mekke'de doğar, on yedi veya on dokuz yaşında iken İslâmiyet'i kabul etmesi üzerine annesi dininden dönmediği sürece onunla konuşmamaya ve yemek yememeye ant içer; fakat Sa'd dininden dönmeyeceğini söyler. İslâmiyet'in ilk yıllarında Müslümanlarla alay eden bir müşriği yaraladığı için İslâm uğrunda ilk kan akıtan kişi diye anılır. Hz. Peygamber'den önce Medine'ye hicret eder; Resûl-i Ekrem onu Mus'ab b. Umeyr veya Sa'd b. Muâz ile kardeş ilân eder. Râbiğ Seriyyesi ile Batn-ı Nahle Seriyyesi'ne katılır ve Kureyş kervanına ilk oku o atar. Harrâr Seriyyesi'nde kumandan olarak görev yapar. Bedir Gazvesi'nde müşrik süvari birliğinin kumandanı Saïd b. Âs'ı öldürüp kılıcını Resûl-i Ekrem'e teslim eder. Daha sonra Hz. Peygamber ile bütün gazvelere katılır. Uhud Gazvesi'nde attığı her oku hedefine isabet ettirdiği için Resûlullah ona atacağı okları birer birer verirken, "Anam babam sana fedâ olsun ey Sa'd, at!" diye iltifat eder. Birçok savaşta ve Medine'de düşman baskımından korkulduğu zamanlarda Resûlullah'ın yanından ayrılmaz.

Hz. Ömer döneminde aktif görevler üstlenir. Irak cephesi başkumandanlığına getirilir ve Kâdisiye Savaşı'nda (15/636) Sâsânîler'i ağır bir yenilgiye uğratır. Sâsânîler'in başşehri Medâin'i fethettikten sonra Celûlâ Savaşı'nı kazanır; bölgede gerçekleştirdiği fetihlerle Sâsânî İmparatorluğu'ndan gelecek tehlikeleri ortadan kaldırır. Ardından Hz. Ömer'in emriyle Kûfe şehrini kurar ve Kûfe valiliğini yürütür (17-21/638-642).

Hayatının son yıllarında gözlerini kaybeden Sa'd 55'te (675) Akîk'te vefat eder. 54 veya 58 (678) yılında öldüğü de rivayet edilir. Cenazesi Medine'ye getirilerek vasiyeti üzerine Bedir Gazvesi'nde giydiği yıpranmış cübbesiyle kefenlenir ve Medine Valisi Mervân b. Hakem'in kıldırıldığı cenaze namazının ardından Cennetü'l-bakî'a defnedilir. Sa'd'ın aşere-i mübeşşere ve muhâcirlerden en son vefat eden kişi olduğu belirtilmektedir.(Hatiboğlu, Sa'd b. Ebû Vakkâs, 2008, s. 372, 374)

⁸³Sâsânîler'in başşehridir. Bugünkü Bağdat'ın 30 km. kadar güneydoğusunda Dicle nehrinin her iki yakasına Partlar ve Sâsânîler döneminde karşılıklı kurulan yedi ayrı şehirden meydana gelmiş, bu şehirler taş veya duba köprülerle birbirine bağlanmıştır. Burası Sâsânîler'in başşehri ve hükümdarların kışlık ikametgâhı olduğu gibi Yahudi ve Nestûrîler'in önemli merkezlerinden biridir. Ârâmî, Pers, Rum ve Suriyeliler'den meydana gelen kozmopolit nüfus içinde Yahudi, Hristiyan ve Mecûsiler çoğunluktadır. Başşehrin yönetim, endüstri ve ticaret bölgeleri arasında saray ve köşkler, bahçeler, merasim binaları, anıtlar ve çeşitli meydanlar serpiştirilmiştir.(Avcı, Medâin, 2003, s. 289, 291)

⁸⁴ Eski Fars hükümdarlarından Behrâm Gûr'un babası, Nûşrevân'ın torunudur.(Devellioğlu, 2012, s. 1354)

ve Hürmüz birkaç kişiyle birlikte onu Sad bin Ebî Vakkas'a gönderir. Vezir, Yezdücerd'in Sad bin Ebî Vakkas'dan birkaç kişi göndermesini istediğini, onlara dinleriyle ilgili sorular soracağını söyler. Sad bin Ebî Vakkas durumu sahabelere söyler ve Yezdücerd'in yanına gidip soracağı sorulara cevap vermeye gönüllü olan var mı? diye sorar. On sahabe Yezdücerd ile görüşmeye gitmeye gönüllü olur. Sahabeler Medâin'e gelir ve Kısra'nın karşısına çıkar. Şah Kısra Yezdücerd başında taç ile tahtında oturur. Etrafında ise Irak, Irakeyn⁸⁵, Maveraünnehir⁸⁶ ve İsfahan⁸⁷ beyleri oturur.

Yezdücerd, sahabelere oturun der ve dokuz sahabe kuru yere oturur. Mugire bin Şu'be sıçrayarak Kısra'nın tahtına oturur. Mugire kuvvetli ve ağır olduğu için Kısra taht ucuna kayar ve kendisi taht ortasına oturur. Bunun üzerine Kısra çok sinirlenir ve Kısra'nın yardımcısı hışımla Mugire'yi çağırıp edepsizlik yapmamasını tahttan aşağı inmesini söyler. Mugire, o gün kıyafetinin altına demirden kıyafet giyer. Acem Şahı Mugire'nin heybetinden hayrete düşer. Tercümanına, Mugire'ye bu kıyafetin adını sormasını söyler. Tercüman ona sorar ve Mugire bu kıyafetin adı Yemân bürededir der. Mugire, şahınız garp dilini bilmez mi? diye sorar ve tercüman, Fâsîh Garpçe bildiğini söyler. Yezdücerd, Mugire'ye edepsiz olduğunu izin istemeden tahtına çıkıp oturduğunu söyler. Mugire, benden ne edepsizlik gördün ki söylersin der. Kısra, önce meclisime girdin secde etmedin, sonra izin vermeden oturdun der. Mugire'nin bu tutumu Müslümanları hor görüp küçük düşürmeye çalışan Yezdücerd Şah'a ders niteliğindedir.

Mugire, Kısra'ya taht üstünde oturup neden kibirleniyorsun? Bize ne soru soracaksan sor der. Yezdücerd, siz Araplar bir zamanlar tacir idiniz, ticaret için buralara gelir giderdiniz. Size saygı hürmet gösterirdik şimdi asker alıp geldiniz, memleketimize göz diktiniz, nimetimize kıskançlık ettiniz der. Sonrasında durumu örnekleyen bir hikâyeye anlatıp konuşmasına devam eder. Ticarete gelirdiniz sizinle savaşmazdım. Şimdi çok kişiyle gelip ülkeme göz diktiniz. Bu memleketi belalara ve korkulara sürüklediniz der. Neden geldiğinizi söyleyin bileyim; size çok mal vereyim, sizi

⁸⁵Irak'ta bulunan iki şehirdir. Media ve Bâbil şehirleri. (Devellioğlu, 2012, s. 455)

⁸⁶Orta Asya'da Ceyhun nehrinin kuzeyinde bulunan ülkeye Araplar tarafından verilen isimdir. (Devellioğlu, 2012, s. 679)

⁸⁷İran'ın dördüncü büyük şehri ve aynı adı taşıyan eyaletin merkezidir. (Özgüdenli, İsfahan, 2000, s. 497)

açlıktan kurtarayım, hayvanlarınıza yiyecek vereyim, şahane kıyafetler vereyim, memleketinize göndereyim der. Eğer kastınız tahtımı almak ise şehrimden sizi sürerim. Sizlere hiç kimsenin görmediği kötülükler yaparım der. Burada Yezdücerd Müslümanlara topraklarından gitmesi için mal mülk teklif eder. Eğer gitmezlerse kötülük yapacağını söyleyip tehdit eder.

Yezdücerd'in sözlerini sabırla sonuna kadar dinleyen Mugire, ey şah! sözlerin bitti mi? diye sorar. Yezdücerd, sözünün bittiğini söyleyince Mugire konuşmaya başlar: Allah'ın Hz. Muhammed'i Peygamber olarak gönderdiğini, o Peygambere bir Kitap verdiğini ve ayetlerle haramı helali bildirdiğini söyler. Peygamber'e uyanların huzur ve mutluluk bulacağını, inanmayanların ise zulüm içinde kalacağını söyler. Allah'ın Kur'ân'da doğu ve batı tüm memleketlerin hazinesinin Peygamber ümmetine ait olacağını söylediğini belirtir. Mugire, Yezdücerd'e üç tane nâsîhati olduğunu hangisini kabul ederse etsin huzura kavuşacağını söyler. Öncelikle Allah'ın bir olduğunu kabul etmesini, Hz. Muhammed'in hak Peygamber olduğunu bilmesini, Müslüman olmasını, Müslüman olmazsa barış yapıp her yıl haraç vermesini ister. Mugire, Yezdücerd'e Müslüman olması konusunda baskı yapmamaktadır. Eğer Müslüman olmazsa haraç vermesi gerektiğini söylemektedir. Bunun üzerine Yezdücerd sinirlenir. Böyle söylediği için artık Mugire'ye hiçbir nimet vermeyeceğini söyler. Daha sonra Mugire yanında gelen sahabelerle birlikte yola koyulur. Sad bin Ebî Vakkas'ın yanına gelip olan biten her şeyi anlatır.

9) Müslümanlar ile Acemlerin Savaşı

Yezdücerd'in Rüstem adlı bir sadrazamı vardır. Yezdücerd, Müslümanlarla savaşmış onları şehirlerine geri göndermesi için asker vererek Rüstem'i Müslümanların üzerine gönderir. Daha sonra birçok şehre beylerini gönderir ve onlardan asker ister. Her yerden Medâin'e asker gelmeye başlar. Sad bin Ebî Vakkas, Kısra'nın Medâin şehrinde çok sayıda asker topladığını haber alır ve savaş için hazırlıklara başlar.

Savaş hazırlıklarının ardından iki ordu karşı karşıya gelir. Sağ tarafta muhacirler Amr Ma'dikerib ile dururken sol kolda ensariler durur. İki ordu birbirine hamle yapar. Çetin bir mücadele olur ve savaş günlerce sürer. Müslüman askerleri savaştan için meydana çıkacak bir asker beklerken Acem askerinden yetenekli bir

savaşçı meydana at sürer. Bu savaşçı baştan ayağa altın içindedir. Üzeri çeşitli mücevherlerle doludur. Sarı bir at üzerinde meydana çıkar. Nara atarak batı dilince ey aç ve çıplak Araplar! meydana er gönderin savaşalım der. Sad bin Ebî Vakkas sahabelere aranızda kim meydana at sürüp bu Aceme cevap verecek diye seslenir. Sababelerden Münzer bin Hassân meydana atını sürer ve düşman askerini atından düşürüp kılıç ile vurur. Bu sırada düşman askerinin atı kaçar. Düşman askerinin atını tutmak için Cerir bin Abdullah⁸⁸ ardınca gider ve meydana girip Mihran Han'ın başını keser. Daha sonra Sad bin Ebî Vakkas, İslam beyleri ile çadıra gelip bütün ashabı kontrol eder. Şehit olanların namazını kılıp defin ederler. Yaralıların yaralarını sararlar.

Sonraki gün saflar dizilir. Müslüman askerleri hep bir ağızdan tekbîr getirerek meydan açılır ve meydana Acem beylerinden Firuz Han adlı filli bir süvari girer. Filin başını çekip meydan ortasında durur. İki beyit şiir okur ve kendisiyle savaşacak bir erin meydana gelmesini ister. Beni Esed⁸⁹ kabilesinden bir er meydana girer. Fakat atı fili görünce ürker. Düşman askeri, Müslüman askerini şehit eder. Sonrasında meydandan dönmeye çalıştığı sırada Sad bin Ebî Vakkas'ın askerlerinden biri ok atar ve Firuz Hanı boğazından vurup filinden düşürür. Müslümanlar, o yiğidi takdir eder ve tekbîr getirip düşman askerine hamle yapar.

Vakit öğlen olunca Allah, İslam askerine yardım eder ve büyük bir rüzgâr eser. Tozu toprağı düşman askerinin gözüne doldurur. Müminlerin her biri bir ejderha gibi olur. Düşman askerini kırarak kovalayarak yedi fersah ileriye gönderirler. Müslümanlar

⁸⁸ Ebû Amr Cerîr b. Abdillâh b. Câbir el-Becelî (ö. 51/671) Kumandan sahabedir. Yemenli Becîle kabilesinin reisi olan Cerîr'in İslâmiyet'i kabul etmeden önceki hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Yahudi bir tâcirle Hz. Mûsâ, Tevrat ve diğer peygamberler üzerine yaptığı sohbet İslâm dinine ilgi duymasını sağlamış, Mekke'nin fethinden önce kendi araştırmaları sonunda Hz. Peygamber'in Allah elçisi olduğunu anlayarak ona iman etmiş, Becîle kabilesini de Müslüman olmaya ve Medine'ye bir heyet göndermeye ikna etmiştir. Onun 150 kişiyle birlikte hicretin 10. yılı Ramazan ayında Medine'ye geldiği kabul edilmektedir.(Fayda, Cerîr b. Abdullah, 1993, s. 410, 411)

⁸⁹ Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesidir. Kabileye adını veren Esed'in nesebi Esed b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr şeklinde Hz. İbrâhim'e kadar uzanmaktadır. Ana yurdu Kuzey Arabistan olan kabile daha sonra Medine'den Fırat'a kadar uzanan çok geniş bir alana yayılmıştır. Ancak nüfuz ve kuvvetleri topraklarının genişliği nisbetinde önemli değildir. Nitekim Yemen'den göç eden Tay kabilesi bunlara saldırarak bir kısım topraklarını ellerinden almıştır. Toprakları vadi ve su kaynakları bakımından zengin olan Esedîler'in Kusâs dağında demir madeni de bulunmakta ve Kusâsi denilen kılıçlar adını buradan almaktadır. Hâlik b. Amr b. Esed Araplar arasında demircilik mesleğini öğrenen ilk kişi kabul edildiği için Benî Esed'e "kuyûn" (demirciler) lakabı verilmiştir. (Kallek, 1995, s. 363, 365)

Kasr-ı Ebyaz'ı o gün fetheder. Kisra, Acem askerine yardım gönderir ve Müslüman askerleri yardıma gelen askerleri geri püskürtür. Vakit akşam olur. Müslümanlar dua edip namaz kılar ve Kur'ân okur. Müslümanlar ertesi gün namaz kılar ve iki taraf savaş için hazırlık yapmaya başlar. Gayrimüslimlerin kırk tane savaş fili vardır ve bunları savaşta safların önüne yerleştirirler. Filleri Müslümanların üzerine sürerler. Müslümanların atları, filleri görünce ürker. Askerler atsız bir şekilde kırk file hamle yaparlar. Allah'ın yardımıyla o kırk filin hepsini helak olur ve tekrar dönüp yerlerinde dururlar. Gazavatname de görüldüğü üzere Acem askerleri savaşırken fili tercih etmektedir. Fakat Müslüman askerleri at ile savaştıkları için atlar fillerden ürkmektedir. Bu da Acem askerlerinin savaş konusunda ileri bir seviyede oldukları göstermesi açısından önemlidir.

İsfahan beylerinden Şahinşah adlı bir gayrimüslim meydana at sürer. Üzerinde çeşitli mücevherler altınlar vardır. Şahinşah savaşmak için Müslümanlardan bir askerini meydana çıkmasını ister. Müslümanlardan beş asker meydana girer ve beşini de şehit eder. Bu sırada Sad bin Ebî Vakkas, Amr Ma'dîyi çağırır ve şehit olan askerlerin intikamını almasını ister. Benî Temîm⁹⁰ kabilesinden birkaç kişi Amr Ma'dî'nin savaşta başarılı olamayacağını ileri sürer. Bunun üzerine Amr Ma'dî sizin gibi civanlardan daha güçlüyüm der. Daha sonra Amr Ma'dî bir deve ister. Deveye biner ve onlara eteğinin altında kaldığını söyler. O dokuz kişi eteğini çıkarmak için Amr Ma'dî'nin altına ellerini koyar. Sonra ellerinden asılı kalırlar bir kişi daha elini çıkaramaz. Bunun üzerine o civanlar elimiz ağrıdı. elimizi bırak senin yiğit olduğuna

⁹⁰ Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesidir. Kabilenin atası Temîm b. Mürr'ün nesebi Adnân'a kadar uzanır. Temîm'in Avrâ bint Dabbe adlı hanımından olan üç oğlu Zeyd Menât, Amr ve Hâris kabilenin ana kollarını oluşturur. Yemâme çevresindeki Necid, İran körfezi, Basra, Bahreyn ve Kûfe bölgesindeki Uzheyb, Temîmliler'in yerleşim alanlarıydı. İslâm'dan önce Hîre bölgesine de yerleşen kabilenin bir kısmı Kûfe şehrinin kurulmasından sonra Kûfe'ye, Kuzey Afrika'ya ve Horasan'a gitmiştir. Göçebe olmaları sebebiyle kabilenin ekonomik hayatı hayvancılığa dayanmaktaydı. Arap yarımadasında ticarî hayatın merkezleri olan panayırlardan biri Temîm kabilesinin yerleşim bölgesi Muşakkar'da kuruluyordu. Büyük çoğunluğunu Mudar kabilelerinin oluşturduğu Ukâz panayırı da Temîmliler'in aktif biçimde görev aldıkları pazarlardandı. Bu pazarlarda çıkan anlaşmazlıklar Temîm ve kollarına mensup kişiler tarafından hallediliyordu. İslâm'dan önceki dönemde Temîm kabilesiyle Kelb kabilesi arasında siyasî ve ticarî bir ittifak söz konusuydu. Kabilenin bir diğer müttefiki Hîre'deki Lahmîler'di. Ancak Lahmîler'le iyi ilişkilerin, zamanla yerini kanlı savaşlara bırakması Temîm'i Hîreliler'in ticarî rakipleri Kureyş'e yaklaştırdı ve onlarla ittifak yapmalarına sebep oldu. Kureyş, Temîmliler'in mallarını pazarlarda satıyor ve onlara ihtiyaç duydukları malları temin ediyordu. Ayrıca evlilik yoluyla bu iki kabile arasında akrabalık bağı kuruldu. İslâm'dan önce Temîm kabilesinin çoğu putperestti. Şems adlı bir putun Temîm'in özel putu olduğu, hac maksadıyla bu putu ziyaret ettikleri kaydedilir. Öte yandan Arabistan'ın doğusu ile Bahreyn'in Sâsânî egemenliğinde bulunması Temîmliler arasında Mecûsiliğin yayılmasına yol açtı; Hîre'ye göç eden Temîmliler ise Hristiyanlığın etkisinde kaldılar. (Aycan, Temîm (Benî Temîm), 2011, s. 418, 419)

güçlü olduğuna inandık der. Amr Ma'dî hepsinin elini bırakır ve kuvvetimden sadece bir parça gördünüz der. Amr Ma'dî meydana düşman karşısına çıkmak için güçlü bir at ister. Getirdikleri iki atı beğenmez. Üçüncü atı beğenip düşmanın karşısına çıkar. Şahinşah ve Amr Ma'dî karşı karşıya gelir. Büyük bir savaş olur ve akşama değin sürer. Sonrasında askerler yerlerine döner Müslümanlar, şehitlerini defneder. Yaralıların yaralarını sarar. Sonraki gün Amr Ma'dî düşmanın merkezine saldırır ve bayraklarını tepeler. Sad bin Ebî Vakkas İslam beyleri ile birlikte ganimet malının hepsini alır ve gazilere verir.

10) Nişabur'un Fethi ve Fetih Sırasında Yaşanan Mucizevi Olaylar

Sad bin Ebî Vakkas, Haşim bin Utbe'yi⁹¹ çağırır ve Haşim bin Utbe'ye on iki bin asker verip Nişabur⁹² Kalesindeki gayrimüslimlerle savaşmaya gönderir. On iki bin asker ile Nişabur şehrine varan Haşim, gayrimüslimlerin Nişabur kalesini savaş aletleriyle donattığını ve ateşe taptıklarını görür. Haşim on iki bin askeriyle Nişabur'un çevresine hendekler kazdırır ve yer yer kapılar koydurur. Nişabur'un beyi bu gelen Müslüman askerlerini küçümser, sayılarını az görüp itibar etmez. Yüz elli bin düşman askeri Nişabur'da toplanmıştır. Toplanan gayrimüslimler bir an önce kaleden çıkıp savaşmak için Nişabur beyi Mihran Şah'tan izin isterler. Mihran Şah'ın

⁹¹ Ebû Ömer Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkās ez-Zührî (ö. 37/657) Kahramanlığı ile tanınan sahabedir. Mekke'nin fethedildiği gün kardeşi Nâfi' ile beraber Müslüman olmuştur. Uhud Gazvesi'nde Resûl-i Ekrem'in dişini kıran babası Utbe Mekke fethinden önce İslâmiyet'i kabul etmeden ölmüştür. Hâşim, Yermük Savaşı'na atlı bir birliğin kumandanı olarak katılmıştır ve bu savaşta bir gözünü kaybettiği için "A'ver" lakabıyla anılmıştır. Şam'ın fethinden sonra orada ikamet etmiştir. Hz. Ömer onu Şamlılar'dan oluşan bir kıtanın başında Irak'a gönderir. Amcası Sa'd b. Ebû Vakkās'ın emrinde Kādisiye Savaşı'na katılarak ordunun sol kanadına kumanda eder. Bu savaştan sonra barış yolu ile Hulvân'ı, emrindeki 12.000 kişilik bir kuvvetle seksen gün süren bir kuşatmadan sonra da Celûlâ'yı fetheder. Hz. Osman zamanında tek başına şevval hilâlini görerek iftar ettiği için cezalandırıldığı rivayet edilir. Hz. Ali ile Muâviye arasındaki mücadelede Ali'nin yanında yer alır. Cemel Vak'ası'ndan önce Hz. Ali onu, oğlu Hasan ve Ammâr b. Yâsir ile birlikte taraftar toplamak ve muhtemel bir çatışmaya hazırlanmak için Kûfe'ye gönderir.

Savaş oyunlarını iyi bilen, düşmanlarına karşı seri hareketleri ve hızlı darbeleri sebebiyle "Mirkâl" lakabıyla anılan Hâşim, Sıffîn Savaşı'nda Basralılar'dan oluşan kuvvetlerin başında ordunun bayrağını taşıması Muâviye ile Amr b. Âs'ı korkuya düşürür. Ancak Sıffîn'deki muharebelerin birinde bütün gün çarpıştıktan sonra akşam karanlığında Hâris b. Münzir tarafından öldürülür.(Çubukçu, Hâşim b. Utbe, 1997, s. 410)

⁹² İran'da tarihî bir şehirdir. İlk İslâmî devirde Ebreşehr (Eberşehr) ve İranşehr adlarıyla da anılan Nişâbur Ortaçağ'da Horasan bölgesindeki dört büyük şehrin en önemlisiydi (diğerleri Merv, Herat ve Belh). Binâlûd dağının güneybatısında, denizden 1210 m. yükseklikte ve Tahrân'ı Meşhed'e bağlayan yol üzerinde yer almaktadır. Şûrahîrûd ve Dizbâd gibi akarsuların hayat verdiği şehrin çevresinde bakır, gümüş, demir ve çok zengin firûze ocakları bulunmaktadır.(Özgüdenli, Nişâbur, 2007, s. 149, 151)

emriyle şehrin kapıları açılır ve yüz elli bin düşman askeri kaleden çıkıp on iki bin İslam askeriyle karşı karşıya gelir.

Haşim bin Utbe ve Talha bin Abdullah⁹³ Müslüman askerlerine nâsihatlerde bulunup ayet ve hadis okuyup onları savaşa teşvik eder. Allah'ın izniyle küçük toplulukların büyük topluluklara üstün gelebileceğine dair ayet okurlar⁹⁴. Düşman askeri saldırınca savaştan yüz çevirmemelerini öğütlerler. Allah'ın kendilerine yardım edeceğini söyleyip düşmana saldırmalarını söylerler. Müslümanlar bu sözler ve söylenen ayetler üzerine hep birlikte tekbîr getirip Acemlere saldırır. İslam komutanlarının askerlerine her durumda Allah'a sığınıp savaşmalarını telkin etmesi inançlarına ne kadar bağlı olduklarını gösterir.

Müslüman askerleri bir saatte yüz altı bin düşman askerini dağıtır. Kime rastlarsa kılıçtan geçirirler ve meydan kanlar içinde kalır. Geceye kadar savaş sürer. Müslümanlar sayıları az olduğu için dua ile Allah'tan yardım istenir. Bunun üzerine etrafı büyük bir toz bulutu kaplar. O tozun içinden İslam sancakları görünür. Tekbîr sesiyle yer gök inler. Sad bin Ebî Vakkas, Haşim'e Nişabur'un fethi için on bin asker göndermiştir. Yardıma gelen bu askerler, savaşan Müslüman askerlerini yüreklendirir. Gece sabaha kadar düşman askerlerine hücum ederler. Etraf ateşperestlerin cesedinden yürünmez hale gelir. Düşmanlardan alınan ganimetler Müslümanlar arasında paylaşılır. Sonraki gün Müslümanlar, Nişabur üstüne yürüyünce düşman askerleri aman diler. Bunun üzerine Haşim, onları haraca bağlar

⁹³Ebû Abdillâh Talha b. Abdillâh b. Avf ez-Zührî el-Medenî (ö. 97/715) Medine valisi ve kadısı, tâbiidir. Kureyş'in Zühreoğulları koluna mensup olup aşere-i mübeşşereden Abdurrahman b. Avf'ın yeğenidir. Ebû Muhammed künyesiyle de anılır. Annesi Fâtıma bint Mutî' b. Esved'dir. I. Yezîd döneminde Medine kadısı olur. Kazâ ve fetvalarıyla ilk dönem Hicaz fıkıh anlayışının oluşumuna katkıda bulunur. Miras taksiminde halkın kendisine müracaat ettiği nihaî otoritelerden biri kabul edilir. Ayrıca ücret almadan halkın hukukî belgelerinin kaydını tutmak suretiyle bir tür noterlik de yapar. Abdullah b. Zübeyr 71 (690) yılında Medine Valisi Câbir b. Esved'in yerine Talha'yı tayin eder. Böylece Talha, İbnü'z-Zübeyr'in son Medine valisi olur. Abdullah b. Zübeyr'e biat etmediği için Câbir b. Esved döneminde altmış kırbaçla cezalandırılan Saîd b. Müseyyeb, Talha'nın yönetiminden övgüyle bahseder. Talha sonraki yıllarda da kendisine itibar edilen bir şahsiyettir. Halife I. Velîd Medine'ye geldiğinde Kureyş'in ileri gelenleri için dört kürsü kurulmasını emreder ve bunlardan birine onu oturtur. Abdurrahman b. Avf, Hz. Osman, Saîd b. Zeyd, Abdullah b. Abbas, Ebû Hüreyre, Hz. Âişe, Ebû Bekre gibi sahâbilerden ve Abdurrahman b. Amr b. Sehl el-Medenî gibi tâbiilerden hadis rivayet ettiği bilinir. Talha'dan hadis nakledenler arasında İbn Şihâb ez-Zührî, Abdurrahman b. Avf'ın torunları Sa'd b. İbrâhim ve Abdülazîz b. Ömer ile Ebü'z-Zinâd, Ebû Ubeyde b. Muhammed b. Ammâr b. Yâsir gibi kimseler bulunmaktadır. Talha b. Abdullah 97'de (715) Medine'de vefat eder. (Ağırman, 2010, s. 504)

⁹⁴ "Allah'ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah, sabredenlerle beraberdir." (Bakara Suresi 249) (Türkiye Diyanet Vakfı Kuran-ı Kerim Meali)

Daha sonra ganimetlerle ve yirmi iki bin Müslüman askeriyle birlikte Sad bin Ebî Vakkas'a gider.

Nişabur'un fethi mucizevi olaylarla anlatılır. Fetihte iki atının Kible-i Muazzama tarafından geldiği, bunların Hz. Hızır ve Hz. İlyas Peygamber olduğu ve Müslümanlara yardım ettiği anlatılır. Sonrasında Müslümanların Hızır ve İlyas Peygamber'in elini öptüğü, onların da Ümmeti Muhammed'in hizmetkâriyiz onlar ne zaman dara düşse yanlarındayız dediği rivayet edilir. Daha sonra atlarını sürüp kayboldukları söylenir. Gazavatname'de yer alan mucizevi olaylar fetihlerin haklılığını ve kazanılan başarıların Allah'ın yardımı ile olduğunu göstermek içindir.

11) Sad bin Ebî Vakkas'ın Rüyası ve Medâin Şehri'nin Fethi

Hz. Ömer, Sad bin Ebî Vakkas'a bir mektup yazar. Medâin şehrini fethetmesini, oraya bir emir koymasını ve kendisinin de Hilvan⁹⁵ şehrine gidip orayı fethetmesini söyler. Halifenin mektubu Sad bin Ebî Vakkas'a ulaşır. Sad bin Ebî Vakkas, Amr bin Utbe'yi yanına çağırır ve mektupta yazılanları izah eder. Daha sonra sancak verip Hilvan şehrine gönderir. Hilvan'a gidince surlarla çevrili ve etrafı hendeklerle kazılı şehrin içinde otuz bin askerin Müslümanlara yenilmemek için yemin ettiğini görür. Hilvan'a yardım için Acemden, Nihavend'den⁹⁶, Hemedan'dan⁹⁷, Mazenderan'dan⁹⁸ çok sayıda asker gelir. Amr bin Utbe, Sad bin Ebî Vakkas'a

⁹⁵ Hilvan ilçesi Şanlıurfa iline bağlıdır. Şanlıurfa Hilvan arası 56 km'dir. (İllerarasımesafe)

⁹⁶ İran'da tarihî bir şehirdir. İran'ın batısında Hemedan şehrinin 60 km. kadar güneyinde Gâmâsâb (Gâmesiyâb) suyunun bir kolu üzerinde denizden 1790 m. yüksekte kurulmuştur. İran'ın batısındaki Kirmanşâh'ı, ülkenin merkezî kesimindeki İsfahan'a bağlayan yol üzerinde bulunması şehrin önemini arttırır. Tarihi antik çağlara kadar inen şehir Sâsânîler devrinde önemli bir merkez halini almış ve yönetimi Kârin ailesine verilmiştir. Bu dönemde şehirde bir âteşkede bulunduğu belirtilmektedir. Ortaçağ kaynaklarında Cibâl bölgesine bağlı bir yerleşim yeri olarak zikredilir. Nihâvend'in polo oyunu sopalarının imal edildiği söğüt ağaçları, tabutlara güzel kokması için konulan kamışları, mektuplar için bal mumu gibi kullanılan siyah kili ve safranının bolluğu ile bilindiği kaydedilir. Nihâvend'in suları ile bağ, bahçe ve bostanlarının bolluğuna dikkat çeken İstahrî burada biri eski iki caminin bulunduğunu yazar.

Nihâvend, İslâm tarihinde Hz. Ömer döneminde 21 (642) yılında Müslümanlarla Sâsânî ordusu arasında cereyan eden ve Müslümanların zaferiyle sonuçlanan savaş dolayısıyla meşhur olmuştur. (Sarıçam, 2007, s. 98, 99)

⁹⁷ Batı İran'da bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu eyalettir. Elvend dağının eteğinde Kuruçay, Abbasâbâd, Sûmîne, gibi ırmaklarla sulanan ve aynı adı taşıyan bereketli bir ovada yer alır. Denizden yüksekliği 1800 m. olup üç yanı dağlarla çevrilidir. (Yazıcı, Hemedan, 1998, s. 183)

⁹⁸ İran'ın kuzeyinde günümüzde Mâzenderan adını taşıyan eyalettir. Eski Pehlevî sikkelerinde Tapurstân, İslâm kaynaklarında Taberistân adı verilen bölge XIII. yüzyıldan itibaren daha ziyade Mâzenderan adıyla anılmıştır. Kuzeyindeki Hazar denizi kıyılarından başlar ve asıl İran platosundan Elburz dağları ile ayrılır. Sâsânîler devrinde "İspehbed" unvanını taşıyan valiler tarafından yönetilen

mektup gönderir ve çok sayıda asker olduğunu bildirir. Sad bin Ebî Vakkas durumu Hz. Ömer'e mektupla bildirir. Bunun üzerine Hz. Ömer, Ebî Ubeyde bin Cerrah'a⁹⁹ elçi gönderir. Şam¹⁰⁰ sınırında duran askerimden Hilvan'a on bin asker gönder der. Ebî Ubeyde, Hilvan'a on bin asker gönderir ve Sad bin Ebî Vakkas'ta on bin asker ile Cerir bin Abdullah'ı Hilvan'a gönderir.

Müslüman askerleri düşman askerlerinin sayısının çokluğu karşısında yardıma gelecek olan askerleri beklerken bir toz bulutu kopar ve onun ardında Cerir bin Abdullah öncülüğünde on dört bin İslam askeri görünür. Böylece Müslüman askerleri yirmi dört bin kişi olur. Amr Ma'dî ve Cerir bin Abdullah naralar atarak meydana girer ve iki ordu savaşa başlar. Her Müslüman başına yüz düşman askeri düşer. Bunun üzerine Müslümanlar Allah'a dua eder ve yardım ister. Sonra Nişabur üzerinden bir toz bulutu kopar. Müslümanlar gayrimüslimlere yardım için asker geldiğini sanır. Toz bulutunun içinden İslam sancakları belirir. Sad bin Ebî Vakkas'ın amcası oğlu Haşim bin Utbe on bin asker ile gelir. Görürler ki İslam askerini düşman askeri araya almış ve her yüz düşman bir Müslümanın başına düşmüş. Müslümanlar yardıma gelen askerleri görünce mutlu olur. Daha şiddetli bir şekilde savaşa devam eder. Gazavatname'de Müslümanlar güçsüz düşüp yardım beklerken, yardıma gelen sahabeler genellikle bir toz bulutunun içinde belirir. Nitekim eserde yer alan birçok savaşta bu duruma rastlanır.

Taberistan, dağlık ve ormanlık yapısından dolayı İran coğrafyasında İslâm fetihlerinin en zor ilerlediği bölgelerden biri olur.(Özgüdenli, Taberistan, 2010, s. 322, 323)

⁹⁹Ebu Ubeyde bin Cerrah büyük komutan ve sağ iken Cennet'le müjdelenen on sahabeden birisidir. Ümmetin Emîni lakabıyla övülen bu yüce sahabe'nin asıl ismi, amir bin Abdullah bin Cerrah bin Ka'b bin Dabbe bin Hars bin Fih'r'dir. 639 (H.18) senesinde elli sekiz yaşında Kudüs ile Remle arasında taundan vefat eder. Hazret-i Ebu Bekr'in vasıtasıyla imana gelenlerin onuncusudur. İmana geldiğinde otuz bir yaşındadır. O günden vefatına kadar malıyla, mevkiyle ve canıyla İslamiyet'i yaymak için çalışır.(Ebu Ubeyde Bin Cerrah - Türkçe Bilgi, 2004-20017)

¹⁰⁰İslâm dünyasının önemli tarihî şehirlerinden biri, günümüzde Suriye'nin başşehridir. Bilâdüşşâm (Suriye, Filistin, Lübnan ve Ürdün) bölgesinin en önemli merkezlerinden biri Dımaşk'tır (Dımaşkuşşâm). Şehir 927 (1521) yılından itibaren kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine geçer ve bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin bir paşalık merkezi olur. Dımaşk olarak bilinen adını da Arapça kaynaklarda bütün Suriye bölgesini ifade etmek için kullanılan Şam'a terk eder. Günümüzde de Türkçe'de Şam adıyla kaydedilir. Ülkenin güneybatısında bulunan şehir, Antilübnan (Cebelüşarkî) dağlarının doğu eteklerindeki Kâsiyûn dağı ile Bâdiyetüşşâm adı verilen çöl sahası arasındaki bir vahada (Güta vahası) kurulmuştur. Çölün yanı başındaki bu yeşil alan varlığını, Antilübnan'lardan doğarak Uteybe bataklıklarında kaybolan ve şehrin ortasından geçen Beredâ suyuna borçludur. Üzerinde kesintisiz yerleşim görülen en eski şehir olduğu iddia edilen Dımaşk'ın Hz. Nûh'un oğlu Sâm veya torunları tarafından tesis edildiğine ve Hz. İbrâhim'in burada doğduğuna dair rivayetler mevcuttur. Dımaşk çevresinde milâttan önce 4000'lere kadar giden yerleşim olduğuna dair arkeolojik kanıtlar vardır.(Tomar, 2010, s. 311, 315)

Savaşın şiddetini gören Yezdücerd, savaş meydanından kaçır. Müslümanlar kimi düşman askerini öldürür kimine de baş eğdirip aman diletir. Savaştan elde ettikleri ganimetleri alıp Kadisiyye¹⁰¹ şehrinin önünde İslam askeriyle Sad bin Ebî Vakkas ile buluşur ve üç gün dinlenirler. Sonrasında Sad bin Ebî Vakkas, İslam beylerini yanına çağırır ve düşman askerinin peşinden gidin. Medâin şehrine varın. Orayı gayrimüslimlere bırakmayın der. İslam askeri hızlıca yola koyulur. Sad bin Ebî Vakkas ve Amr Ma'dî Kerib, İslam askeriyle birlikte gider. İslam askeri Medâin şehrine erişir ve her biri bir taraftan düşmanları öldürmeye başlar. Acem beylerinden Rüstem, iki yüz bin askerın komutanıdır. Kaçmaya çalışırken Müslümanlardan Hilal bin 'Alkame onu görür. Bir ok atıp şah damarından vurur ve atından düşürür. Daha sonra atından inip onun başını keser ve üzerinde ne varsa alır. Acem kavmi bu durumu görünce dağılmaya başlar.

Acemler, Müslümanların yiyip ölmesi için ne kadar yemekleri varsa hepsine zehir katar ve Şat Irmağı kenarından geçip köprüleri keser. Müslümanlar, Şah Kısra'nın sarayına girer ve zehirli yemekleri görürler. Zehirli olduklarını bilmeden besmele çekip yerler. Allah'ın izniyle o zehirli yemekler Müslümanlara zarar vermez ve hiçbirine bir şey olmaz. Acem kavmi bunu görüp şaşırır. Gazavatname'nin bu kısmında, besmele ile başlanıp yenen yemeğın zehirli dahi olsa Allah'ın izniyle Müslümanlara zarar vermediği anlatılır.

Müslümanlar Kısra'nın sarayında çok sayıda hazine bulur. Onunla Dicle Irmağı'nın kenarına gelir. Acemlerin Müslümanlar geçmesin diye köprüyü kestiklerini fark ederler. Sad bin Ebî Vakkas'ın emriyle Müslümanlar su kenarına konar. Üç gün çare ararlar fakat karşıya geçmek için bir çözüm bulamazlar. Müslümanlar geçidi nasıl geçeceklerini düşünüp çözüm ararken bir Acem askeri Dicle'nin öbür tarafından burada geçit var su çok sığ diye seslenir. Sad bin Ebî Vakkas bunun hile olabileceğini düşünür ve ben sizi gayrimüslim birinin sözüyle suya sokmam der.

¹⁰¹Kadisiye ili (Arapça: القادسية), Irak'ın güney kesimindeki ildir. Ülkenin en küçük eyaletlerinden biridir. Eski Divaniye livasının yerine 1969'da oluşturulmuştur. Fırat Irmağının kollarınca akaçlanır. İlin bazı kesimlerinde sulama yapılır. Bağdat-Basra arasındaki kara ve demiryolu Kadisiye'den geçer. Eyalet merkezi Divaniye kentidir. 1980'lerde kazılmaya başlayan Sümer kenti Nippur'un kalıntıları Divaniye'nin kuzeybatısında yer alır.(Harita - Kadisiye ili (Muḥāfazat al Qādisīyah) - MAP[N]ALL.COM)

Sad bin Ebî Vakkas suya girmek için bir işaret olması gerek der. Bunları söylerken büyük bir kasırga kopar ve suyu yarıp tekrar birleştirir. Sad bin Ebî Vakkas o gece rüyasında kendini su kenarında görür. Dicle içinden bir yol açılır ve Müslümanlar selamete suyu geçer ve hiçbirine bir şey olmaz. Sad bin Ebî Vakkas mutlu bir şekilde uyanır ve Dicle Irmağı'nı geçmek için bu rüya bir delildir der. Sad bin Ebî Vakkas yağmurun çok yağıp ırmakların taşkınlığını düşününce ırmağı geçme konusunda yine tereddüt içinde kalır.

Acem askerlerinden bir asker elbisesini yıkamaya ırmak kenarına gelir. Tercüman o askere bilgi almak için soru sorar. Asker, Şah Kisra'nın hazinesini malını ailesini ve çevresindekileri Horasan¹⁰² diyarına götürdüğünü ve Müslümanlarla savaşmak için beklediğini söyler. Sad bin Ebî Vakkas, Şah Kisra'nın suya sığınıp malını kaçırdığını eğer Müslümanlar gemiyle geçerlerse su kenarında karşı gelip savaşacağını söyler. Sad bin Ebî Vakkas, sizlerden kim önce suya girip, karşı tarafa geçip, din uğrana savaşıp canını vermek ister. Ben onun peşinden asker de göndereceğim der. Asım bin Amr ileri çıkar ve ilk önce ben suya gireyim canımı din uğruna feda edeyim der. Altı yüz kişi onunla birlikte suyun kenarına gelir. Besmele çekip suya girerler. Allah'ın yardımıyla su atlarının dizine bile çıkmaz. Sağ sâlim karşı tarafa geçerler. Bu durumu gören diğer Müslümanlar da hep bir ağızdan tekbîr getirip atlarını karşı tarafa geçirir.

Düşman askeri Müslümanların gemisiz bir şekilde suyu geçtiklerini haber alır ve savaşmak için hazırlanır. Müslümanlarla gayrimüslimler arasında üç gün büyük savaş olur. Dördüncü gün Amr Ma'dî düşmanın bayrağını yıkar ve bunu gören Şah Kisra, Hilvan'a kaçar. Daha sonra Müslümanlar Medâin'e gelir. Medâin'in halkı kaçıp Hilvan şehrine gider. Sad bin Ebî Vakkas, Şah Kisra'nın sarayına gider. Bütün ganimet mallarını bir yere toplar ve Hz. Ömer'e durumu bildiren bir mektup yazar. Mektubunda, Medâin'in fethedildiğini, Kisra'nın Hilvan'a kaçtığını ve yaşanan tüm

¹⁰² Kuzeydoğu İran'da bir eyalettir. Horasan ismi Eski Farsça'da hur (güneş) ve âsân (âyân "gelen, doğan") kelimelerinden meydana gelmiştir ve "güneşin doğduğu yer, güneş ülkesi; doğu bölgesi" anlamını taşımaktadır. İsim muhtemelen Sâsânîler zamanında ortaya çıkmış ve kısa zamanda yaygınlaşmıştır. Horasan tarihte İran'ın kuzeydoğusunda yer alan çok geniş bir coğrafi bölgenin adıdır. Günümüzde bölgenin toprakları üç parçaya ayrılmış olup Merv (Mari), Nesâ ve Serahs yöresi Türkmenistan, Belh ve Herat yöresi Afganistan, kalan kısmı da İran sınırları içinde bulunmaktadır.(Çetin, 1998, s. 234, 241)

olayları anlatır. Sonra mühür vurup mektubu gönderir. Mektup Medine şehrine gidip Hz. Ömer'e ulaşır. Hz. Ömer, Sad bin Ebî Vakkas'ın mektubunu sahabeler içinde okur. Sad bin Ebî Vakkas'ın mektubunu dinleyen sahabeler mutlu olup hep birlikte tekbîr getirir.

12) Şah Kisra Yezdücerd'in Hazinesi

Sad bin Ebî Vakkas İslam beyleriyle birlikte Kisra'nın peşine düşer. Kisra'nın kaçıp bütün mallarını saçtığını görür. Sad bin Ebî Vakkas, dünyalık malını mülkünü bırakıp giden topluluklarla ilgili bir ayet okur¹⁰³. Sad bin Ebî Vakkas, Benî Zühre Kabilesi'nin¹⁰⁴ beyi Zehre bin Hûriyâ'ya yirmi bin asker verip Yezdücerd'in ardından gönderir.

Zehre bin Hûriyâ ve yanında giden askerler yolda giderken balçığa batmış bir katır görür. Acemler bu katırı çıkarmak için uğraşır fakat çıkaramaz. Zehre bin Hûriyâ katırda bir şeyler yüklü olduğunu, Acemlerin bundan dolayı onu çıkarmak için uğraştıklarını söyler ve askere işaret edip katırı onların elinden almalarını ister. Onun emriyle İslam askerleri düşman askerine saldırır ve dört yüz askeri öldürür. Bunu gören diğer Acem askerleri canlarını kurtarmak için katırı bırakıp kaçarlar. İslam askerleri katırı balçıktan çıkarır. Zehre bin Hûriyâ yükünü çözmelerini ister. Katırın yükünü çözünce bir sandık görürler. Sandığın içinde kıymetli bir kaftan, bir taç, altından bir kemer ve çeşitli mücevherler görürler. Buldukları kaftan Şah Kisra Yezdücerd'in bayram günlerinde giydiği kaftanıdır. Zehre bin Hûriyâ on kişiyle o sandığı katır ile Medâin'e gönderir.

Yakub bin Dehli rivayet eder. Acemler iki katırı sürüp giderlerken Müslümanlar etraflarını sarar. Katırı ellerinden almak ister. İki Acemli kimseyi katıra yaklaştırmaz. Yakub bin Dehli yaklaşınca ona da saldırıp ok atarlar. Allah'ın izniyle ok ona

¹⁰³ "Onlar geride nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar. Nice ekinler, nice güzel konaklar! Zevk ve sefasını sürdürdükleri nice nimetler! İşte böyle! Onları başka bir topluma miras bıraktık." (Duhan Suresi 25-28) (Duhan.htm)

¹⁰⁴Kureyş kabilesinin Hz. Peygamber'in annesinin mensup olduğu koludur. Kabileye adını veren Zühre'nin nesebi; Zühre b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihri (Kureyş) b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Mead yoluyla Adnân'a ulaşır. Zühre'nin soyu Hâris ve Abdümenâf adlı iki oğlundan devam eder. Zühre'nin torunu olup kendi döneminde kabilesinin reisi kabul edilen Vehb b. Abdümenâf, Resûlullah'ın anne tarafından dedesidir. İbn Kuteybe, Zühreoğulları'nın Hz. Peygamber'in dayıları sayıldığını belirtir. (Azizova, 2013, s. 544)

dokunmaz. Yakub bin Dehli Acemlerden birini öldürür diğeri de katırı bırakıp can korkusundan ormana kaçar. O iki katırı döndürüp ganimet malını teslim eder ve sandıkları açın içinde ne varmış görelim der. Bir katırın yükü açılır. Görürler ki o sandık içinde Yezdücerd'in tacı ve türlü türlü mücevherler vardır. Yakub bin Dehli şaşırıp kalır. Bu dünyada kim bu kadar fazla mücevhere kıymet biçebilir der. İkinci yük sandığı da açar. İçinde çok kıymetli ve çeşitli mücevherler vardır. Diğerinde ise Nurşirevan'ın kıymetli kıyafetleri vardır. Yakub bin Dehli emin tarafından emanete sahip çıktığı için takdir edilir ve durum Sad bin Ebî Vakkas'a bildirilir. Sad bin Ebî Vakkas'ta Yakub bin Dehli'yi ganimet mallar üzerine emanetçi yapar.

Ka'ka' bin Amr¹⁰⁵ da düşman askerinin peşinden gitmiştir. Bir bölük Acemli ile bir bölük Arap'ın savaştığını görür. Ortalarında iki hazine katırı durur. Ka'ka' bin Amr, onları görüp bir nara atar ve hamle yaparak birçoğunu öldürür. Kalanlar da korkudan katırları bırakıp kaçar. Ka'ka' bin Amr katırları alıp bağlarını çözer. Altı tane altından kılıç görür. Yezdücerd, Herakil gibi hükümdarların kılıçlarıdır. Kılıçlar elmas saplıdır ve çok kıymetlidir. Ka'ka' bin Amr, o sandıkları ve katırları Sad bin Ebî Vakkas'ın önüne getirir. Sad bin Ebî Vakkas, onları görür ve kılıçlardan hangisini istersen al der. Ka'ka' bin Amr, Herakil Han'ın kılıcını alır ve kalanını emine teslim eder.

¹⁰⁵el-Ka'kâ' b. Amr b. Mâlik et-Temîmî (ö. 40/660 [?]) Hulefâ-yi Râşidîn devrinin ünlü kumandanlarından. Bazı hadisçiler sahâbî olduğu görüşündedir. Hz. Ebû Bekir döneminde irtidad eden Alkame b. Ulâse üzerine müfreze kumandanı olarak gönderilir ve görevini başarıyla tamamlar (11/632). Aynı yıl Hâlid b. Velîd'in peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha ile yaptığı Büzâha savaşına katılır. Ulleys'in ve Übülle'nin fethine Hâlid b. Velîd'le beraber iştirak eder (12/633). Hîre'nin fethinde de bulunan Ka'kâ', Hâlid b. Velîd'in emriyle bir süre Hîre'de kalır. Daha sonra çeşitli fetihlerde görevlendirilir. Ebû Ubeyde onu Hz. Ömer'in emri üzerine öncü kuvvetlerin kumandanı sıfatıyla Irak'a gönderir (13/634). Ka'kâ', Kâdisiye öncesi İran fetihlerinde de önemli rol oynar. Ağvâs'ta cereyan eden savaş, öncü kuvvetlerin başında bulunan Ka'kâ'nın gösterdiği gayretler sonucunda kazanılır (14/635). Hâlid'in emriyle Suriye'deki fetihlere de katılan Ka'kâ', Yermük Savaşı'nda bir süvari birliğinin başında görev yapar.

Ka'kâ' asıl şöhretini Kâdisiye Savaşı'nda (15/636) elde eder; bu savaşın kazanılmasında onun büyük payının olduğu rivayet edilir. Medâin'in fethinde Kısra III. Yezdicerd'e ait zırh, kılıç, miğfer gibi teçhizatı ele geçiren Ka'kâ', daha sonra Hz. Ömer'in emriyle Celûlâ Savaşı'na öncü kuvvetin kumandanı olarak katılır. Savaşın ardından Hulvân'a giderek bir garnizon tesis eder (16/637). Aynı yıl Sa'd b. Ebû Vakkâs kuvvetlerine katılıp onun emrinde çalışır. Ertesi yıl Humus'a gönderilir ve bu sırada gerçekleştirilen el-Cezîre fetihlerine katılır 21'de (642) Nihâvend'in ve 24'te (645) Hemedan'ın fethinde görev alır. Bir müddet sonra Kûfe'ye yerleşen Ka'kâ', Hz. Osman dönemindeki iç karışıklıklarda halifeyi destekler. Muhâlifler Medine'yi kuşatınca Hz. Osman'ın talebi üzerine yardıma gelenler arasında Ka'kâ' da bulunur. Hz. Ali döneminde onu destekleyen Ka'kâ', Cemel Vak'ası'ndan önceki müzakerelerde Hz. Ali'yi temsilen Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvâm ile görüşür. Cemel ve Sıffin savaşlarında Hz. Ali'nin saflarında çarpışır.(Yücesoy, 2001, s. 216)

'Ukbe bin Hâris, Acemlerin ardınca yola düştüğünü, giderken katır büyüklüğünde bir eşeğe binmiş birini gördüğünü söyler. Acemlerin kendisini görünce eşekten inip eşeği hızlı sürmeye başladığını, bir su kenarına gittiğini, daha önce karşıya geçenlerin köprüyü bozduğunu anlatır. Suyun öteki tarafına geçmeye cesaret edemeyip çaresiz kaldıklarını, onlara hücum edince ok attıklarını fakat hiçbirinin isabet etmediğini, sonra ikisini öldürdüğünü ifade eder. Onları öldürdükten sonra eşeklerini alıp ganimet emininin yanına getirdiğini, sandıkları açınca sandığın içinde altından bir taç ve altından bir at gördüğünü söyler. Diğerinde altından bir insan olduğunu, türlü türlü mücevherler ve ziynetler olduğunu anlatır. Bunları Şah Kisra'nın yaptırdığını, yanına elçiler geldiğinde bunları gösterdiğini ve elçilerin gittikleri yerlerde bunları anlattığını söyler.

Başka bir rivayetçinin anlatımına göre müminlerden bir kişi büyük bir kutu getirip ganimet eminine teslim eder. Ganimet emini kutuyu açınca içinin mücevherlerle dolu olduğunu görür. Emin, o kişinin getirdiği emanete şaşırır ve kimin olduğunu öğrenmek ister. O da bunu Allah rızası için yaptığını, isminin ashop içinde anılmasını istemediğini söyler. Emin, ganimetleri bırakıp giden kişinin ardından kim olduğunu öğrenmesi için bir asker gönderir ve ganimetleri getiren kişinin Yemen askerinden Hacer bin Abdullah el-Kays olduğu öğrenilir. Gazavatname'de görüldüğü üzere Yezdücerd'in hazinelerine dair çeşitli rivayetler vardır. Bu durum Yezdücerd'in hazinelerinin çok kıymetli olduğuna delalet eder.

13) Selmân-ı Fârisî'nin Saray Halkına İslamiyet'i Anlatması

Müslümanlar, Medâin şehrine girer. Kasr-ı Ebyaz'a gelir ve büyük bir saraya ulaşır. Bin kadar gayrimüslim sarayın başına çıkıp kapısını sağlamlaştırır ve sarayı Müslümanlara vermemek için savaşır. Müslümanlar gayrimüslimlerle savaşır. Fakat sarayı alamazlar. Bunun üzerine durumu Sad bin Ebî Vakkas'a haber verirler.

Sad bin Ebî Vakkas, Selmân-ı Fârisî'yi¹⁰⁶ onlara gönderir. Selmân, Farsça onlarla konuşur. Elçi olduğunu, nâsihat etmek için geldiğini söyler. Sizden başkalarıyla da

¹⁰⁶ Ebû Abdillâh Selmân el-Fârisî (ö. 36/656 [?]) İslâmiyet'i kabul eden İran asıllı ilk sahâbedir. Asıl adı Mâhbe (Mâyeh) b. Bûzehmeşân (Bûzehhân, Bûzihşân, Hûşbûdân) b. Mürselân b. Yehbûzân iken Müslüman olduktan sonra kendini Selmân İbnü'l-İslâm diye tanıtmış, Selmân el-Hayr, Selmân-ı Pâk

savaştık, hepsini yendik, adınız sanınız yok oldu. Beyiniz Yezdücerd'in bütün hazinelerini köşk ve saraylarını aldık. Siz de bizimle savaşmayı gönüllü olarak sarayı Müslümanlara verin, canınızı kurtarın der. Gayrimüslimler, hepimiz ölürüz fakat yine de sarayı size vermeyiz deyip Selmân-ı Fârisî'yi oka tutarlar. Selmân-ı Fârisî parmağı ile işaret edince gayrimüslimlerin okları sağından ve solundan geçer. Hiçbirisi ona isabet etmez. Bunun üzerine gayrimüslimler Selmân-ı Fârisî'ye, kim olduğunu sorar ve İslam dinine dair bilgi almak ister.

Selmân-ı Fârisî; dört yüz yaşında olduğunu, atasının Acem padişahı olduğunu, çok sayıda keşişe hizmet ettiğini, iki yüz yıl ilim okuduğunu, okudukları içinde âhir zamanda Mekke şehriden Peygamber geleceğine işaret edildiğini söyler. Kim o peygambere inanırsa iki cihanda da mutlu olacağını ekler. Onun kılıç Peygamberi olduğunu kılıç ile dine davet ettiğini yedi iklimin onu ve ümmetini tanıyacağını çünkü onu Tevrat'ta ve İncil'de okuyup çok sevdiğini ifade eder. Allah bana ömür verdi ve Hz. Muhammed'in yüzünü gördüm. Onun önünde iman edip kelime-i şahadet getirdim. Canımı ve başımı onun yoluna feda ettim der. Daha sonra Hz. Peygamber'in özelliklerini anlatan bir şiir okur. Selmân-ı Fârisî'nin Hz. Peygamber'i

veya Selmân el-Hakîm diye de anılmıştır. Mecûsî dinine mensup olan babası köyünün reisidir. Selmân, Râmihürmüz'de doğar ve ilk çocukluk yıllarını burada geçirir.

Mecûsî âteşkedesinde kutsal ateşin sönmemesini sağlamakla görevli iken yeni bir din arayışına giren Selmân ailesinin şiddetli muhalefetine rağmen Hristiyanlığı benimser ve önce Dımaşk'a kaçar, ardından Musul, Nusaybin ve Ammûriye'ye (Amorion) gider. Ammûriye'de kendisinden Hristiyanlık hakkında bilgi aldığı bir papaz, ölüm döşeğinde iken kendisine pek yakında Arap yarımadasında İbrâhim peygamberin Hanîf dini üzere gönderilecek son peygamberin geleceğini haber verir. Onun hediye kabul etmekle beraber sadaka almayacağını, ayrıca kürek kemikleri arasında nübüvvet mührü bulunacağını söyler. Bir Arap tüccarıyla tanışan Selmân, kendisini çölden geçirmesi karşılığında sahip olduğu hayvanları ona verip kervanına katılır. Ancak kervan Vâdilkurâ'ya ulaştığında tüccar Selmân'ı bir Yahudi'ye köle olarak satar. Ardından bu Yahudi onu Medine'de yaşayan Benî Kurayza'ya mensup bir başka Yahudi'ye (Osman b. Eşhel) satar. Selmân, Medine'yi görünce Ammûriyeli rahibin tarif ettiği şehre geldiğini anlar. Daha sonraki günlerde Hz. Peygamber'in Medine'ye doğru yola çıktığını ve Kubâ'ya geldiğini duyunca hemen oraya gider ve rahipten öğrendiği nübüvvet alâmetlerinin kendisinde bulunduğunu görünce Müslüman olur. Âzat edilmesine kadar meydana gelen Bedir ve Uhud gazvelerine katılamaz. Hendek Gazvesi'nden önce Resûl-i Ekrem'in tavsiyesi üzerine efendisiyle anlaşma yapar. Bedel olarak kararlaştırılan 300 hurma fidanı dikme işi Resûlullah'ın nezâretinde ahabın da yardımıyla gerçekleştirilir ve beytül mâlden 40 ukıyye ödenerek Selmân'ın âzat edilmesi sağlanır. Selmân, Hendek Gazvesi'ne ve ondan sonraki bütün savaşlara katılır. Bu gazve sırasında bir hendek kazılmasını teklif etmesi ve hendek kazmadaki başarısı dolayısıyla ensar ve muhacirler Selmân'ı kendilerinden sayma konusunda ihtilâfa düşünce Resûlullah, "Selmân bizden, Ehl-i beyt'tendir" diyerek bu tartışmaya son verir. Resûl-i Ekrem'in bu sözüne dayanan Hz. Ömer diğer Ehl-i beyt mensuplarına olduğu gibi ona da maaş bağlar; fakat Selmân bu parayı sadaka olarak dağıtıp hurma liflerinden ördüğü hasırları satmak suretiyle hayatını kazanır.(Hatiboğlu, Selmân-ı Fârisî, 2009, s. 441, 443)

Tevrat'ta ve İncil'de okuduğunu ifade etmesi Hz. Muhammed'in sadece Müslümanlara değil tüm insanlığa gönderildiğine işaret eder.

Acemler, Selmân'a hürmet eder ve savaşmalarının asıl sebebini açıklar. Savaş sebeplerinin mal ve rızık yüzünden olmadığını anlatırlar. Acem beylerinden Şehirbat Han'ın Nurbanu isimli hasta kızını kendilerine emanet ettiğini, onu beklemek için söz verdiklerini, sözlerinden dönmeyip savaşacaklarını söylerler. Eğer Müslümanların emini bize aman verirse sizinle savaşmayıp hemen sarayı veririz derler. Selmân, bu durumu Sad bin Ebî Vakkas'a bildirir. Sad bin Ebî Vakkas, onlara aman verir ve Selmân-ı Fârisî gelip Sad'ın sözünü saray ehline söyler.

Saray ehlinin bir âlimi vardır. Müslümanların çokça fetihler yaptığını, bunu mal mülk için yapmadıklarını, din için savaştıklarını söyler ve biz de Müslüman olalım der. İslamiyet hak din olmasaydı bunca insanın Müslüman olmayacağını ve bu dinin kerametini gördüklerini söyler. Daha sonra gayrimüslimler sarayın kapısını açıp dışarı çıkar ve Selmân-ı Fârisî'nin önünde Müslüman olurlar. Müslüman olan kavim, Sad bin Ebî Vakkas'ın huzuruna getirilir. Sad bin Ebî Vakkas, onlara hürmet gösterir. Ganimetler ortaya çıkarılır. Sad bin Ebî Vakkas, onları gazilere bölüştürür ve Müslüman olan kavme de ganimet verir. Acem beyleri Müslümanlardaki adaleti ve merhameti görünce bazıları Müslüman olur. Sad bin Ebî Vakkas, üç ay Medâin tahtında oturur. Çevresinde olan kaleleri fetheder ve adil davranıp şeriat kurallarını uygulayıp camiler, mescitler yaptırır.

14) Yezdücerd'in Hazinesinin Paylaşılması ve Kızı Şehribanu'nun Hz. Hüseyin ile Evlendirilmesi

Haşim bin Utbe asker alıp Yezdücerd'i kovalamaya gider. Hilvan yakınında bir bölük gayrimüslim görür. Yanlarında üstü elmasla örtülü büyük bir mahfe¹⁰⁷ vardır. Bunu görünce Haşim'in emriyle Müslümanlar hücum eder ve iki ordu birbirine girer. O mahfe içinde Yezdücerd şahın kızı Şehribanu vardır. Şâpûr bin Hürmüz¹⁰⁸ onu alıp giderken Müslümanlarla karşılaşır savaşı. Hâşim bin Utbe, gayrimüslim askerleri

¹⁰⁷Deve, fil vb. hayvanların sırtına konulan, üzerine oturmaya yarayan sepet. (mahfe nedir, mahfe ne demek - Nedir Ne Demek (NND Sözlük))

¹⁰⁸Sâsânî imparatorlarından beşinin adıdır. (Naskali, 2009, s. 174, 176)

allak bullak eder ve Şâpûr bin Hürmüz'ü kılıç ile kalbinden vurup öldürür. Gayrimüslimleri öldüren Müslümanlar ganimetleri de alıp Medâin'e Sad bin Ebî Vakkas'ın yanına gelir.

Haşim, Sad bin Ebî Vakkas'a; Yezdücerd'in kızını ve mallarını alıp huzuruna getirdim der. Sad, onu görünce mutlu olur ve bir ayet okur¹⁰⁹. Sonra hazineleri açarlar. Büyük bir sandık görürler. İçinden bir halı çıkarırlar. Halının üzerinde çok çeşitli kuş tasvirleri vardır. Bu halı Şah Kisra'nın üzerinde oturup şarap içtiği bir halıdır ve altın ile dokunmuştur. Müslümanlar bütün malları bir yere toplar ve Sad bin Ebî Vakkas bir kısmını gazilere dağıtır. Daha sonra Sad bin Ebî Vakkas, Kisra'nın tacını, halıyı ve bütün malları bir yere toplayıp halifeye gönderir. Olan biten her şeyi anlatan bir mektup yazar. Mektubu mühürler ve ashabdan Beşîr bin Hassâsa'ya verir. Medine şehrine gidip mektubu ulaştırmak için Beşîr bin Hassâsa ve beş yüz kişi yola çıkar.

Halife Hz. Ömer de her gün kırk rekât namaz kıldırıp, Müslümanlar için hayır dualar eder ve Allah'tan fetih diler. Her gün devesine binip yollarda haber beklerken bir gün Medâin'den bir müjdecî çıkıp gelir. Hz. Ömer, müjdecîye nereden geldiğini sorar. Müjdecî, Medâin'den geldiğini ve Müslümanların büyük fetihler yaptığını söyler. Yezdücerd'in askerinin helak olduğunu, malının Müslümanlara nâsip olduğunu söyler. Hz. Ömer, Nişabur'dan bu güzel haberleri duyunca mutlu olur. Hz. Ömer ile müjdecî Medine'ye Mescid-i Şerife doğru gelir. Medine halkı mescide gelip neler olduğunu müjdecîye sorarlar. Müjdecî olanları anlatır ve Müslümanlar sevinir. Birkaç günden sonra ganimet malıyla Beşîr bin Hassâsa gelir. Bütün ganimet mallarını ve Şah Kisra'nın kızı Şehribanu'yu arz edip durumu anlatır. Medine kavmi, savaşı elde edilen bu ganimetlere el sürmeden getirip Müslümanların melikine, ganimet eminine teslim eden bu kişileri takdir eder. Hz. Ömer ve Hz. Ali ganimetleri gönderen Müslümanları takdir edip iltifatta bulunur. Sonra Sad'ın mektubunu okur. Bütün Müslümanlar mektubu işitip Allah'a şükreder.

¹⁰⁹ "De ki: Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin." "Azîm olan Allah doğru söyledi." (Âl-i İmrân Suresi 26.) (arsiv.diyaretvakfi.org.tr/meal/Aliimran.htm)

Hız. Ömer gelen ganimetleri adil bir şekilde paylaştırır. Oradan gelen halıyı dahi parça parça herkese paylaştırır ve bir parçasını Hız. Ali'ye verir. Daha sonra Hız. Ömer yemen beylerinden Hakem bin Dûcâ'yı yanına çağırır. Kısra'nın kıyafetlerini ona giydirir, başına tacını koyar ve altın kürsü üstüne oturtur. Görenler Kısra'nın da bu boylarda olduğunu ve ona benzediğini söyler. Hız. Ömer, ona bakıp ibret alın dünyanın yüzünüze güldüğüne bakıp kibirlenmeyin, Şah Kısra bunca mal biriktirdi, kibirlendi ve malı mülkü onun şımarmasına sebep oldu der. Bu kıymetli taç ve kıyafetleri kullanan Nûşirevan, Keykubâd ve Hüsrev hakanı malı mülkü bırakıp ölümlerinde bir parça bez ile dünyayı bırakıp gitti diyerek nâsihatlerde bulunur. Gazavatname'de Hız. Ömer'in adaletine sık sık yer verilir. Hız. Ömer'in Hakem bin Dûcâ'ya Kısra'nın kıyafetlerini giydirip Müslümanlara nâsihatlerde bulunması onlara hayat dersi niteliğindedir.

Hız. Ömer bir ayet okur. Ardından ganimetleri Müslümanların dine hizmetleri ve mertebeleri miktarınca paylaştırmaya başlar. Ashaptan hatırı sayılır sahabeleri yanına çağırır. Ebân bin Osmân bin Affân¹¹⁰ halifeye selam verip huzuruna varır; benim babam Peygamberin askerine nafaka verdi. Gazilere savaş kıyafetini verdi ve yardımlarda bulundu. Kur'ân-ı toplatıp bir araya getirtti. Hız. Peygamber'in iki kızıyla peş peşe evlendi. Hız. Peygamber, ona Zi'n-nûreyn lakabını verdi. Malını din yoluna nafaka verdi der. Bunun üzerine Hız. Ömer, atanın faziletlerini çok güzel anlattın hiç eksik bırakmadın der. Ona, Kısra'nın malından on bin altın dinar ve mücevher bir taç verir. Ondan sonra Hız. Ömer ashaba bakar. Hız. Hasan ve Hüseyin'i görür. O iki Cennet yiğidinin yüzü bir aya benzer. Hız. Ömer onları yanına çağırır ve

¹¹⁰ Ebû Abdillâh (Ebû Amr) Zü'n-nûreyn Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye el-Kureşî el-Ümevî (ö. 35/656) İlk Müslümanlardandır, Hulefâ-yi Râşidîn'in üçüncüsüdür. Fil Vak'ası'ndan altı yıl sonra Tâif'te doğar. Kureyş'in en zengin tüccarlarından olan babası Affân Câhiliye devrinde ölür. Annesi Ervâ bint Küreyz, Resûlullah'ın halası Ümmü Hakîm Beyzâ bint Abdülmuttalib'in kızıdır. Mensup olduğu Emevî (Ümeyye) kabilesinin soyu Abdümenâf b. Kusay'da Hız. Peygamber'in nesebiyle birleşir. Resûl-i Ekrem'den altı yaş küçüktür. Gençliğinde babasının yanında ticaretle uğraşan Osman, İslâm öncesinde Mekke'nin önemli tüccarları arasına girer. İslâmî davetin ilk safhasında Hız. Ebû Bekir'in delâletiyle Resûlullah'ın yanına giderek Müslüman olur ve ilk on Müslüman arasında yer alır. Eşraftan olması dolayısıyla İslâm'ı kabul edişi Kureyş içinde yankı yapar. Amcası Hakem b. Ebû'l-Âs onu bağlayıp dininden dönene kadar bağlarını çözmeyeceğini söyleyince şiddetle karşı koyar. Kararlılığını görüp bağlarını çözmek zorunda kalan amcasından sonra annesi de çok uğraşır, ancak onu dininden döndüremez. Osman kısa bir süre sonra Hız. Peygamber'in kızı Rukiyye ile evlenir. İslâmiyet'in 5. yılında (615) hanımıyla birlikte ilk kabilede Habeşistan'a hicret eder. Habeşistan'da doğan ve hicretin 4. yılında (625) vefat eden oğlu Abdullah dolayısıyla kendisine Ebû Abdullah künyesi verilir. Bir yıl sonra Habeşistan'dan Mekke'ye döner ve ardından Medine'ye hicret eder.(Yiğit, 2007, s. 438, 443)

ey iki gözümün nuru size ne gereklidir der. Atasıyla övünmek işte bu Cennet yiğitlerine yaraşır der. Sonra Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e yirmi bin altın verir. Hz. Ali, İslam halifesi Hz. Ömer'e iltifatlarda bulunur. İyi bir halife olduğunu ve Hz. Peygamber'in evlatlarına değer verdiğini söyler. Bunun üzerine Hz. Ömer'in oğlu, Hz. Ömer'e; ben senin oğlun değil miyim? Sen Resûlün ikinci yâri değil misin? Resûlün dinine yardım etmedin mi? Gayrimüslimleri Resûlün dini aşkına öldürmedin mi? Der. Bunun üzerine Hz. Ömer'in emriyle oğluna bin miskal altın verilir ve ganimet herkese adil bir şekilde dağıtılır.

Yezdücerd'in kızı Şehribanu yüzünde perdeyle getirilir. Hz. Ömer bu gayrimüslim kızıdır. Elimizde esirdir. Hür değildir. Yüzünden perdesini kaldıralım gayrimüslim kadınlara ibret olsun der. Birisi gelip Şehribanu'nun yüzünden perdeyi almak için elini uzatır Hz. Ömer buna eliyle engel olur. Bunun üzerine Hz. Ali bir hadis rivayet eder. Hz. Peygamber buyurdu ki esirgen şol kavmi kim aziz iken zelil oldu der. Hz. Ömer kıza bakar. kızın Hz. Hüseyin'in yüzüne baktığını başka hiç kimseye bakmadığını görür. Hz. Ömer, Hz. Hüseyin'i yanına çağırır. Ya gözüm nuru Yezdücerd şahın kızını ashabıyla sana bağışladım der. Müslümanlar ve ahali Hz. Ömer'e dua eder. Şehribanu bunu görünce gelip tüm halkıyla Müslüman olur. Hz. Ali, Şehribanu'yu nikâhla Hz. Hüseyin'e verir. On iki imam, Şehribanu'nun aslındandır. Gazavatname'de görüldüğü üzere Hz. Ömer Yezdücerd'in kızı Şehribanu'ya merhametle yaklaşır ve onu Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin ile evlendirir.

15) Yezdücerd'in Acem Beylerini Bir Araya Getirip Müslümanlarla Savaşması

Yezdücerd, Medâin'den Hilvan şehrine vardıktan sonra mal mülk biriktirir. Genç yetiştirir ve asker toplar. Bir gün beylerini çadırına çağırıp onlara derdini anlatır. Malının ve memleketinin gittiğini, kızı Şehribanu'nun alındığını söyler ve ağlamaya başlar. Bu durumu gören beyler de ağlaşır. Yezdücerd, sözlerine devam eder ve Acem kavmine seslenir; atlarımızı, koyunlarımızı, bütün mâlimızı Arap askeri aldı. Buraya gelip bizimle savaşmak istiyorlar der. Yapmamız gereken, Arap askeriyle savaşıp bizden aldıkları malları ellerinden almak ve onlardan intikam alıp bize yaptıklarını onlara yapmaktır der. Eğer onlar galip gelirse elimizde olanın hepsini Araplara veririz. Fakat ümit edelim ki ateşin nuru yardım etsin. Araplara galip

gelelim diyerek konuşmasına devam eder. Acemler Hilvan şehri önüne çadırlar kurup, büyük ateşler yakıp, içine odun atarak ateşe secde edip Araplara üstün gelebilmek için ondan yardım isterler.

Sad bin Ebî Vakkas'a, Yezdücerd'in savaş için otuz bin silahlı asker topladığı, Acem beylerinin anlaşma yapıp, birlik olduğu haberi gelir. Sad bin Ebî Vakkas, halifeye mektup yazar. Yezdüzerd'in silahlı asker topladığını, Musul vilayetinin halkının Müslümanlarla anlaşma yapan melikleri öldürdüklerini söyler. Acemlerin Yezdücerd ile birlik olduklarını, yüz bin asker olup üstlerine geldiklerini, iki düşman arasında kalıp her taraftan Acem askerinin geldiğini bildirir ve halife hazretleri ne emrederse emrini yerine getireyim der. Daha sonra bir elçi Medine'ye halifenin yanına gelip mektubu sunar. Hz. Ömer mektubu okuyup durumu anlar ve Sad'a cevap yazar. Allah'ın, tüm Acem vilayetinin Müslümanlara ait olmasını dilediğini söyler. Bu dava üzerine gönüllerini ferah tutmalarını ister ve Ka'ka' bin Amr'ı on iki bin Müslüman askeriyle Hilvan'a gönderir.

Sad bin Ebî Vakkas, halifenin mektubunu okur. Mektubu bütün ashap duyar. Sonra Ka'ka' bin Amr'ı ve Utbe bin Hâşim'i çağırır. On iki bin kişiyle birlikte onları düşman üzerine gönderir. Ka'ka' bin Amr ve Utbe bin Hâşim, Medâin sınırında oturur. Yezdücerd'e, Müslümanların on iki bin asker ile geldiği haberi ulaşır. Bunun üzerine Yezdücerd, Mihrân Zârî isimli meşhûr pehlivanını yüz otuz bin gayrimüslimin başına görevlendirip gönderir. Fakat kendisi Hilvan'da kalır. Mihrân Zârî askerini alıp Nişabur şehrine gelir. Nişabur ateşperestleri bunları görünce Müslümanlarla yaptıkları anlaşmayı bozar. Tekrar ateşe secde edip ateşperest olurlar. Mihrân Zârî, Nişabur şehrinin büyükleri ile görüşüp şehre silah depolar, hendek kazıp içini su ile doldurur ve şehir halkına savaştan vazgeçmemeleri için söz verdirir. Görüldüğü üzere Nişabur ateşperestleri kendilerine destek geldiği anda Müslümanlarla yaptıkları anlaşmayı bozar ve tekrar ateşe secde eder. Bu durum onların sadece korktukları için Müslümanlarla anlaşma yaptıklarını gösterir.

Sad bin Ebî Vakkas, Utbe bin Hâşim'e not gönderir notunda; gayrimüslimler Nişabur'a gelirse onlarla savaş ve onların sayılarının çokluğunu düşünme Allah Müslümanlara yardım eder yazar. Haşim, Sad bin Ebî Vakkas'ın notunu

Müslümanlar içinde okur. Müslümanlar olumsuz düşünceleri kafalarından atıp savaşa hazırlanır. Kuşluk vaktinde Acem askerine yetişen Müslüman askerleri tekbîr ve salavat getirirler. Haşim bin Utbe sol kola durur. Diğer taraftan Kisra'nın askerleri de savaşa hazırlanır Hürmüz-i Hârân Acem beylerinin saflarını dizer; sağ kola Horasan beylerinden Darrâb bin Hôy'ı koyar ve kendisi merkezde durur.

Müslüman askerleri ve Acem askerleri savaşa başlar. iki ordu arasında çok şiddetli bir çatışma olur. Savaş esnasında Allah, İslam ordusuna yardım eder ve Müslüman askerleri Acem askerlerinin kimini öldürerek kimini kovalayarak çadırlarına kadar sürerler. Bu sırada akşam olur. Savaşa ara verip çadırlarına dönerler Müslümanlar şehit olanların namazını kılar ve yaralıların yaralarını sarar.

Sabah olunca iki ordu tekrar savaşa başlar. Haşim bin Utbe, ensar kumandanın savaşmadığını öylece durduğunu görür. Kumandanın adı Sad bin Ubeyde-i Ensaridir. Haşim onun yanına gidip böyle durmasının sebebini sorar. Sad bin Ubeyde, Kadisiyye şehrini fethederken savaştan kaçtığını ve böylece büyük günah işlemiş olduğunu söyler. Bu günahından dolayı tövbe etmek için Allah yoluna canını ortaya koymaya geldiğini söyler ve düşman askerleriyle savaşmaya başlar. Sad bin Ubeyde hangi düşman alayına saldırdıysa tarumar eder. Hürmüz-i Hârân bu durumu görünce on bin askerini onun üzerine gönderir Sad bin Ubeyde onlardan kaçmayıp savaşmaya devam eder başarılı hamlelerde bulunur. Düşman askerine hamle yapmak için giderken Sad bin Ubeyde'nin atının ayağı takılır. Bu durumu gören gayrimüslimler başına toplanıp onu şehit eder. Cerir bin Abdullah bu durumu görünce kendi kabilesi olan Yemen kavmini uyarır. Yaşananlara sabretmelerini söyler. Şehit olurlarsa Hz. Peygamber ile birlikte kevser havuzunun başında buluşacaklarını bildirir. Sad bin Ubeyde örneğinde görüldüğü üzere bir Müslüman'ın savaştan kaçması İslam dinine göre büyük günahlardandır.

Cerir bin Abdullah dört bin Yemen dilaverleri ile hep birlikte tekbîr getirip gayrimüslimlere saldırır. Fîrûz bin Hüsrev'in on bin askerini mağlup edip Hürmüz'e verir. Akşama kadar savaşır akşam olunca çadırlarına dönerler. Şehit olanların namazını kılıp defnederler. Sonraki gün tekrar savaş başlar. Acem beylerinden Rüstem-i Kûçek meydana girer. Müslümanlardan A'vân bin Züheyre ve Cabir bin

Târik meydana girer. A'vân bin Züheyre düşmana saldırır fakat başarılı olamaz. Daha sonra Târik bin Câbir, Rüstem-i Kûçek'in tepesine bir kılıç indirir ve onu göğsüne kadar ikiye böler. Acemler bu durumu görünce hep birlikte atlarına binerler ve büyük bir savaş olur. Müslümanların sayısı Acemlere oranla azdır. Müslümanlar bunalıp çaresiz kaldığı sırada Medâin yolundan toz bulutu kopar ve beş bin Benî Zübeyrî Arabıyla Amr Ma'dî yardıma gelir. Hep birlikte düşman askerine saldırırlar. Amr Ma'dîkerib gayrimüslimlerin sancağını yıkar. Sonrasında Hâşim bin Utbe ile Amr Ma'dî gayrimüslimlerin ganimetlerini alıp Nişabur şehrine gelir. Nişabur şehrinde hanı bulurlar. Görürler ki Nişabur şehrinin kavmi şehri terk etmiş bunun üzerine şehri zapt ederler.

Haşim bir mektup yazıp yaptıkları bütün savaşları Sad bin Ebî Vakkas'a bildirir. Ardından İslam askerini alıp gayrimüslimlerin peşine düşer. Acem askeri kaçarak Harakan şehrine gelir. Harakan Beyi Acemlerin kaçarak geldiğini görünce Müslümanların onları yenilgiye uğrattığını anlar. Müslümanların Harakan sınırına geldiği haberini alan Acemler buradan da kaçıp Hilvan şehrine varır. Hilvan şehrinde Şah-ı Acem Nuşirevan'ın torunu Yezdücerd vardır. Yezdücerd beyleri ile Hilvan'da oturup şarap içip eğlenirken haber gelir. Müslümanların iki yüz bin askerini soyduğu, Rüstem-i Kûçek'li ve Hürmüz-i Hârân'ı mağlup ettiği, Acem askerlerini kaçırdığı, Müslümanların onları takip ettiği ve gelmek üzere oldukları haberi ulaşır. Şah Kısra bu durum karşısında çok üzülür. Menûçehr adlı beyini oraya bey tayin eder ve kendisi Nihavend şehrine gider. Nihavend şehrinde herkesi toplayıp onlardan asker tedarik eder.

Sad bin Ebî Vakkas İslam askeriyle birlikte Hilvan şehrine gider. Hilvan beyi Menûçehr'e, Müslümanların geldiği haberi gelir. Menûçehr Hilvan'dan kaçarak Nihavend'e gider ve Yezdücerd ile buluşur. Yezdücerd Nihavend'e gelmesinin sebebini sorar. Menûçehr Arap askerinin üzerine geldiğini onlarla savaşmaya gücü yetmeyeceği için kaçtığını söyler. Sad bin Ebî Vakkas da İslam askeriyle birlikte Hilvan'a gelir ve şehrin terkedildiğini görür. Şehri ve mallarını ganimet olarak alır. Sad bin Ebî Vakkas, Yemen beylerinden Meşkût bin Murâd'ı yanına çağırır. Ona on bin asker verir ve Nihavend şehrinin köylerine kentlerine gönderir. Onlar da birçok illere vilayetlere girip ganimet elde eder. Müslüman askerleri savaşlarda zafer

kazandıkça onların şehirlerine geldiğini duyan Acem beyleri korkularından şehirlerini terk eder. Bu durum Müslüman askerlerinin gün geçtikçe daha da güçlendiğini gösterir.

16) Hz. İsa'nın Yarenlerinden Zerîb bin Mar'iyâ ile Nassâla bin Mu'âviye'nin Sohbeti

Sad bin Ebî Vakkas, Nassâla bin Mu'âviye'yi yanına çağırır. Ona üç bin silahlı asker verir ve Hilvan şehirlerini vurmasını ister. Nassâla bin Mu'âviye, Hilvan şehrine giderek çok sayıda mal ve ganimet elde eder. Nassâla bin Mu'âviye ve askerler Hilvan şehrine yakın bir dereye ulaşır. İkinci vakti olur. Yüksek bir yere çıkar ve ezanı kim okuyacak der. Bu sırada dağdan Allahu Ekber diye bir ses gelir. Nassâla ezanın devamını okur. Daha sonra Nassâla imamlığında üç bin asker namazını kılar ve dua eder.

Nassâla ve askerler, ezan sesinin kimden geldiğini merak edip dağa doğru yola çıkar. Bu sırada yeşil kıyafetler giymiş mübarek bir kişi elinde asasıyla çıkıp gelir. Nassâla bin Mu'âviye onu görünce yanına gidip selam verir ve kim olduğunu sorar. O da Hz. İsa'nın yarenlerinden olduğunu, isminin Zerîb bin Mar'iyâ olduğunu söyler. Zerîb bin Mar'iyâ, İsa Peygamberin kendisine dua ettiğini, Medine'ye gittiği zaman Halife Hz. Ömer'e selam iletmesini söylediğini anlatır. Daha sonra Hz. İsa'nın Hz. Ömer'e uyarılarını sıralar. Hükümünde sağlam durmasını öğütler. Âhir zamanda yaşanacak olan sıkıntıları anlatır ve ümmetin fitne içine düşeceğini söyler.

Nassâla bin Mu'âviye, kıyamet alametlerinin ne olduğunu sorar. Mübarek kişi alametleri sıralar; sapkınlıkların olacağını, mahsuller çok olduğu halde bereketsizlik olacağını, haksız yere kanlar döküleceğini anlatır. Daha sonra, din adamlarının dediklerini tutmayacağını, sultanların adil olmayacağını, Kur'an okuyanların Kur'an'ın hükmüyle amel etmeyeceklerini bildirir. İman sahibi kişilerin halk içinde az sayıda olacağını, hatiplerin hutbeyi, müezzinlerin ezanı, imamların Kuran'ı makam üzerine okumayacağını, din ilmi okuyana rağbet edilmeyeceğini ve türlü türlü bidatler görüleceğini anlatır.

Mübarek kişi bu alametleri saydıktan sonra kaybolur. Nassâla bin Mu'âviye, Hilvan şehrine gelir ve Sad bin Ebî Vakkas ile buluşur. Nassâla, Sad bin Ebî Vakkas'a o mübarek kişinin anlattıklarını eksiksiz bir şekilde anlatır. Sad bin Ebî Vakkas'ta durumu bir mektup ile halifeye bildirir. Mektup Hz. Ömer'e ulaşır. Hz. Ömer mektubu okur ve o da Sad bin Ebî Vakkas'a bir mektup yazar. Hz. Ömer mektubunda Sad bin Ebî Vakkas'tan, o dağa gidip mübarek kişiyle konuşmasını ister. Sad bin Ebî Vakkas mektubu okuyunca birkaç sahabeyle o dağa gider. Ancak mübarek kişiye ait hiçbir iz bulamaz. Bunun üzerine Sad yine halifeye mektup yazar ve durumu bildirir. Anlatılan kıssada görüldüğü üzere Gazavatname'de mucizevi olaylara yer verilir.

17) Ebî Musa'nın Danyal Peygamber'i Defnetmesi ve Şûster'i Fethi

Ebî Musa¹¹¹, Şuşa kalesine gider. Kalenin Acem kavminden Şâpûr isminde bir beyi vardır. Şâpûr, Mâhgîr ismindeki vezirini Ebî Musa'ya gönderir. Ebî Musa'dan kendisi ve on hatırı sayılır kişi için aman diler. Vezir hisardan dışarı çıkıp Ebî Musa'ya, Şâpûr'un isteklerini iletir. Ebî Musa kabul eder ve her kimi isterse o on kişinin adlarını söylesin aman verdim der. Vezir, Şâpûr'a durumu bildirir. Şâpûr aman verilecek on kişinin isimlerini bildirir. Fakat Allah'ın emriyle kendi adını bildirmeyi unuttur. Ebî Musa kapıda durur. Aman verilen kişilerin isimlerini teker teker okur. Ancak Şâpûr ismi okunmadığı halde kapıya gelir. Ebî Musa sadece isimleri yazılı olan on kişiye aman verdiğini söyler. Bunun üzerine Şâpûr'un boynu vurulur, kale zapt edilir ve çok sayıda ganimet elde edilir.

¹¹¹ Ebû Mûsâ Abdullah b. Kays b. Süleym el-Eş'arî (ö. 42/662-63) Hakem Vak'ası'nda Hz. Ali'yi temsil eden fakih sahabelerdir. Yemen'in Zebîd şehrinde oturan, ahlâk ve meziyetleri Hz. Peygamber tarafından övülen Eş'ar kabilesindedir. Annesi Zabye (Tufye) bint Vehb Medine'ye hicret edip orada vefat eden sahabelerdir. Hz. Peygamber'in halkı İslâm'a davet ettiği duyulunca Ebû Mûsâ ile iki ağabeyinin de aralarında bulunduğu elli iki kişilik bir heyet onun yanına gitmek üzere bir gemiye biner, fakat gemi kötü hava şartları yüzünden Habeşistan'a sürüklenir. Heyet mensupları, Ca'fer b. Ebû Tâlib ve arkadaşlarının orada bulunduğunu öğrenince bir süre Habeşistan'da kalır. 7 (628) yılında Hayber'in fethi sırasında Habeşistan'daki Müslümanlarla birlikte Medine'ye dönerler ve Hz. Peygamber'in Hayber'de olduğunu öğrenince oraya giderler. Ele geçen ganimetten kendilerine pay veren Resûl-i Ekrem, hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret etmeleri sebebiyle iki hicret sevabı aldıklarını söyleyerek kendilerini tebrik eder. Ebû Mûsâ'nın Müslüman oluşuyla ilgili bilgi veren bazı kaynaklar ise onun Mekke'de İslâmiyet'i kabul ederek memleketine döndüğünü ve daha sonra Müslüman olan Eş'arîler'le birlikte Ca'fer b. Ebû Tâlib ve arkadaşlarının Habeşistan'dan döndükleri tarihte Medine'ye gittiklerini, dolayısıyla Habeşistan'a hicret etmediklerini kaydeder.

Ebû Mûsâ Hayber'in fethinden sonra yapılan gazve ve seriyelere katılır. Huneyn Gazvesi'nde bozguna uğrayan düşman askerlerini takip etmekle görevlendirilen amcası Ebû Âmir el-Eş'arî kumandasındaki birlikte o da vardır. Ebû Âmir şehid düşerken kumandayı kendisine bırakır. Birlik Medine'ye dönünce Resûl-i Ekrem her iki kumandana da dua eder. (Kandemir, 1994, s. 190, 192)

Ebî Musa askerleriyle kapalı bir kapıya gelir ve kapıyı açtırır. İçerde mermerden büyük bir havuz ve havuzun içinde kefeni altınla bezle sarılı bir ölü görür. Ebî Musa merak edip bu durumun sebebini sorar. Şehir halkı bu kişinin mübarek bir kişi olduğunu, Irak'ta yağmur yağmadığı zaman bu ölüyü dışarı çıkardıklarını, onu dışarı çıkarınca yağmurun yağdığını söyler.

Ebî Musa gördüğü ölünün vasıflarını bir mektupla halifeye bildirir. Mektubu okuyan halife ölünün durumuna şaşırır ve sonra ileri gelen kişileri çağırıp durumu anlatır. Onlar da bu duruma şaşırır. Bu durumu Hz. Ali'nin bilebileceğini söylerler. Bunun üzerine halife, Hz. Ali'yi yanına çağırır. Mektubu okutur ve bu ölünün hikmetini sorar. Hz. Ali, bu ölünün Danyal¹¹² Peygamber olduğunu Hz. Muhammed'den duyduğunu söyler. Daha sonra Hz. Ali, Ebî Musa'ya bir mektup yazılmasını mektupta, ölünün Peygamberin sünnetine uygun kefenlenip defnedilip namazının kılınmasının yazılmasını ister. Hz. Ömer, Ebî Musa'ya mektup yazar ve Hz. Ali'nin söylediklerini iletir. Mektup Ebî Musa'ya ulaşır. Ebî Musa, Danyal Peygamberi kefenler, on bin asker ile cenaze namazını kıldıktan sonra defnettirir.

Vâkîdî'nin rivayetine göre Ebî Musa, Şûş'u fetheder ve sonra Şüşter¹¹³ üzerine gelir. Orada padişah Nuşirevan neslinden Hürmüz-i Dârâ vardır. Arap askerinin geldiğini haber alınca halkı toplar ve onlara fikir sorar. Sonra kardeşi Yezdücerd'e mektup yazıp gönderir. Yezdücerd, Nihavend şehrinde ve yanında çok sayıda askeri vardır. Hürmüz-i Dârâ mektubunda Yezdücerd'den yardım için asker talep eder. Yezdücerd, Şâhpûr isimli vezirini on bin asker ile Hürmüz-i Dârâ'ya yardım için Şüşter şehrine gönderir. Ardından Dârnûş isimli diğer veziriyle on bin asker gönderir. Onun ardından da Ferruh isimli veziriyle on bin asker daha gönderir. Şüşter beyi Hürmüz-i Dârâ'nın da yirmi beş bin askeri vardır. Bunların hepsi bir araya

¹¹² Kitâb-ı Mukaddes'e göre Benî İsrâil Peygamberlerindedir. (Harman, Dânyâl, 1993, s. 480, 481)

¹¹³ İran'ın güneybatısında tarihî bir şehirdir. Zağros dağlarının güneyinde uzanan ve Kârûn nehrinin kollarının çevresinde gelişen verimli bir ovanın kenarında dik bir yamaç üzerinde kurulmuştur. Plinius'un adını Sostra şeklinde verdiği şehir efsanevî Pişdâdî Hükümdarı Hûşeng tarafından Şûş'tan sonra tesis edilmiş ve "Şüşter" (Şuş'tan daha güzel) adıyla tanınmıştır. Şehrin Arapça'daki ismi Tüster'dir. Hamdullah el-Müstevfî'nin Hûzistan'ın merkezi olduğunu söylediği Şüşter onun verdiği bilgiye göre bir süre sonra bilinmeyen bir sebeple harabeye dönmüş, Sâsânî kralları Erdeşir ve Şâpûr (240-272) tarafından yeniden imar edilerek Şâpûr zamanında ortasına büyük bir set yapılmıştır. Bazı rivayetlerde ise şehri Pers İmparatoru Büyük Darius'un kurduğu ve nehirleri de bir kanalla onun birleştirdiği belirtilir. (Kurtuluş, Şüşter, 2010, s. 276, 277)

gelince altmış bin Acem askeri olmuştur. Ebî Musa, Acem askerlerinin çokluğunu görünce hemen halifeye mektup yazıp durumu bildirir. Hz Ömer mektubu okuyunca Hilvan şehrinin beyi Cerir bin Abdullah'a mektup yazar ve askerleriyle Ebî Musa'ya yardıma gidilmesini ister. Cerir bin Abdullah amcası oğlu Ahvez bin Kays'ı bin kişiyle Hilvan'da vekâleten bırakıp dört bin asker ile Şüşter'e yardıma gider.

Şiddetli bir savaş sonunda akşam olur. İki ordu sonraki gün devam etmek üzere birbirinden ayrılır. Sonraki gün yine şiddetli bir savaş olur. Öğle vakitlerinde Allah'ın yardımıyla Müslüman askerleri Acem askerine galip gelir. Acemler kaçıp hisara girer ve çoğu hendek suyuna düşüp boğulur. Müslümanlar da Acemleri kovalayıp hisarın altına girer. Su kenarında abdest alıp namaz kılar. Sabah olunca İslam askeri suyu geçip şehrin kapısına varır. Hürmüz-i Dâr içeriden Müslümanların sayısını az görür ve kapıyı açtırır. Hürmüz ile askerler dışarı çıkar ve iki ordu arasında büyük bir savaş olur. Öğle vaktine kadar süren bu savaş o kadar şiddetli olur ki Hz. Âdem devrinden beri bu kadar büyük bir savaş görülmemiştir. Allah'ın izni ile Müslümanlar Acemlere hücum eder ve çok sayıda Acem askerinin canını alır. Hürmüz-i Dâr savaşın gidişatına bakar ve Müslümanların Acemleri kovalayıp öldürdüğünü görür. Bu hale daha fazla dayanamayan Hürmüz-i Dâr savaştan kaçır. Müslümanlar bunu duyunca Acemleri öldürür. Şehirlerini ele geçirir ve çok sayıda esir alır. Ebî Musa'nın emriyle elli bin esir kalenin karşısına getirilir ve onlara İslam anlatılır. Fakat onlar inat edip Müslüman olmayınca hepsinin boynu vurulur.

Kale halkı bu durumu görünce yas tutar bunun üzerine bir kişi Müslüman askerlerine doğru gelir. Müslümanların beyi ile görüşmek istediğini söyler. Bunun üzerine Ebî Musa'nın yanına getirilir. O gayrimüslim, bana ve ehlibeytime aman verirsiniz size şehrin geçidini gösteririm der, Ebî Musa bu talepleri kabul eder. Acem önce yanıma güvenilir bir kişi verin yolu göstereyim der. Ebî Musa 'Afv adlı bir kişi verir ve birlikte geçide doğru giderler. Şüşter ırmağını geçerler ve şehrin ardındaki dağa varırlar. O dağın içinde bir mağara vardır ve geçidin girişi o mağaradadır. Geçitten geçip şehrin içine girerler. Acemli 'Afv'ı Hürmüz'ün kapısına getirir ve beyimizin sarayı budur der ve sonra geçitten dışarı çıkarlar.

Daha sonra ‘Afv, Ebî Musa’nın yanına gelip durumu anlatır. Ebî Musa hatırı sayılır kişileri yanına çağırır. Geçitten geçip Müslümanlara kapıyı açacak gönüllü arar. Yetmiş kişi birden gönüllü olur. Gönüllüler silahlarını kuşanıp ‘Afv ile birlikte yola çıkar. Geçitten şehre girip şehrin kapısının önüne gelirler. Kapının ardından üç kilit vurulduğunu görürler ve iki kilidi kırarlar. Ebî Musa kapının önünde on bin asker ile hazır beklemektedir. Üç kişi kilidi kırmaya çalışır. Diğerleri şehit olur. Sonunda kilidi kırarlar ve Ebî Musa on bin askerle birlikte şehre girer. Şehre giren Ebî Musa ve on bin asker karşılarına çıkan gayrimüslimleri öldürür. Gayrimüslimlerden kimse kalmaz. Hürmüz bu durumu görünce hanımını ve mallarını alıp harp kalesine kaçar. Ebî Musa şehri fetheder. Gayrimüslimlerin mallarını alıp gazilere paylaşır. Geçidin kapısını açmaya çalışan yetmiş şehidin de namazlarını kılıp defnettirir.

Hürmüz-i Dâr kaçıp giderken Müslümanlardan bir bölük asker onu kovalar. Hürmüz bunlardan kaçarak kaleye girer. Müslümanlar onun peşi sıra kaleye girer. Müslümanların kaleye girdiğini gören kalenin içindeki Acemler şaşırır. Müslümanlar kaleyi kolayca alır ve kalede savaştıkları sayıda Acemli yoktur. Hürmüz’ü ve ailesini yakalayıp malları ve hazineleriyle Ebî Musa’ya getirirler. Ebî Musa malların bir kısmını gazilere paylaşır daha sonra Hürmüz’ü tüm mallarıyla birlikte halifeye gönderir. Hürmüz ve ganimet malları Medine’ye gelir. Hz. Ömer’e ulaşır. Hz. Ömer malları ensar ve muhacir sahabelere paylaşır. Sahabeler Hürmüz’ü getirip bu gayrimüslimi ne yapalım diye Hz. Ömer’e sorar. Hz. Ömer Hürmüz’ü İslam’a davet etmelerini, kabul ederse azat etmelerini, kabul etmezse haraç kesmelerini söyler. Bunun üzerine Hürmüz kelime-i şehadet getirip Müslüman olur. Ailesi de onun Müslüman olduğunu görüp Müslüman olur. Hz. Ömer bu duruma çok sevinir ve bütün mallarını ona geri verir. Hürmüz Medine’ye yerleşir orada saraylar yaptırır. Müslümanlar arasında kalır her gün ayet ve hadis dinler.

Rivayet edilir ki; Ebî Musa Eş’arî, Şüşter şehrini fetheder. Ashaptan bir kişi gezerken taştaki bir resim görür. İki eli ve vücudu vardır. Askere haber verip orayı kazdırır. Kazdıkları yerden taştan yapılmış bir havuz çıkar. Havuzun kapalı olan ağzını açarlar içinden sıkıca kilitli bir sandık çıkar. Sandığı Ebî Musa’nın yanına getirirler. Sandık açılır ve içinden çeşitli mücevherler çıkar ve sahabeler bu duruma şaşırır. Ebî Musa ilerleyip o sandıktan bir yüzük kaşı alır. Sonra sandığı durumu bildiren bir mektupla

birlikte Hz. Ömer'e bildirir. Sandık ve mektup Hz. Ömer'e ulaşır. Hz. Ömer, Hürmüz'ü çağırıp Şüşter şehrinde hiç malın kaldı mı diye sorar. Hürmüz çeşitli mücevherlerle dolu bir sandığının olduğunu onu sakladığını hiç kimsenin yerini bilmediğini eğer izin verirse birini gönderip o sandığı aldırabileceğini söyler.

Bu sözler üzerine halife sandığın Hürmüz'e ait olduğunu anlar. Sandığın getirildiğini söyler ve sandığın bu mudur diye sorar. Hürmüz sandığım budur der. Hz. Ömer sandığı açtırır ve içinde bir eksik var mı diye Hürmüz'e sorar. Hürmüz sadece bir yüzük kaşının eksik olduğunu söyler. Bütün bu mücevherlerden o yüzük kaşının kıymeti fazladır der. Hz. Ömer haber göndereyim o yüzük kaşını sana getirteyim der. Hürmüz yüzük kaşını onu alan kişiye bağışladığını onun dürüst biri olduğu için bu durumu haber verdiğini söyler.

Basra şehrinde 'Anter bin Muhsin isminde şerli ve cahil bir kişi vardır. Şüşter şehrinde savaştığını, Ebî Musa'ya yoldaşlık ettiğini fakat kendisine ganimet verilmediğini, bu durumu halifeye şikâyet edeceğini söyler. Bunun üzerine Ebî Musa, sen zahmet çektin ise diğer Müslümanlar da zahmet çekti. Onlara ne kadar mal verdiğem sana da o kadar mal verdim der.

'Anter, Ebî Musa'ya eğer Hilvan beyi Cerir bin Abdullah olmasaydı sen başarı gösteremezdin der. Ebî Musa durumu bir mektup ile halifeye bildirir. Halife 'Anter'i görmek istediğini söyler. Bunun üzerine 'Anter, Medine şehrine gider. Hz. Ömer, 'Anter'e şehrin beyine neden itaat etmediğini sorar. Bunun üzerine 'Anter şehrin beyinin adil bir idareci olmadığını, halkın içinde tek başına yemek yediğini, alışveriş yaparken büyük kilo ile alıp küçük kilo ile sattığını söyler. Küfe şehrinde kazandıklarını Basra kavmine verdiğini söyler. 'Anter'in konuşmalarını dinleyen birkaç kişi söylediklerine itiraz eder ve 'Anter'in yalan söylediğini, Ebî Musa'nın bu haksızlıkları yapmayacağını söyler. Hz. Ömer'in emriyle 'Anter hapse atılır ve Hz. Ömer, Ebî Musa'ya bir mektup yazıp durumu anlatır ve yanına çağırır.

Ebî Musa Medine şehrine gelir. Müslümanlara adil davrandığını, ganimet mallarını adaletle paylaştığını anlatır. Kimseye zulüm yapmadığını, bütün Müslümanların kendisinden memnun olduğunu ve tüm Müslümanların 'Anter'in şerrinden

incindiğini söyler. Bunun üzerine ‘Anter, Basra¹¹⁴ vilayetinden sürülür. Ebî Musa tekrar Basra’ya döner ve beyliğine devam eder. Gazavatname’de görüldüğü üzere Hz. Ömer Müslümanları adil bir şekilde yöneten beylerinin hakkını savunur.

18) Yezdücerd’in Acem Beylerini Nihavend Şehrine Çağırması

Vâkîdî’nin rivayetine göre Yezdücerd Şah, Nihavend şehrine gelir. Horasan diyarına mektuplar yazar. Her birini bir şehre gönderir ve Acem beylerinin hepsini Araplarla savaşmak için çağırır.

Acem beyleri Nihavend şehrine gelmeye başlar. Tüm vilayetlerden iki yüz otuz bin kişi toplanır. Savaş gününde askerlerin önünü tutmak için savaş filleri vardır. Bütün Acem beyleri Arapları öldürmek için Yezdücerd huzurunda ateşe yemin eder. Küfe¹¹⁵ şehrinde Ashabı Resûlden Ammar bin Yâsir¹¹⁶ vardır. Nihavend şehrinde iki yüz otuz bin gayrimüslimin toplandığı ve savaşçı fillerinin olduğu Ammar bin Yâsir’e haber verilir. Küfe’ye, Basra’ya ve ardından Medâin’e gideceklerini öğrenir. Bunun üzerine Ammar bin Yâsir, halifeye mektup yazıp durumu bildirir. Mektup halifeye ulaşır. Hz. Ömer ahabın ileri gelenlerini çağırıp onların huzurunda mektubu okur ve onların fikirlerini alır. Hz. Ali’nin önerisiyle Yemen beylerinden Sâib bin

¹¹⁴Güney Irak’ta Hz. Ömer tarafından kurulan bir şehirdir. Bağdat’ın 420 km. güneydoğusunda, Dicle ile Fırat nehirlerinin birleştiği noktanın 50 km. güneybatısında yer alır. İklimi oldukça serttir. Kışları soğuk geçer; yaz aylarında ise şehirde kavurucu bir sıcaklık hüküm sürer. Sıcaklar ancak kuzey rüzgârlarıyla hafifler; güney rüzgârları yakıcıdır.(Bakır, 1992, s. 108, 111)

¹¹⁵Güney Irak’ta Hz. Ömer’in emriyle Sa’d b. Ebû Vakkâs tarafından kurulan şehirdir. Bâbil harabelerinin güneyinde Fırat’ın batı kenarında kurulmuş olup Necef ile Kerbelâ arasında ve Hîre’nin 5 km. kuzeyindedir; Bağdat’tan uzaklığı ise 170 kilometredir. Kâdisiye Savaşı’nın ardından fethedilen Medâin şehrine geçici olarak yerleştirilen Araplar’ın sağlığı yörenin rutubetli iklimi ve sivrisineklerinin çokluğu sebebiyle bozulmuş, aynı şekilde deve ve koyunlar da zarar görmüştür. Sa’d b. Ebû Vakkâs’ın durumu Hz. Ömer’e bildirmesi üzerine halife ordugâh-şehir için Medine ile arasında nehir engeli olmayan daha uygun bir yer tespit edilmesini ister. Çeşitli araştırmalardan sonra uygun arazi bulunarak Haddülezzâ (Sûrestân) denilen yerde Küfe adıyla yeni bir şehir kurulur.(Avcı, Küfe, 2002, s. 339, 342)

¹¹⁶ Ebû Ammâr Yâsir b. Âmir b. Mâlik el-Ansî (ö. m. 615) İslâm tarihinde şehid olan ilk erkek sahabedir. Ammâr b. Yâsir’in babası olup Yemenli Ans kabilesinin Yâm koluna mensuptur. Ammâr ve kardeşleri Hâris ve Mâlik kayıp olan diğer kardeşlerini aramak için Mekke’ye gittiler. Hâris ve Mâlik bir süre sonra memleketlerine döndüler; Yâsir, Mahzûmoğulları’ndan Ebû Cehil’in amcası Ebû Huzeyfe b. Mugîre’nin himayesinde Mekke’ye yerleşti. Ebû Huzeyfe onu Sümeyye bint Hubbât adındaki câriyesiyle evlendirdi. Bu evlilikten Ammâr doğunca Ebû Huzeyfe Sümeyye’yi âzat etti. Yâsir ve Ammâr, Ebû Huzeyfe’nin Câhiliye döneminde ölümüne kadar onun yanından ayrılmadılar. Yâsir’in Ammâr’dan sonra Abdullah ve Hureys adında iki oğlu daha oldu; Hureys Câhiliye döneminde öldürüldü. Yâsir ile Sümeyye, oğulları Ammâr ve Abdullah ile birlikte Resûl-i Ekrem’e ilk inananlar arasında yer aldı. Bütün aile Müslümanlığı kabul ettikten sonra Hz. Peygamber onlara “Âlü Yâsir” diye hitap etmeye başladı. Ammâr, Resûlullah’tan beş altı yaş daha büyük olduğuna göre İslâm’a girdiklerinde Yâsir yaklaşık altmış yaşındaydı. Ammâr, Resûl-i Ekrem’in hanımlarından Ümmü Seleme’nin sütkardeşidir.(Tekineş, 2013, s. 341)

Akra¹¹⁷ isimli bir beyi yanına çağırır ve kendisini Nihavend'e savaşa göndermek istediğini söyler. Hz. Ömer, Sâib bin Akra'ya Medine ve Hicaz'dan askerler verip Irak'a Kasr-ı Ebyaz'a gönderir. Hz. Ömer Irak beyi Nu'man bin Mukarrin'e¹¹⁸ haber gönderir. Nihavend'de Yezdicerd'in iki yüz otuz bin Acem askeri topladığını, bunların Horasan serhaddinde fethedilen kaleleri ve şehirleri aldıklarını içinde olan Müslümanları öldürdüklerini bildirir. Haber ulaşır ulaşmaz Nu'man bin Mukarrin'in Kasr-ı Ebyaz'a gitmesini ister. Sâib bin Akra'yı Medine ve Hicaz askerleri ile kendisine yardıma gönderdiğini ayrıca kendisini İslam askerine bey atadığını söyler.

Nu'man bin Mukarrin askerlerini alıp Kasr-ı Ebyaz'a gelir. Sâib bin Akra' ile görüşür. Hz. Ömer bir mektup da Ammar bin Yâsir'e yazar. Asker alıp Kasr-ı Ebyaz'a gelmesini ister. Bunun üzerine Ammar askerini alıp Kasr-ı Ebyaz'a gelir.

¹¹⁷es-Sâib b. el-Akra' b. Avf es-Sekafi (ö. 36/656'dan sonra [?]) sahabedir. Annesi Müleyke'nin güzel koku satarak geçimini sağlayan bir hanım olduğu, Sâib dünyaya gelince onu Resûl-i Ekrem'e götürdüğü, Resûlullah'ın da Sâib'in başını okşayıp ona dua ettiği kaydedilmektedir. İbn Abbas'ın Araplar arasında ondan daha akıllı birinin olamayacağını söylediği Sâib gençliğinde parlak zekası, ince muhakemesi ve hesap bilgisiyle dikkati çeker. Bu sebeple Hz. Ömer onu divan kâtipliğine getirir, ardından ganimetleri paylaştırmak üzere Nihâvend'e gönderir; daha sonra kendisine elçilik ve vergi tahsildarlığı görevlerini verir. Sa'd b. Ebû Vakkâs, Kâdisiye Savaşı'ndan (15/636) sonra Medâin'i fethedince Halife Ömer, Sâib'i oraya âmil olarak yollar ve ganimetin beşte birini Medine'ye getirmesini söyler. Kaynaklarda Sâib'in Medâin'de iken bir hazine bulduğu, bu hazinenin içindeki pirinç bir heykeli almayı hak ettiğini düşünerek durumu bir mektupla Hz. Ömer'e sorduğu, halifenin de ona bir devlet memuru olduğunu hatırlatarak heykeli beytümâle vermesi gerektiğini bildirdiği rivayet edilir. Diğer bir rivayette de hazineyi Müslümanlar arasında paylaşmasını emrettiği kaydedilir. Hz. Ömer, Yezdicerd'in Nihâvend'de büyük bir ordu hazırladığını öğrenince Kûfe'de bulunan Nu'mân b. Mukarrin'i ona karşı yeni bir ordu hazırlamakla görevlendirir ve bu tâlimatını İbn Mukarrin'e Karîb b. Zafer ve Sâib b. Akra' ile gönderir; Sâib'e de zafer kazanıldığı takdirde ganimeti askerler arasında adaletli bir şekilde paylaşmasını emreder. Sâib bu görevi yaptıktan sonra ganimetin beşte birini iki mücevher sandığıyla birlikte Hz. Ömer'e getirir.

Sâib'in daha sonraki hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen Hz. Ömer'in maliye ve hazine nâzırlığı görevini yapmış, Hz. Osman devrinde Abdullah b. Budeyl'den sonra İsfahan valisi olmuştur. İsfahan'da vefat eden Sâib'in oğlu Fudayl da İsfahan valiliği yapmış ve soyu burada devam etmiştir. (Sakallı, 2008, s. 541)

¹¹⁸Ebû Amr (Ebû Hakîm) Nu'mân b. Mukarrin b. Âiz el-Müzenî (ö. 21/642) Sahabedir. Babasının adının Amr, dedesinin adının Mukarrin olduğu da kaydedilir. 5. yılın Recebinde (Aralık 626) Medine'ye giderek Müslüman olur, babası ve altı kardeşiyle buraya yerleşir. Hendek Gazvesi'ne ve daha sonraki gazvelerle bazı seriyyelere katılır. Mekke'nin fethinde, Huneyn Gazvesi ve Tâif Muhararası'nda kabilesinin üç bayraktarından biridir. Hz. Ebû Bekir devrinde ridde savaşlarında Tuleyha b. Huveylid'e karşı yapılan mücadelede kardeşleri Abdullah ve Süveyd ile beraber ordunun sağ kanadına kumanda eder. Hz. Ebû Bekir oradan ayrılıp Medine'ye dönerken Zülkassa'daki küçük muhafız birliğinin başında Nu'mân'ı bırakır. Hz. Ömer döneminde İran fetihlerine katılır ve Kâdisiye muharebelerinden önceki görüşmelerde Sâsânî Hükümdarı III. Yezdicerd'e gönderilen heyetin başkanlığını yapar. Hanzale b. Rebî', Eş'as b. Kays, Mugîre b. Şu'be, Mugîre b. Zürâre ve Amr b. Ma'dikerib'in de bulunduğu heyete III. Yezdicerd ülkesine niçin geldiklerini sorar. Hitabetiyle ünlü Nu'mân İslâm'dan önceki hayatlarını ve İslâmiyet'in kendilerine kazandırdıklarını anlatıktan sonra ya İslâmiyet'i kabul etmek veya cizye ödemek zorunda olduklarını, aksi takdirde kendileriyle savaşacaklarını bildirir. Kisrânın İslâm heyetine hakaret etmesi üzerine Sâsânî ordu kumandanı Rüstem'le görüşülür. Bundan da bir sonuç alınamayınca başlayan savaş Müslümanların zaferiyle sonuçlanır. (Çubukçu, Nu'mân b. Mukarrin, 2007, s. 240)

Nu'mân bin Makrûn ve Sâib bin Akra' ile bir araya gelir. Hz. Ömer, Ebî Musa ve Amr Ma'dîye de mektuplar yazar. Askerlerini alıp Kasr-ı Ebyaz'a gelmelerini söyler. Onlar da askerlerini alıp Kasr-ı Ebyaz'a gelir. İslam askeri otuz bin asker olur. Hepsi gelip Medâin'de buluşur. Nu'man bin Mukarrin, Talha bin Esed'i yanına çağırır. Ona dört bin asker verip düşman askerine casuslar gönderir. Casusların verdiği bilgiye göre Acem askerlerinin Hilvan şehrini aldıkları haberi ulaşır. Bununun üzerine Talha, askerleriyle birlikte Hilvan şehrine gider. Nu'man bin Mukarrin, Medâin sahrasında üç gün durur. Talha bin Esed, Hilvan sınırına gidince Acemlerin Kisra beylerinden Şah Şâhzâd bin Behrâm¹¹⁹ on bin kâfir ile Hilvan'a koyup tekrar Nihavend'e gittiklerini öğrenir. Müslümanların Hilvan sınırına geldiğini duyan on bin gayrimüslim Nihavend şehrine doğru kaçar.

Talha bin Esed Hilvan'a gelir ve Acemlerin kaçtığını görür. Bunun üzerine hemen Hilvan şehrini alır. Nu'man bin Mukarrin üç günden sonra Medâin sahrasından Hilvan şehrine gelir ve şehrin fethedildiğini görür. Hilvan şehrinde birkaç gün dinlendikten sonra Nu'man bin Mukarrin, ashaptan Kays bin Hübeyre'yi yanına çağırır ona dört bin asker verip Nihavend vilayetlerini talan etmesini söyler. Kays bin Hübeyre dört bin askeri alıp o vilayetleri talan etmeye gider. Vilayetleri vurup çok sayıda ganimet alır. Bu haber diğer vilayetlere ulaşınca halk korku ve telaşa kapılıp hepsi Nihavend şehrinde toplanıp Müslümanlarla savaşmak için ant içer.

İslam askerleri Nu'man'ın emriyle Nihavend şehrine gelir. Acemlerle savaşmak için hazırlık yaparlar. Acem askeri büyük bir ateş yakar. Bütün beyleri, melikleri ve askerleri ateşe secde edip ondan yardım ister. Şeytan ateşin içine girip; ey benim has kullarım siz benden yardım istediniz benim için düşmanlarımla savaşın bende sizden

¹¹⁹Behrâm-ı Gûr b. Yezdicerd b. Behrâm b. Şâpûr Sâsânî hükümdarıdır (420-438).I. Yezdicerd'in oğlu ve halefidir. Doğum tarihi belli değildir. Çocuk yaşta iken Medâin'den (Ctesiphon) uzaklaştırılarak Hîre Hükümdarı Münzir'in yanına gönderilir. İki Arap'la bir İranlı sütanne tarafından büyütülür; günlerinin çoğunu Havernak Sarayı'nda geçirir. Bir ara Medâin'e gittiyse de Yezdicerd tarafından iyi karşılanmaz. Tekrar Hîre'ye dönmesi de Doğu Roma sarayından başşehir gelen bir elçinin ricası ile gerçekleşir.

Münzir'in yanına dönen Behrâm babasının 420'de ölümüne kadar Hîre'de kalır. Medâin'deki ileri gelenler Yezdicerd'in sert idaresinden dolayı bu aileden kimseyi tahta çıkarmama kararı alır. Bu yüzden taht mücadelesinde Ermenistan valisi olan kardeşi Şahpûr hayatını kaybedince Münzir'den aldığı yardımcı kuvvetlerle İran'a hareket eden Behrâm aynı yıl içinde tahtı ele geçirir.

Behrâm-ı Gûr başlangıçta Hristiyanları baskı altına alır, fakat daha sonra ülkesinin menfaatlerini düşünerek bundan vazgeçer. (Konukçu, 1992, s. 420, 438)

hoşnut olup size yardım edeyim der. Yezdücerd'in emriyle bütün ateşperestler ya ateşin nuru sen bize yardım et diyerek savaşa hazırlanıp saflar halinde dizilirler.

Öğle vaktine kadar şiddetli bir savaş olur. Öğle vaktinden sonra Hz. Peygamber'in yüzü suyu hürmetine Allah fırsat verir, Müslümanlar Yezdücerd'in vezirini ve yirmi filini öldürür. Bu durumu gören Acem askerleri bütün mallarını bırakıp Nihavend şehrine doğru kaçar. Bu durumu gören Müslümanlar Allah'a şükredip Acemleri hisara gidinceye kadar öldürürler. Bu esnada vakit akşam olur. Nu'man bin Mukarrin Müslümanları uyarır. Acemlerin bir ok atımı yer kadar hisarın çevresine demir diken saçtıklarını söyler ve Müslümanların geri dönmesini ister. Müslümanlar Nu'man bin Mukarrin'in uyarısı üzerine geri döner. Yaralıların yaralarını sarıp şehit olanların namazını kılarlar. Sonrasında Nu'man bin Mukarrin'in etrafında toplanırlar.

Yemen beylerinden Ömer bin Zeyd eğer savaşta şehit olursan yerine kim bey olacak diye sorar. Bunun üzerine Nu'man bin Mukarrin eğer ben şehit olursam yerime Huzeyfe bin Yemân¹²⁰ bey olsun, o şehit olursa yerine Mugire bin Şu'be¹²¹ bey

¹²⁰ Ebû Abdillâh Huzeyfe b. Huseyl (Hisl) b. Câbir el-Absî (ö. 36/656) Hz. Peygamber'in sırdaşı olan sahabedir. Medîne'de doğmuştur. Bir kan davası yüzünden Mekke'den kaçarak Medine'ye yerleştiği ve orada aslen Yemenli olan Abdüleşheloğulları ile bir antlaşma yaptığı için babasına (bazı rivayetlere göre büyük dedesi Cırve b. Hâris) Yemân denilmiş, Huzeyfe de İbn Yemân diye anılmıştır. Annesi Abdüleşheloğulları'nın Evs kolundan Rebâb bint Kâ'b Hz. Peygamber'e biat eden ensar kadınlarından. Huzeyfe babasıyla birlikte Bedir Gazvesi'nden önce Müslüman olur. Huzeyfe Hz. Ömer döneminde Medâin'e vali tayin edilir. Cesur ve kudretli bir yönetici olan Huzeyfe Medâin'i imar eder. Nihâvend Savaşı'nda (21/642) ordu kumandanı Nu'mân b. Mukarrin öldürülünce kumandayı ele alır ve düşmanı teslim olmaya mecbur eder. Nihâvend merzûbânı her yıl Huzeyfe'ye belli miktarda haraç vermek üzere onunla antlaşma yapmak zorunda kalır. Dînever, Hemedan ve Rey şehirleri de Huzeyfe tarafından fethedilir. Onun Nusaybin'e giderek orada evlendiği ve cuma günleri Medâin'den Kûfe'ye gittiği söylenir. Medâin ve Kûfe'de okuduğu bazı cuma hutbeleri kaynaklarda yer alır. (Başaran, 1998, s. 434, 435)

¹²¹ Ebû İsâ (Ebû Abdillâh) Mugîre b. Şu'be b. Ebî Âmir b. Mes'ûd es-Sekaffî (ö. 50/670) Sahabe ve Emevî devlet adamıdır. 600 yılı civarında Tâif'te doğar; Sakîf kabilesinin Ahlâf kolundandır. Rivayete göre, arkadaşlarından birkaçını sarhoş oldukları bir sırada öldürdüğü için Tâif'ten kaçmak zorunda kalır ve Hudeybiye Antlaşması'ndan (6/628) bir süre önce Medine'ye gelerek İslâmiyet'i kabul eder. Öldürdüğü kişilerin kan bedellerini Tâif'in önemli şahsiyetlerinden babasının amcası Urve b. Mes'ûd öder. Hudeybiye barış görüşmeleri sırasında Hz. Peygamber'in koruyuculuğunu yapan Mugîre daha sonraki bütün gazvelerde bulunur. 9 (630) yılında Medine'ye gelen Tâif heyetinde yer alan akrabalarını evinde ağırlar. Tâif halkının İslâm'ı kabulüyle sonuçlanan görüşmelerin ardından Ebû Süfyân ile birlikte Tâif'teki Lât putunu yıkmakla görevlendirilir.

Mugîre, Hz. Ebû Bekir döneminde Ridde savaşlarına katılır ve Nuceyr üzerine gönderilen birliğin kumandanlığını yapar. Ardından Müseylimetülkezzâb'a karşı düzenlenen Yemâme ve Suriye cephesindeki Yermük savaşlarında bulunur. Hz. Ömer zamanında Kâdisiye Savaşı (15/636) öncesinde III. Yezdicerd'e gönderilen heyette yer alır, ayrıca İran ordularının başkumandanı Rüstem ile çeşitli görüşmeler yapar. 17 (638) yılında Basra valiliğine tayin edilir. Valiliği sırasında vilâyetin gelir ve giderlerini içeren bir defter tanzim eder. Hz. Ömer onun bu icraatını takdirle karşılar ve divan teşkilâtının kurulmasında onu örnek alır. Basra valiliğinin ardından tekrar Irak ve İran fetihlerine

olsun, eğer o da şehit olursa yerine Cerir bin Abdullah bey olsun der. Bu durum İslam komutanlarının şehit olmayı göze aldığını, şehadetlerinin ardından yerine geçecek olan komutanı dahi belirleyebilecek imana sahip olduklarını gösterir.

Ertesi gün iki ordu savaşmak için hazırdır. İsfahan beyi elli bin gayrimüslim askeriyle Müslüman askerlerine hamle yapar. Amr Ma'dî on bin Yemen Arabıyla onları karşılar. Amr Ma'dî savaş sırasında İsfahan beyini öldürür. İsfahan askeri beylerinin öldüğünü görüp paniğe kapılınca Arap askeri onları kovalayarak öldürerek Yezdücerd Şah'ın üzerine bırakır. Bu durumu gören Gürgân¹²² ve Erdebil¹²³ beyleri otuz bin Acemli ve otuz savaşçı fil ile Amr Ma'dîyi karşılar. Amr Ma'dî Müslümanların atlarının fillerden ürktüğünü görür. Bunun üzerine iki yüz Yemen askeriyle ve Benî Zübeyr askeriyle atlarından inip fillerin arasına girer. Amr Ma'dî yirmi yedi fili öldürür. Tekrar atna binip fil askerine saldırır. Ardından Erdebil beyinin kafasını koparır.

Nu'man bin Mukarrin, Amr Ma'dîye sorar. Yarın gayrimüslimler filleri atlarının önüne koyup üzerimize gelirlerse atlarımız ürker bunun için ne tedbir alalım der. Amr Ma'dî, balçıktan filler yapıp atlarımıza tâlim yaptırâlim ki gözleri fillere alışsın fillerden ürkmeyin der. Nu'man bin Mukarrin'in emriyle balçıktan filler ve fillerin üstlerine askerler yapılır. Böylece atların gözleri fillere alışır. Amr Ma'dî'nin balçıktan filler yaptırıp bu sayede atların korkusunu yenme önerisi, onun yetenekli bir komutan olduğunu gösterir.

Sabah olunca iki ordu savaşa hazırlanır. Acem askeri filleri ön tarafa yerleştirir. İslam askerinden Amr Ma'dî dört bin asker ve fillere karşı tâlim edilmiş atlarla elli fili öldürür. Bu durumu gören Acem askeri hep birlikte savaşa başlar. Nu'man bin

katılan Mugîre, Nihâvend Savaşı (21/642) öncesindeki barış görüşmelerini yürüten heyete başkanlık yapar. Ayrıca kumandanın şehid düşmesi durumunda yerini alacak yedeklerin üçüncüsüdür. Büyük bir zaferin kazanıldığı bu savaşta kumandanlık sırası ona gelmez; ancak savaşın ardından emrindeki birliklerle Hemedan bölgesini ele geçirmeyi başarır.(Aycan, Mugîre b. Şu'be, 2005, s. 376, 377)

¹²²Hazar denizinin güneydoğusunda tarihî bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu eyalettir. Hazar denizinin güneydoğu köşesinden itibaren Mâzenderan bölgesinin doğu kesimini teşkil eden Cürçân Ortaçağ İslâm coğrafyacıları tarafından bazen Taberistan, bazen de Horasan sınırları içinde gösterilir. Aslı Farsça Gürgân olan ismin, Gürgân şehrini kurduğu söylenen efsanevî İran kahramanı Milâd oğlu Gürgîn'den geldiği rivayet edilir. (Kurtuluş, Cürçân, 1993, s. 131, 132)

¹²³İran'da Doğu Azerbaycan idarî bölgesinde il ve bu ilin merkezi olan şehirdir.(Muhammedoğlu, 1995, s. 276)

Mukarrin Acemlerin saldırdığını görünce askerleriyle birlikte onlara hamle yapar. Nu'man bin Mukarrin elinde sancak ile savaşırken Acemlerden birisi Nu'man bin Mukarrin'i şehit eder. Müslümanlar savaştan uzaklaşmasın diye askerlerden birisi Nu'man'ın elinden düşen sancağı kaldırır ve Nu'man'ın yüzünü örter. Nu'man'ın kardeşi Mu'kal bin Makrûn da gayrimüslimler tarafından şehit edilir.

Müslümanlardan Huzeyfe-i Yemân, Nu'man'ın sancağını getirir ve Nu'man'ı şehit eden Acemlinin peşinden gidip onu öldürür. Savaş akşama kadar sürer. Huzeyfe-i Yemân çok sayıda düşman öldürür. Akşam olunca iki ordu birbirinden ayrılıp dinlenmeye çekilir. Bu sırada Müslümanlar Nu'man'ın cesedini defneder. Sabah olunca iki ordu tekrar savaşmak için hazırlıklara başlar. Acem beylerinden Rây sultanı Behram Çupin oğlu Perverân Şah meydana atını sürer ve savaşmak için Müslümanlardan asker talep eder. Bunun üzerine üç Müslüman meydana atını sürer. Perverân Şah üçünü de şehit eder. Ömer Ma'arrî-i Zübeyr'i atını meydana sürer ve o gayrimüslimi öldürür.

Müslümanlar hep bir ağızdan tekbîr getirir. Bunu gören on bin Acemli Amr Ma'dî'nin üzerine saldırır. Amr Ma'dî'nin dört bin askeri hamle yapar ve on bin Acem askerini soyup Yezdücerd'in üzerine döker. Yezdücerd ve diğer Acem beyleri sancaklarını alarak ön sıraya otuz bin fil ve o fillerin üzerinde otuz bin asker ile meydana çıkar. Amr Ma'dî de iki yüz yiğit piyade ile meydana çıkar. Amr Ma'dî'nin askerleri fillerin üzerine yürüyüp kılıç ile fillerin hortumlarını keser sonra tekrar atlarına binip Acemlere hamle yapar. Müslümanlar çok sayıda gayrimüslim öldürür. Sonra Acem askerlerini getirip hisar üzerine döker.

Gürgân beyi on bin gayrimüslim ile Müslümanların soluna hamle yapar. Kays bin Hübeyri dört bin yiğit ile onu karşılar. Kays bin Hübeyri savaş esnasında Gürgân beyine ulaşır ve onu öldürür. Ertesi gün Şirkân beyi Mehran Şah otuz bin askerle Amr Ma'dî'ye hamle yapar. Amr Ma'dî beş bin kişi ile karşılık verir. Talha bin Esed dört bin yiğit ile hamle yapar. Şirkân beyinin sancağın gözetir. Çok sayıda gayrimüslim kanını akıtır. Daha sonra Talha bin Esed, Mehran Şah'ın başını keser ve ardından Amr Ma'dî yetişip yardıma koşar. Otuz bin Acemliyi Şah Kisra'nın önüne dökerler.

Ertesi gün iki ordu tekrar savaşa hazırlanır. Horasan tahtının Belh şehrinin sultanı Kahrâm Şâh elli bin askeriyle Amr Ma'dî'nin askerine hamle yapar. Amr Ma'dî onu görünce çeşitli Arap kabilelerinin bir araya gelmesiyle on bin asker toplar. İki ordu arasında büyük bir savaş olur. Sonunda Amr Ma'dî, Belh¹²⁴ şehrinin sultanı Kahrâm Şâh'ı öldürür. Yezdücerd Şah bu durumu görünce sancağını alır Acem askeri hep birlikte hamle yapar. Müslüman askerleri de hep birlikte tekbîr getirip onlara saldırır. İki ordu arasında şiddetli bir savaş olur. Amr Ma'dî Müslümanları toplayıp nâsihatlerde bulunur ve Nihavend şehrini fethetmeyi önerir. Talha, gayrimüslimlerin sayısının çok olduğunu söyler. Bunun üzerine Amr Ma'dî, Talha'ya şehit olmak istediğini söyler. Hz. Peygamber'i rüyasında gördüğünü onun kendisini şehadetle müjdelediğini anlatır. Amr Ma'dî atını düşman üstüne sürüp düşmana hamle yapar. Çok sayıda gayrimüslim öldürür. Bu durumu gören gayrimüslimler Amr Ma'dî'nin etrafını sarar. Amr Ma'dî atıyla giderken atının ayağı takılır ve atından düşer. Eline kılıcını alıp savaşmaya başlar. Sonra elindeki kılıcı da düşer. Behram adlı bir gayrimüslim kılıcıyla Amr Ma'dî'nin elini keser. Amr Ma'dî yere düşer ve Acemler etrafına toplanıp onu şehit eder.

Acemler hep birlikte Müslümanların üzerine saldırır. Şiddetli bir savaş olur. Müslümanlar çok sayıda gayrimüslim öldürür. Akşam olunca Müslümanlar dinlenmeye çekilir. Sonraki gün Acem askerlerinin geri döneceğini sanıp beklerler fakat Allah gayrimüslimleri tarumar eder. Acemlerin kimi İsfahan'a kimi Keşan'a¹²⁵ kaçar. Ertesi gün Müslümanlar atlarına binip savaşmak için yola çıkar. Her tarafı ararlar fakat gayrimüslimlerden kimseyi bulamayınca gece vakti tüm mallarını bırakıp Nihavend şehrine gittiklerini anlarlar. Müslümanlar Acemlerin tüm mallarına el koyup bu büyük şehri fetheder. Ardından şehrin önünde şehit olan Müslümanların cesetlerini kefenleyip namazlarını kılıp defnedirler. Daha sonra Müslümanlar şehit olan Amr Ma'dîkerib'in parçalarını toplar ve Nu'man bin Mukarrin'in cesedini

¹²⁴ Afganistan'ın kuzeyinde yer alan bir şehir ve eyalettir. Belh şehri Amuderya'nın güneyindeki Dehâs ırmağı üzerinde ve Kûhibâbâ dağının eteğinde kurulmuştur. (Yazıcı, Belh, 1992, s. 410)

¹²⁵ Keşan, Edirne ilinin bir ilçesidir, Edirne'ye 112 kilometre uzaklıktadır. Batısında Meriç Nehrine kadar uzanan bir ovanın doğu kenarında kuruludur. Kuzeyde Uzunköprü İlçesi (47 km), doğuda Tekirdağ İli Malkara İlçesi (26 km) güneydoğuda Çanakkale İli Gelibolu İlçesi (60 km), güneyde Saros Körfezi (45 km), batıda Enez ilçesi (70 km) ve İpsala ilçesi (30 km) çevrilidir.(Keşan'ın Tarihçesi)

getirir. İkisinin namazlarını kılıp şehit oldukları yerde defnediler. Müslümanlar Nihavend vilayetinde ne kadar ganimet topladıysa hepsini Sâib bin Akra'nın yanına getirir. Sâib bin Akra', o malların bir kısmını hazineye aktarır bir kısmını da gazi ve mücahitlere adil bir şekilde paylaşır.

Sâib bin Akra', Hicaz, Yemen ve Medine'den gelmiş olan dört bin askerini alıp Medine şehrine gider. Hz. Ömer'in yanına giden Sâib bin Akra'ya Hz. Ömer; ya Sâib durumunuz ne oldu? Savaşın sonucu ne oldu? Diye sorar. Sâib, Müslüman askerlerinin savaşta başarılı olduğunu, ateşperestlerin hepsini dağıtıp beylerini öldürdüklerini mallarını aldıklarını ve Nihavend şehrini fethettiklerini söyler. Hz. Ömer, Amr Ma'dî'nin durumunu sorar. Sâib bin Akra, Amr Ma'dî'nin düşman üzerine saldırıp şehit olduğunu, ateşperestlerin onu parça parça bölüp ardından Müslümanların üzerine hücum ettiklerini söyler.

Müslümanlar Amr Ma'dî'nin şehit olduğu haberini öğrenince çok üzülür ve onun ruhuna dualar okurlar. Hz. Ömer şehit olan sahabelerin ruhlarına dualar okutur ve o savaşta elde edilen ganimet mallarının hepsini huzuruna getirtir. Ganimet mallarını adil bir şekilde sahabelere paylaşır. Savaşta başarı gösteren sahabelerin ve şehit olan sahabelerin çocuklarının hakkını gözetir. Başka şehirlerden de çok sayıda şehit ve fetih haberi gelir. Müslüman askerlerinin sayısı çoğalır ve gayrimüslimlerin namı azalır. Müslümanlar savaşta galip geldikçe onların başı yere eğilir.

19) Müslümanların Acem Şehirlerine Yaptığı Gazalar

Hz. Ömer Küfe beyi Ammar bin Yâsir'e mektup yazar. 'Urve bin Zeyd'i Küfe kavminden on bin askere komutan atmasını ve Rây¹²⁶ vilayetini fethetmesi için göndermesini ister. Hz. Ömer'in yazdığı mektup Küfe'ye gelip Ammar'ın eline ulaşır. Ammar mektubu okuduktan sonra Küfe halkını çağırıp onların huzurunda mektubu okur. Bunun üzerine bütün Küfe halkı savaş için silahlanır ve ertesi gün Küfeliler silahlarıyla mescit önünde toplanır. Mescitte sabah namazını cemaatle kılıp

¹²⁶ İran'da bir Ortaçağ şehridir. Tahran'ın 7-8 km. güney-güneydoğusunda Elburz dağlarının kuzeyindeki ovaya doğru uzanan küçük bir çıkıntı üzerinde kurulmuştur. Orta Asya'yı Anadolu'ya bağlayan tarihi İpek yolu üstünde bulunması, ayrıca kuzeydeki Mâzenderân bölgesinden gelen birçok yolun burada birleştikten sonra ülkenin başka taraflarına yönelmesi şehrin önemini ortaya koyar.(Özgüdenli, Rey, 2008, s. 40, 41)

mescitten dışarı çıkarlar. Ammar, 'Urve bin Zeyd'e on bin tane silahlı asker seçer. Halifenin sancaklarından bir sancak verip Rây melikine gönderir. Kendisi Küfe şehrinde kalıp şehir halkını yönetir.

'Urve bin Zeyd, Rây şehrinin sınırında olan Hamedan şehrine gelir. Müslümanlar gitmeden önce Hamedan beyine Müslümanların geleceğine dair haber gelir. Hamedan beyi Müslümanlarla başa çıkamayacağını anlayıp mallarını ve ailesini alıp Keşan tarafına kaçar. İslam askerleri Hamedan şehrine gelir. Gayrimüslimlerin kaçtığını ve savaşacak kimsenin kalmadığını görür. Hemen şehre girip çok sayıda ganimet alıp birkaç gün Hamedan'da kalır. Hamedan şehriden sonra Müslüman askerleri Rây memleketine doğru yola çıkar ve Sevâ'ya şehrine ulaşır. Müslümanlar gelmeden önce Sevâ şehrinin beylerine Müslümanların Hamedan şehrini alıp Sevâ'ya şehrine doğru geldiklerinin haberi gelir ve Sevâ şehrinin beyleri kaçıp Rây melikine gider. Urve bin Zeyd on bin İslam askeriyle Sevâ'ya şehrine gelir ve onların mallarını bırakıp kaçtıklarını görür. Bunun üzerine şehri fethedip bütün ganimetleri alır.

Rây padişahı Ferhundân bin Dâdmıhr bir gün beyleriyle ve vezirleriyle şarap içip eğlenirken Sevâ'ya şehrinin beyi gelir ve görüşmek için izin ister. Rây şahı Ferhundân huzuruna kabul eder. Sevâ'ya beyi Arap askerlerinin Hemedân şehrini aldıklarını Sevâ'ya şehrine geldiklerini yanında asker olmadığı için yenileceğini düşündüğünden kendisine haber vermeye geldiğini söyler. Ferhundân Şah bunları duyunca emir verip eğlence meclisini kaldırır ve ne kadar asker varsa hepsini hesaplatır. Kırk bin asker olur ve bu kırk bin askerle şehirden dışarı çıkıp şehir önünde bekler. On bin Müslüman askeri Rây meliki Ferhundân'ın kırk bin gayrimüslim asker topladığını duyunca onların sayıca kendilerinden fazla olduğunu düşünüp korkuya kapılır. Bunun üzerine 'Urve bin Zeyd Müslüman askerlere nâsihatlerde bulunur ve Allah'ın yardımının onlarla birlikte olduğunu söyler.

'Urve bin Zeyd'in sözünü duyan Müslümanlar Sevâ'ya şehrini terk edip Rây şehri sınırına gider. Gayrimüslim askerleri Müslüman askerlerini karşılar. İki ordu savaş için meydana çıkar. Rây beylerinden bir gayrimüslim meydana atını sürer ve

Müslümanlardan bir savaşçı talep eder. Bunun üzerine Benî Tayy¹²⁷ Arabından Sad bin Zeyd meydana girip onu öldürür. Bu sırada 'Urve, sekiz bin süvariyle kırk bin gayrimüslim askerine hamle yapar. Çok sayıda gayrimüslimi öldürür. Pusuda bekleyen 'Arâ bin Esed iki bin Müslüman askeriyle pusudan çıkıp Rây sancağını indirir. Melikini öldürür ve Acem askerine hücum eder. Acem askerleri Rây şehrine kaçar. 'Arâ bin Esed, Rây melikinin başını hisar kavmine gösterir. İyilikle şehri teslim etmelerini yoksa hepsini öldüreceklerini söyler. Bunun üzerine şehir kavmi anlaşma yapar.

'Urve, Benî Kays kavminden bir emiri kendi cemaatiyle Rây memleketine idareci tayin eder ve kendisi Keşan vilayetine gider. Keşan beyi Destâr Hân Müslümanların üstüne geldiğini duyunca bütün mallarını alıp İsfahan şehrine gelir. Yezdücerd Han, Destâr Han'ın geldiğini görüp ona neden geldiğini sorar. Destâr Han, Arap kavminin Hemedan şehrini ve Kûm Keşanı aldıklarını, İsfahan üzerine gelebileceklerini söyler. Diğer taraftan 'Urve bin Zeyd halifeye mektup yazıp Hemedan şehrini ve Kûm Keşan vilayetini fethettiklerini sonrasında ne yapmalarını emrettiğini sorar. Halife mektubu okuyup şükreder. Sonrasında Cerir bin Abdullah'a mektup yazıp Hemedan şehrine gitmesini ister. Mektup Cerir'e ulaştınca Cerir yerine vekil atayıp Hemedan şehrine doğru yola çıkar. Mihran şehrini fethedip yanında bulunan Abdullah bin Delîl isimli bir beye iki bin asker verip İsfahan'a gitmesini ister.

Abdullah, İsfahan'a doğru yola çıkar. Bu sırada İsfahan beyine Abdullah'ın geleceği haberi ulaşır. Gayrimüslimler, Arap askerlerinden korkar. Yezdücerd, İstahr'a¹²⁸ kaçar. Abdullah İsfahan şehri önüne gelir ve şehir kavmiyle barış yapmak için anlaşılır. O sırada Ebî Musa Eş'arî Hazretleri gelir. Bunlar kimdir? Diye sorar. Abdullah onların İsfahan kavmi olduğunu ve barış yapmak istediklerini söyler. Ebî

¹²⁷Kahtânîler'e mensup bir Arap kabilesidir. Adını Tay b. Üded b. Zeyd'den alır; Kahtânîler'in Kehlân koluna mensuptur. Tay kabilesinin ana yurdu Güney Arabistan'da Yemen ile Tihâme arasındaki bölgedir. Taylılar, Me'rib Seddi'nin yıkılmasından sonra Ezd ve Kinde gibi kabilelerle birlikte III. yüzyılda Yemen'den Kuzey Arabistan'a göç edip özellikle Şemmer platosu ile Nüfûd çölü arasındaki bölgeye ulaşmışlar, burada Adnânîler'den Benî Esed'i mağlûp ederek onların topraklarının bir kısmına yerleşmişlerdir. Bundan dolayı bölgedeki Ecâ ve Selmâ sıra dağlarına Cebelitay adı da verilir. (Apak, 2011, s. 187, 188)

¹²⁸ İran'da tarihî bir şehirdir. Fars bölgesindeki Pulvâr nehri vadisinde, Ahamenîler'in başşehri Pârs'ın (Persepolis) 7 km. kuzeyinde bugünkü Şiraz-İsfahan yolu üzerindedir; halen yerinde harabeleri ve Hacıâbâd köyü bulunmaktadır. Adının Pehlevîce "küçük göl" mânasındaki stahr kelimesinden geldiği rivayet edilirse de yeni yapılan çalışmalar ismin aslının Eski Persçe stahra "müstahkem yer" olduğunu gösterir. (Uslu, 2001, s. 202, 203)

Musa barış isteklerini kabul eder ve Müslüman olmayanların yüz bin akçe haraç vermelerini söyler. Bu anlaşma üzerine şehrin kapıları açılır ve İsfahan şehri Müslümanların eline geçer.

Yezdücerd Şah'a Müslümanların İsfahan şehrini aldıkları haberi ulaşır. Yezdücerd korkup Şâhrek adlı bir Acem beyine Kirmân vilayetine gideceğini söyler ve Şâhrek'in onun yerine bey olup dinleri uğruna savaşmasını ister. Şâhrek, İstahr şehrinin önünde yüz otuz bin silahlı Acem askeriyle bekler. Diğer tarafta İsfahan şehrinde bulunan Ebî Musa'ya casuslar haber getirir. Yezdücerd'in beylerinin İstahr'da yüz otuz bin Acem askeri topladıklarını, niyetlerinin Müslümanlarla savaşıp tekrar devlet kurmak olduğunu bildirir. Bu haber üzerine Ebî Musa bütün Müslümanları yanına çağırır. Yirmi yedi bin Müslüman askeri toplanır ve hep birlikte tekbîr getirip gayrimüslimlere karşı yola çıkarlar.

İki ordu birbirine hamle yapar. Büyük bir savaş başlar. Allah İslam askerine yardım eder ve kible tarafından büyük bir rüzgâr esip tozu toprağı kâfir askerlerinin gözlerine doldurur. Bunun üzerine Müslüman askerleri Acem askerine hamle yapıp öldürerek onları bir menzil geri sürer. Şâhrek kaçıp giderken Müslümanlardan 'Ubeyd bin Müslim peşinden gidip onu öldürür. Silahlarını alıp atına biner. Beylerinin öldüğünü gözleriyle gören gayrimüslimler can korkusundan mallarını bırakıp kaçar. Onların kaçtığını gören Müslümanlar mallarına el koyar. Gazavatname'de görüldüğü üzere Müslüman askerlerinin başarısı artarak devam eder. Müslümanlar başarılı oldukça Acem beylerinin çoğu korku ve paniğe kapılıp Müslümanlarla hiç savaşmadan şehirlerini bırakıp kaçarlar.

20) Yezdücerd'in Bir Değirmenci Tarafından Öldürülmesi

Müslümanların İstahr şehrini fethettiğini haber alan Yezdücerd Şah ne yapacağını düşünüp korkar. Kirmân beylerinden hatırı sayılır bir bey onun yanına gelip kendisine söylediği sözleri nâsihatleri dinlemediğini söyler ve Yezdücerd'i kolundan tutup tahttan aşağı bırakır. Yezdücerd o gece perişan bir halde yola çıkar. Merv¹²⁹ şehrine gelir. Şehir kavmi, Yezdücerd hangi vilayete gitti ise Müslümanların

¹²⁹Türkmenistan'da tarihî bir şehirdir. Verimli Murgâb deltasının aşağı kısmında kurulmuştur. Ortaçağ coğrafyacıları tarafından daha güneydeki bugün mevcut olmayan küçük Mervrûz'dan (Mervürûz)

onun ardından o şehre gelip orayı fethettiğini şimdi Merv şehrine geldiğini başlarına neler geleceğini düşünür. Merv halkı Yezdücerd gelince onu öldürmeye karar verir. Tahtâh isimli beylerine durumu bildirip Yezdücerd'in başını kesme konusunda onu ikna eder.

Tahtâh, biraz asker toplayıp Yezdücerd'in başını kesmek için yola çıkar. Gece vakti yolda olan Yezdücerd bu durumu öğrenip karanlık içinde tek başına bir yola girer. Irmak kenarında yürüyen Yezdücerd bir değirmene erişip değirmenin içine girer. Değirmenci Yezdücerd'i meliklere has kıyafetler içinde görür. Yezdücerd değirmenciye Merv beylerinden olduğunu, bir düşmanın olduğunu ve ondan kaçtığını söyler. Değirmenciye beni saklayabilir misin? Diye sorar. Değirmenci Yezdücerd'e geçip şurada yatın sizi kimseye vermem der. Yezdücerd, değirmenciye güvenip orada yatar fakat değirmenin gürültüsünden huzurlu uyuyamaz. Değirmenci ise Yezdücerd'in giydiği değerli kıyafetlere tamah eder. Yezdücerd'in kafasına büyük bir taş ile vurup onu öldürür. Daha sonra değirmenci Yezdücerd'i soyup her nesi var ise alıp cesedini suya bırakır ve kıyafetlerini de değirmende saklar.

Vâkîdî'nin rivayet ettiğine göre sabah olunca Tahtâh, Merv şehrine gelir. Yezdücerd'i arar, bulamaz. Şehir dışına çıkıp şehrin dışında ararken değirmene gelir ve değirmenciye sorar. Değirmenci görmedim der. Tahtâh, değirmencinin sözüne inanır fakat burnuna misk ve amber kokusu gelir. Bunun üzerine askerlerine emrederek değirmeni aramalarını ister. Değirmeni arayan askerler Yezdücerd'in kıyafetlerini bulur. Yezdücerd'in kıyafetini bulan askerler değirmenciye tutup işkence ederler. Bu kıyafetlerin sahibine ne yaptın diye sorar. Değirmenci kıyafetlerin sahibinin sağlıklı bir şekilde geldiğini, kıyafetlerine tamah edip onu öldürdüğünü, cesedini de ırmağa bıraktığını söyler. Bunun üzerine Tahtâh'ın askerleri değirmenciye öldürür. Sonrasında dalgıçlar getirip Yezdücerd'in cesedini üç gün aradıktan sonra bulurlar. Sevenleri onun için ağlayıp onu tabuta koyar ve dedesi Keykubâd'ın yanına gömerler. Ebî Musa, halifeye mektup yazarak durumu anlatır. Acem Şahı Yezdücerd'in bir değirmenci eliyle öldürüldüğünü söyler. Müslümanlar

ayrılması ve öneminin belirtilmesi için Merveşşâhicân (Mervüşşâhicân) adıyla anılmıştır; Ortaçağ'ın siyasî, idarî, ticarî ve kültürel açılarından önde gelen şehirlerinden biridir. İran ile Hazar denizi kıyılarını Orta Asya'nın önemli şehirlerine bağlayan stratejik bir mevkiye ve işlek bir ticaret yolu üzerinde yer alan Merv'in ne zaman kurulduğu kesin biçimde bilinmemektedir. (Özgüdenli, Merv, 2004, s. 221, 223)

bu habere çok sevinir. Yezdücerd'in Müslümanların elinden kaçıp şehir şehir dolaşması ve bir değirmenci tarafından kıyafetine tamah edilip öldürülmesi ibretlik bir sondur.

21) Acem Vilayetlerinin Tamamının Fethi ve Hz. Ömer'in Adaleti

Ebî Musa İslam askerini alıp Kirmân¹³⁰ üstüne yürür. Kirmân şehrinde on beş gün savaşmış sonrasında kaleyi fetheder. Savaşta elde edilen ganimetlerin bir kısmını askerlerine paylaşır, geri kalanını Medine'ye gönderir. Halifeye bir mektup yazıp İstahr ve Kirmân'ın fethettiğini bildirir. Mektubu okuyan halife bu duruma çok sevinir ve gönderilen ganimetleri Medine'nin fakirlerine dağıttırır. Sonrasında Ebî Musa'ya mektup yazıp fethettiğin yerlere bir sancak beyi koy, mescitler yaptır ve dönüp Basra şehrine gel diye bildirir. Mektup Ebî Musa'ya ulaşınca Ebî Musa şehirlere bey ve idareci atar, mescit yaptırır. Askerleriyle birlikte Basra'ya gelip halifenin emrine uyar. Böylece Acem vilayetleri tamamen zapt edilmiş olur.

Bir gün Küfe kavminden birkaç kişi gelip sancak beyi Ammar bin Yâsir'i Hz. Ömer'e şikâyet eder. Hz. Ömer, Küfe'ye güçlü bir idareci atadığı zaman ondan şikâyet ettiklerini, zayıf bir idareci atadığı zaman onu hesaba almadıklarını söyler. Mugire, Hz. Ömer'e idarecileri teftiş etmeyi önerir. Hz. Ömer Mugire'ye Küfe beyliğini verir. Müminleri hoşnut ve razı etmesini ister.

Rivayet edilir ki, Hz. Ömer zamanında Acem vilayeti, Rum, Mısır, İskenderiye Ermeni Sugrâ ve Kübrâ fethedilir. Daha sonra Hz. Ömer gidip Kâbe illerini ziyaret edip döner. Yine bu dönemde Hz. Ömer'e Mısırdan bir kimse gelir. 'Amr bin 'Âs¹³¹ ile oğlu Muhammed'i şikâyet eder. Mısırdan gelen kişi, kendi atının

¹³⁰ İran'da bir şehir ve bu şehrin merkez olduğu idarî bölgedir. İran'ın ortasındaki Deştülüt çölünün güneybatısını kuşatan dağlık kesimde, m. 240 yılına doğru Sâsânî İmparatoru I. Erdeşir'in emriyle ileri bir savunma merkezi olarak kurulmuştur.

Kirman ve çevresinin fethine Hz. Ömer'in hilâfeti sırasında 17 (638) yılında başlanmışsa da zaman zaman çeşitli isyan ve karışıklıklara sahne olan bölgede kesin İslâm hâkimiyeti 102 (720) yılında Emevî Halifesi Ömer b. Abdülazîz zamanında kurulabilmiştir. Zerdüştiliğin etkisi ise Ömer b. Abdülazîz'in valisi Gazbân b. Kab'sirî eş-Şeybânî'nin buradaki tapınakları ortadan kaldırmasına rağmen IX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Ancak bu etkinin tamamen yok olmadığı, bugün dahi karma toplumlu bir Mecûsî mahallesinin şehrin kuzeydoğusunda varlığını sürdürmesinden anlaşılmaktadır. (Bazin, 2002, s. 62, 63)

¹³¹ Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Amr b. el-Âs (el-Âsî) b. Vâil es-Sehmî el-Kureşî (ö. 43/664) Meşhur sahâbî, Mısır fâtihisi ve devlet adamıdır. Kureyş kabilesinin Sehm koluna mensuptur.

Muhammed'in atını geçtiğini bunun üzerine Muhammed'in kendisini dövdüğünü söyler. Sonrasında annesine gidip oğlunu şikâyet ettiğini bundan dolayı kendisinin dört ay zindana atıldığını anlatır. 'Amr'dan ve oğlundan şikâyetçi olduğunu adalet için yanına geldiğini bildirir.

Halife bir hüküm yazıp gönderir. Bunun üzerine 'Amr bin 'Âs ile oğlu Medine'ye getirilip kadı karşısına çıkarılır. Şikâyetçi olan kişi Hz. Ömer'e, Muhammed'in kendisini dövdüğünü söyler. Bunun üzerine Hz. Ömer, Muhammed'i dövdürüp o kişiye razı mısınız? 'Amr bin 'Âs'ı zindana atıp dört ay hapiste yatırâlim mı? Diye sorar. Şikâyetçi olan kişi onlar bana zulmettilerse de ben onları affettim der. Bunun üzerine 'Amr bin 'Âs hışımla oğluma verilen ceza bana verilmiştir der ve halifeye dönüp artık beylik istemediğini söyler. Hz. Ömer, 'Amr bin 'Âs'a beylik istemiyorsan nereye gidersen git benim beylerimin Müslümanlara zulmetmesine razı değilim der. Haklı olana hakkını vereceğini zerre kadar kimseyi kayırmayacağını söyler. Böylece Gazavatname'de Hz. Ömer'in adil lakabı bir kez daha vurgulanır.

Bu sözlerinin ardından Hz. Ömer minbere çıkıp hutbe okur. Müslümanlara nâsihatlerde bulunur. Yaşlandığını ömrünün sonuna geldiğini söyler. Onlara, şeriata bağlı kalmalarını, ibadetlerini Allah'ı görüyor gibi huşu içinde yapmalarını ve imanlarını saklamalarını nâsihat eder. Daha sonra Hz. Ömer şiirle nâsihatlerine devam eder. Müslümanların Allah'a ve Peygambere itaat etmelerini ibadet etmelerini şeriata uymalarını ister. Sonrasında hutbesini tamamlayıp minberden inip evine gider. Kıssa tamamlanır. Bir sonraki ciltte Hz. Ömer'in vefatı ve Hz. Osman'ın hilafetinin anlatılacağı belirtilir. Kitabın çok bağışlayıcı ve mülkün gerçek sahibi olan Allah'ın yardımıyla bittiği söylenir. Kitabın 1051 yılının Ramazan ayının ortasında yazıldığı bilgisi vardır ve kitabı yazan kişiye rahmet ve Fatiha okunması istenmektedir.

Mekke'de doğmuştur. Müslüman olmadan önce Mekke'nin ticaret ve siyaset hayatında önemli bir yeri vardır. Dış ülkelere yaptığı ticarî seyahatler sırasında Habeşistan Hükümdarı Necâşî ile dost olur. Bundan dolayı Habeşistan'a hicret eden Müslümanlara sığınma hakkıtanınmayıp iade edilmeleri için Mekke şehir devleti adına elçi olarak Necâşî'ye gönderilir. Ebû Süfyân başkanlığındaki ticaret kafilesinde bulunduğundan Bedir Savaşı'na katılamaz. Uhud ve Hendek savaşlarında Kureyş ordusunun süvari birliklerine kumanda eder. Mekke fethinden önce 1 Safer 8 (31 Mayıs 629) tarihinde Müslüman olur.(Önkal, 1991, s. 79, 81)

SONUÇ

Tezimin giriş bölümünde muhtelif kaynaklardan faydalanarak yazdığım Halid bin Velid'in biyografisine yer verilmiştir. Halid bin Velid'in hayatı; Cahiliye döneminde Halid bin Velid, Müslüman olduktan sonra Halid bin Velid, Halid bin Velid ve irtidat savaşları, Halid bin Velid'in Suriye fetihleri, Halid bin Velid'in başkumandanlıktan alınması ve vefatı başlıkları altında incelenmiştir. 1051 yılında yazılmış olan Hazreti Halid başlıklı yazma eserin, Halid bin Velid'in biyografisine katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Çevirisini yaptığım yazma eser "Hazreti Halid" başlığı altında başlamasına rağmen, eserde Halid bin Velid'in hayatına çok fazla yer verilmemiştir. Eserde Halid bin Velid'in cahiliye dönemine ve İslamiyeti kabul ettikten sonra başkomutan olarak katıldığı savaşlara değinilmemiştir. Yazma eser, halife Hazreti Ömer dönemini kaleme almaktadır. Halid bin Velid ise Hazreti Ömer'den önce halifelik yapmış olan Hazreti Ebubekir döneminde başkomutan olarak görev yapmıştır. Hz. Ömer, halife olarak göreve başladıktan kısa bir süre sonra Halid bin Velid'i başkomutanlık görevinden almıştır.

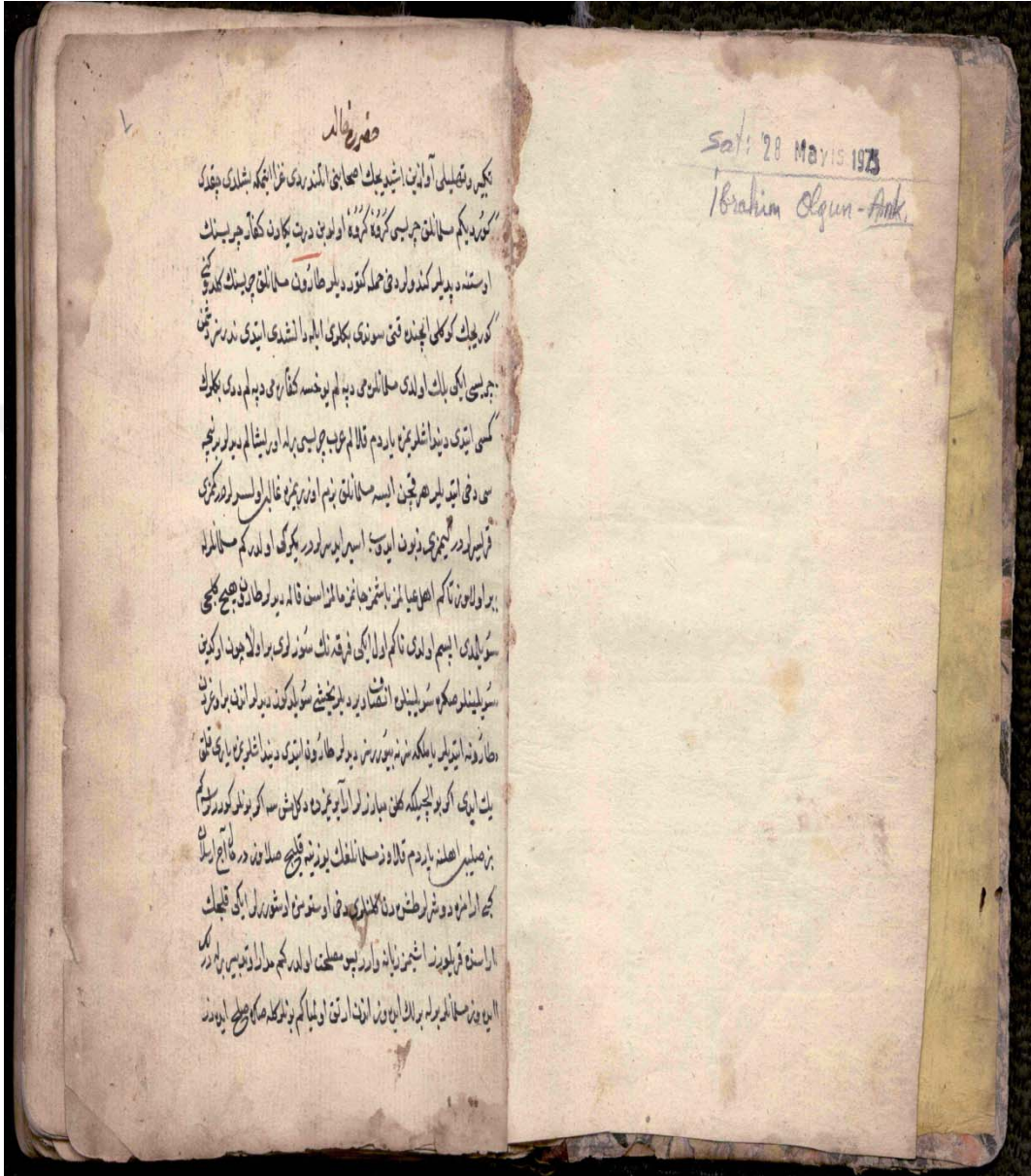
Hz. Ömer döneminin kaleme alındığı yazma eserde komutan olarak; İyâz bin Ganem, Sad bin Ebî Vakkas ve Ebî Musa ön plana çıkmaktadır. Yazma eserde Acem diyarına yapılan akınlara büyük oranda yer verilir, Acem diyarında Mecûsî dinine inanan ateşperestler yaşamaktadır. Acem diyarına yapılan akınlarla bu bölgede yaşayan insanların büyük bir kısmı İslamiyetle tanışmış ve Müslüman olmuştur. Eserin önemli bir kısmında Acem padişahlarının kıymetli hazineleri anlatılmaktadır. Bu durum Acemlilerin refah seviyelerinin yüksek olduğuna işaret eder.

Eserde, Halid bin Velid'in görevlendirilip başarı gösterdiği ve başarılı bir komutan olarak görevini yerine getirdiği akınlara yer verilse de eserin asıl amacının Halid bin Velid'in komutanlığını anlatmak olmadığı aşikârdır. Çevirisini ve değerlendirmesini yaptığım eser fetihlerle İslamiyet'in nasıl yayıldığını aktarır. 1051 yılında Osmanlı Devleti döneminde, İslami döneme ait bir eserin kaleme alınması ve günümüze kadar ulaşip o döneme ışık tutması Osmanlı Devleti'nin İslam Tarihi'ne verdiği önemi

gösterir. Osmanlı Tarihi'nden günümüze kadar ulaşıp çevirisinin yapılmadığı bu ve bunun gibi eşsiz eserler, çevirisi yapılarak değerlendirilmeyi beklemektedir.

EKLER

Sat: 28 Mayıs 1973

Ibrahim Çelun-Ank.

صفر ضال

بکیر و قیلمی آداین اشیدیک اصحابی المذوبی غزایک بشاری جفدی
 کورده کم سالن جرسی کرمه کرمه اولون دیت بکون ککله جریسک
 اوستنه دیولر کوزورده حمله کوزورده یولطارون سالن جریسک ککله
 کوریک کویک اچندن قبی سونری بکری ایلد الشدی ایدی ندره شیخ
 جریسی ایکی بلک اولدی سالنوی دیلم بوخسه ککله دیلم دوری کوریک
 کسی ایدی دیندا شلریم بادم قلام عرب جریسی بده ادریشلم دور برنج
 سی دخی ایدی بلر هنجن ایسه سالنق نیم اوزریمه غالب اولسر لور کوز
 قریس لور دیریمیزی ذوق ایدو: اسیر ایدر لور کوز کوز اولدکم سالنوی
 بر اولون تا کم اهل عیالیم با شریخانز مالز اسف قالد برولطارون جریسک
 سولدی ایسم اولدی تا کم اول ایکی فرقه تک سوز لوی بر اولاجون اوزون
 سولیلنلر صکره سولیلنلر انقار ایدر اریخشی سول کوز دیر لوز کوز بر اولون
 دطارون ایدیلمر ایملکه نه نه جور سوز برولطارون ایدی دیندا شلریم یاری قلی
 یکت ایدی اکی بولچیکه کفن مبارک لوز اوزومده دکاش سه اکر نونو کوزورده
 بز صلیب اهلنه بادم قلام دوس سالنق لوزیم قلیج صلا کوز در قلام ایدو
 کیم ارامنه دوشر لطفه دنا کللری دخی اوستوموز اوستورول ایکی قلیجک
 اراستنه قریلور ایشیز یانه واردر بسو مصلحت اولدکم حلال ایدر سوز بر اولد
 ایدر ورسال ایدر بر اول ایقون ارق اولما کم بولکله صکره صکره ایدر

دیدی دخی خاندان ولید صحابه برصف چلوب طردیلر کوز تویرکم خط
چرسی طارون ملکه نان بکری تفتی بکار لرائ کور دیکرم طارون بکری بر
صالحه چرسنه فاشدر دخی ارغوم و طرازون و کرجستان لکرتنه حمله
کوز دیکر خاندان ولید چون اخلاط چرسنه صالحه چرسیم برلم برکرتی
کوردی کوزو باطوی برلم ایگلدین اوروشه کوردیلر یقین و قناره بونک
کیمی برصنک عظیم آنصنک حشیم اندیکری برغدی احشام و قنسه دکر لغاه
قناله اندیکری چون احشام یقین اولدی الرین صولن چکدر اکی چری
بری برنن ایرتلی دخی صحابه بری برین بریلدی سرور و شهنوری
دولکی سلامت ایریلر لامعا ابن جبل انصاریک اوغلی عبدالمجید نادیس
اولغی چری ایچده استدی بر بولدی سر که برینه کلدی صلا لکرت شنبیل و کور
کوز لک اولدی اسدن سچدی بر طره المنیدیلر بریز بکوی معان سنبید
اولغی کن سرور و شهنوری اولورده معاذ ابن جبلک اوغلی عبدالمجید
برلر بر صلا لکرت قانسو یوکلدی بر الدیر معاذ ابن جبلک حشیم کوزو
عبدالرحمن ابن عقیق که عیاق ابن عقیق قریشی اول صحابه روین ایدر اوی
عبدالرحمن ابن معاذک زحمی قاق اریک الاصلی باشه اری طرور چون کلدی
ایدرک معاذ ابن جبلک ایتک بابی سجورن ان شاء الله من الکصابین
دیرک ازن اول سنبید اول صحابک معاذ لری طرور دخی ایچده دخی اندیلر

اروغ

2
ایرشی قری التمدیک سلطان قریشی لایقین عبدالرحمن ابن معاذ چا استلیم
ایزکی ریحی انه صنها معاذ ابن جبل چری خلقنه خبر ایتدین اوغلی عبدالرحمن
بر ایتدین ایزکی کفن برینه و دخیقین صردی نزار فی کوز اولی به قاروی عیاق
ابن عقیق قریشی عبدالرحمن ابن عقیق ایدر شرجس بر حشیم معاذ ابن جبل
برله اوغلی عبدالرحمنک تره برن بله نوز دلیر اوچدی بیلدی بن اویم بر اوله
باکلی بکلا دقن صاهه صلا لکرت برله اوله عیاق باشدی بر معاذ لکرتن کور
معاذ ابن جبل بری صلا لکرت برله اوغلی عبدالرحمنک عیاقی کلدی کوز اولی
برلم چلاطه دخی ایزکی عبدالرحمن ابن عقیق معاذ ابن جبل چن و غنلک
دستدن قاری اولدی صاهه صفا لکرت ایتدی بن البرور و ایدر کم
طرور عیاق مبارک هاسنک اشغ سلام کوزدی ایزکی اول تره ازی نملدی
اولسنا دیرک اذن اهل عیاقی قانده اولدی بشی نووی مبارک شیبینه اکی
بلوک صاهه برله طرادکی کوز لری سوزملدی طوق کیدی ایتدی قانده
صلا لکرت برله حانرا اولدی اول صحابه راشنه بولم معاذ ابن جبلک اوغلی
عبدالرحمن سنبید اولدی ایتدی سنج بر و کفین ایتدی عیاقی کلدی دخی ایزکی
دیر بر سعید بن زید عیاق ابن عقیق خاندان ولید دخی اولک نشان صحابه
چن بکری البرور و برله معاذ ابن جبل عقیق الله ایزک دیر لهر و بریلر
ایزک بر اصحاب رسول الله چون صاهه خبر ایتدین کوز کم قریشی اول غنلک حجاز

عائرا و ليدقة و يدور ساعه ابن هبل انبى سنت اولد كدر كم خلايق خانه نازند
اوتيار دقي اولوي قهلا ندوره رخلاتي و بر نجه اول عمل با سبليت عملت زير
سندون خلق در چندان اولو اولدي تن دفن اتمك برايقن كور كدر طاهر اولشوله
بقبر نه طيشن كور بن هضرت رسالت نهار صلوات عليه وسلم هارك افزون ايكي
حديث اشيد بديرم اولا اكبسي دقي روايت اولوم ايستك و يك دقي روايت
ايتدي و ايتدي ايدي چون مسال الله صابروني اولو صحابه زمعاذ بن هبلان
رسول هضرت سوك سور و دقي حديثي كلا بيل معني اكله و بر حيد نيك
الغضبي از بر ايلدر دقي چري برايقن ايلدير اول كجه طاعنه شغول اولار
چون صباح نمازي هلد بيلر بيلد بولر كم غزايه لشكر حرب و ضرب آلايق خات
ايلدير اتي كور بولر كم دقي چري ائتمن اولو ابراجعت دقي شكوندن
سالامون دن يكا كهي بورلر حبه كجه سلاط و سنا غمشلر عياقن اوقتم اول
جهانك كدر كدر هنر دار اولوي عياض اوقتم بوقنا ايتدي بولكن كيشن
فارشوردي اولار كله سوليش اولام صله كلور اولو ديجا بوقنا ائلدري
فارشوردي روم و بلج المردن صودري بوشيلر سز بصلحه كلور دن
اولا جامعدن براكي كيشه ايلر بوريدى ايديلر ارضدم ملكي در شيلر جامعدن
الچيكه كلورن جامعتوك اولوي شولا آق صفا لوزل بولر كيشيد و بولر
اين اول توچه كيشه بوقنا بيقين كلدي ايتدي با ايرسن ز كيشه سن كم روم بولر

سوار

سوار سولرسن و ري بوقنا ايتدي بنا هلب شونيك ملكي بوقنا كم خفا
تعيك حله عظمه بكا اسلام و ايجان روزي ائلدري سئدي صال الله عليه بدر اولوم بيل
غزايه دم سز جهاتك مصطحي بدر ايوكون ايشيدم بدي ايل بولر كيشه ايتدي
با حلك بوقنا بريدكي كون ائتمن غزايه سبسي اولو ايلكم ملكم در فاشيك
ان علق قالوكم بكي كوچو ايشيدى دونكي كون ائتمن شله بولر سز اولدي ائف
جستنا و ج ايدردك صلا حقيقه بلك كم ملكه طارونا ايشيدم بولر
سز ايشيدى كوكلار ايلدي اولوي بولر ائف ايلدي كه بولر ائتمن سزك ايا
اوش ايلر ائف الله نك اهل الله و نعم ناله هضرتي نذرت كوشيدى برايش
قولر نه عنان كوشيدى نك چر بولر ائتمن سز ايلدي واردر ملكن دقي
وز بولر ايلدي ها بولر سوز ايتدي سز ايلدي ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن
دوش كوردك دكلام هر بولر بولر دوش كوردك جمله بولر دوش كوردك
نه كوردك دوشمردن كوردك ائتمن بولر ائتمن بولر ائتمن بولر ائتمن
نظم بولر ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن
بوقنا ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن
بلك بولر ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن
كوش بولر ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن
ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن ائتمن

KAYNAKÇA

- Ağırakça A (1998) *Hız. Ebu Bekir Devri İslâm Tarihi*. İstanbul: Buruc Yayınları.
- Ağırman C. (2010). Talha b. Abdullah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 39). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Albayrak K. (2007). Nestûrîlik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 33). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Apak A. (2011). Tay (Benî Tay). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 40). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- arsiv.diyantevakfi.org.tr/meal/Aliimran.htm. 08 29, 2017 tarihinde arsiv.diyantevakfi.org: <http://arsiv.diyantevakfi.org.tr/meal/Aliimran.htm> adresinden alındı
- Âşık N. (1994). Dırâr b. Ezver. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 9). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ateş S. (2016). *Hız. Ebubekir (r.a)*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- Avcı C. (2002). Kûfe. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 26). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Avcı C. (2003). Medâin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 28). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Avcı C., & Fayda M. (2007). *Son Peygamber Hız. Muhammed (Hayatı, Şahsiyeti, İslâm Dini ve Kültüründeki Yeri)*. İstanbul: İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Aycan İ. (2005). Mugîre b. Şu'be. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 30). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aycan İ. (2011). Temîm (Benî Temîm). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 40). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Azizova E. (2013). Zühre (Benî Zühre). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 44). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bakır A. (1992). Basra. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 5). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Baş E, Fayda M (2012) *İslâm Tarihi El Kitabı*. Ankara: Garfiker Yayınları.
- Baş E, & Sarıçam İ. (2012). *İslâm Tarihi El Kitabı*. İstanbul: Grafiker Yayınları.
- Başaran S. (1998). Huzeyfe b. Yemân. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 18). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Bazın M. (2002). Kirman. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 26). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Berki A. H., & Keskiöğlü, O. (1978). *Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Berki A. H., & Keskiöğlü, O. (1978). *Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı* (Cilt 7. Baskı). Ankara:: Başbakanlık Basımevi.
- Cânan M. Z. (1977). *İslâm Tarihi 1*. İstanbul: Yelken Matbaası.
- Cerir'üt-Taberî E. C. (2000). *Tarih-i Taberî* (Cilt 3). (M. F. Gürtunca, Çev.) İstanbul: Sağlam Yayınevi.
- Cevzi İ. C.-F. (2006). *Sıfatü's-Safve Resûlullah (sav)'ın Ashabının ve Belde Belde Allah Dostlarının Hayatı ve Faziletleri*. (A. Öztürk, Çev.) İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Çetin O. (1998). Horasan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 18). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çubukçu A. (1997). Hâşim b. Utbe. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 16). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çubukçu A. (2007). Nu'mân b. Mukarrin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 33). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Devellioğlu F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Duhan.htm*. (tarih yok). 08 28, 2017 tarihinde <http://arsiv.diyanetvakfi.org.tr>: <http://arsiv.diyanetvakfi.org.tr/meal/Duhan.htm> adresinden alındı
- Ebu Ubeyde Bin Cerrah - Türkçe Bilgi. (2004-20017). 08 28, 2017 tarihinde www.turkcebilgi.com: https://www.turkcebilgi.com/ebu_ubeyde_bin_cerrah adresinden alındı
- El-Bûtî M. S. (1984). *Fıkh'us-Sîyre Peygamberimiz (as.) İn Uygulamastıyla İslâm*. (A. Nar, & O. Aktepe, Çev.) İstanbul: Selâm Yayınları.
- el-Himyerî E. M. (2014). *İslam Tarihi Siret-i İbn Hişam Es-Sîretü'n Nebeviyye* (Cilt 3). (A. Öztürk, Çev.) İstanbul: Kahraman Yayınları.
- el-Mısırî M. (2015). *Dört Büyük Halifenin Hayatı*. İstanbul: Polen Yayınları.
- El-Vâkıdî E. A. (2014). *H. Peygamber'in (s.a.v.) Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzi)* (Cilt 1). (M. K. Yılmaz, Çev.) İstanbul: İlk Harf Yayınevi.

- es-Sallâbî M. (2016). *Birinci Halife Hz. Ebubekir Radiyallahu Anh Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*. (Ş. Şenaslan, Çev.) İstanbul: Ravza Yayınları.
- Fayda M. (1993). Cerîr b. Abdullah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 7). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Fayda M. (1997). Hâlid. b. Velîd. 15 (Dü.) içinde, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Diyanet Vakfı Yayınları.
- Fayda M. (2014). *Allah'ın Kılıcı Halid B. Velid*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Finike nerededir nereye bağlıdır? Finike hangi ilin ilçesidir? - Laf Sözlük. (2009). 08 27, 2017 tarihinde lafsozluk.com: <http://www.lafsozluk.com/2009/01/finike-nerededir-nereye-baglidir-finike.html> adresinden alındı
- Hamîdullah M. (1998). Hudeybiye Antlaşması. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 18). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hamidullah M. (2012). *İslâm Peygamberi*. (M. Yazgan, Çev.) İstanbul: Beyan Yayınları.
- Harita - Kadisiye ili (Muḥāfazat al Qādisīyah) - MAP[N]ALL.COM*. (tarih yok). 08 28, 2017 tarihinde <http://www.mapnall.com>: http://www.mapnall.com/tr/Harita-Kadisiye-ili_88060.html adresinden alındı
- Harman Ö. F. (1993). Dânyâl. *Türkiye Dyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 8). içinde İstanbul: Türkiye Dyanet Vakfı Yayınları.
- Harman Ö. F. (2013). Yuhannâ ed-Dımaşkî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 43). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hatiboğlu İ. (2008). Sa'd b. Ebû Vakkâs. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 35). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hatiboğlu İ. (2009). Selmân-ı Fârisî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 36). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İllerarâsimesafe*. (tarih yok). 08 28, 2017 tarihinde <http://www.illerarâsimesafe.com>: <http://www.illerarâsimesafe.com/sanliurfa-hilvan/> adresinden alındı
- İshâk M. b. (2013). *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer Ve'l-Meğâzî*. (A. Bakkal, Çev.) İstanbul: İlk Harf Yayınevi.
- Kallek C. (1995). Esed (Benî Esed). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 11). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Kandemir M. Y. (1994). Ebû Mûsâ el-Eş'arî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 10). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karakılıç C. (1972). *Hazret-i Muhammed Aleyhi's-Selâm'ın Hayâtı Eşsiz Ahlâk ve Fazîletleri*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Keşan'ın Tarihçesi*. (tarih yok). 08 30, 2017 tarihinde <http://www.kesantb.org.tr:>
http://www.kesantb.org.tr/site/kesanin_tarihcesi adresinden alındı
- Konukçu E. (1992). Behrâm-ı Gûr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 5). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kurtuluş R. (1993). Cürcân. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 8). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kurtuluş R. (2010). Şüşter. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 39). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- mahfe nedir, mahfe ne demek - Nedir Ne Demek (NND Sözlük)*. (tarih yok). 08 29, 2017 tarihinde www.nedirnedemek.com: <http://www.nedirnedemek.com/mahfe-nedir-mahfe-ne-demek> adresinden alındı
- Mardin Muzesi - 1942*. (tarih yok). 08 27, 2017 tarihinde [mardinmuzesi.gov.tr](http://www.mardinmuzesi.gov.tr):
<http://www.mardinmuzesi.gov.tr/mardinmuzesi/detay.asp?id=79&kategori=KAZILAR> adresinden alındı
- Muhammedoğlu A. S. (1995). Erdebil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 11). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Naskali E. (2009). Sâsânîler. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 36). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Önkal A. (1991). Amr b. Âs. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 3). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özgüdenli O. G. (2000). İsfahan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 22). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özgüdenli O. G. (2004). Merv. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 29). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özgüdenli O. G. (2007). Nişâbur. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 33). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özgüdenli O. G. (2008). Rey. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 35). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Özgüdenli O. G. (2010). Taberistan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 39). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sakallı T. (2008). Sâib b. Akra'. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 35). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Salmas Ne Nere Nerede ? (2013). 08 27, 2017 tarihinde nerenerede.com:
<http://www.nerenerede.com/ne-nere-salmas-nerede.htm?id=23222> adresinden alındı
- Sarıçam İ. (2007). Nihâvend. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 33). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Savaş H. (1993). *İslâm Tarihi I Hazreti Muhammed ve Dört Halife Devri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Basımevi.
- Sezen T. (2006). OSMANLI YER ADLARI (Alfabetik Sırayla). Ankara: T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.
- Sezikli, H. A. (1991). Amr b. Ma'dikerib. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 3). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sirâceddîn M. L. (2008). *H. Muhammed'in Hayatı* (Cilt 1). (N. Şişman, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları 11.
- Tanyu H. (1993). Cûdî Dağı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 8). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tekineş A. (2013). Yâsir b. Âmir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 43). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tomar C. (2010). Şam. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 38). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tuğlacı P. (1985). *Osmanlı Şehirleri*. İstanbul: Milliyet.
- türkçebilgi. (2004-2017). 08 28, 2017 tarihinde www.turkcebilgi.com:
[https://www.turkcebilgi.com/rakka_\(%C5%9Fehir\)](https://www.turkcebilgi.com/rakka_(%C5%9Fehir)) adresinden alındı
- Türkiye Diyanet Vakfı Kuran-ı Kerim Meali*. (tarih yok). 08 28, 2017 tarihinde
<http://arsiv.diyantevakfi.org.tr>:
<http://arsiv.diyantevakfi.org.tr/meal/mealindex.htm> adresinden alındı
- Uludağ Sözlük. (2006, 06 04). 08 27, 2017 tarihinde www.uludagsozluk.com:
<https://www.uludagsozluk.com/k/neft/> adresinden alındı
- Uslu R. (2001). İstahr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 23). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Yazıcı T. (1992). Belh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 5). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazıcı T. (1998). Hemedan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 17). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazıcı T. (1998). Hoy. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 18). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yiğit İ. (2007). Osman. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 33). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yücel İ. (1984). *İslâm'ın Doğuşu Yüce Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.) in Hayatı*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yücesoy H. (2001). Ka'Kâ' b. Amr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 24). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.